

HET MIMIKA- EN ASMATGEBIED
(WEST-IRIAN) VOOR EN NA
DE OPENLEGGING

Beleidsaspecten van een overgangssituatie

H. A. VAN DER SCHOOT

HET MIMIKA- EN ASMATGEBIED (WEST-IRIAN) VOOR EN NA DE OPENLEGGING

Beleidsaspecten van een overgangssituatie

THE MIMIKA AND ASMAT AREA (WEST IRIAN)
IN RETROSPECT AND IN PROSPECT

Policy Aspects of Transition

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR IN DE ECONOMISCHE
WETENSCHAPPEN AAN DE KATHOLIEKE HOGESCHOOL TE TILBURG,
OP GEZAG VAN DE RECTOR MAGNIFICUS DR. C. F. SCHEFFER, HOOG-
LERAAR IN DE BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE, IN HET OPENBAAR TE
VERDEDIGEN IN DE AULA VAN DE HOGESCHOOL OP DONDERDAG
19 JUNI 1969, DES NAMIDDAGS TE 16.00 UUR

DOOR

HENRICUS ADRIANUS VAN DER SCHOOT

GEBOREN TE TILBURG

MISSIEBURO
FRANCISKANEN
Nieuwe Groenmarkt 12
Postbus 300
2000 AH HAARLEM
Tel. 023 - 325084

1969

H. GIANOTTEN TILBURG

PROMOTOR: PROF. DR. L. H. JANSSEN S.J.

Aan de nagedachtenis van mijn Vader
Aan mijn kinderen

VOORWOORD

Het grondmateriaal voor deze studie werd bijeengebracht tijdens een verblijf van enige jaren (1958-1962) als bestuursambtenaar aan de zuidkust van West-Irian. Dat het tot een boek verwerkt kon worden, dank ik aan de velen die zich — zowel ginds als hier — met mij over allerlei problemen hebben willen buigen, die zich in de praktijk van het ontwikkelingswerk aldaar hebben voorgedaan. Het boek pretendeert allerm minst een atomvattende oplossing aan te geven voor het praktische vraagstuk van de economische ontwikkeling van een gebied dat, wat de mogelijkheden daartoe betreft, weinig belovend is. Integendeel, als deze studie er in slaagt de aandacht te vestigen op problemen die bij een macro-benadering van het ontwikkelingsvraagstuk maar al te gemakkelijk tussen wal en schip dreigen te geraken, acht ik het ermee beoogde doel al ruimschoots bereikt.

Hooggeleerde Janssen, ik heb het als een ongewoon voorrecht ervaren dit proefschrift onder Uw leiding te mogen samenstellen. De versneld toenemende belangstelling waarmee U zich in de behandelde materie heeft verdiept en waarop eigenlijk alleen het woord engagement van toepassing is, betekende voor mij een enorme stimulans.

Zeergeleerde Trouwborst, de behoedzaamheid waarmee U heeft getracht mij, economisch geschoeid als ik ben, te behoeden voor fatale slippartijen op het voor buitenstaanders toch altijd moeilijk begaanbare pad van de sociale antropologie, en het geduld dat U zich heeft getroost om mij mijn overijlde tred te leren aanpassen aan de voor mij onwennige wegen van de kulturele antropologie, waardeer ik ten zeerste.

Hooggeleerde Pouwer, dat U met Uw rijke kennis van West-Irian in het algemeen en van het Mimika-gebied in het bijzonder nog op de vooravond van Uw vertrek naar Nieuw-Zeeland voor de aanvaarding van Uw ambt aan de Victoria University of Wellington het eerste hoofdstuk grondig met mij hebt willen doorwerken, vervult mij met een warm gevoel van erkentelijkheid.

Mijn collega's bij de voormalige Dienst van Binnenlands Bestuur dank ik voor de vriendschap, waarmee zij mij in West-Irian hebben omringd en die zijn verlengstuk in Nederland heeft gevonden.

In het bijzonder gaat mijn dank uit naar Mr. J.-W. Kroon en zijn vrouw die het manuscript in zijn geheel hebben doorgenomen en van wie ik waardevolle adviezen mocht ontvangen, alsmede naar Drs. A. Fanoy en Drs. R. A. Snell die mij respectievelijk met de samenvatting en de Mimika-kaart hebben geholpen.

Zonder de vele openhartige gedachtenwisselingen met Dr. V. F. P. M.

van Amelsvoort, uit wiens in 1964 bij Van Gorcum & Comp. N.V. te Assen verschenen boek „Culture, Stone Age and Modern Medicine” ik bovendien, mede dankzij de toestemming van de uitgever, de Asmat-kaart heb mogen overnemen, zou deze studie nooit tot stand zijn gekomen. Ook zijn collega's-gouvernementsartsen Dr. A. S. Kalwij en G. Kiers met wie ik in Mimika steeds op prettige wijze heb kunnen samenwerken en die de sporen van hun verslaglegging in dit boek zullen terugvinden, ben ik zeer erkentelijk. Van wezenlijk belang waren ook de gesprekken die ik naar aanleiding van de eerste opzet met Dr. Ch. J. L. Bertholet mocht hebben.

Van de politiefunktionarissen die mij zo loyaal bij de uitoefening van mijn taak hebben geholpen, dank ik in de eerste plaats de heer H. Watrin, destijds Inspekteur van Politie te Agats, mede ook voor het materiaal dat hij heeft aangedragen. Herhaaldelijk heb ik op zijn mensen een beroep kunnen doen om mijn weetgierigheid te bevredigen. De bereidwilligheid van Asmatse agenten als J. Baijets, J. Pirinamkat en P. Seigi om mij deelgenoot te maken van hun kennis van de terreinomstandigheden van hun geboortestreek, van de onderlinge verhoudingen tussen lokale groepen en van de ter plaatse heersende gewoonten en gebruiken blijft mij bij.

Het vertrouwen dat zovelen in Mimika en Asmat in mij hebben gesteld, hoop ik niet te hebben beschaamd. Vurig wens ik dat zij er begrip voor zullen opbrengen, dat het mij niet gegeven was langer onder hen te vertoeven. De informaties die ik van groepsoudsten als Warsejokmen uit Sjuru, Arosakat uit Ajam, Akumpiro uit Amborep, Asatsji uit Amanamkai, V. Wamota uit Ipiri, J. Puturupia uit Potoway mocht ontvangen, zou ik niet gaarne hebben gemist.

Een bijzonder woord van dank geldt de Missionarissen van het Heilig Hart en de Missionaries of the Crosier Fathers, werkzaam in Asmat, alsmede de Paters Franciscanen in Mimika voor hun coöperatieve gezindheid en voor de spontaneïteit waarmee mij stukken uit het Missiearchief ter inzage werden verstrekt en mijn verzoeken om inlichtingen werden ingewilligd.

De heer W. A. Temminck, toenmalig sub-ressortleider van de Landbouw-voorlichtingsdienst te Kokonao, zeg ik dank voor de door hem geboden informatie op agrarisch gebied.

De heren P. Nienhuis en J. C. van der Spiegel, op het Ministerie van Binnenlandse Zaken belast met de zorg voor de Statische Archieven Overzeese Rijksdelen, dank ik voor hun behulpzaamheid bij het opsporen van geraadpleegde archiefstukken; de leiding van het Ministerie voor het feit dat zij mij daartoe in de gelegenheid heeft willen stellen. Met dankbaarheid releveer ik de medewerking die ik van de zijde van de Topografische Dienst, in het bijzonder van zijn Directeur Ir. W. F. den Hengst en van Ir. L. van Zuylen, Chef van de Landmeetkundige Afdeling, mocht ondervinden bij de vervaardiging van de Mimika-kaart. De heer Th. Dubois van de Rijksluchtvaartdienst ben ik erkentelijk voor de toestemming daartoe van kaartmateriaal van deze Dienst gebruik te maken.

Dat ik deze studie heb kunnen afronden, is in belangrijke mate ook te

danken aan de prettige sfeer van collegialiteit die ik op het Centraal Bureau voor de Statistiek heb ontmoet en aan het begrip dat zijn Directie als vanzelfsprekend weet op te brengen voor de wetenschappelijke aspiraties van zijn medewerkers.

De Directeur-Generaal, de heer Dr. J. Ch. W. Verstege en de heer C. A. Oomens, Directeur-Coördinatie en voormalig Hoofd van de Afdeling Nationale Rekeningen, ben ik daarvoor zeer erkentelijk. Voor hun belangstelling in de voortgang van de studie dank ik de leiding van deze afdeling en mijn collega's en medewerkers aldaar. De heren Drs. A. Jelsma, K. S. Struik en C. N. Zandbergen, van wie de tweede de nederige, maar belangrijke taak van klankbord op zich heeft willen nemen, en de laatste de korrektie van de drukproeven voor zijn rekening nam, mogen met name worden genoemd. De heer L. Hulbos dank ik voor het door hem verrichte tekenwerk. Gaarne gewaag ik ook van de hulpvaardigheid die mij op de Bibliotheek van het Bureau bij voortduring ten deel viel.

Tenslotte mijn vrouw. Niet alleen heeft zij zich veel moeten ontzeggen om mij de voor het schrijven noodzakelijke tijd en gelegenheid te kunnen verschaffen, maar ook heeft zij, als geen ander, mij ervan doordrongen dat men bij een rationele benadering van het ontwikkelingsprobleem maar al te gemakkelijk aan de mens in de aanpassingssituatie, om wie het uiteindelijk allemaal begonnen is, voorbijziet. Maar voor haar is elk woord van dank zo belachelijk goedkoop, dat ik mij zou schamen er haar een toe te voegen.

X

INHOUD

VOORWOORD	VII
INLEIDING	1
Probleemstelling	1
Wijze van benadering	3
Enkele termen	4
HOOFDSTUK I ANALYSE VAN DE OORSPRONKELIJKE SITUATIE	
1. <i>Algemene oriëntatie</i>	6
2. <i>Mimika en Asmat als woongebied</i>	8
2.1 De geomorfologische situatie	8
2.2 Het vegetatiebeeld	10
3. <i>Mimika en Asmat in demografisch opzicht</i>	12
3.1 Algemeen	12
3.2 De etnische samenstelling van het autochtone volksdeel	13
3.3 Het inwonertal der afzonderlijke nederzettingen	15
3.4 Bevolkingsopbouw naar leeftijd en geslacht	18
3.5 De loop der bevolking	19
3.6 Bevolkingsdichtheid	22
4. <i>Het ecologische patroon</i>	22
4.1 Benutting van natuurlijke hulpbronnen en woonwijze	22
4.2 Voedselvoorziening en werkverdeling	27
4.2.1 Sagowinning	28
4.2.2 Visvangst	29
4.3 De nederzetting	30
5. <i>Sociale structuur</i>	32
5.1 De groepen	32
5.2 Het mannenhuis	37
5.3 Oorlogen	38
5.4 De groep als levensmilieu	49
5.5 Huwelijk	52
5.6 Partnerruil en sexuele verhoudingen buiten het huwelijk	58
5.7 Politieke ordening en leiderschap	61
	XI

6.	<i>Enkele aspecten van de geestelijke cultuur</i>	64
6.1	Algemeen	64
6.2	Taal en beeldende kunst	65
6.3	Wereldbeeld en levensbeschouwing	69
6.4	Mythe en ritueel	74
6.5	Magisch handelen	80
7.	<i>Samenvatting</i>	81

HOOFDSTUK II ANALYSE VAN HET OVERGANGSPROCES

1.	<i>De openlegging als historisch gegeven</i>	83
1.1	Algemeen	83
1.2	Het tijdstip van de confrontatie met de westerse wereld nader bezien	92
1.3	Wijze van confrontatie	93
2.	<i>Enige gevolgen voor de oorspronkelijke situatie</i>	99
2.1	Algemeen	99
2.2	Implicaties op demografisch gebied	103
2.3	Implicaties op antropogenetisch gebied	106
2.4	Enige implicaties op sociaal en economisch gebied	108
2.4.1	Pacificatie	110
2.4.2	Opheffing van de intra-territoriale mobiliteit van de bevolking	113
2.4.3	Invoering van geld; beïnvloeding van de onderlinge betrek- kingen binnen de groep	116
2.4.4	Het aanbod van werkgelegenheid	120
2.4.5	Het aanbod van westerse goederen	122
3.	<i>De houding van de bevolking tegenover het westen en zijn vertegenwoordigers</i>	127
4.	<i>De rol van de Overheid in historisch perspectief</i>	134

HOOFDSTUK III ONTWIKKELING ALS DOELSTELLING VAN DE OVERHEID

1.	<i>Algemeen</i>	138
2.	<i>Enige aspecten van het ontwikkelingsbeleid</i>	140
2.1	De problematiek in het algemeen	140
2.2	Het sociaal-psychologische klimaat	141
2.3	Problemen van lokale aard	144
2.4	Ontwikkeling: een keuze?	147
2.5	Enige overheidstaken in het kader van de ontwikkeling	149
2.5.1	Algemeen	149

2.5.2 Programmering; enkele aspecten	152
2.5.3 Conditionering	153
2.5.4 Stimuleren; economisch en sociaal	160
2.5.5 De leidinggevende rol van de Overheid	172
3. <i>De beschikbare apparatuur</i>	174

HOOFDSTUK IV DE MENSELIJKE FAKTOR ALS OBJEKT VAN BEINVLOEDING

1. <i>Algemeen</i>	177
2. <i>Bestuur</i>	180
3. <i>Gezondheidszorg</i>	182
3.1 Algemeen	182
3.2 Het demografische aspect	184
3.3 Het antropogenetische aspect	186
3.4 Het sociaal-psychologische aspect	187
4. <i>Vorming en onderwijs</i>	188
4.1 Algemeen	188
4.2 Lager onderwijs	189
4.2.1 De onderwijssituatie van Asmat en Mimika in Nieuw-Guinees perspektief	189
4.2.2 Enkele sociale aspecten	194
4.2.3 Enkele kulturele aspecten	201
4.2.4 Samenvatting	205
4.2.5 Regionaal onderwijsbeleid; mogelijkheden en beperkingen	205
4.3 Vak- en beroepsonderwijs	213
5. <i>Gemeenschapontwikkeling</i>	214
5.1 De situatie ter plaatse	214
5.2 Dorpsraden	220
5.3 De Mimika-Adviesraad	223
5.4 Van traditionele naar nieuwe vormen van samenwerking	223

SLOTBESCHOUWING	225
-----------------	-----

LIJST VAN MIMIKAANSE EN ASMATSE TERMEN	229
--	-----

GERAADPLEEGDE LITERATUUR	236
--------------------------	-----

SUMMARY	244
---------	-----

ZAKENREGISTER	255
---------------	-----

INLEIDING

Probleemstelling

De Overheid van een gebied, dat zich in een vroeg stadium van versnelde economische en sociale ontwikkeling bevindt, staat voor een problematiek welke in veel opzichten afwijkt van die in al verder op de weg van de ontwikkeling voortgeschreden gebieden. De verschillen zijn een gevolg van de bestaande achterstand, van de versnelling van de ontwikkeling als zodanig alsmede, vooral, van de omstandigheid, dat wegens tempoverschillen in de deelprocessen – sociale, psychologische, politieke, demografische, economische – allerlei tot vertraging leidende discrepanties optreden.

Hoewel de ontwikkelingsprocessen, zoals zij zich in de verschillende in ontwikkeling achtergebleven delen van de wereld aan het voltrekken zijn, onderling veel gemeen hebben, zijn zij als gevolg van hun situationele gebondenheid, die ten dele van ecologische, ten dele ook van historische aard is, alle tot op zekere hoogte specifiek voor de situatie ter plaatse. Dit uit zich met name in de wisselwerking tussen demografische, economische en sociale factoren, die tesamen resulteren in een gekompliceerd interferentiepatroon.

Voor de beleidvoering, die voor een belangrijk deel uit het afwegen van prioriteiten bestaat, zou het goed zijn als dat interferentiepatroon in zijn geheel in een sluitend, zo mogelijk gekwantificeerd model kon worden ondergebracht. Maar het opzetten van een dergelijk model stuit vooralsnog op onoverkoombare moeilijkheden. Voor de kwantitatieve benadering van een ontwikkelingssituatie in haar totaliteit is nl. heel wat meer exacte informatie nodig dan waarover men in een ontwikkelingsgebied pleegt te beschikken. Veel relevante factoren zijn nauwelijks te kwantificeren. De meting van demografische, geomorfologische en klimatologische data, die tesamen met het bereikte technologische peil van de betrokken bevolking de sociaal-economische situatie van een streek op den duur bepalen, levert nog de minste moeilijkheden op. Maar wat aan te vangen met factoren als de benuttingsgraad van de bodem en de andere natuurlijke rijkdommen, met factoren als morbiditeit, arbeidsmobiliteit en -productiviteit, met sociale factoren als waarden, houdingen en strevingen of met een subtiel en uiterst gekompliceerd iets als het politieke klimaat dat zelf weer het resultaat is van een veelheid van sociale en sociaal-psychologische processen? Toegegeven, in beginsel is ook dit ongetwijfeld meetbaar, maar in de praktijk van de ontwikkelingssituatie komt van meting – zelfs van een eenmalige, nodig om tot een statische momentopname te komen – zo weinig terecht, dat de

verkrijging van betrouwbare historische reeksen, die immers onmisbaar zijn voor het opstellen van een empirisch verifieerbaar model, met behulp waarvan ook causaliteitsvragen kunnen worden beantwoord, voorlopig wel uitgesloten moet worden geacht.

In de navolgende studie willen we ons beperken tot een poging te onderzoeken of het mogelijk is aan de hand van een concrete ontwikkelings-situatie, ondanks de schaarste van het feitenmateriaal dat ons ter beschikking stond, vast te stellen welke relaties tussen de bovengenoemde factoren van belang zijn voor het sociale en economische aanpassingsbeleid. In zoverre het mogelijk is het totale interferentiepatroon los te maken uit zijn lokale context hebben onze bevindingen algemene geldigheid. We steunen bij ons onderzoek op inzichten, verworven door een reeks van wetenschappen, die elk voor zich slechts één of hooguit enkele aspecten belichten van de problematiek die de betreffende situatie oplevert. Genoemd worden de demografie, de sociale economie, de sociale psychologie, de ecologie, de biologie, alsmede de sociale en kulturele antropologie. Wil men bij voorbeeld de menselijke arbeid en de beschikking over natuurlijke hulpbronnen, beide zowel economische als antropologische categorieën, in hun sociale context plaatsen, dan kan men niet buiten een inzicht in de sociale structuur van de betrokken samenleving. Een ander voorbeeld: als men iets wil begrijpen van de reacties van een samenleving op veranderingen in haar sociale en economische situatie dan is inzicht in de geestelijke cultuur, m.n. haar waarden, normen en verwachtingen, zonder meer noodzakelijk.

De ontwikkelingssituatie welke het uitgangspunt van ons onderzoek vormt is die waarin de bevolking van het westelijk deel van de zuidelijke kustvlakte van Nieuw-Guinea omstreeks 1960 verkeerde. Het betreffende in West-Irian gelegen gebied kwam in de loop van de eerste helft van de twintigste eeuw voor het eerst in rechtstreeks contact met de buitenwereld, meer in het bijzonder het westen. Het wordt bewoond door een ruim 40.000 zielen tellende Papoea-bevolking, verdeeld over een tweetal samenlevingen t.w. die van het Mimikagebied in het uiterste westen en die van het oostelijk daaraan grenzende Asmatgebied. Mimikanen, ook wel Kamoro-wé genoemd, en Asmatters¹ – de zich Asomot-ow of Asamat-ow noemende bewoners van laatstgenoemd gebied – zijn linguïstisch met elkaar verwant. In hoeverre zij ook wat betreft andere onderdelen van hun cultuur, met name hun sociale structuur, onderling overeenkomen, hopen we hierna aan te tonen. In de jaren twintig respectievelijk vijftig van deze eeuw begon voor hen de periode van meer dan incidenteel rechtstreeks contact met de

1. Benaming, in 1952/1953 door pater G. A. Zegwaard m.s.c. ingevoerd ter vervanging van de voorheen gangbare, maar denigrerende naam Manowee, die was afgeleid van het Mimikaanse *wé-mban-(o)-wé*. Hoewel schrijver dezes persoonlijk de voorkeur geeft aan de naam Asmat-ow of Asmat-papoea's, stelt hij zich om stilistische redenen voor in het vervolg de naam Asmatters te handhaven. Asmatters en Mimi-kanen zullen namelijk herhaaldelijk in een adem worden genoemd.

westerse wereld. Tevoren leidden zij eeuwenlang – waarschijnlijk zelfs meerdere millennia – een in hoge mate geïsoleerd bestaan. Voor zover kan worden nagegaan was minstens gedurende de laatste eeuwen van een enigermate nauwe band tussen Mimikanen enerzijds en Asmatters anderzijds geen sprake. Alle nu bestaande contacten houden rechtstreeks verband met de openlegging van beider woongebieden door het westen.

In ecologisch opzicht vertoont het gebied van Asmat en Mimika een hoge mate van homogeniteit. Geomorfologisch en klimatologisch loopt de lokale situatie waarin de verschillende groepen verkeren weinig uiteen.

In het algemeen kader van ons streven naar een verbeterd inzicht in de totaliteit van het ontwikkelingsproces ter plaatse willen we ons in het bijzonder bezig houden met:

1. het verband tussen de natuurlijke omgeving en de demografische situatie;
2. het verband tussen de demografische situatie en de oorspronkelijke structuur van de betrokken samenlevingen;
3. de betekenis van de geestelijke cultuur van de bevolking voor het proces van haar sociaal-economische aanpassing aan de buitenwereld;
4. de implicaties van de openlegging en de daarop volgende westerse beïnvloeding.

Wijze van benadering

Wat betreft de benadering hadden we de keuze tussen een tweetal alternatieven. Het eerste bestond in het volgen van het ontwikkelingsproces in een enkele samenleving bij voorbeeld die van een lokale groep welke representatief voor het gehele gebied zou moeten kunnen worden geacht. Methodologisch is een dergelijke benadering niet onaantrekkelijk, vooral ook omdat men dan de meeste kans heeft, dat aan de ceteris paribus-voorwaarde in redelijke mate is voldaan. Zij staat of valt echter met het al dan niet vervuld zijn van een tweetal voorwaarden: 1. er moet a priori over het gehele gebied genomen een zeer grote mate van homogeniteit mogen worden verondersteld met betrekking tot alle voor de ontwikkeling relevante factoren; 2. men moet beschikken over uitgebreide historische informatie. Het door ons bestudeerde gebied voldeed echter aan geen van beide. In de eerste plaats liet de aard van het onderzoek – waarbij het juist ging om het opsporen van samenhangen – niet toe waargenomen plaatselijke verschillen bij voorbaat als irrelevant aan te merken. In de tweede plaats moet de hoeveelheid betrouwbaar historisch feitenmateriaal voor de bestudering van welke lokale gemeenschap dan ook ten enen male ontoereikend worden geacht.

De keuze viel dan ook op de andere mogelijke benadering en wel die van een comparatieve ex-post-facto-bestudering van het ontwikkelingsverloop in het Mimikagebied en dat in het Asmatgebied. Het fieldwork daartoe werd verricht in de jaren 1958 tot 1962. Mimika had toen onge-

veer dertig jaren aan vrij intensieve westerse beïnvloeding blootgestaan. Begin 1958 was dit voor Asmat pas een zestal jaren het geval. Tussen de tijdstippen van openlegging lag derhalve een tijdsbestek van ruim een generatie.

Allereerst hebben we getracht de situatie, die in de twee gebieden voor de openlegging heeft bestaan, te rekonstrueren. Asmat gaf in dit opzicht weinig of geen moeilijkheden: een deel van zijn bevolking had in 1958 nog nimmer een niet-Papoea ontmoet. Voor Mimika lag de zaak minder eenvoudig: de mogelijkheid mocht niet uitgesloten worden geacht, dat de westerse invloed er in de loop der jaren al aanzienlijke veranderingen had bewerkstelligd. De rekonstruktie had tot doel na te gaan of de oorspronkelijke situatie in Mimika voldoende overeenstemming vertoonde met die welke we in Asmat hadden aangetroffen om vast te kunnen stellen in hoeverre de sedert de openlegging van Mimika plaatsgevonden veranderingen aan invloeden van buitenaf mochten worden toegeschreven. Daartoe was nodig de invloed van andere factoren als lokale ecologische verschillen, autonome cultuurveranderingen van lokale aard en de eigen historische ontwikkeling van de betreffende samenlevingen zo nauwkeurig mogelijk te bepalen. De complexiteit van de bestudeerde situaties heeft echter tot gevolg, dat onze analyse in dit stadium nog niet zo ver kan gaan, dat de gewichten van die factoren exact kunnen worden berekend.

Onderzoek-technisch was onze benadering een associatieve, d.w.z. bevindingen van demografische, van ecologische, van sociaal-economische en van cultureel-antropologische aard werden met elkaar in verband gebracht teneinde een sluitend beeld van de situatie te verkrijgen. Voor wat betreft het cultureel-antropologische gedeelte steunde zij voornamelijk op het vrije – en in een later stadium ook op het gerichte – interview. De op deze wijze verkregen gegevens werden herhaaldelijk gecontroleerd en/of getoetst aan eigen rechtstreekse waarneming. Achteraf werden zij bovendien vergeleken met gegevens afkomstig van derden. Genoemd worden memories van overgave, alsmede tournee- en maandverslagen van plaatselijke bestuursambtenaren, vonnissen van de inheemse rechter, reisbeschrijvingen en etnografische aantekeningen van missionarissen, van wie Pater G. A. Zegwaard m.s.c. met name moge worden genoemd. Bij de bestudering van de Mimikaanse situatie hadden we het geluk gebruik te kunnen maken van de over de Mimika-cultuur handelende, uit 1955 daterende studie van *Pouwer*.²

Enkele termen

In studies, die de overgang van traditionele naar moderne vormen van samenleving tot onderwerp hebben, plegen termen te worden gebruikt, over de betekenis waarvan geen eenstemmigheid bestaat.

2. J. Pouwer, *Enkele Aspecten van de Mimika-cultuur*, 's-Gravenhage 1955.

De omstandigheid, dat zij tot de uitrusting van verschillende wetenschappelijke disciplines behoren, voor een deel ook als een soort passe-partout in het algemeen spraakgebruik zijn opgenomen, komt hun één-duidigheid weinig ten goede. Nuttig is het daarom van die termen, waarbij de kans op verwarring het grootst is, in het kort aan te geven wat we er onder verstaan.

Integratie – behalve waar sprake is van sociale integratie – betekent in het navolgende minder een toestand dan een proces en wel dat van de verwerking van eigen met aan vreemde samenlevingen en kulturen ontleende elementen tot een nieuw functioneel geheel. In tegenstelling tot assimilatie impliceert integratie het optreden van structurele veranderingen in de ontleende samenleving of cultuur. Voor het begrip sociale integratie zij verwezen naar *Nadel* (1957, pp.125-159).

Waar we de term cultuur gebruiken, beantwoordt deze aan de definitie van *Kroeber* en *Kluckhohn* (1952, p.181):

Culture consists of patterns, explicit and implicit, of and for behavior, acquired and transmitted by symbols, constituting the distinctive achievements of human groups, including their embodiments in artifacts; the essential core of culture consists of traditional (i.e. historically derived and selected) ideas and their derived values, culture may on the one hand be considered as products of action, on the other as conditioning elements of further action.

Het nadeel van deze definitie is echter dat het expressieve karakter van de cultuur, waardoor de mens uitdrukking geeft aan zichzelf in zijn relatie tot zijn Umwelt, niet voldoende tot zijn recht komt.³

Een onderdeel van de cultuur vormt de sociale structuur. We onderscheiden twee aspecten:

1. structuur-ex-post: het gemeenschappelijke resultaat van alle institutionaliseringsprocessen die zich in de samenleving als gevolg van wederkerig rolgedrag voltrekken (*Nadel* 1957, pp.125-159);

2. structuur-ex-ante: het patroon dat wordt gevormd door de verschillende orderingsbeginselen volgens welke de mens zijn samenleving bewust inricht; als zodanig is de sociale structuur wezenlijk verschillend van organische structuren omdat zij slechts kan bestaan bij de gratie van het menselijke vermogen tot bewustwording (verg. *Lévi-Strauss* 1958, pp.342-348).

Tussen beide aspecten van de sociale structuur bestaat een dialektische verhouding.

3. Men vergelijk de definitie van *Kroeber* en *Kluckhohn* met die van *Van Baal*, in *Mensen in Verandering*, Amsterdam 1967, p.31.

ANALYSE VAN DE OORSPRONKELIJKE SITUATIE

1 ALGEMENE ORIENTATIE

Alvorens we ons met de situatie in Mimika en Asmat gaan bezighouden, is een algemene oriëntatie met betrekking tot de plaats die deze gebieden in een ruimer regionaal kader innemen wenselijk. Zij korresponderen met twee van de 22 onderafdelingen, waarin West-Irian met uitzondering van een drietal exploratieressorten bestuurlijk was onderverdeeld toen op 1 oktober 1962 het bestuur over dat deel van Nieuw-Guinea werd overgedragen aan het tijdelijke beheersorgaan van de Verenigde Naties (*UNTEA*). Op grond van artikel 71 van het Handvest der Verenigde Naties was Nederland tot op dat tijdstip aan genoemde organisatie verantwoording verschuldigd over het aldaar gevoerde beleid. Met inbegrip van de tot West-Irian gerekende eilanden bedraagt de totale oppervlakte van dit gebied ca. 416.000 km². Het inwonertal bedroeg in 1961, blijkens het laatste ingevolge artikel 73e van het Handvest uitgebrachte verslag, ca. 750.000, waarvan ca. 720.000 Papoea's. Ongeveer 6 procent van hen was toen woonachtig in de door ons bestudeerde gebieden.

Ruw genomen kan West-Irian worden verdeeld in drie geografische gebieden. Het zijn de Noordkust met inbegrip van de Vogelkop, het Centrale Bergland en het zuidelijke laagland. De Noordkust – een gebied dat al eeuwenlang heeft blootgestaan aan beïnvloeding van buitenaf, vooral via de Molukken – wordt bewoond door Papoea's van een jong type. Het is ontstaan uit een tamelijk recente vermenging van een reeds langer gevestigde, genotypisch al betrekkelijk homogene Papoeabevolking met Melanesische elementen, zelf het produkt van een vroegere vermenging van een ouder negroïde type met een jonger Maleis/Polynesisch type.

Het Centrale Bergland, dat zijn voortzetting vindt in Papua/New Guinea, neemt ten opzichte van de kust een geïsoleerde positie in. Tussen de dichtbevolkte bergdalen heeft regelmatig handelsverkeer plaats. Het gebruik van kaurigeld (*Cypraea Moneta*) heeft er zich tot de openlegging van het bergland in de jaren dertig, die met de invoer van westerse betaalmiddelen gepaard ging, ongestoord gehandhaafd. Nog in 1962 waren schelpen het gebruikelijke ruilmiddel voor betalingen tussen autochtonen onderling. Tussen naburige berglandstammen komen huwelijksbetrekkingen voor. De totale bergbevolking in West-Irian moet op tenminste 250.000 personen worden geschat. De belangrijkste etnische groeperingen, die alle een oud Papoeatype vertegenwoordigen, zijn de Dani, de Moni, de Amungme of Uhunduni, alsmede de Ekari of Kapauku. Respektievelijk tellen zij rond

130-, 20-, 10- en 50-duizend leden.¹ De bergbevolking voorziet in haar levensonderhoud voornamelijk door de verbouw van knolgewassen. Het hoofdvoedsel wordt gevormd door bataten (*Ipomoea batatas*).

Ook het zuidelijk laagland verkeerde tot voor kort in een verregaand isolement. Dit werd echter door andere factoren veroorzaakt dan die welke voor het isolement van het bergland verantwoordelijk waren. Was daar de belangrijkste faktor het verschil in ecologisch milieu – een gevolg van het hoogteverschil – tussen bergland en kuststreek; aan de zuidkust werd het isolement vooral veroorzaakt door de slechte bevaarbaarheid van de ondiepe Arafoera-zee. Evenals het Centrale Bergland kent het zuidelijke moerasgebied etnische groeperingen, die voor Nieuw-Guinese begrippen groot van omvang zijn. Merendeels variëert hun ledental van een paar duizend tot enkele tienduizenden. Tesaamen tellen zij ruim 110-duizend zielen, ruwweg verdeeld in 8.000 à 9.000 Marind-anim (incl. Jab-anim en Maklew-anim), 1.000 Jei-anim, 7.000 Kimaghama, 30.000 Auwju (met inbegrip van Djair en Misak), 4.000 Mandobo, 9.000 Jaqai-arim, 30.000 Asmat-ow en 9.000 Mimikanen of Kamoro-wé, alsmede de in totaal ca. 20.000 individuen omvattende groepen Kajaghar, Khogir, Sawui en aan de Asmatters verwante Tjitak. De Muju (ca. 10.000), woonachtig in het heuvelachtige gebied zuidelijk van de centrale bergketen en westelijk van de grens met de Territory of Papua, behoren in tegenstelling tot de eerder genoemde bevolkingsgroepen niet tot de eigenlijke laaglandbewoners, voor wie, met uitzondering van de bevolking van het Frederik Hendrikeiland (Kolepom) als de Kimaghama en de Riantana, sago het hoofdvoedsel vormt. De stamverbanden – stam gebruikt in de zin van etnische eenheid – zijn in geheel zuidwest Irian weinig hecht.

Tot aan de bestuursoverdracht aan de UNTEA was dit gebied bestuurlijk ingedeeld in zes onderafdelingen, waarvan er vijf de Afdeling Zuid-Nieuw-Guinea vormden en er één, de meest westelijke, deeluitmaakte van de Afdeling Fak-Fak. Sindsdien bleef die indeling in grote trekken gehandhaafd. De begrenzing der onderafdelingen houdt enigermate rekening met de verdeling in stam- of taalgebieden. Hetzelfde kan gezegd worden van de verdeling der onderafdelingen in distrikten. De onderafdelingen zijn van oost naar west:

Merauke met als belangrijkste etnische groeperingen Marind-anim, Jei-anim, Kimaghama, enkele honderden Kanum, Auwju en – in 1962 – ca. 1.000 geïmmigreerde Muju. Er bestaat een zekere stamverwantschap tussen Marind en Jei. De verwantschap tussen deze beide groeperingen met de Kimaghama en de Kanum, tuinbouw bedrijvende volken, is weinig nauw. Waarschijnlijk is, dat eerstgenoemden vroeger een groter deel van de onderafdeling Merauke hebben bewoond dan tegenwoordig het geval is. Dank zij hun hoogontwikkelde tuinbouwtechniek slagen zij erin zich op hun onherbergzame moeraseiland te handhaven (*Serpenti* 1965, hfdst. I en II);

1. Persoonlijke mededeling van Mr. J-W. Kroon.

Muju met voornamelijk Muju, Mandobo en Ninggerum;
Boven-Digul met Auwju (incl. Djair) en Mandobo, alsmede Kombai
waarmee, naar het zich laat aanzien, Tjitak zijn bedoeld;
Mappi met Jaqai, Auwju (incl. Misak), Tjitak en Kajaghar (incl.
Khogir);
Asmat met Asmat-ow, Tjitak, Kajaghar, Sawui en Auwju; en
Mimika met Mimikanen, Sempan-owé, alsmede – in 1962 – ca. 2.000
Amungme afkomstig uit een tweetal nauwe valleien, t.w. Tsingga en
Muëmba, gelegen ten zuiden van de centrale bergketen in het Carstensz-
gebied.

Met uitzondering van de onderafdeling Muju, telde het zuidelijke laag-
land per ultimo 1961 ruim 125.000 inwoners (*Uno-rapport* 1961, Bijlage
IV en IV A). Bij dit getal zijn inbegrepen ruim 5.500 Aziaten – voor-
namelijk van Indonesische en Chinese landaard – alsmede ca. 1.100
Europeanen, ten dele van Eurasiatische afkomst. De bevolkingsdichtheid
van het laagland als geheel, dat een oppervlakte van ± 119.000 km²
beslaat, bedraagt 1.05. Aan de kust is zij over het algemeen wat hoger dan
in het binnenland. De spreiding van de bevolkingsdichtheid is verre van
gelijkmatig. Hier en daar, zoals in het Mappigebied, doen zich concen-
traties voor. Dooreengenomen doet de dichtheid aanzienlijk onder voor die
van de relatief dichtbevolkte valleien van het Centrale Bergland.

2 MIMIKA EN ASMAT ALS WOONGEBIED

2.1 De geomorfologische situatie

Het woongebied van Mimikanen en Asmatters wordt gevormd door het
meest westelijke deel van de zuidelijk van de centrale bergketen gelegen
moerassige laagvlakte. Doorsneden door tal van kreek en rivieren, ver-
breedt het zich naar het oosten toe geleidelijk. In West-Mimika bevinden
zich langs de kust goed ontwikkelde zanderige strandwallen. Achter de
jongste liggen, verscholen in het vloedbos, half weggeërodeerde oudere
wallen. In oostelijke richting versmallen zich de aanwezige zandstranden
om ter hoogte van de Mukumugamonding geheel te verdwijnen. Verderop
zijn ook strandwallen nauwelijks nog als zodanig herkenbaar. Het naar het
oosten toe toenemende waterverzet van de rivieren is er de oorzaak van,
dat zich in zee – in het uiterste westen tot vlak onder de kust nog diep-
blauw – een zich allengs verbredende zone van troebel water aftekent.
Grovere erosieproducten bereiken er de zee niet meer, maar worden onder
vorming van drempels en stroomversnellingen in de middenlopen afgezet.
Modderoevers en slikbanken nemen meer en meer de plaats in van de
westelijke zandstranden en zandbanken.

De afwatering van de landinwaarts gelegen gronden wordt naar het
oosten toe gaandeweg slechter. Op de waterscheidingen tussen de rivieren-

stelsels bevinden zich moerassige kommen. Tijdens het hoogtepunt van de regentijd in de maanden juni, juli en augustus staan uitgestrekte gebieden blank. Een aanwijzing voor snelle veranderingen in de waterhuishouding zou kunnen zijn, dat in de grasmoerassen aan de bovenloop van Asmatse rivieren als de Jitsj en de Süretsj afgestorven bos voorkomt. Met het afnemen van het verval nemen veenvorming en kleiafzetting toe. Al naar hun oorsprong in het gebergte dan wel in het moeras gelegen is, worden de rivieren onderscheiden in bandjir- en moerasrivieren.

Zoals de gehele zuidkust is ook de kust van Mimika en Asmat arm aan markante punten. Als gevolg van het geringe verval van de zeebodem leidt de minste deining al spoedig tot een flinke branding. Vooral ter hoogte van de Mimikaanse kust ondervindt het opvaren van de rivieren veel hinder van grondzeeën. Behalve voor prauwen is de gehele kust westelijk van de Aika- en Atukamonding bij laagwater ontoegankelijk. In het Asmatgebied daarentegen, waar de riviermondingen breder en dieper zijn, stuit het binnenlopen van de grotere rivieren ook voor coasters alleen bij zwaar weer op moeilijkheden, al is een goede bebakening geen overbodige weelde.

In de mondingen van bandjirrivieren als de Mimika- en de Waniarivier doet zich het verschijnsel voor, dat de banken er zich voortdurend verplaatsen. In de Mimikarivier, waaraan de onderafdelingshoofdplaats Kokonao is gevestigd en waarvan de monding geleidelijk dichtslibt, houdt dit verband met windrichting, getijwerking en regenval.

De kustlijn is uiterst beweeglijk. Plaatselijk komt het wel voor, dat het grondverzet tijdens de oostmoesson en dat tijdens de westmoesson elkaar min of meer compenseren, zodat de kustlijn er op den duur maar weinig verandert. Maar elders, vooral in de buurt van riviermondingen zoals bij Keakwa en Potoway, wijzigt het beeld zich snel.

Langs de Mimikaanse kust gaat het getij oostwaarts over van overwegend dubbeldaags tot overwegend enkeldaags. Zo komt bij Keakwa en Kokonao de vloed omstreeks volle en nieuwe maan eens per etmaal op. Het verschil tussen eb en vloed is dan het grootst. Bij springtij bedraagt het ruim twee en een halve meter: in december/januari $25\frac{1}{2}$ dm, in juni/juli 26 dm. Hun relatief gunstige ligging ten spijt komen Kokonao en Agats, de onderafdelingshoofdplaatsen, dan grotendeels onder water te staan. Op de dagen rond eerste en laatste kwartier zet de vloed tweemaal daags op met intervallen van 9 tot 15 uren. Het tijverschil wisselt dan van 5 tot 15 dm.² Als de vloed beide keren gelijke hoogte bereikt spreekt men van *Lair konda*. Voor Mimika houdt dit in, dat het grootste deel van zijn kust tweemaal per maand enkele dagen lang ontoegankelijk is voor elk vaartuig met een diepgang van meer dan een paar decimeters. Zowel in Mimika als in Asmat voltrekt het gehele dagelijkse leven zich op het ritme van de getijden (*Pouwer* 1955, pp.32 e.v.).

Van praktisch belang is, dat in de periode van april tot en met oktober

2. Eigen metingen, aangevuld met gegevens, ontleend aan getijdentafels.

de hoge getijstanden overdag voorkomen. Met het voortschrijden van het seizoen verleggen zij zich van de vooravond terug naar de ochtend. Die verschuiving zet zich vervolgens voort, zodat in de periode van november tot en met maart de maximale bevaarbaarheid van kreken en rivieren samenvalt met het nachtelijke duister. In Midden-Mimika, waar het vervoer van personen en goederen evenals in het gehele gebied oostelijk daarvan slechts te water kan geschieden, vindt alle transport dan 's-nachts plaats. Dit is niet of nauwelijks het geval in West-Mimika, waar men wegens de zeer ondiepe rivieren en een redelijk begaanbaar strand meer op vervoer te land is ingesteld, en in Oost-Mimika en Asmat, waar de vaardiepte groter is en het enkeldaags getij overheerst. In Oost-Mimika en in het Asmatgebied is de getijwerking tot tientallen kilometers diep het binnenland in merkbaar. Gedurende de regentijd dringt het getij minder ver naar binnen dan tijdens het droge seizoen, wat de visvangst op de rivieren in ongunstige zin beïnvloedt.

Alleen tijdens de kenteringperioden in april/mei en oktober/november is op zee regelmatige prauwvaart mogelijk. Het dagelijkse opsteken van de zeewind leidt niettemin ook in de kentering tot een golfslag, die in de riviermonden bij uitlopend water zo vinnig kan worden, dat men die plaatsen vooral 's-middags met prauwen beter kan vermijden. 's-Avonds is het meestal windstil, terwijl er in de nanacht en de vroege ochtend een landwind waait, die de zeegang afvlakt.

Tijdens de oostmoesson van mei tot oktober heeft een aanhoudende bries krachtige branding en zware grondzeeën tot gevolg. De westmoesson draagt een meer wispelturig karakter: harde wind, opstekend in vlagen, wordt dan afgewisseld met rustige perioden, die uren maar soms ook dagen kunnen aanhouden.

In het Asmatgebied zijn alle grotere rivieren ook voor motorvaartuigen tot aan hun bovenloop bevaarbaar. Coasters komen er met gemak tot Sauwa/Erma en zelfs Monu. Zowel voor Mimika als voor Asmat geldt, dat de bevaarbaarheid van de bovenlopen er sterk afhankelijk is van de regenval. De sponswerking van de bosbodem beïnvloedt de snelheid waarmee zich stijgingen en dalingen van de waterspiegel voltrekken.

2.2 *Vegetatiebeeld*

Voor de ecologische situatie, waarin de bevolking verkeert, vormt de natuurlijke vegetatie van haar woongebied een belangrijke aanwijzing. In het laagland onderscheiden we een tweetal zones, t.w. die van het vloedbos, in West- en Midden-Mimika aan de zeezijde begrensd door strandwallen, en die van het moerasbos dat zich uitstrekt vanaf de grens van het vloedbos tot aan de voetheuvels van het Centrale Bergland. Al naar de afwateringsmogelijkheden en de samenstelling van de bodem, variëert de begroeiing van matig dicht met redelijk ontwikkelde ondergroei tot uitgesproken schraal. Werkelijk zwaar opgaand hout ziet men nauwelijks.

Voor de strandwallen is de begroeiing met casuarinen karakteristiek. Een bekende verschijning op de strandwallen is ook de *Hibiscus tiliaceus* (M. *ive*, I. *waru*). In de verschijning op de strandwallen is ook de *Hibiscus tiliaceus* (M. *ive*, I. *waru*). In de door krekten en getijdedstromen doorsneden mangrovenzone zijn het voornamelijk *Rhizophora apiculata*, *Rhizophora mucronata* (M. *wuu*) die met *Bruguiera* (M. *apoo*, A. *pae*) het vegetatiebeeld bepalen. Verder ontmoeten we er *Xylocarpus moluccensis* (M. *kajeri*) en *Xylocarpus granatum* (M. *umu*, A. *jomo*). In het moerasbos maken *Camptosperma* (A. *em*, *soso*, *tsji*); *Calophyllum* (M. *menamo*, A. *dji*); *Intsia* (M. *pota*, A. *pas*); *Anisoptera* (A. *boromo*); *Inocarpus fagiferus* (M. *jatiri*, A. *jeseni*); *Myristica* (A. *fo*, *oser*) en *Heritiera littoralis* Dryand (A. *djeni*, I. *ambau*) ruim de helft van het loofhoutbestand uit.³

Op drogere gedeelten zoals de oeverwallen zien we bovendien nog *Terminalia catappa* (M. *kamutiri*, A. *djine*, *juajira*); *Palaquium spec.* (M. *dramane*, A. *koma-kam*, *djurak*); *Cananga odorata* (I. *kenanga*); *Canarium* (A. *fisjer*); *Pometia pinnata* (M. *iuki*); *Cinnamomum* (M. *tarika*, A. *jurasinum*). Alle genoemde houtsoorten vinden bij de bevolking praktische toepassing. Zo wordt *Camptosperma*, dat zich gemakkelijk laat uithollen, gebruikt voor de vervaardiging van prauwen, trommen en ritueel houtsnijwerk. *Anisoptera*, *Terminalia* en *Pometia* leveren bruikbaar plankenhout op. Voor *Intsia*, het Molukse ijzerhout, bestaat een bescheiden exportmarkt. Volgens *Leefers* heeft *Intsia* echter in Asmat dooreengenomen een vrij laag stamgewicht.

De economisch belangrijke conifeer *Agathis*, de gomcopalboom, groeit in exploitabele bestanden op de lagere berghellingen boven Potoway. *Manoara*, *Jaraja*, *Mimika* en *Iwaka/Temare*.

Van de palmsoorten noemen we *Metroxylon* (M. *amotà*, A. *ambos*), de sago-palm die het hoofdvoedsel van de bevolking levert en op lager gelegen plekken dicht aaneengesloten stoeien vormt; *Oncosperma filamentosum*, de nibungpalm; *Nipa fruticans* (M. *kopere*, A. *akam*), de brakwaterpalm die het overbeeld van de rivieren in het grensgebied tussen Asmat en *Mimika* beheerst; alsmede *Arenga pinnata*, de arèngpalm. Van belang zijn voorts de verschillende *pandanus*-, rotan- en bamboesoorten.

Van sago- en nipahblad vervaardigt men atap voor dakbedekking. Slaapmatten en regencapes worden genaaid van *pandanus*bladeren. Uit het sap, afgetapt uit de bloeistengels van *Arenga pinnata*, bereidt men in *Mimika* palmwijn (M. *wake*). Nibungbast wordt toegepast in de huizenbouw naar autochtone trant en bij de aanmaak van gebruiksvoorwerpen.

Als we de vegetatie in haar geheel overzien, valt in de eerste plaats op, dat het totaalbeeld in zijn sombere eentonigheid eerder dan de afzonderlijke gewassen specifiek is voor het woongebied; in de tweede plaats, dat exploitatie van het bosbestand op enigszins ruime schaal vooralsnog uitgesloten moet worden geacht.

3. Bij het determineren werd gebruik gemaakt van Merrill, E.D., *Plant life in the Pacific*, in de Nederlandse bewerking door Koster, J. Th.: *De plantengroei van de Maleise Archipel*, Leiden 1949. *Leefers*, C.L. vermeldt in zijn Asmatbosopname 1956/1957, die betrekking heeft op het gebied van de middenloop van Pomatsj en Undir, voor de genoemde boomsoorten de navolgende percentages: 11.8; 9.3; 8.7; 7.9; 5.5; 5.2 en 4.3.

3.1 Algemeen

Daar het werkterrein van de Stichting Demografisch Onderzoek N.N.G., die haar werkzaamheden in 1959 begon, zich niet meer tot Mimika en Asmat heeft uitgestrekt, is men voor een beeld van de demografische situatie ter plaatse voornamelijk aangewezen op van bestuurszijde verstrekte gegevens. Eind 1961 golden de navolgende cijfers (*Uno-rapport* 1961, Bijlage IV-IV A):

Tabel 1. Bevolking in bestuurd gebied naar landaard

	Papoea's		Aziaten		Europeanen	
Mimika	9.300	96,7%	273	2,8%	44	0,5%
Asmat	31.408	99,4%	112	0,4%	48	0,2%
Merauke	20.634	79,0%	4607	17,6%	887	3,4%
Boven-Digoel	11.306	97,9%	167	1,5%	70	0,6%
Mappi	28.649	98,6%	364	1,2%	48	0,2%
Zuidwest-Nieuw-Guinea excl. Mujugebied	101.297	93,9%	5523	5,1%	1097	1,0%

Dat niet-Papoea's in Zuidwest-Nieuw-Guinea 6,1 procent van de bevolking onder bestuur uitmaakten, wordt veroorzaakt door het verhoudingsgewijs grote aantal personen van Aziatische origine in de onderafdeling Merauke, waar het 17,6% van de bevolking beliep tegen 3,4% Europeanen. Voor het overige verschilde de getalsverhouding tussen Papoea's en niet-Papoea's in Mimika en Asmat weinig van die in de andere zuidelijke onderafdelingen.

Van de niet-Papoea's was zowel in het Mimika- als in het Asmatgebied ongeveer de helft in de bestuurscentra Kokonao resp. Agats woonachtig. Anders dan in het min of meer verstedelijkte Merauke dat op een bevolking van 6000 zielen 2800 Aziaten telde, een volksdeel bestaande uit Chinezen, Javanen, Timorezen, Makassaren, Keiezen en Ambonezen, werd het Aziatische volksdeel in de rest van Zuidwest-Nieuw-Guinea praktisch alleen vertegenwoordigd door Keiezen en enkele Chinezen. Aanvankelijk waren de Keiezen door de R.K. Missie bij haar voorpostenwerk ingezet, eerst als katechisten, later ook als dorpsonderwijzers. Eind 1961 waren in Mimika op een totaal van 273 Aziaten nog 36 Keiezen als leerkracht bij het dorpsonderwijs betrokken. Voor zover de overigen tot de beroepsbevolking moeten worden gerekend, waren zij in een administratieve functie bij het gouvernement werkzaam, bij Chinese handelaren in dienst als winkelbediende dan wel hadden zij getracht zich een bestaan te verwerven als krokodillenjager en/of handelaar in krokodillehuiden. Voor het Asmatgebied luiden de betreffende cijfers 112 en 15. In dit gebied was nog een drietal Keiezen als katechist in dienst van de R.K. Missie. In Kokonao begon zich een Keiese kolonie te vormen.

Vermenging van het Keiese met het autochtone volksdeel zag men nog nauwelijks. Alleen bij leden van de laagste Keiese stand, die ook op het moedereiland vanouds al een vrij sterke Melanesische inslag vertoonde, kwamen sporadisch huwelijken met Papoeavrouwen voor. Huwelijken van autochtone mannen met Keiese vrouwen waren in Mimika en Asmat onbekend en moeten in het licht van het Keiese standensysteem voorlopig nog onwaarschijnlijk worden geacht.

3.2 *De etnische samenstelling van het autochtone volksdeel*

De samenstelling van het autochtone volksdeel vertoont in etnisch opzicht, zowel in Mimika als in Asmat, een grote mate van homogeniteit. In Mimika wordt deze slechts verstoord door een tweetal recente vestigingen van Amungme resp. aan de Akimuga- en aan de Omaogarivier. Ook het achterland van de Casuarinenkust in het oosten en zuidoosten van het Asmatgebied geeft een wat afwijkend beeld te zien.

De naam Mimika berust op het toeval, dat de eerste vestigingen van Bestuur en R.K. Missie in die streek resp. in 1926 en 1927 plaatsvonden aan de Mimikarivier, een der tientallen grotere en kleinere rivieren die in dat gebied hun weg naar zee zoeken. Volgens *Drabbe* zou de benaming Kamoro juist zijn en beter appelleren aan bestaande gevoelens van etnische en kulturele verbondenheid (1953, p.2). Tegen het gebruik van de naam Kamoro als algemene streekaanduiding kan hetzelfde bezwaar worden ingebracht als tegen de naam Mimika, nl. dat hij vanouds alleen maar op de bewoners van een beperkt aantal, weliswaar centraal gelegen nederzettingen betrekking heeft. Onze ervaring is overigens, dat het besef tot een grotere regionale en nationale eenheid te behoren bij de meerderheid van de Mimikanen pas van zeer recente datum is en maar langzaam groeit.

Bij de onderscheiding van de Mimikaanse bevolking in groeperingen volgen we de linguïstische indeling van *Drabbe* (1953, p.3). Deze onderscheidt in het Mimikaans, door hem Kamorotaal genoemd (akwere Kamorotà), van west naar oost een zestal dialecten:

1. het westelijke dialect, gesproken aan de rivieren Japakopare, Keawka en Umari door ca. 450 personen;
2. het Tarja-dialect, gesproken door ca. 500 personen;
3. het Midden-dialect, gesproken vanaf de Wakia tot aan Mioko aan de Kamararivier door ca. 4.300 personen;
4. het Kamora-dialect, gesproken in de overige nederzettingen aan de rivier van die naam door ca. 400 personen;
5. het Wania-dialect, gesproken aan de gelijknamige rivier door ca. 1.300 personen en
6. het Mukumuga-dialect, gesproken aan de aldus genoemde rivier door ca. 800 personen.

Behalve de eigenlijke Mimikaanse bevolking, de Kamoro's welke de

kustvlakte vanaf 134°45' OL – de monding van de Opa-rivier – tot en met het gebied van de Mukumugarivier bevolken, worden, op grond van hun etnische verwantschap, tot de Mimikanen in ruimere zin ook de Sempañowé gerekend, die een drietal nederzettingen – Otakwa, Omaoga en Inaoga – hebben gevormd, alsmede de linguïstisch nauw met hen verwante Nafarepi aan de Akimuga, de Warowé en de Waituku aan de benedenloop van de Owap (Tjemara-rivier) en de Owapu aan de bovenloop van dezelfde rivier (Oostkasteelrivier). Wat betreft hun levenswijze staan laatstgenoemde groepen dicht bij de kleine, meest westelijke Asmatgroepen zoals de Epamé en de Imtawé aan de Potsjekap (Kleine Bloementrivier), de Etoko aan de bovenloop van de Potsj (Bloementrivier), alsmede de groepen Amo en Esmapano aan de Momatsj (Pater Le Cocq d'Armandvillierivier). Doorgaans tellen zij niet meer dan enkele tientallen leden. Hun zwerfgebieden zijn uitgestrekt en hun nederzettingen dragen een zeer tijdelijk karakter.

Meer naar het oosten, en wel vanaf de Momatsj, begint het centrale woongebied van de Asmatters. Op grond van het zich al dan niet onderling verwant achten van de verschillende somot of lokale eenheden is het mogelijk in dit gebied een zestal groeperingen te onderscheiden:

- a. aan de benedenloop van de Momatsj, de Fai en de Pomatsj: de westelijke Simai of Jaungroepering, ook wel met Kainak aangeduid, (2551 personen) met de nederzettingen Jaun/Jufri, Jamas/Jeni, Kapi/Au en As/Atat/Nakai;
- b. in het mondingsgebied van de Asüwetsj: de westelijke Mbismam (2503 personen) met de nederzettingen Sjuru, Ewer, Jepem, Per en Owus;
- c. in het gebied vanaf de middenloop van de Asüwetsj tot aan het stroomgebied van de Süretsj (Noord-Eilandenrivier): de oostelijke Simai (3228 personen) met de nederzettingen Amborep, Warse, Tsjemndew/Ajam, Juni, Mbetsjow, Mbene/Kowar en Mbuët;
- d. in het mondingsgebied van de Mbetsj (Zuid-Eilandenrivier): de oostelijke Mbismam of Mbetsjmbup-groepering (4365 personen) met de nederzettingen Atsj, Amanamkai, Ambisu, Atembutsj, Ar/Ndanim, Jow, Mbiwar en Omandesep;
- e. aan de middenloop van de Pomatsj en van de Undir: de Sirao-groepering, ook wel Keenok of Jopmagao genoemd (6707 personen) met de nederzettingen Sauwa/Erma, Mbu/Agani, Jipawer, Komor/Amor/Par, Manep/Simnde, Monu en Tjemor;
- f. aan de beneden-Süretsj: de Kaimo-groepering (1348 personen) met de nederzettingen Kaimo, Jaosakor, Fos, Os, Awok en Ndamen.

De tussen haakjes geplaatste cijfers zijn ontleend aan de bestuurlijke Aanvullende Memorie van Overgave van de Onderafdeling Asmat 1959-1960. *Van Amelsvoort* (1964, p.40) volgt voor 1961 dezelfde indeling. Verschillen tussen de hier vermelde en de door genoemde schrijver opgegeven zielentallen worden veroorzaakt door de omstandigheid, 1. dat diens

registratiemateriaal recenter is en ook betrekking heeft op enige kleinere, destijds van bestuurswege nog niet geregistreerde nederzettingen; 2. dat hij ook de eerder vermelde aan de Nafarepi verwante groepen in zijn indeling opneemt en, 3. dat hij de als enclaves in het Asmatgebied liggende niet-Asmatnederzettingen Mbipim, Sei, Warkai en Sogoni eenvoudigheidshalve tot de Mbetsjmbupgroepering rekent.

Een oudere klassificatie (*Zegwaard* 1954) deelt de Asmatbevolking in in zeekanters en landkanters. Met de eerste worden Mbismam en Simai bedoeld; met de tweede de Sirao- en de Kaimogroepering. Volgens *Drabbe* (1963) kent de in het centrale Asmatgebied gesproken taal (*Asmat-atakam*) een drietal hoofdialekten:

het Kawenak van de Mbismam en de Sinai;

het Keendok van de Sirao-groepering en

het Keendakap van de Kaimogroepering.

De gebruikte namen zijn dialektische vormen van het woord dat 'de echte authentieke mens' betekent en dat overeenkomt met het Mimikaanse *wénatà*. Zuidoostelijk van het centrale Asmatgebied en wel aan de Casuarinenkust bestaat de bevolking eveneens uit Asmatters. Het daar gesproken dialect, het Kaweinaq, wijkt aanzienlijk af van de eerdergenoemde, maar toch niet zoveel, dat van een afzonderlijke taal moet worden gesproken. Hetzelfde geldt voor het Kaünak van de Tjitak.

Maturbongs (1959, pp.8 e.v.) onderscheidt de Asmatbevolking van de Casuarinenkust in Sapanomot, woonachtig in het zuiden, en Batiasomot, in het noorden, welke groeperingen volgens *Van Amelsvoort* (1964, p.40) in 1961 resp. 2978 en 4721 personen omvatten. Landinwaarts treft men er Sawuj, Auwju en Kajaghar aan, die in 1961 resp. 633, 495 en 1839 zielen telden, verdeeld over resp. 4, 4 en 13 nederzettingen. Laatstgenoemde ethnische groeperingen bewonen ook het noordwesten van de onderafdeling Mappi. Tot de Kajaghar dienen ook de Ujaghar te worden gerekend, die evenals zij het drassige savanneterrein met zijn grasmoerassen, dat gelegen is op de grens tussen Asmat en Mappi, tot woongebied hebben.

3.3 *Het inwonertal van de afzonderlijke nederzettingen*

Eind 1961 bedroeg in het meest westelijke bestuursdistrikt t.w. West-Mimika, het gemiddelde inwonertal per nederzetting 330. Het distrikt omvatte een tiental nederzettingen:

1. Potoway/Katera; 2. Aindua; 3. Umar; 4. Poronggo (Poraoka); 5. Mapar/Kipea; 6. Uta/Wumuka/Wakia; 7. Mupuruka; 8. Amar/Manoare/Kawar; 9. Jaraja/Paripi/Ipiri; en 10. Kokonao/Migiwia/Mimika/Kiura.

Het grootste aantal zielen – 582 – telde de nederzetting van de Ipiri-groepen (nr. 9). Op de tweede plaats kwam het verzameldorp Kokonao (nr. 10) met 541 inwoners. De kleinste nederzetting, Aindua, telde 118 inwoners.

In het distrikt Oost-Mimika, dat 13 nederzettingen telde, t.w.

1. Keakwa; 2. Timika; 3. Atuka/Aika/Wapuka; 4. Mioko; 5. Iwaka/Témare; 6. Moare/Pigapu; 7. Hiripao; 8. Kaogapu; 9. Tipuka; 10. Neigeripi; 11. Waoneripi; 12. Omaoga/Otakwa en 13. Inaoga, was het gemiddelde inwonertal 402.

De grootste nederzetting was daar Keakwa met 684, op de voet gevolgd door Atuka met 650 inwoners. Omstreeks een derde deel van de Mimikabevolking bewoont een kuststrook die zich uitstrekt van 15 km westelijk tot 15 km oostelijk van de bestuurspost Kokonao.

Het meer dan 22-duizend zielen tellende distrikt Agats, dat centraal Asmat omvatte, kende eind 1959 per nederzetting een gemiddeld inwonertal van 484 met een standaardafwijking van 358. Naast een vergeleken met Mimika hoger gemiddelde stond ook een grotere spreiding. De situatie verschilde enigszins per groepering. Zie tabel 2a.

Een soortgelijk beeld bood het distrikt Casuarinenkust (bijna 8-duizend inwoners). Zie tabel 2b.

De op 1957 en 1959 betrekking hebbende cijfers zijn ontleend aan bestuurlijke momentopnamen. Over het algemeen zijn zij aan de lage kant, althans in vergelijking met de bevolkingscijfers, opgesteld door de R.K. Missie aan de hand van de door katechisten en dorpsonderwijzers bijgehouden 'buku djiwa' (= doopboeken). De cijfers voor 1961 zijn afkomstig van *Van Amelsvoort* (1964, p.190).

In aanmerking genomen dat Westelijk Nieuw-Guinea ongeveer twaalf dorpen heeft met een inwonertal boven de duizend, valt het op dat niet minder dan vier ervan binnen de onderafdeling Asmat liggen. Een vergelijking met het Mimika- en Asmatgebied met de Beneden-Waropen, een landstreek oostelijk van de Geelvinkbaai, een gebied dat als woongebied treffende overeenkomsten vertoont met het westen van de zuidelijke kustvlakte, is in dit verband instructief. Ook in die streek, bewoond door een bevolking, in het bezit van een cultuur die aanzienlijk van de Asmatse en de Mimikaanse afwijkt, blijken de nederzettingen naar Nieuw-Guineamaatstaven groot te zijn (Demografisch Onderzoek N.N.G. Voorlopige resultaten, Rapport I). Van de 14 nederzettingen, die dat gebied telt, bezit een viertal duizend of meer inwoners:

Noeboeai ± 1900

Wonti ± 1500

Risei Sajatj ± 1400

Waren ± 1000

Het gemiddelde inwonertal per nederzetting is daar 570 met een standaardafwijking van 610. De concentratiegraad is er wat hoger dan die van Asmat.

In Mimika en Asmat neemt de gemiddelde omvang van de nederzettingen van west naar oost toe om pas in het uiterste zuidoosten, waar het landschap overgaat in dat van het Mappi-gebied, wederom een daling te zien te geven. Dit zou er, mede gezien de regelmaat waarmee dit gebeurt, op kunnen wijzen, dat die omvang in belangrijke mate wordt bepaald door

Tabel 2. Inwonertal van enkele nederzettingen

Groepering	Grootste nederzetting	1957	1959	1961	Op een na grootste nederzetting	1957	1959	1961	Kleinste nederzetting	1957	1959	1961
<i>a. Distrikt Agats</i>												
Kainak	: Jamas/Jeni	820	854	837	As/Atat/Nakai	707	646	676	Ao	238	253	251
Simai	: Ajam	1208	1322	1407	Warse	634	625	631	Mbelsjow	137	101	142
Mbismam	: Ewer	680	674	696	Sjuru	688	653	697	Per	334	286	365
Mbetsjimbub	: Atsj	1107	1335	1302	Amanamkai	703	750	682	Kawet	97	109	193
Sirao	: Saowa/Erma	1705	1635	1701	Manep/Simnde	1045	917	887	Awemu	.	125	± 100
Kaimo	: Jaosakor	374	378	397	Kaimo	258	275	289	Mbiwar a/d Sor	.	± 100	± 100
<i>b. Distrikt Casuarinenkust</i>												
Batia	: Otsjanep	.	± 1300	1068	Basim	.	.	608	Pirimat	.	.	130
Sapan	: Tareo	.	.	763	Samun	.	.	413	Waseghoi	.	.	41

de uitgestrektheid en de rijkdom van het voedselgebied dat vanuit de nederzetting door middel van dagtochten kan worden bestreken. In Mimika vormen de verstrooide ligging van de sagoarealen en de slechte bevaarbaarheid van de rivieren waaraan zij zijn gelegen (zie par.2.1 geomorfologische situatie) een beletsel voor concentratie op wat ruimere schaal.

3.4 Bevolkingsopbouw naar leeftijd en geslacht

Zowel in het distrikt Agats als in het distrikt Casuarinenkust maakt de leeftijdsgroep van 0- tot 18-jarigen ongeveer de helft van de bevolking uit.

Voor wat betreft het geregistreerde deel van de bevolking kon aan het *Uno*-rapport 1961 het navolgende worden ontleend:

Tabel 3a. Bevolking naar leeftijd en geslacht

		Mimika *		Dt. Agats *		Dt. Casuarinenkust		Beneden-Waropen	
		Aant.	%	Aant.	%	Aant.	%	Aant.	%
Mannen	≧ 18 jr	2223	27,7	5380	24,3	2100	23,6	1776	22,0
	< 18 jr	1929	24,1	6038	27,2	2476	27,8	2018	25,0
Vrouwen	≧ 18 jr	2073	25,8	5923	26,7	2247	25,2	2230	27,6
	< 18 jr	1798	22,4	4844	21,8	2090	23,4	2055	25,4
Totaal		8023	100,0	22185	100,0	8913	100,0	8079	100,0

* Exclusief onderafdelingshoofdplaats.

Met betrekking tot de ter vergelijking opgenomen laatste kolom worde opgemerkt, dat het lage percentage mannen ouder dan 18 jaren in de Beneden-Waropen waarschijnlijk het gevolg is van emigratie naar gebieden elders in Nieuw-Guinea, die kampten met een tekort aan arbeidskrachten. Die emigratie pleegt zich het sterkst te doen gevoelen in de groep van 15- tot 30-jarigen. Emigratie deed zich echter noch in het Mimika- noch in het Asmatgebied voor.

Het aantal personen boven 18 jaar bedraagt in Mimika 53,5%, wat voor Nieuw-Guinea vrij hoog is. Overigens ontlopen de cijfers elkaar niet veel. Dat zowel voor het distrikt Agats als voor het distrikt Casuarinenkust een laag percentage vrouwen jonger dan 18 jaren wordt gevonden, is o.i. te wijten aan fouten, gemaakt bij de registratie. Voor de met de registratie belaste bestuursassistenten is het wegens het ontbreken van een burgerlijke stand moeilijk om personen van om en nabij de 18 in de juiste leeftijdskategorie in te delen. Daarbij komt, dat vooral de pas sinds kort met het westen in aanraking gekomen Asmatters huiverig zijn om aan buitenstaanders een inzicht te geven in de vrouwenrijkdom van hun groepen. In het licht van de oorspronkelijke levensomstandigheden, waaronder het te koop lopen daarmede gelijk stond met het uitlokken van vrouwenroof, is dit zeer

wel verklaarbaar. Niet verwonderlijk is het mede daarom, dat die in centraal Asmat gelegen nederzettingen, waarvoor de bestuurlijke tellingen voor de jaren 1957, 1958 en 1959 redelijk betrouwbaar mogen worden geacht, t.w. Sjurru, Jepim, Per, Owus, Amborip, Ajam, Mbiwar aan Zee, Jow en Fos, een duidelijk vrouwenoverschot te zien geven.

Tabel 3b. Vrouwenoverschot in procenten

		1957	1958	1959
Mannen	≡ 18 jr	25,6	25,4	25,5
	< 18 jr	22,4	22,2	21,9
Vrouwen	≡ 18 jr	30,5	31,2	30,7
	< 18 jr	21,5	21,2	21,9
Totaal percentages		100,0	100,0	100,0
Totaal aantallen		4802	4981	4827

3.5 De loop van de bevolking

Zowel in Mimika als in Asmat nam de bevolking, na lange tijd vrijwel konstant te zijn gebleven en, na de openlegging, zelfs wat te zijn afgenomen, gedurende de laatste jaren in aantal toe. Wat betreft Mimika was de toename – bij afwezigheid van immigratie uitsluitend een gevolg van het geboorte-overschot – het sterkst in de kustnederzettingen westelijk van Kokonao. Vanaf begin 1960 tot medio 1961 groeide de bevolking van het distrikt West-Mimika met 113 tot een totaal van 2770; met 4,2% dus in anderhalf jaar. Verhoudingsgewijs de grootste toename gaf Umar te zien, dat in genoemd tijdvak steeg van 266 tot 289 inwoners. In Mapar/Kipea nam het zielental toe van 287 tot 309. Potoway en Aindua – de kleinste nederzettingen – zagen het daarentegen met 5 resp. 2 dalen.

In het distrikt Oost-Mimika bedroeg de bevolkingstoename over dezelfde periode 2,3%. Met uitzondering van de Amungme en de Nafarepi, alsmede van de met laatstgenoemden verwante groepen nam de bevolking er gedurende de periode van begin 1960 tot medio 1961 met 114 toe tot 5113. De sterkste groei vertoonde hier Moare/Pigapu, waarvan de bevolking met 58 tot 441 bleek te zijn vermeerderd. Keakwa nam met 34 toe tot 650. Over het algemeen was de bevolkingsaanwas in de kustnederzettingen groter dan in het binnenland. Het daar gelegen grote dorp Inaoga, waarvan het zielental van 422 tot 448 toenam, en ook Kaogapu, dat zijn inwonertal met 14 tot 193 zag stijgen, doen echter zeker niet voor de kust onder.

De door de gouvernementsarts te Kokonao over 1961 verstrekte geboorte- en sterftcijfers stemmen met het voorgaande overeen.

Tabel 3c. De geboorte- en sterftecijfers over 1961

	Geboorten per 1000 inwoners	Sterfgevallen per 1000 inwoners
West-Mimika	45,5	12,2
Kokonao-eiland	28,6	7,3
Keakwa/Timika	51,6	9,6
Atuka/Moare	49,0	18,0
Overig Oost-Mimika	34,2	26,6

De zuigelingensterfte is in West-Mimika het geringst.

Tabel 3d. Zuigelingensterfte.

	Sterfgevallen binnen het jaar na de geboorte per 1000 levendgeborenen
West-Mimika	74,3
Kokonao-eiland	93,0
Keakwa/Timika	89,5
Atuka/Moare	153,0
Overig Oost-Mimika	111,1

In de Mimikaanse bevolkingsopbouw voltrekt zich geleidelijk een verjonging. Hoewel malaria en tuberculose een zware tol heffen en zo een snelle uitbreiding van de bevolking intomen, heeft sedert kort een andere rem op de bevolkingsaanwas nl. de veelvuldige toepassing van abortus provocatus en infanticide onder het voortschrijden van de verwestersing wat aan kracht ingeboet.

Zelfs als een aantal gevallen van zuigelingensterfte aan de waarneming is ontsnapt, wat gezien de situatie ter plaatse waarschijnlijk moet worden geacht, dan nog zijn de gegeven cijfers voldoende betrouwbaar om de veronderstelling te rechtvaardigen dat de zuigelingensterfte in Mimika niet boven 150‰ uitgaat, een cijfer dat men ook voor de Beneden-Waropen meent te mogen aannemen. Zich baserend op het voor laatstgenoemd gebied gevonden geboortecijfer van 47,5‰ (= gross birth rate, berekend over drie achtereenvolgende jaren), acht Demografisch Onderzoek NNG daar een verwachte natuurlijke groei van ca. 2½ tot 3% per jaar aannemelijk (*Rapport I, p.27*). Aangenomen dat de wijziging in de politieke status van West-Irian op den duur weinig of geen nadelige konsekventies heeft voor de volksgezondheid ter plaatse, is ook voor het Mimikagebied in de nabije toekomst een groei van 2½ tot 3% per jaar redelijkerwijs te verwachten.

Ook het onderstaande, aan de hand van de *Uno-rapporten* over de jaren 1951 t/m 1961 opgestelde staatje wijst in dezelfde richting. Bij de beoordeling van de cijfers dient in aanmerking te worden genomen, dat de leeftijden werden geschat. De jaarlijkse schommelingen in de verhouding

tussen de aantallen personen van 18 jaar of ouder en de aantallen van hen die jonger zijn komen dan ook goeddeels voor rekening van minder juiste leeftijdsschattingen.

Tabel 4. Geregistreeerde Papoeabevolking van Mimika, exclusief Amungme, naar leeftijd en geslacht

In aantallen	Mannen		Vrouwen		Totaal
	≥ 18	< 18	≥ 18	< 18	
1951	2272	1646	2172	1815	7905
1952	2157	1743	2280	1613	7793
1953	2052	1815	2100	1755	7722
1954*	2387	1946	2233	1814	8380
1955	2216	1952	2137	1782	8087
1956	2189	1989	2088	1834	8100
1957	2350	1986	2139	1840	8315
1958	2290	2190	2218	1953	8651
1959	2261	2285	2106	2049	8701
1960	2271	2299	2233	2139	8942
1961	2490	2392	2328	2090	9300

In procenten							Jaarlijkse toe- en afname v. h. tot.
Jaar	≥ 18	< 18	Totaal mannen	≥ 18	< 18	Totaal vrouwen	
1951	28,7	20,8	49,5	27,5	23,0	50,5	•
1952	27,7	22,3	50,0	29,3	20,7	50,0	-1,4
1953	26,6	23,5	50,1	27,2	22,7	49,9	-0,9
1954	28,5	23,2	51,7	26,7	21,6	48,3	+8,9*
1955	27,4	24,2	51,6	26,4	22,0	48,4	-3,6
1956	26,9	24,6	51,5	25,8	22,7	48,5	+0,2
1957	28,3	23,9	52,2	25,7	22,1	47,8	+2,7
1958	26,5	25,3	51,8	25,6	22,6	48,2	+4,0
1959	26,0	26,3	52,3	24,2	23,5	47,7	+0,6
1960	25,4	25,6	51,0	25,0	24,0	49,0	+2,8
1961	26,0	26,3	52,3	24,2	23,5	47,7	+4,0

* Registratie uitgebreid.

Aangezien in Asmat van immigratie al evenmin sprake was, dient de bevolkingstoename er eveneens te worden toegeschreven aan het geboorteoverschot. Met name in de Mbismannederzettingen nabij Agats en in de Simainederzettingen Ajam en Warse bedroeg de toename van 1959 tot 1961 ongeveer 4% per jaar:

Ewer (1/7-'59 - 1/7-'60) met 28 tot 674 (± 4%)
Jepem (1/7-'59 - 1/7-'60) met 20 tot 384 (± 5%)
Pwer (1/7-'59 - 1/7-'60) met 13 tot 286 (± 4%)
Ajam (1/11-'59 - 1/7-'60) met 41 tot 1322 (± 3%)
Warse (1/11-'59 - 1/7-'60) met 26 tot 625 (± 4%)

Het cijfermateriaal van *Van Amelsvoort* (1964, pp.108-109), dat gedeeltelijk ook op andere nederzettingen betrekking heeft, wijst eveneens op een niet onbelangrijke bevolkingsgroei. Voor een reeks van negen nederzettingen t.w. Ao, As/Atat/Nakai, Jaun/Jufri, Kapi, Pwer, Ajam, Ambo-rep, Ewer en Jepem komt hij voor 1959, 1960 en 1961, voor welke jaren de tellingen een redelijke betrouwbaarheid bezitten, tot een totaal van resp. 4865, 5062 en 5242. Voor een reeks andere dorpen t.w. Agani, Bu, Jipawer, Manep, Monu, Kawet, Momogo en Tjemor, ten aanzien waarvan het cijfermateriaal over de betreffende periode wat minder betrouwbaar moet worden geacht, luiden de overeenkomstige cijfers 4185, 4330 en 4424. Uitgaande van de cijfers van *Van Amelsvoort* komen we voor de genoemde 17 nederzettingen over 1960 en 1961 tot een gemiddelde netto-aanwas van 3,8 resp. 2,9%.

Bij de beschouwing van dergelijke percentages realiseren men zich, dat onder de plaatselijk geldende omstandigheden op hygiënisch gebied een opwaarts gerichte tendentie in de loop van de bevolking gemakkelijk kan worden gestuit, b.v. door een influenza-epidemie.

3.6 *Bevolkingsdichtheid*

Hoewel de bevolkingsdichtheid van het Mimika- en Asmatgebied de voor de zuidwestelijke kustvlakte in haar geheel geldende dichtheid van 1,05 per km² overtreft, is zij zeker niet hoog te noemen. In Mimika bedraagt zij gemiddeld 1,24; in Asmat 1,47. Onmiddellijk langs de kust is de dichtheid veruit het hoogst. Hoewel zij daar het Nieuw-Guinese gemiddelde van 1,7 overschrijdt, doet zij toch ver onder voor die van de volkrijke valleien van het Centrale Bergland. Landinwaarts neemt de bevolkingsdichtheid snel af.

4 HET ECOLOGISCHE PATROON

4.1 *Benutting van natuurlijke hulpbronnen en woonwijze*

In het gehele Mimika- en Asmatgebied is het gebruik van de bodem uiterst extensief. Zijn vruchtbaarheid doet er weliswaar niet onder voor de gemiddelde bodemvruchtbaarheid in West-Irian, die overigens als gevolg van de hoge regenval en de daarmee gepaard gaande uitloging op een laag niveau ligt, maar door de regelmatig terugkerende wateroverlast is de oppervlakte kultuurgrond zeer beperkt. Vooral geldt dit voor gronden, geschikt voor de verbouw van granen en knolgewassen. Zijn het in de kuststrook de bij springvloeden optredende overstromingen met zeewater, die land- en tuinbouw vrijwel onmogelijk maken, in het binnenland zijn dat de regenval en de daardoor optredende bandjirs:

Tabel 5. Neerslag in millimeters

	1960	1961	Jaargemiddelde over 7 resp. 14 jaren
Agats	4817	3924	4721
Kokonao	3271	4263	3256

Bron: *Uno-verslag* 1961, bijlage II.

Uitgestrekte arealen staan daar tijdens de regentijd maanden achtereen onder water. Blijkens de ervaringen, opgedaan in het Akimugagebied op de grens van Asmat en Mimika, is zelfs op de oeverwallen, die toch betrekkelijk veilig zijn, het uitoefenen van akkerbouw wegens het bandjirgevaar uitermate riskant.

Zoals overal op Nieuw-Guinea waar sago (Metroxylon) het hoofdvoedsel vormt, stuit ook in Mimika en Asmat de verkrijging van exact cijfermateriaal over de intensiteit van het bodemgebruik op moeilijkheden van praktische aard. Men kent nl. in sagogebieden anders dan in streken waar ladangkultuur (shifting cultivation) wordt beoefend geen regelmatige afwisseling van perioden, tijdens welke een bepaald terrein in bewerking is, met die, gedurende welke het braak ligt. Berekening van de bij de gegeven technologie bestaande grondbehoefte per hoofd der bevolking is daarom met gebruikmaking van elegante methoden als ontwikkeld door Allan en door Brookfield en Brown (1963) niet mogelijk.

Brookfield en Brown gingen bij hun studie van het bodemgebruik van de Chimbu - een knolgewassen verbouwend volk in de New Guinea Highlands - uit van de formule van Allan:

$$100 \frac{C L}{P}, \text{ waarin}$$

$$C = \frac{\text{fallow period} + \text{cultivation period}}{\text{cultivation period}}$$

L = beteelde oppervlakte per hoofd der bevolking

P = percentage grond dat bij gegeven agrarische technologie voor beteling in aanmerking komt.

Aangezien de situatie bij de Chimbu afweek van die door Allan aangetroffen bij de Chagga in Noord-Rhodesië - in afwijking van deze kenden de Chimbu behalve specifieke tuintypen voor elke door hen onderscheiden grondsoort ook een type dat voor alle grondsoorten geschikt was - hebben B. en B. de formule van Allan verder moeten uitwerken.

Nu laat zich in een sagogebied geen der factoren C, L en P voldoende nauwkeurig bepalen. We willen daarom proberen de grondbehoefte langs een andere weg bij benadering vast te stellen. Door ons te beperken tot de behoefte aan sago-areaal van gemiddelde samenstelling, laten we de waarde van P in het midden.

Van de sagobestanden van Asmat en Mimika weten we, dat hun kwali-

teit sterk uiteenloopt. Sago stelt aan zijn omgeving een aantal bijzondere eisen: tamelijk vruchtbare bodem, niet te hoog keukenzoutgehalte, wisselende waterspiegel, droge perioden. Als de palmstoelen te nat staan, is het bestand wel homogeen maar is de gemiddelde opbrengst per stam gering; staan zij daarentegen te droog, dan wordt de sago op den duur door houtgewassen m.n. *Camposperma* en *Anisoptera*, verdrongen en neemt de heterogeniteit van het bestand toe. In het algemeen kunnen we zeggen, dat als gevolg van de hoge regenval en het ontbreken van een uitgesproken droge tijd de groeivoorwaarden voor de sagopalm in het gehele gebied beneden-optimaal zijn.

Massal en *Barrau* vermelden, dat de jaarlijkse opbrengst van een 'acre' sagogrond van doorsneekwaliteit varieert van 7.000 tot 9.900 K.cal. per jaar, hetgeen echter onwaarschijnlijk hoog voorkomt (1956, pp.3-5). Maar omdat zij zich voornamelijk beroepen op *Zwollo*, is het duidelijk dat voor 'acre' ha dient te worden gelezen, wat de opbrengst tot meer aanvaardbare proporties terugbrengt. Nu heeft de praktijk volgens *Zwollo* geleerd – overigens niet in Inanwatan waar deze in 1950 zijn sago-onderzoek verrichtte –, 'dat een sago-aanplant van 4 à 5 bomen per stoel op een afstand van 7 à 8 meter van elkaar (stoelafstand) cultuurtechnisch in de meest gunstige omstandigheden verkeert'. Dit impliceert een aantal produktieve bomen per ha van 600 en, aangenomen dat sago op een leeftijd van ongeveer 15 jaar oogstrijp is, een produktie van 40 bomen per jaar (*Zwollo* 1950). Stellen we nu met *Zwollo* de gemiddelde boomopbrengst op 120 kg natte sago (met een vochtgehalte van 35%) – de produktie van een sagopalm kan in bepaalde gevallen wel tot 410 kg oplopen, maar de normale stamopbrengst schommelt tussen 110 en 160 kg – dan zou dat betekenen dat een in goede konditie verkerende ha sago-aanplant jaarlijks 4.800 kg natte sago ofwel 12.000 K.cal. oplevert. In aanmerking genomen, dat het winningsrendement van het met de hand kloppen van sago 35 tot 45% bedraagt en dat we met weliswaar redelijk vruchtbare, maar toch onbemeste tropische grond te doen hebben, moet een dergelijke opbrengst stellig te hoog worden geacht. Ter vergelijking diene, dat bij het tegenwoordige landbouwpeil in West-Europa een ha tarwe in gunstige jaren ongeveer 15.000 K.Cal., een ha aardappelen ongeveer 20.000 K.cal. opbrengt. Zelfs als we de jaarlijkse opbrengst terugbrengen op de helft nl. 20 bomen, lijkt ons dit nog aan de hoge kant. Immers 20 stammen van 1.000 kg – een normaal stamgewicht voor een rijpe palm – bevatten 4.000 kg droog sago-meel, een calorische waarde vertegenwoordigend van ruim 15.000 K.cal., zij het ook dat de bevolking daarvan hooguit 6.000 K.cal. wint, waarvoor niettemin de stam over de gehele lengte moet worden benut.

Mimikanen en Asmatters verwerken als regel alleen het bovenste gedeelte van de stam, aangezien dit het rijkst is aan zetmeel. Het restant bestemmen zij tot lokaas voor varkens en/of kweekbed voor de larven van de sago-boktor (*Rhynchophorus*), een geliefde lekkernij die een belangrijke bron van vetten en – in mindere mate – van eiwitten vormt. De omzetting van

primaire calorieën in secundaire door middel van de larventeelt is vooral van belang, omdat de boktorlarven (*M. ko*, *A. tow*) in staat zijn het rottende sagomerg behalve in vet ook in eiwitten om te zetten. Het is daarom zeer de vraag of het wel wenselijk is naar een veel hoger rendement bij de sagowinning te streven, zolang men voor de vet- en eiwitbron, die men daarmee prijsgeeft, geen adequate vervanging heeft.

Afhankelijk van de beschikbare hoeveelheden aanvullend voedsel kan men stellen, dat de dagelijkse sagobehoeftte gemiddeld 1 tot $1\frac{1}{4}$ kg per persoon bedraagt, wat overeenkomt met een consumptie van 360 tot 400 kg per jaar. Om die behoefte te dekken moeten bij een winningsrendement van 35 à 45% jaarlijks drie of vier rijpe palmen worden geveld. Als we nu aannemen, dat een ha sago-areaal in Mimika en Asmat per jaar hoogstens 20 rijpe palmen oplevert, dan houdt dit in, dat hij in de zetmeelbehoefte van maximaal 6 personen kan voorzien, vooropgesteld dan nog, dat geen sago gebruikt wordt voor het kweken van larven.

Vooralsnog is het een open vraag, hoeveel de totale oppervlakte aan produktieve sagogronden in Mimika en Asmat bedraagt. Wel weten we, dat zij zich bevinden in een betrekkelijk smalle strook, die de brakwaterlijn op enige afstand volgt. De bodem is er juist voldoende ontzilt, maar nog weinig uitgeloozd. Bovendien heeft de getijwerking er schommelingen in de grondwaterstand tot gevolg, hetgeen de groei ten goede komt. De grootste opbrengst komt niet uit de vlak achter de mangrovenzone gelegen sagokomplexen. Op nog zeer jonge gronden is de sago-opstand wel zeer homogeen, maar meestal nog niet produktief. Ook waar dit wel het geval is, is de bodem vaak nog erg nat, hetgeen de zetmeelopbrengst in ongunstige zin beïnvloedt. In de oudere sagokomplexen, die wat verder van de kust af gelegen zijn, is de zetmeelopbrengst per stam hoger, maar doordat de vermenging met houtgewassen landinwaarts toeneemt, daalt de opbrengst per ha na het bereiken van zijn maximum weer geleidelijk. Stroomopwaarts zien we de sagokomplexen (*A. tsjow mbokot*) in omvang afnemen tot zij uiteindelijk geheel zijn verdrongen. Daar komt bij, dat de restanten versnipperd liggen op terreïngedeelten die door uitloging – gevolg van hun lage ligging – al veel aan vruchtbaarheid hebben ingeboet.

Al met al zien we, dat het met betrekking tot Mimika en Asmat weinig zin heeft over sago-arealen van gemiddelde samenstelling te spreken. Een zeer beperkt deel van het totale sagobestand is misschien in staat gedurende korte tijd 20 rijpe palmen (= 15.000 K.cal.) per ha/per jaar op te leveren, maar zeer zeker moet voor het gebied als geheel de gemiddelde opbrengst per ha aanzienlijk lager worden gesteld.

Elke groep Mimikanen of Asmatters beschikt over een areaal, waarin zich behalve sagokomplexen, jachtterreinen en visgronden een beperkt aantal plaatsen bevindt, die zich lenen voor het vestigen van nederzettingen. Zij worden afwisselend bewoond. Zodra het aantal rijpe palmen in haar omgeving is uitgeput en deze ook niet meer genoeg aanvullend voedsel – vooral eiwitten – oplevert, wordt een nederzetting weer verlaten. Een groep

trekt eveneens weg als zij veel van ziekte en sterfte te lijden heeft, wat er op wijst dat de naaste omgeving van haar nederzetting sterk geïnfecteerd is. *Van Amelsvoort* (1964, p.37) vermeldt voor het Asmatgebied, dat de periode gedurende welke een nederzetting onafgebroken wordt bewoond, 3 tot 6 maanden bedraagt. Hij laat echter in het midden op welk deel van Asmat zijn informatie betrekking heeft. De frekwentie van de verhuizingen loopt plaatselijk nl. uiteen. Zo is zij in Noordwest Asmat heel wat hoger dan in het centrale gedeelte. Ook verloopt de verhuiscyclus voor grotere nederzettingen langzamer dan voor kleinere.

In West-Mimika, waar de laaglandzone tussen kust en bergland smal is, bezit iedere groep naast haar aan zee gelegen, met andere groepen gedeelde basisnederzetting een reeks vaste bosbivakken, waarin men zelden langer dan enkele weken achtereen vertoeft. Ook in Midden- en Oost-Mimika bouwt elke groep tesamen met een aantal andere, een basisnederzetting; daar bij voorkeur op een ook strategisch verantwoord punt ongeveer op de grens van de mangroven- met de moerasbosvegetatie. Beurtelings trekt men van daaruit naar de kust ter visvangst en naar de landinwaarts gelegen sago-arealen (*Pouwer* 1955, p.9). De situatie in het Noordwestelijk deel van Asmat, waar kleine groepen beschikken over uitgestrekte, niet aan zee grenzende arealen, verschilt van die welke we aantreffen in het centrum van het Asmatgebied met zijn wijde riviermonden of aan de Casuarinenkust. Daar zien we een concentratie van grote groepen, die elk met een beperkt gebied moeten volstaan.

De behoefte van het menselijk lichaam, zowel aan voldoende calorieën als aan een voedselpakket dat ook wat betreft de benodigde nutriënten uitgebalanceerd is, noodzaakt de bewoners van het Mimikagebied tot pendelen. Dit vindt plaats tussen het binnenland, waar de producerende sago-komplexen liggen en waar het verzamelen van bosvruchten, wortelen, enz. alsmede de jacht op varkens (*M. oo*; *A. o*) en casuarissen (*M. monako*, *tuu*, *pi*; *A. pi*) en het zoeken naar koeskoezen (*M. wake*; *S. fate*; *A. fatsj*); buidelratten (*M. kemako*; *A. pirow*); vliegende honden (*M. tako*; *A. tar*) en allerlei bosvogels met succes wordt bedreven, maar dat, al met al, uit het oogpunt van eiwitvoorziening toch maar arm is, en de zeekust, waar zich de visgronden en de vindplaatsen van schaal- en schelpdieren bevinden, maar waar het moeilijk is de calorieënbehoefte te dekken.

In vergelijking tot Mimika is in het Asmatgebied de mangrovenzone breder. Voor de bovenstrooms woonachtige Asmatters nemen rivieren en kreek de plaats van de zee als eiwitbron in. De visgronden van Asmat-ow en Sempan-owé liggen grotendeels in het mangrovegebied. Mimikanen daarentegen zijn voor het uitoefenen van de visvangst meer aangewezen op de open zee. Onrustig weer uit zich bij hen eerder in een tijdelijke eiwit-schaarste dan bij de Asmatters, wier visactiviteiten zich slechts bij uitzondering tot de open zee uitstrekken. De verraderlijke riviermonden met hun krachtige getijstromen vormen in hun gebied een belemmering voor het vissen buitengaats.

Asmatnederzettingen dragen evenals de Mimikaanse basisnederzettingen een semi-permanent karakter. Hun ligging zowel t.o.v. de visgronden als wel t.o.v. de sagokomplexen is zelden zo, dat voor de voedselvoorziening een groepsgewijs heen en weer trekken nodig is. Het gehele, op een gegeven openblik in bewerking zijnde voedselgebied wordt vanuit de nederzetting in dagtochten bestreken. Het komt er weinig voor, dat grote aantallen bewoners, zoals in Mimika, meerdere etmalen achtereen buiten hun nederzetting overnachten.

De zanderige strandwallen in West-Mimika maken, vooral tijdens de kenteringen, het verblijf aan de kust tot een genoegen. De bewoners van het overige deel van Mimika en van het Asmatgebied verkiezen het gehele jaar door de beschutting van het bos boven de klamme onherbergzaamheid van hun modderkust.

Samenvattend constateren we, dat èn Mimikanen èn Asmatters wat hun wijze van wonen betreft opmerkelijk mobiel zijn, hetgeen nauw verband houdt met de in laatste instantie klimatologisch en geomorfologisch bepaalde mogelijkheden op het gebied van de voedselvoorziening. Het bestaan van plaatselijke verschillen in trekritme vormt een aanwijzing, dat de mate van mobiliteit van elke groep afzonderlijk wordt bepaald door de specifieke geardeheid van zijn woongebied. Lettend op het langdurige isolement van het Asmat- en Mimikagebied, op de terreingesteldheid die het mogelijk maakt zich binnen die streek snel te verplaatsen, op het feit dat er geen niemandsland bestaat, alsmede op de territoriale mobiliteit van de bevolking, menen we te mogen stellen, dat de bevolkingsdichtheidscoëfficiënt⁴ er hoog is en plaatselijk weinig uiteenloopt. De omstandigheid, dat lokale verschillen in bevolkingsdichtheid in grote trekken korresponderen met die in de produktiviteit van de bodem-in-ruime-zin, lijkt die stelling te bevestigen.

4.2 Voedselvoorziening en werkverdeling

Zolang er sprake is van regelmatige trek, hetzij in de vorm van pendelen, zoals in Mimika, hetzij in de vorm van een cyclisch verhuispatroon, zoals in Asmat, verkeert de voedselvoorziening in evenwicht. Dat dit evenwicht overigens labiel is, blijkt daaruit, dat verstoring van het trekritme zich onmiddellijk manifesteert in een verslechtering van de voedingstoestand. Vooral valt dit op bij kinderen in de kleuterleeftijd, die in dit verband als de meest gevoelige leeftijdsgroep moet worden aangemerkt (*Oomen 1958*). Vooral wat betreft de beschikking over eiwithoudend voedsel, wisselen tijden van betrekkelijke overvloed af met perioden van uitgesproken schaarste. De visvangst, inbegrepen het verzamelen van schaal- en schelp-

4. De bevolkingsdichtheidscoëfficiënt is de feitelijke dichtheid gedeeld door de maximale dichtheid bij gegeven technologie. Zie *Brookfield en Brown*, p.118-19.

dieren – *A. pok mber*, de belangrijkste activiteit voor het verkrijgen van eiwitrijk voedsel – is sterk afhankelijk van het seizoen. Zo heeft men in Asmat een paar weken lang een overdaad aan kleine rode garnalen (*A. kanit*) om korte tijd later met een handvol smakeloze vruchtepitten als toespijs genoeg te moeten nemen.

4.2.1 *Sagowinning*

Sagokloppen doet men in groepsverband. In het winningsgebied aangekomen, splitst de uit mannen en vrouwen bestaande groep zich in werkploegen. De ploegen, die – kleine kinderen niet meegerekend – ongeveer vijf personen omvatten, wisselen nogal van samenstelling. De positie die iemand in de gemeenschap inneemt en de daaraan vastzittende verplichtingen zijn bepalend voor het zich al dan niet aansluiten bij een bepaalde werkploeg. Binnen het kader van zijn sociale verplichtingen is het individu vrij in de keuze van zijn ploeggenoten.

Als er voor dagelijks gebruik wordt geklopt, volgt de indeling in werkploegen – met name in Mimika – een matridominant patroon. Jonggehuwde mannen sluiten zich in dat geval aan bij oudere leden van de groep van hun vrouws en moeders bloedverwanten (*Pouwer 1955*, pp.126 e.v.). Moeders broer of vrouws oudere broer treedt dan op als ploegleider. Klopt men daarentegen op voorraad met het oog op een krijgstoet of een op handen zijnd ritueel waarbij tussen de deelnemende groepen grote hoeveelheden voedsel worden uitgewisseld, dan volgt de ploegenindeling een patridominant patroon, waarbij jonge gezinnen zich aansluiten bij de eigen agnatische verwanten van de echtgenoot.

In centraal Asmat zou een man er volgens onze informanten naar streven zich beurtelings bij zijn eigen bloedverwanten en bij die van zijn vrouw aan te sluiten. Bij een matridominante indeling is het de samenstelling van de werkploegen, die de verhouding van wederkerigheid illustreert, welke bestaat tussen de groep van iemands bloedverwanten en die van zijn aanverwanten.

Bij een patridominante ploegenindeling daarentegen uit die wederkerigheid zich door de achteraf - meestal in het kader van bepaalde rituelen - plaatsvindende uitwisseling van het gewonnen produkt.

Bij het kloppen volgt men de aanwijzingen van de groepsoudsten. Zij zijn het, die beslissen welk deel van het groepsareaal zal worden bewerkt. Vaak is het nodig meerdere bomen op hun zetmeelgehalte te onderzoeken voor men er een vindt, die de moeite van het rooien loont. Toch valt het zetmeelgehalte, als men eenmaal begonnen is, nog dikwijls tegen. De onderhanden genomen stam laat men dan liggen als aas voor de varkens en als kweekbed voor de boktorlarven.

Groepen die zelf nauwelijks over sago-arealen beschikken, zoals de Tarjawé van West-Mimika, benutten hun al dan niet afgedwongen rechten op andermans gebied sago te winnen, zeer intensief. In hoeverre de gast-

heren daarbij 'roofbouw': het vellen van een groot aantal bomen om van elke stam alleen het allerbeste stuk te verwerken, moeten tolereren, kon niet worden nagegaan.

In het algemeen kunnen we stellen, dat een dagopbrengst die de normale 10 à 12 kg per werker aanzienlijk overtreft, alleen mogelijk is bij een meer dan gewone krachtsinspanning. Als regel is die maar van korte duur en wel omdat zij ten koste gaat van het voedingspatroon op de dagen waarop men zich met kloppen bezig houdt. Men gunt zich dan immers niet de tijd het ter plaatse genoten sago-menu met ander voedsel te verrijken, wat zijn oorzaak vooral vindt in het tijdrovende karakter van de jacht en, in het algemeen, van het verzamelen van eiwitrijke bosproducten.

4.2.2 *Visvangst*

Beide sexen beoefenen de visvangst. Vrouwen maken daarbij gebruik van ovaalvormige schepnetten, die door twee personen wadend worden gehanteerd. Deze vorm van visvangst is vooral doeltreffend wanneer zij kollektief wordt beoefend. De vissende vrouwen vormen dan een keten waarmee zij de vis naar een afgesloten hoek van het viswater drijven. Ook wordt gevist met behulp van vishagen (*A. far*, *fer*), waarbij kleine rivieren en bij eb droogvallende krekken op een opening van enkele meters na worden afgesloten met een haag van takken. Voor het tij begint uit te lopen, plaatst men in de overblijvende opening een vlechtwerk, waarachter de vis zich verzamelt. Deze wijze van vissen, die zeer lonend is en waarbij mannen en vrouwen samenwerken, kan echter wegens het verloop in de getijstanden niet het gehele jaar door worden beoefend.

Een uitgesproken mannelijke aangelegenheid is de visvangst, uitgeoefend met gebruikmaking van harpoenen, vissperen en pijl en boog. Aan de Mimikakust, maar ook wel in Asmat, steekt men daartoe bij rustig weer ver in zee. Op zee levert de visserij zelden wat anders op dan jonge haaien. Gevist wordt vooral op doghaaien, *Crossorhinus* (*M. mamena*, *A. on*); hamerhaaien, *Zygaena malleus* (*M. kojate*, *A. mbes*) en zaagdragers, *Pristiophorus* (*M. tawake*, *A. ar*). Roggen, w.o. de giftige *Dasyatidae* of pijlstaartroggen (*M. kwetare*, *A. usir*) versmaadt men al evenmin. Waar het water helder is, zoals in het uiterste westen, worden ook smakelijker vissoorten als *tengiri* (*Cybium*) en *bobara* (*Caranx melampigus*) gevangen. Van de vissoorten uit het mangrovegebied zijn de belangrijkste: *Plotusus* (*M. awro*, *A. awor*, I. ikan sembilang); *Arius maculatus* en *Macrones nemurus* (*M. ewako* en *A. mbiri*, resp. een witte en een zwarte vissoort, beide I. ikan duri); *Lates calcarifer* (*M. iware*, *A. an*, I. kakap), met *Lutjanus* (*M. etamoko*, *A. omot*, I. kakap merah) het meest gewaardeerd, alsmede *Ophiocephalus* (*M. otaporo*, *iku*, I. ikan gabus).

Ofschoon met name de haaienvangst soms spectaculaire resultaten oplevert, draagt de door mannen bedreven visvangst in sterke mate het karakter van een kansspel. Hetzelfde geldt voor de jacht op varkens en casuarissen. Voor het levensonderhoud is het verzamelen van schaal- en schelpdieren, dat door vrouwen gebeurt, van minstens zo veel zo niet van

aanzienlijk meer belang. Omdat vrouwen als gevolg van zwangerschap en de zorg voor jonge kinderen in doorsnee minder mobiel zijn dan mannen, is het gewenst, dat de vindplaatsen van dergelijk voedsel niet te ver van de nederzettingen verwijderd zijn.

4.3 De nederzetting

In hun aanleg verraden de nederzettingen in Mimika en Asmat de gerichtheid van de bewoners op de waterkant. De konstruktie van de woningen (M. *kame*, A. *tsjem*) stemt overeen met het semi-permanente karakter van de nederzettingen als zodanig. Als regel bestaan zij uit een rij paalwoningen langs de oever van een rivier of op een strandwal. Bij kleinere rivieren komt het wel voor, dat zich langs beide oevers een rij uitstrekt. Men bouwt bij voorkeur op de hoge buitenoever van een rivierbocht. Men heeft daar het minst last van hoge waterstanden en geniet er het strategische voordeel van een goed uitzicht. Ondanks hun soms lage ligging worden, vanwege dit laatste, ook vooruitstekende landtongen in de samenvloeiing van twee rivieren als gunstige vestigingsplaatsen aangemerkt. Een voorbeeld van een dergelijke ligging biedt Sauwa, dat bij hoogwater steeds weer onder staat. Het bouwen geschiedt in ploegverband, waarbij in de samenstelling van de ploegen wederkerigheidsverhoudingen tot uiting komen.

De grootte van de woningen wisselt al naar het aantal en de omvang van de gezinnen, waardoor zij worden bewoond. Veiligheidshalve staan zij dicht opeen. Als het terrein (A. *tsjem san*) sterk versneden is, bedraagt de gemiddelde afstand tussen de huizen wat meer. Omdat, afgezien nog van het ongemak, de aanwezigheid van veel zijriviertjes de kans op plotselinge overvallen aanzienlijk vergroot, worden dergelijke terreinen bij de vestiging van een nederzetting zo veel mogelijk gemedend. Toch neemt men in een rijk voedselgebied ook wel met in strategisch opzicht minder gunstige terreinomstandigheden genoegen. Bij de keuze van vestigingsplaats gelden zowel economische als militaire overwegingen.

In Asmat vinden we behalve gezinswoningen in elke nederzetting één of meer mannenhuizen (A. *jew*). Zij worden ook aangetroffen bij de Sempanowé en heten daar *jahé*. Hun grootte hangt af van het aantal *jew*-leden. Naast de kleine *jew* van de Siraogroepen in het Asmatse binnenland, die zelden langer zijn dan een meter of 15 bij een diepte van 4 meter, treffen we elders, voornamelijk in het gebied van de Sürets en langs de kust, mannenhuizen aan van aanzienlijk grotere omvang. Een *jew*-lengte van 60 meter is daar gewoon. In Jaosakor en Kaimo zagen we zelfs *jew* die meer dan 120 meter lang waren. De Mimikaanse mannenhuizen, de *até*, zijn inmiddels geheel verdwenen, maar uit beschrijvingen door oudere informanten bleek, dat zij niet verschilden van de Asmatse *jew*. *Jew* en *jahé* staan, als de terreinomstandigheden het toelaten, in het midden van de rij huizen, toebehorend aan hun leden. Er is dus een bovenstroomse en een benedenstroomse helft.

Met het oog op de visvangst, de jacht en de sagowinning in afgelegen arealen, trekt men bovendien zeer tijdelijke onderkomens op. In Asmat, waar zij met verse bladeren worden afgedekt, heten zij *üsü-tsjem*, dat letterlijk overnachtingshuis betekent. De Mimikanen die voor het afdekken gebruik maken van pandanusmatten (*M. kapiri*, *A. tapin*) noemen hen *kapiri-kame* ter onderscheiding van de semi-permanente *ore-kame* (*M. ore* = *atap*). De *kapiri-kame*, lage, tentachtige bouwsels verschaffen het decor voor het Mimikaanse strandleven.

Voor zover het materiaal voor *jew* en gezinswoningen niet afkomstig is uit de naaste omgeving van de nederzetting, wordt het in boomstamkano's of prauwen (*M. ku*, *S. ti*, *A. ti*, *tsji*), danwel tot vloten gebonden aangevoerd.

Wanden en daken zijn vervaardigd van sago- of nipah-atap (*M. ore*, *A. ondew*) die, als gevolg van de hoge regenval en de gewoonte de atap van jong blad te vervaardigen en ruim te leggen, zelden langer dan een half jaar meegaan. Alleen in West-Mimika, waar het klimaat wat droger is en waar de atap volgens een uit westelijke richting geïmporteerde techniek wordt genaaid in plaats van vastgestoken met stukjes bladnerf, zoals elders in Mimika en in geheel Asmat gebruikelijk is, kan men er langer mee toe. Alleen aan de Casuarinenkust en tegenwoordig in Mimika gebruikt men voor de bewanding ook gaba-gaba (= palmbiadnerven). De vloer wordt bedekt met een dikke laag nipahblad (*M. kopere*, *A. fapei akame*), waarop platen boomschors worden gelegd. *Kapiri* of *tapin* zorgen tenslotte voor een behagelijke ligging.

In elke woning bevinden zich één of meer vuurplaatsen (*A. jowsé*). Volwassen vrouwen hebben voor het roosteren van voedsel ieder hun eigen vuurplaats. Het vuurbed van de *jowsé*, waarvan de zijden 60 cm tot één meter bedragen, bestaat uit een kleilaag. Erboven is een rek bevestigd, waarop brandhout wordt gedroogd en dat dient om vlees, vis en dergelijke door middel van roken te verduurzamen.

Elk gezin beschikt over minstens één deuropening in de voorwand. Men beperkt het aantal openingen echter zoveel mogelijk teneinde ongewenst nachtelijk bezoek te weren en het eventuele overvallers niet onnodig gemakkelijk te maken. Afhankelijk van de plaatselijke omstandigheden is het, of zich ook in de achterwand openingen bevinden. Is dit het geval, dan dienen zij als nooduitgang, waardoor men onopvallend via de *A. tsjamak* of *tsjem wasan* (= de van begroeiing ontdane strook grond achter de woningen) kan wegglijpen. Niet alleen uit decentie-overwegingen, maar vooral ook vanwege de veiligheid kan dit van belang zijn. Deuropeningen worden 's-nachts afgesloten met schermen van ineengevlochten palmbladeren of stukken boomschors.

In deze paragraaf hebben we getracht een indruk te geven van de ecologische situatie waarin de bewoners van het Asmat- en Mimikagebied verkeren, alsmede van de wijze waarop zij in hun levensonderhoud voorzien en hun gebied bewonen. Asmatters zowel als Sempanowé en Mimikanen

hebben, zoals we zagen, een door voortdurend trekken gekenmerkte levenswijze. De trekfrequentie bleek nauw samen te hangen met de specifieke omstandigheden waarin iedere groep verkeert. Van fundamentele verschillen tussen Asmat en Mimika kan in dit opzicht niet worden gesproken. Hierna zal de sociale structuur van de onderzochte samenlevingen in hoofdlijnen worden geschetst.

5 SOCIALE STRUKTUUR

5.1 De groepen

Op de vraag 'Kare wé wékati?' of 'Kare wé wékarmeimi?' (Wie zijn jullie?), die in Mimika bij elke ontmoeting tussen onbekenden min of meer argwanend wordt gesteld, noemt de aldus aangeroepene zijn *taparú*, d.w.z. zijn territoirnaam. Asmatters beantwoorden de vraag 'Tsja tsjam?' of 'Tsjar ow tsjam?' met het noemen van hun *jew juas*, d.i. de naam van hun mannenhuis, of hun *jo juas*, d.i. de naam van hun rivier. Het noemen van de naam geldt als blijk van vredelievendheid. In het andere geval heeft de vraagsteller goede kans een belediging naar het hoofd te krijgen, die dan meteen als uitdaging geldt, of met een ontwijkend 'Ndar a somot ow' (Wij zijn van deze nederzetting) te worden afgescheept. Persoonsnamen worden pas bij voortgezette kennismaking uitgewisseld.

Mimikanen noch Asmatters bezitten voor het begrip nederzetting of dorp een afzonderlijk woord. De vraag van de vreemdeling: 'Van welk dorp ben je?' weet de Mimikaan niet beter te vertalen dan met 'Oro kamé wékati?'. Mimikanen zien hun *kamé* (lett. huis of huizen) niet als een territoriale eenheid; Asmatters hun *somot* of *samat* volgens een ander dialect, met welk woord de groep mensen die tesamen een nederzetting hebben gebouwd wordt bedoeld, al evenmin. Ook hun woord *tsjemsan*, dat slaat op de plaats waarop huizen zijn of worden gezet, heeft slechts betrekking op de huizen afzonderlijk.

Zowel bij de Mimikaanse *taparú* als bij de Asmatse *jew* hebben we te maken met sociale eenheden waarvan de omvang varieert van enige tientallen tot ongeveer 200 leden: mannen, vrouwen en kinderen, die zich door hechte familiebanden onderling verbonden weten. In dergelijke eenheden, hierna groepen genoemd, is het *in-group*besef zeer sterk ontwikkeld: naar buiten treedt het individu slechts op als lid van zijn groep. Vrijwel altijd wordt een nederzetting door meerdere groepen bewoond. Zij hebben elk een kultuurheros als mythische stamvader, soms ook -moeder, van wie alle groepsleden heten af te stammen. Als *taparé amako* – in Mimika – of als *tsjapinmbi ar amat ipitsj* (mnl.) of *tsjapinmbi ar amat tsjowotsj* (vrl.) – in Asmat –, te vertalen met grondvoogd(es), voert deze het beheer over het groepsareaal.

Als we ons bezig houden met de vraag, naar het aantal en de omvang

van dergelijke groepen, dan zien we, dat *Pouwer* in 1953 op een Mimikaanse bevolking van 8.500 personen 160 *taparú*-namen (eigenlijk een tautologie) noteerde (1955, pp.88 en 282). De spreiding in omvang is aanzienlijk. Keakwa b.v. telde destijds op 583 inwoners 3 *taparú*; Jaraja op 143 niet minder dan 8. In het algemeen blijkt de *taparú*-omvang in Oost-Mimika wat boven het Mimikaanse gemiddelde te liggen. In Asmat loopt de gemiddelde omvang van een *jew* per groepering (zie tabel 6) uiteen van 40 tot 180; binnen de grote groeperingen is de spreiding in ledental evenwel opmerkelijk gering.

We zien dus, dat de gemiddelde omvang van de *jew* in de grotere nederzettingen de gemiddelde *jew*-omvang van de desbetreffende groepering overtreft.

Wat leert nu de genealogische analyse van de groepen?

– In West- en Midden-Mimika valt er wat betreft de *taparú* weinig of niets van een verwantschappelijke tweedeling te bespeuren.

– In Oost-Mimika menen we vaag een tendens naar een verwantschappelijke tweedeling die meerdere *taparú* omvat te onderscheiden; *taparú* zijn er overwegend exogaam.

– In de Asmatse Siraogroepering vinden we dezelfde tendens terug; *jew* zijn er exogaam en onderhouden veelal met elkaar wederkerige connubia.

– In de Mbismam-, de Mbetsjimbup- en de Simaigroepering is het bestaan van een verwantschappelijke tweedeling onmiskenbaar; de *jew* zijn er endogaam en verdeeld in twee exogame helften, resp. de *tsjewi* en zijn *faripis*, t.w. de leden van de *tsjoworé*. Beide helften hebben hun eigen naam, terwijl die van *tsjewi* ook voor de *jew* in zijn geheel wordt gebruikt.

In genealogisch opzicht blijkt de samenleving, gezien als structuur-ex-post, dus nog al wat lokale verschillen te vertonen. In één opzicht komen echter alle *taparú* en *jew* met elkaar overeen: de groepsleden beschikken steeds gezamenlijk over een exclusief territorium (M. *taparé*, A. *tsjapinmbi*) waaruit vreemdelingen steevast – als regel gewapenderhand – worden geweerd. Het gebruik – afgezien van de tijdelijke uitoefening van een gastrecht – van de *taparé* of *tsjapinmbi* van een bepaalde groep stempelt iemand tot groepslid en wel ongeacht zijn genealogische relaties tot de overige leden. *Taparú* zowel als *jew* adopteren met een zeker gemak buitenstaanders, die als het ware verwantschappelijk worden ingepast daar waar de verwantschapsstructuur – gezien als operationeel systeem dat de basis vormt voor de huwelijksregeling – vakatures vertoont. Wanneer men zou nalaten groepslidmaatschap in termen van verwantschap uit te drukken, zou men al spoedig niet meer in staat zijn de totstandkoming van huwelijken overeenkomstig de bestaande genealogische opbouw van de groepssamenleving te bevorderen met alle sociale en biologische consequenties vandien.

Waarom is nu de ene *taparú* – of *jew* – exogaam, de andere endogaam? Het antwoord moet luiden, dat dit afhankelijk is van de in laatste instantie

Tabel 6. Gemiddelde omvang per jeh naar groepering

Groepering	Aantal personen	Aantal jeh waarover gemiddelde berekend
Kainak	80	32
Mbismam	100	26
Simai	180	14
Mbetsjmbup	120	26
Sirao	40	162
Kaimo	—*)	—*)

* In het merendeel der nederzettingen was het aantal jeh onbekend.

Groepering	Grootste nederzetting	Afger. inv. tal	Aant. jeh	Op een na grootste nederzetting	Afger. inv. tal	Aant. jeh	Kleinste nederzetting	Afger. inv. tal	Aant. jeh
Kainak	Jamas/Jeni	850	8	As/Atat/Nakai	700	9	Ao	250	5
Mbismam	Ewer	700	6	Sjuru	700	5	Per	350	2
Simai	Ajam	1350	6	Warse	600	3	Mbetsjow	150	;
Mbetsjmbup	Atsj	1300	8	Amanamkai	700	3	Kawet	200	1
Sirao	Saowa/Erna	1700	33	Manep/Simnde	900	20	Awemu	100	;
Kaimo	Jaosakor	400	3	Kaimo	300	2	Mbiwar a/d Sor	100	2

demografisch bepaalde realiseerbaarheid van de ideale huwelijksregeling. Bij een ideaal huwelijk ~ een 'rechts' huwelijk zou de Mimikaaan zeggen⁵ ~ betreft iemand zijn bruid uit die agnatische verwantengroep, waaruit ook zijn vader diens bruid reeds betrok. Bovendien moet een dergelijk huwelijk beantwoorden aan de eis, dat het een ruilhuwelijk is. In de door ons nagegane gevallen van geregelde huwelijken was de bruid steeds een van die meisjes uit de moeders groep van de bruidegom, n.a.w. diens (M. *peráeko*, A. *tsjenwis*, lett. vaginamensen), met wie deze genealogisch, zowel langs de mannelijke als langs de vrouwelijke lijn gerekend, het minst nauw verwant was. Slechts bij uitzondering bleek dit een werkelijke moeders-broersdochter te zijn. In dit verband is het van belang, dat men verwantschap nooit verder dan drie generaties terugtraceert.

Bij navraag bleek ons steeds weer dat het de bevolking zelf om het even is of *jew* c.q. *taparú* exogaam dan wel endogaam zijn. Bij huwelijksaangelegenheden gaat men immers niet uit van *jew* of *taparú* als zodanig. Van belang, zelfs van het grootste belang, vindt men het echter, dat aan de ideale huwelijksregeling zo goed mogelijk de hand wordt gehouden. (De meeste conflicten in Asmat tussen groepsoudsten enerzijds en vertegenwoordigers van Zending en Missie anderzijds hebben huwelijksregelingen tot onderwerp.) Waarom nu huwelijksregeling? Aannemelijk is, dat huwelijken altijd worden geregeld, althans dat men pogingen daartoe aanwendt, al is het maar omdat de mens het niet kan laten ordenend op te treden ook waar het de verwantschappelijke structuur van zijn samenleving betreft. Huwelijksregeling is nu eenmaal een voor de hand liggende wijze van menselijke expressie, die het individu in staat stelt duurzame relaties aan te gaan met anderen dan zijn naaste bloedverwanten. Maar dat verklaart niet, waarom in de gegeven omstandigheden juist die ene bepaalde huwelijksregeling tot ideaal is geworden. De sociologische verklaring volgens welke de institutie van het huwelijk zou berusten op het zg. incest taboo, dat zou voortvloeien uit de sociaal-psychologische noodzaak van voldoende rol-differentiatie of dat ~ positief geïnterpreteerd door Lévi-Strauss ~ 'est moins une règle qui interdit d'épouser mère, soeur ou fille, qu'une règle qui oblige à donner mère, soeur ou fille à autrui' (1949, p.596) laat ons in de steek, zodra het gaat om de vraag waarom een volk aan de ene huwelijksregeling de voorkeur geeft boven de andere.

We komen echter verder zodra we ons voor ogen houden, dat elke groep die voor haar voortbestaan op intensieve inteelt is aangewezen in sterke mate door een inboeten aan genetische kwaliteit wordt bedreigd. Ten onrechte is wel eens aangenomen, dat een groep die voortgaat in te telen op den duur dermate homogeen wordt in zijn erfelijke samenstelling, dat het er, vooral als die groep beperkt van omvang is, in genetisch opzicht weinig meer toe doet wie met wie in het huwelijk treedt (Lévi-Strauss 1949, p.18). Daarbij werd uit het oog verloren, dat geen enkele groep er ooit in

5. Persoonlijke mededeling van Prof. Dr. J. Pouwer.

slaagt de mate van homogeniteit die daar voor nodig is te bereiken. In de eerste plaats niet, omdat er voortdurend erfelijke mutaties optreden, die op de aangepastheid van de betrokkenen aan hun omgeving van invloed zijn; in de tweede plaats niet, omdat het proces van natuurlijke selectie alleen homogeniserend werkt in zoverre de ecologische situatie niet verandert en er bovendien geen verstoringen van demografische aard – b.v. verschuivingen in de sex ratio – optreden. Heterosis, het verschijnsel dat voor bepaalde eigenschappen heterozygote individuen juist van een superieure aanpassing blijkt geven, mag in dit verband al evenmin worden verwaarloosd (Kimura 1967). Volkomen homogeniteit zou trouwens de ondergang van de groep betekenen, omdat zij het totale ontbreken van aanpassingsmogelijkheden impliceert. Vanuit dit licht kunnen we de ideale huwelijksregeling van Asmatters en Mimikanen, welke onderscheid maakt tussen parallel cousins en cross cousins, zien als een mechanisme dat, hoewel niet als zodanig bedoeld, aanstuurt op een genenverdeling binnen de huwelijkskring, zodanig, dat wordt vermeden, dat genenpatronen die een flexibele aanpassing van de groep aan haar milieu in ongunstige zin beïnvloeden de overhand zouden verkrijgen.

Aangenomen mag worden, dat de bewoners van het Mimika- en Asmatgebied door middel van frekwentie-interpretatie (Erasmus 1961, p.31) hebben ontdekt, dat het niet volgen van de gegeven gedragslijn bij het tot stand brengen van huwelijken de kans op een gezond nageslacht aanmerkelijk verkleint. Dit behoeft intussen niet te betekenen, dat in individuele gevallen 'linkse', via vrije partnerkeuze tot standgekomen huwelijken niet tot combinaties zouden kunnen leiden, die in genetisch opzicht de voorkeur verdienen boven die welke worden bereikt door aan de geldende huwelijksregeling de hand te houden. Maar wegens de geringe omvang van huwelijkskringen hebben 'linkse' huwelijken altijd tot gevolg, dat de daarvoor bereikte winst meer dan teniet gedaan wordt door de omstandigheid, dat meerdere anderen binnen de huwelijkskring met erfelijk minder bij hen passende partners genoeg moeten nemen.

Tot slot van deze paragraaf nog een enkele opmerking over het verschijnsel dat Mimikanen hun groepen *taparú* noemen en zodoende van het territoriale aspekt uitgaan, terwijl Asmatters die van hen aanduiden met *jew*, het woord voor het mannenhuis. We menen, dat het hier gesignaleerde verschil historisch moet worden verklaard. In Mimika, waar onderlinge oorlogen sinds lang niet meer voorkomen, behoren de *até* – zoals we zagen de Mimikaanse pendanten van *jahé* en *jew* – reeds geruime tijd tot het verleden. Men kende het bestaan ervan nog wel en ouderen waren ook in staat er een vrij nauwkeurige beschrijving van te geven, maar zelfs deze hadden hun kennis – misschien op een enkeling na – niet meer uit de eerste hand. Hun beschrijving van de *até*, die zij *rumah budjang*, het Indonesische woord voor vrijgezellenhuis, noemden liet overigens aan duidelijkheid niets te wensen over: een langgerekt bouwsel met een rij vuurplaatsen, waarvan de middelste gemeenschappelijk was. Die indeling – volkomen gelijk aan

die van *jew* en *jahé* – vonden we in 1961 terug in Mimika toen daar een *tawrikame*, een feesthuis ter viering van het *tawri*, een initiatieritueel, werd opgericht.

5.2 Het mannenhuis

In de *jew* met zijn door de *wur* of *wajir* (= centrale vuurplaats) door-midden gedeelde rij van *jowsé* brengen in centraal Asmat en aan de Casuarinenkust de mannelijke groepsleden het grootste deel door van de tijd die zij in de nederzetting verblijven. De ongehuwden overnachten er als regel, de gehuwden vaak. Alleen bij de viering van bepaalde ceremoniën wordt aan jongens die nog niet geïnitieerd zijn tijdelijk de toegang tot de *jew* ontzegd. Overdag, als de nederzetting op de *tsjem-jok-ow* (lett.: huis-overdag-mensen, t.w. enkele mensen op leeftijd en een handvol kinderen) na verlaten is, klimmen kleine kinderen in en uit. Alleen bij bepaalde gelegenheden, haar eigen verloving b.v. of als er tot besluit van het *aj jew mbi* of het *jipae* (zie hierna onder par. 6.4) een *ndi* (= rituele dans, door vrouwen uit te voeren) moet plaatsvinden, is de *jew* officieel voor vrouwen toegankelijk.

De verwantschappelijke tweedeling die ontstaat als aan de geldende huwelijksregeling de hand wordt gehouden – wat in belangrijke mate afhankelijk is van de omvang der daarbij betrokken verwantengroepen en de sex ratio daarbinnen –, alsmede de anciënniteit en de onderlinge betrekkingen binnen elke verwantengroep komen tot uiting in de situering van de *jowsé*. De *jowsé* van iemands *tsjenwis* (= moeders groep) bevinden zich aan de andere zijde van de *wajir*. Met de aldus binnen de *jew* ruimtelijk uitgedrukte tweedeling korrespondeert ook de situering van de gezinswoningen der *jew*-leden op de *tsjemsan*.

Als we de situatie, zoals we die in Midden-Asmat aantreffen in de *somot* van de groeperingen Kaimo, Mbetsjmbup, Mbismam en Simai, vergelijken met die van de Sirao- en Kainaksomot in Noord- en Noordwest-Asmat, zien we, dat in Midden-Asmat gehuwde mannen meer tijd in de *jew* doorbrengen, rituelen er luisterrijker worden gevierd en elkaar bovendien in sneller tempo opvolgen dan in het Noorden en het Noordwesten. De *jew* zijn daar klein, soms nauwelijks van een flinke gezinswoning te onderscheiden. Voor de viering van rituelen bouwen meerdere groepen gezamenlijk een feesthuis (A. *pokmbi tsjem*), dat na afloop van het betreffende ritueel gewoonlijk nog een tijdlang als *jew* dienst doet. Zo troffen we in 1959 in As/Atat/Nakai een in verregaande staat van verval verkerend feesthuis aan, dat niettemin volgens de groepsoudsten nog steeds als *jew* in gebruik zou zijn. Vele groepen bezitten er helemaal geen *jew*, terwijl we in enkele *somot* zagen, dat een door omstandigheden dakloos geworden gezin – volgens zeggen: tijdelijk – in de *jew* zijn intrek had genomen. In een Simai- of Mbismamsomot zou zoiets eenvoudig ondenkbaar zijn geweest.

Gezinswoningen dragen er minder het karakter van vrouwenhuizen, zoals in Midden-Asmat.

In Mimikaanse nederzettingen worden behalve gezinswoningen alleen nog feesthuizen (M. *kamé kakarutà*) gebouwd: *emakamé*, *tawrikamé*, *mbirimumakamé* enz. Uit de geschenkenuitwisseling tijdens *tawri*-feesten bleek ons, dat de ceremoniële tweedeling, die daar bij rituelen – waaraan steeds meerdere *taparú* deelnemen – ad hoc wordt gekonstrueerd en/of gerekonstrueerd en waaraan de indeling van de *kamé kakarutà* beantwoordt, terdege rekening houdt met de verhoudingen van wederkerigheid tussen de er aan deelnemende *peráeko*-groepen.

De *jew* en in het bijzonder de *wajir* vormen in Asmat het sociale en rituele middelpunt van de groep: de *tarej pok* (= relikwieën van de voorouders) worden er bewaard, beraadslagingen vinden er plaats en tijdens de vele ceremoniën is de *wajir* de plaats waarvoor de zangers (A. *so etsj ow*) met hun trommen gezeten zijn. Maar de *jew* is meer, nl. de plaats waar de *aj tiw* (= jongelingen) van de *ndütsjür ow* (= oudere volwassenen) hun vorming tot krijger ontvangen. Evenals deze moeten zij 'tsjes' worden: moedig en fel. Onophoudelijk worden zij herinnerd aan verliezen die nog ongewroken zijn gebleven en worden hun de successen van de groep bij vorige krijgstochten als lichtend voorbeeld voor ogen gehouden. Het voortdurende opzweepen en intomen brengt hen in een toestand van uiterste geladenheid. Hun dadendrang wordt uitsluitend gericht op de krijg als mogelijkheid om status te verwerven, maar waaraan zij pas mogen deelnemen, zodra zij blijk hebben gegeven daarvoor voldoende *jokmen* (= magisch bezeten) te zijn.

5.3 Oorlogen

Wanneer als gevolg van geboorte-overschot en adoptie het ledental van een groep toeneemt, komt er een ogenblik, dat voor de handhaving van het bestaande voorzieningsniveau ofwel meer grond nodig is ofwel, dat de grond die haar van ouds ter beschikking stond intensiever moet worden benut. Bij de gegeven technologie is het laatste uitgesloten; de intensivering die we soms menen waar te nemen is slechts schijn, omdat men daardoor wissels trekt op de toekomst. Rest dus de mogelijkheid van territoriumuitbreiding. Maar omdat er geen vrij territorium meer beschikbaar is – we zagen dat de relatieve bevolkingsdichtheid over het gehele gebied genomen maar weinig uiteenloopt –, brengt elke poging tot uitbreiding van haar territorium een groep op de *tsjapinmbwi* c.q. de *taparé* van haar naburen. Die verkeren echter in dezelfde situatie: een min of meer nijpend grondgebrek. Aantasting van hun territorium kunnen zij zich niet laten welgevalen. Sago- en wilddiefstallen, alsmede de schending van gevestigde visrechten worden gewapenderhand afgestraft. Het konstateren van territoriumschendingen is evenwel moeilijk, omdat de verspreide ligging van de voedselarealen voortdurende bewaking onmogelijk maakt.

De situatie herinnert in sterke mate aan die welke zich voor het contact met het Westen voordeed in Polynesië. Toeneming van de bevolkingsdruk bleek daar, zodra de vruchtbaarste delen van de eilanden eenmaal in gebruik waren genomen, overal hand in hand te zijn gegaan met vermeerdering van oorlogsactiviteiten (Suggs 1960).

In Asmat waren tot voor enkele jaren oorlogen tussen de groepen aan de orde van de dag. Hoewel zij in Mimika oudtijds het groepsleven diepgaand beïnvloedden, behoren zij daar al veel langer – de laatste oorlog vond plaats in het begin van de jaren twintig – tot het verleden. De bewerkelijke stenen strijdnodden (*M. mboané*) zijn stille getuigen voor de inspanning die men zich vroeger ook in Mimika getroostte voor de vervaardiging van oorlogswapens. De onderlinge overeenstemming tussen de door ons in verschillende Midden- en Oost-Mimikaanse nederzettingen vernomen uiteenzettingen over oorlogstechniek en -taktiek wijzen daarenboven op vergaande institutionalisering van de krijg. Gezien het voorgaande, menen we de Asmatse situatie op het gebied van de oorlogvoering representatief te mogen achten voor de toestand die nog in de tweede helft van de 19e eeuw in het gehele door ons bestudeerde gebied, dus ook in Mimika, bestond.

Zolang groepen wier *tsjapinmbwi* in elkaars nabijheid liggen in mankracht weinig of niet voor elkaar onderdoen, heerst in het door hen bewoonde gebied een weinig duurzame vrede. Het evenwicht, waardoor die vrede in stand wordt gehouden, wordt echter onmiddellijk verstoord als een van hen, door welke omstandigheid dan ook, aan weerbaarheid inboet. De toestand die dan ontstaat schept voor naburige groepen de kans hun eigen moeilijkheden op het gebied van voedselvoorziening, mankracht, sex ratio e.d. ten koste van de verzwakte groep op te lossen. Evenwichtsverstoring vindt ook plaats als groepen in technologisch opzicht op hun naburen komen voor te liggen, b.v. door de invoer van ijzeren bijlen daar waar alleen stenen bijlen in gebruik waren of van een snel type prauw waar men slechts langzame prauwen kende. De verbeterde technologie houdt besparing van arbeid in met als gevolg, dat meer manuren voor oorlogvoering plegen te worden ingezet (Salisbury 1962, pp.118-119).

Salisbury schat, dat de overgang van steen op ijzer er bij de Siane, buren van de eerdergenoemde Chimbu en evenals deze een tuinbouwvolk in de New Guinea Highlands, toe heeft geleid dat de door mannen aan subsistentie-activiteiten bestede tijd is verminderd van 80% tot 50% van de beschikbare manuren (1962, p.108). Waarschijnlijk gelden voor de Asmatters en Mimikanen met hun sago-economie, als gevolg van afwijkende allocatiepatronen, andere percentages, maar het lijdt geen twijfel, dat de invoering van ijzeren bijlen ook bij hen tot aanzienlijke arbeidsbesparing heeft geleid. De tijd, benodigd voor het omkappen van een sagopalm b.v., zou volgens onze informanten tot minder dan de helft zijn teruggebracht.

Versterking, althans het vermijden van relatieve verzwakking, is voor de afzonderlijke groep een levensbelang. Haar middelen zijn de adoptie van van elders afkomstige krijgers, alsmede het aangaan van bondgenootschappen met andere groepen.

Bij het voeren van een oorlog is de inzet in eerste instantie nooit de grond; het onvervreembare recht daarop berust bij diens *tsjapin mbwi ar amat ipitsj*, de mythische grondvoogd, die geen indringers duldt. Men voert oorlog, omdat men dit aan de voorouders, in het bijzonder hen wier dood nog moet worden gewroken, en aan hun nog levende bloedverwanten verplicht is. Altijd is er wel een aanleiding om op oorlogspad te gaan, zodat de op prestige beluste jonge krijgers aan hun trekken kunnen komen. Gereede aanleidingen zijn: a. het schenden van territoriale rechten; b. vrouwenroof; c. het niet-nakomen van wederkerigheidsplichten bij eerder betoonde gastvrijheid; d. uitdagende beledigingen, bewust geuit om de betrokkenen ter ore te komen; e. vertrouwensbreuk door het laten uitlekken van rituele geheimen en f. 'diefstal' van dergelijke geheimen. Ruimschoots voldoende motivering vindt men in de soms tientallen jaren oude veten, in een bestaand vrouwentekort, alsmede in de behoefte aan koppen voor initiatiedoeleinden.

Oorlogen worden onderscheiden in a. *ndao mber*, waarbij een *jew*, al dan niet in vereniging met een of meer andere *jew* van de groepering waartoe hij zelf ook behoort, een *jewew somot* (= een vreemde, m.a.w. vijandelijke nederzetting) overvalt, en b. *owen*, het groepsduel ter beslechting van onderlinge geschillen tussen verwante *jew*, zowel binnen als buiten de eigen *somot*.

Aan *owen* gaat een uitdaging vooraf. De oorlog, die in het najaar van 1960 op het water werd uitgevochten tussen Saowa en Erma, twee in elkaars onmiddellijke nabijheid wonende Siraosomot, bestaande uit 17 resp. 16 *jew*, droeg b.v. het karakter van *owen*. Nauw verwante *jew*, die deeluitmaken van dezelfde *somot*, vechten hun meningsverschillen uit met gebruikmaking van niet-dodelijke wapens. Bij *owen* wordt niet gesneld en wordt ook geen *ndao* (= mensenvlees) buitgemaakt.

Bij *ndao mber* – het woord zegt het – gaat het erom zoveel mogelijk *ndao* en bijbehorende koppen thuis te brengen. In geval van vrouwen-schaarste probeert men daarenboven vrouwen te ontvoeren. Maar gewoonlijk trekt men daar speciaal op uit. Als de eigen groep van een ongewoon hoge kindersterfte te lijden heeft gehad, rooft men ook wel kinderen die dan volledig worden geadopteerd. Wanneer men meer slachtoffers heeft gemaakt dan de transportcapaciteit van de prauwen toelaat, worden alleen koppen en lichaamsdelen met veel vlees eraan medegenomen. Zo nodig gaat men op de terugweg aan wal om de *ndao*, zoals gebruikelijk bij wildbuit, door middel van roken tegen bederf te vrijwaren. Het eten van *ndao* is niet met meer taboeregels omgeven dan het nuttigen van welk ander voedsel van dierlijke oorsprong ook. Nadat men eenmaal had ervaren, dat *ndao* een welkome aanvulling op het vooral in oorlogstijd uiterst eiwitarme diët kan betekenen, heeft men blijkbaar geen sociale normen ontwikkeld, die zich tegen de consumptie van dat vlees verzetten. Zegwaard (1959) merkt in dit verband op:

The flesh of the body is distributed at once after the butchering, according to the traditional scheme, among relatives and friends; after the return to the village it is taken to their homes. Even the women and children get their share. The bones are for the dogs.

Van de botten maakt men bovendien visharpoenen en dolken, waarvoor zij zich wegens hun taatheid en goede bewerkbaarheid beter lenen dan de broze casuarisbotten.

Binnen de groeperingen van genealogisch verwante groepen (Mbismam, Simai enz.) bestaan sneltaboe's. *Jew* die de verzwakking van een verwante *jew* of *somot* beogen, teneinde zijn hegemonie te breken of zijn zelfstandig bestaan onmogelijk te maken, sluiten daarom een soort non-interventie-verdrag met *jew*, behorend tot een andere groepering. Wat in een dergelijk geval gebeurt, kan het beste met een voorbeeld uit het recente verleden worden aangetoond.

Kajè en Kaimes waren nog maar enkele generaties geleden invloedrijke *somot* van de Mbismam. Volgens *Zegwaard* werd Kaimes tijdens de militaire exploraties (1908-1913) nog op 400 zielen geschat; Kajè zou tenminste 500 personen hebben geteld (Nota 1953, opgenomen in Adatrechtbundels XLV 1955, p.241). De naburige Mbismamsomot Sjuru, Ewer, Per en Owus, wier *tsjapinmbi* aan die van Kajè en Kaimes grensden, waren voortdurend met hen in konflikt naar aanleiding van sagodjefstallen. Uiteindelijk gooiden Sjuru c.s. het op een akkoord met de Kainaksomot Jaun, Jufri, Juni en Jamas om Kajè en Kaimes te dwingen hun zelfstandig bestaan op te geven. De Kainakgroepen voor wie dit rijke buit aan *ndao* en koppen beloofde, waren daar wel voor te vinden. Sjuru c.s. behoefden zich alleen maar te onthouden van hulpverlening, wanneer Jaun en de andere Kainakgroepen naar Kajè en Kaimes op *ndao mber* zouden trekken. Beide *somot* werden door herhaalde sneltochten dusdanig gedecimeerd, dat de overlevenden weinig anders overbleef dan zich bij de overige Mbismamgroepen, hun vroegere rivalen, aan te sluiten. Voor laatstgenoemden had dit twee aantrekkelijke kanten. In de eerste plaats betekende het versterking van hun mankracht; in de tweede plaats hield adoptie van Kajè- en/of Kaimes-*ow*, in, dat in hun midden mensen kwamen, die het oorspronkelijke recht bezaten sago te kloppen op de Kajè- en/of Kaimes *tsjapinmbwi*, een recht, waarvan deze hun nieuwe verwanten uiteraard lieten profiteren.

Een soortgelijk proces was aan de gang toen in Asmat de pax neerlandica intrad. Per, de kleinste Mbismamsomot, was toen aan de beurt het kind van de rekening te worden. De intriges van de overige Mbismam waren er toen op gericht de Simaisomot Ajam, Warse en Amborip te bewegen een raid op Per te ondernemen. Kontaktman was de zelf met een vrouw van Ajam gehuwde groepsoudste Sjukai van Jower, een der *jew* van Ewer.

In de Mbetsjimbupgroepering werd op vrijwel dezelfde manier de ondergang van Esin bewerkt door Atsj, Amanamkai en Atsjembutsj, en wel door vrij spel te geven aan de *somot* Kaimo en Awok van de Kaimogroepering. Esin-*ow* en hun afstammelingen zijn nu opgenomen in de meeste Mbetsjimbup-*jew*, waarin zij, evenals de Kajè- en Kaimes-*ow* in de nog be-

staande *Mbismamsomot*, sleutelposities innemen. Het feit, dat zij bloedverwanten bezitten in andere *somot* dan waarvan zij deel uitmaken, stemt hen tot kontaktpersonen bij uitstek. Hun door nog maar weinigen gedeelde zeggenschap over de arealen van de groep waarvan zij de overlevenden zijn, geeft hun een zekere machtspositie.

Owen en *ndao mber* kostten in Midden-Asmat jaarlijks tientallen slachtoffers. Zo vermeldt *Zegwaard* in zijn nota, dat in 2½ jaar tijd (misschien 2 jaar) 61 mensen uit *Sjuru* een gewelddadige dood stierven, van wie er 56 werden opgegeten (*Adatrechtbundels* 1955, p.242). In de jaren 1952-1953 zouden in dit gebied 83 slachtoffers zijn gevallen (*idem*, p.296). Overigens wijst niets er op, dat de oorlogsterfte die voor het distrikt *Agats* veilig op ½ tot 1% per jaar kan worden geraamd, vermindering van het totale inwonertal ten gevolge zou hebben gehad.

Bij het beschouwen van deze cijfers dient rekening te worden gehouden met de mogelijkheid, dat de oorlogvoering juist in de genoemde jaren in intensiteit was toegenomen (*Salisbury* 1962, pp.118-119). Dit zou mede veroorzaakt kunnen zijn door de toen recente invoering van ijzeren bijlen via *Mimika*, die tot een besparing van de tijd benodigd voor het levensonderhoud heeft geleid, waarvan echter niet alle groepen in gelijke mate hebben geprofiteerd – *Mbismam* meer dan *Sirao* b.v. – zodat verstoring van het strategische evenwicht tussen de verschillende groepen voor de hand lag. Als er inderdaad intensivering van de oorlogvoering heeft plaats gehad – wat trouwens alleen zou betekenen, dat het *Asmatgebied* wat betreft zijn reactie op de eerste contacten met het westen het normale *Nieuw-Guinese* patroon heeft gevolgd – dan zijn de vermelde cijfers stellig te hoog om voor een langere reeks van jaren representatief te mogen worden geacht.

Vindt *ndao mber* altijd plaats bij verrassing – in de ochtendschemering b.v. – en met grote overmacht, aan *owen*, waarbij in mankracht gelijkwaardige groepen tegen elkaar optrekken, gaat steeds een uitdaging vooraf. De *Mimikaanse* tegenhanger van *owen* is *wiiko*, wel te onderscheiden van *mbokare*, de 'echte' oorlog – pendant van het *ndao mber* – die zich in *West-Mimika* onder invloed van *Tidore* meer en meer tot een raaktocht heeft ontwikkeld; in *Oost-Mimika* daarentegen, vooral bij de *Sempanowé*, het oorspronkelijke karakter tot op het laatst heeft bewaard. Het relaas van onze informanten op de voet volgend, willen we ter illustratie het verloop van een tweetal *Mimikaanse* oorlogen weergeven. Aan de laatste oorlog in *Midden-Mimika*, die omstreeks de jaren twintig van deze eeuw heeft plaatsgevonden, werd deelgenomen door de groepen *Kawar*, *Manoare* en *Amar* enerzijds en door *Ipiri*, *Paripi* en *Jaraja* anderzijds. De versies van het verhaal, zoals verteld door informanten uit *Ipiri* en uit *Amar* – hoewel toenmalige tegenstanders – stemmen wonderwel overeen.

Tijdens een feest, waarvan *Manoare* de geveer was, zondigde *Kawar* tegen het protocol door nog vóór de feestgever zelf zijn *upao eke* – een rituele opsomming van krijgstrionfen en het *Mimikaanse* aequivalent van de *Asmatse ndewen atakam*, een score list van snelsuccessen – ten beste te geven. *Kawar* werd be-

schaamd, *M. pajti*, gemaakt en ging mokkend en op wraak zinnend naar huis. Zodra zulks de oorlogsleider (*M. wéajku*, I. kepala perang) Atimi van Manoare ter ore kwam, zond deze aan zijn zwager Takatipea van Akare een klewang om hem uit te nodigen tot de strijd tegen Kawar. Met hetzelfde doel vonden versierde pijlen hun weg naar Paripi en Ipiri, groepen die nog een oude rekening met Kawar te vereffenen hadden en dan ook niet aarzelden om aan de uitnodiging gevolg te geven. Toen zij hun belofte om aan de strijd tegen Kawar deel te nemen nakwamen, geschiedde dit op een voor Manoare ongelukkig tijdstip. Juist op dat ogenblik waren namelijk de vrouwen van Manoare tesamen met die van Kawar in het binnenland aan het sagokloppen. Bezorgd om het lot van hun vrouwen, waren de mannen van Manoare wel genoodzaakt de schijn op te houden, dat zij tijdens de aanval van Paripi en Ipiri op Kawar aan de zijde van Kawar vochten. Zodra tijdens het over en weer pijlen Jawra, een krijger van Kawar, dodelijk werd getroffen, staakte men de strijd. Eerst later kwam Kawar er achter, dat de aanval door Paripi en Ipiri was ondernomen op aansporing van Manoare. Kawar nam wraak door in een verrassende overval twee *wéajku* van Manoare om het leven te brengen. Andermaal riep Manoare toen de hulp in van Paripi, welke groep toen twee vrouwen van Kawar, die aan het voedselverzamelen waren, doodde. De groep Kawar, van oordeel dat de moord op de beide vrouwen de maat deed overlopen, bracht daarop een grote krijgsmacht op de been, die bestond uit *wéajku* van Kawar, Amar, Uta en Mupuruka. Gezamenlijk ging men toen op zoek naar de groep Paripi, die reeds lont had geroken en zich in het bovenstreams gelegen deel van haar gebied schuil hield. Aangezien Paripi zelf, het doel van de strafexpeditie, niet werd gevonden, hakte men, vervuld van spijt en woede, een aantal van zijn cocospalmen om. De mensen van Paripi evenwel, die hogerop verborgen zaten, hoorden de gongen van de aanvallers. Zodra de krijgers van Kawar, Amar, Uta en Mupuruka teleurgesteld de aftocht bliezen zond Paripi hen een met zes krijgers bemande prauw achterna om poolshoogte te nemen. Kawar c.s. bemerkten echter, dat zij werden gevolgd, lieten de verspietersprauw van Paripi in een hinderlaag lopen en staken twee van de zes opvarenden neer.

Korte tijd later, tijdens de viering van een karapaoritueel in Ipiri, namen de groepen Ipiri, Paripi en Manoare het besluit om de beide gesneuvelde *wéajku* van Paripi te wreken. Met verhitte gemoederen toog men stroomopwaarts naar de nederzetting van Kawar. Van een overval bij verrassing, zoals men die in de zin had, kon evenwel niets komen, omdat vrouwen van Kawar die aan het vissen waren, de avond tevoren reeds de komst van de aanvallers hadden opgemerkt aan het in één van hun prauwen meegevoerde vuur (volgens een andere versie: aan een brandende bladsigaar). Gedurende de nacht had Kawar dan ook ruimschoots gelegenheid zich op de verdediging voor te bereiden en de vijand op te wachten. Tijdens het gevecht dat de volgende morgen uitbrak sneuvelde een krijger van Paripi en liep een krijger van Ipiri een handschot op. Rouwend en ontdaan aanvaardde men daarop de terugtocht. Nu was het de beurt van Kawar om een prauw achter de aanvallers aan te sturen. De prauw werd opgemerkt en ter hoogte van kaap Manoare door Paripi c.s. opgewacht. Bij de ontmoeting sneuvelden drie krijgers van Kawar, onder wie de oorlogsleider Katjamutà. Het mede daardoor volkomen gedeprimeerde Kawar, welke groep nu al vier mannen en twee vrouwen had verloren, verhuisde tenslotte met Amar naar de Wanarivier en wist zodoende aan een strafexpeditie van de toenmalige Landschapspolitie, die was uitgezonden om aan de onrust een einde te maken, te ontsnappen. Dit in tegenstelling tot haar

minder fortuinlijke rivalen Paripi en Ipiri, waarvan een aantal krijgers voor het uitzitten van hun straf naar Fak-Fak werd afgevoerd.

Tekenend voor de wijze van oorlogvoering in West-Mimika is de navolgende geschiedenis, waarin de hoofdrol wordt gespeeld door *wéajku* Naowa, 'Radja' van Kipea, die grote faam verwierf door zijn handelsreizen annex krijgstochten, waarmede hij Midden-Mimika terroriseerde.

Op zekere dag vernam Ipijaja van Kipea tijdens een bezoek aan Mimika, dat *wéajku* Otejaja van deze groep beweerde de enige echte 'nati' (een uit Indonesië stammende titel voor een hoogwaardigheidsbekleder) te zijn in het gehele gebied vanaf de Etnabaai in het westen tot aan Koperapoka in het oosten. Ipijaja die er trots op was tot het machtige Kipea te behoren voelde zich door die uitlating hevig gekwetst. Hij was er zelfs zo zwaar door beledigd (*pajiti*), dat hij onder voorwendsel zich ziek te voelen een aangeboden cocosdop palmwijn weigerde en meteen huiswaarts keerde. In Paripi, dat hij op de terugweg aandeed, vroegen zijn daar woonachtige verwanten hem, hoe hij er toch toe kwam om zich in volle vreedestijd als voor een oorlog te beschilderen, maar Ipijaja gaf ontwijkende antwoorden. Met mensen van Kipea die boven Ipiri aan het sagokloppen waren – uitoefening van een gevestigd (reeds eerder afgedwongen?) gastrecht – ging hij daarop terug naar huis.

In Kipea aangekomen vertelde hij wat hem in Mimika was overkomen. Zodra Naowa het verhaal hoorde, trok deze hoogst verontwaardigd (met een pathetisch gebaar geïllustreerd) zijn senggo of kupiah (soort hoofddeksel van Islamitische oorsprong), blijk van zijn waardigheid van 'Radja', van het hoofd. Onmiddellijk ging hij er toe over om zijn bondgenoten te mobiliseren. Uitnodigingen tot deelname aan de strafexpeditie tegen Mimika gingen uit naar de met hem verbonden *wéajku* van Mupuruka, Tuga (Uta), Wakia, Akare, Paparpe en Poraoka. Vervolgens toog Naowa persoonlijk, vergezeld van zijn beide zoons, naar het westen om ook vandaar versterking te halen. Omba en Nanessa leverden elk een bemande prauw. Bovendien werden vier krijgers van Omba, die in het bergland vertoefden en van wie aan Naowa bekend was dat zij in het bezit waren van musketten, naar beneden geroepen en uitgenodigd zich bij hem te voegen. Zodra het viertal, bestaande uit Kaowaonimu, Kokoropere, Paonana en Kakapi, aanwezig was, begaf Naowa zich via Kipea en de overige nederzettingen van de Tarjawé: Poraoka, Maparpe, Akare en Wumuka op weg naar Mimika. Onderweg sloten zich alle *wéajku*, die zich inmiddels voor de strijd hadden opgemaakt, zich bij hem aan. Tijdens het oprukken werd de strijdmacht geleidelijk aan volledig. Zoals te doen gebruikelijk ging zij voor de laatste maal aan de Makamao in bivak om krachten op te doen voor de komende aanval en voor de vaststelling van de daarbij te volgen tactiek. Halverwege het laatste traject naar Mimika stelde Naowa in verband met het grote aantal familieleden, dat men in Mimika had, nog voor om het niet tot een werkelijke oorlog te laten komen, maar het bij een afstraffing te laten. Zijn voorstel vond echter geen gehoor bij zijn van strijdlust blakende bondgenoten. Vooral de krijgers uit Omba voelden er weinig voor om de verre reis voor niets te hebben afgelegd en bij hun thuiskomst de spottereien van hun vrouwen af te wachten.

Zodra Naowa ter hoogte van Jaraja was gekomen, zond hij een ultimatum naar Otejaja, die daarop reageerde door in vol ornaat te verschijnen. Op het strand

voor Mimika ontvlamde daarop de strijd. Aanvankelijk leken alle krijgskansen in het voordeel van Naowa c.s. te zijn, doch naarmate de dag vorderde wijzigde het strijdbeeld zich allengs. Tegen de avond was het zelfs zo, dat Mimika en zijn bondgenoten het initiatief in handen hadden. Op bevel van Naowa kwamen toen de - tot dusverre in reserve gehouden - gewerschutters in actie met als resultaat, dat Otejaja, aan hand en knie getroffen, neerstortte. Van zijn leider beroofd, trokken de strijders van Mimika toen ijlings terug, waarbij Otejaja, die door zijn beenwond in zijn bewegingen gehinderd was zodat hij niet tijdig mede kon komen, door de mannen van Omba met klewangs werd gedood. Van de ontstane paniek gebruikmakend, zette Naowa de achtervolging in, waarbij veel vrouwen en kinderen werden buitgemaakt (Pouwer 1955, pp.220-222).

Onze aandacht andermaal richtend op het Asmatgebied, zien we, dat de voorbereidingen die aan oorlogen voorafgaan, tijdrovende en energieverslindende aangelegenheden zijn, waaraan zowel politiek-strategische, sociaal-economische, psychologische als magische aspecten kunnen worden onderkend. Van politiek-strategische aard zijn de peiling van het weerstandsvermogen van eventuele vijanden en de vorming van bondgenootschappen. Het eerste gebeurt door middel van een soort psychologische radar: het onophoudelijk verspreiden van oorlogsgeruchten (A. *jispaar atakam*) en het afwegen van de reacties daarop. Bij de vorming van bondgenootschappen en het sluiten van niet-inmengingsverdragen, zoals het geval was tussen Ewer en Ajam, spelen uitwisseling (gijzeling over en weer) van vrouwen en kinderen, alsmede vredessluitingen met de daarbij behorende verbroederingsrituelen een belangrijke rol. Een gebruikelijk vredesceremonieel (A. *pai*) is *mbuman (famndami)*, een indrukwekkend schouwspel dat zich op het water afspeelt en waarbij de volledig bewapende deelnemers, evenals bij een open gevecht het geval is, elkaar in frontlinie naderen. Binnen pijlafstand gekomen, wisselt men echter geen beledigingen uit, maar maakt men elkaar luidkeels deelgenoot van de bestaande grieven en tracht men vervolgens tot een vergelijk te komen. Niettemin is *mbuman* altijd een riskante aangelegenheid, omdat alle voorbereidingen ten spijt tevoren niet met zekerheid vaststaat, dat inderdaad een vergelijk zal worden bereikt. De kans, dat *pai* in *owen* verkeert, is daarom allerminst denkbeeldig. Een enkel misplaatst woord of gebaar kan daarvoor al voldoende zijn. *Mbuman* is als het ware de toets op de eensgezindheid van alle deelnemers waar het hun wens tot vrede betreft.⁶

Een *pai* is ook het *tsjeser jiw*, een adoptieritueel, waarbij de vrouwen van de gastheer-jew, door een gezamenlijk opgevoerde imitatie van het baringsproces (A. *jiwi mbakajim*, *ajtiw mbakajim*) leden van de gast-jew als eigen jew-leden herboren doen worden. In Mbiwar aan Zee werd in juli 1960 een dergelijk *tsjeser*, ook wel *jiwi pokmbui* genoemd, gehouden. Volgens onze informanten was het vooral ook bedoeld als poging tot intimi-

6. Eind 1959 had schrijver dezes het geluk getuige te zijn van een *mbuman* tussen Ajam, de reeds meermalen genoemde *Simaisomot*, en *Jipawer*, een *Siraosomot*, waarvan in mei 1956 in de nederzetting van Ajam een aantal bezoekers was gesneld.

datie van *jew*, die niet waren uitgenodigd. Tot de bezoekers behoorden, behalve gasten uit het nauw met Mbiwar verwante Omandesep, ook genodigden uit de Mbismamsomot Sjuru, Ewer en Owus alsmede uit de Simaisomot Ajam.

De maandenlang durende, met een veelheid van rituelen omgeven aanmaak van oorlogsprouwen en wapens, alsmede het bijeenbrengen van het nodige voedsel vormen tesamen de materiële kant van de voorbereidingen. In de openlijke aanmaak schuilen elementen van machtsvertoon en uitdaging. Bij die rituelen nemen de door tromgeroffel (*A. em mbakurum*) begeleide gezangen (*A. so*) een belangrijke plaats in. De *ji-ow*, voorouders die als dragers of beheerders van *ji* (= vitale energie, onpersoonlijke levenskracht) worden aangemerkt, maakt men zo op de oorlogsvoorbereidingen attent. Magisch worden zij ertoe aangezet hun *ji* aan de in bewerking zijnde prauwen, schilden, speren enz. mede te delen. Elk voorwerp ontvangt de naam van een gestorven groepsgenoot en wordt zo tot *etsjo pok*, een voorwerp dat herinnert aan de plicht gedode groepsgenoten te wreken. Het personifieert de gestorvene naar wie het genoemd is.

Met behulp van rituelen tracht men degenen te verzwakken, die men als *ndao* op het oog heeft. Dit gebeurt door hun *ndam-ji* (= in het lichaam gelokaliseerde *ji*), *ndamu* of *juus* – door *Zegwaard* 'souls' genoemd – tijdens de slaap te misleiden o.a. door het verbranden van botten, kruiden en vet. De doordringende geur van de rook trekt het *ndam-ji* aan, waardoor dit niet meer tijdig – voor het ontwaken dus – bij hen terugkeert (verg. *Zegwaard* 1959, p. 1030). Magisch is ook de versterking van de krijgers door hun lichaam te beschilderen met kalk waaraan men na droging verpoederde, 'sterke' (= snel groeiende) plantendelen heeft toegevoegd. Zij onthouden zich bovendien van sexuele gemeenschap, omdat dit tot daling van hun *ji*-potentiël leidt, waardoor zij tijdens de aanval minder *jokmen* zouden zijn; sperma wordt nl. met *ji* zo al niet geïdentificeerd, dan toch geassocieerd.

Van het geheel van magische handelingen gaat een suggestieve werking uit, die zowel het moreel van de krijgers ten goede komt als het zelfvertrouwen van de slachtoffers schokt; op het ogenblik van de overrompeling beseffen deze immers wat er in de *jew* van de aanvallers heeft plaatsgevonden met als gevolg, dat hun een gevoel van weerloosheid overvalt.

Alles bij elkaar kosten oorlogsvoorbereidingen veel manuren, zodat de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen, tussen ouderen en jongeren er in belangrijke mate door wordt bepaald. Voortdurend zien we mannen bezig met het vervaardigen van wapens, die met uitzondering van de eerdergenoemde strijdnoksen, uit weinig duurzaam materiaal worden gesneden. Binnen enkele minuten verschiet men een hoeveelheid pijlen, waaraan men dagenlang ingespannen heeft zitten werken.

Behalve sociaal-economische, heeft de oorlogvoering ook sociale gevolgen. In het proces van hergroepering, waaraan alle *jew* en *somot* bij voortdurend onderhevig zijn, werkt de krijg als katalysator. Zolang *jew* en,

mutatis mutandis, ook de *somot* waarvan zij deeluitmaken hun optimale omvang, bepaald door ecologische, sociaal-psychologische en biologische factoren, en die voor de verschillende delen van het woongebied uiteenloopt, nog niet hebben bereikt, nemen zij door geboorte-overschot en door adoptie van buitenstaanders toe. In dat stadium hebben centripetale krachten als de behoefte aan veiligheid en geborgenheid, een sterk *in group*-besef en de noodzaak het eigen strategisch potentieel te vergroten de overhand. Bij overschrijding van de optimale omvang gaan echter centrifugale krachten overheersen. Het zijn dan vooral problemen op het gebied van de voedselvoorziening, tot uiting komend in het geharrewar over het gebruik van gronden, die tot spanningen leiden, waardoor de eenheid van de *jew* resp. de *somot* wordt bedreigd. Meer dan bij de afzonderlijke *jew* speelt bij de *somot* de steeds toenemende afstand tot de in bewerking zijnde voedselarealen een rol.

Als een *jew* aan eigen *tsjapinmbi* niet meer voldoende heeft, trachten zijn leden door zich op gemeenschappelijke afstamming met derden te beroepen, mede te delen in de rijkdommen van naburige, beter met sago, vis en wild bedeelde *jew*.

Zo werd in Sjuru gedurende de eerste helft van 1960 aan bezoekers van de *jew* Ar herhaaldelijk te verstaan gegeven, hoe hecht de verwantschap van de Ar-mensen met de Mbiwar*jew*, de rechthebbende op de om hun overvloedige vruchtbaarheid bezongen Omosmosgronden, toch wel was. De rituele adoptie van Ar-leden tijdens het eerdergenoemde *tsjeser jiw*i te Mbiwar (zie p. 45)) werd door de *jew* oudsten van Ar als het resultaat van hun diplomatieke inspanningen beschouwd.

Waar woorden aan overtuigingskracht tekortschieten pleegt men zijn toevlucht te nemen tot het gebruik van wapens. In de *somot* neemt de sociale spanning toe, terwijl de leefbaarheid van de nederzetting, getuige het vele *owen*, onrustbarend begint te verminderen. Uiteindelijk trekt dan een *jew* of een deel ervan weg, op zoek naar een minder geplaagd leven. Zo verlieten de Simai-*jew* Serew en Jokorsesakam hun oorspronkelijke *tsjapinmbi* aan de benedenloop van de Süretsj om langs de Casuarinenkust naar de Digulmonding te trekken en daar de nederzettingen Waghin en Kaimoon te bouwen (zie hfdst. II, par. 1.1). Zowel in Amborep, de *somot* waar zij voorheen deel van hadden uitgemaakt, als in de andere Simai-*somot* werd ons herhaaldelijk verzekerd, dat men terugkeer van de emigranten zou toejuichen. Hun gronden zouden immers onbenut liggen! Toch bleken er bij nadere informatie heel wat Simai-mensen te zijn, die op grond van een of andere onduidelijke verwantschap met Serew en Jokorsesakam het recht hadden ter plaatse sago te kloppen. In Waghin en Kaimoon maakte men er tijdens een bezoek van de schrijver, ondanks het uitdrukkelijk bevestigen van de broederschap met de Amborepmensen en een onverholen heimwee naar de oude gronden, geen geheim van bar weinig voor terugkeer te voelen. De *tsjapinmbi* aan de Digul waren immers rijk en het leven was er rustig, vooral ook omdat men van de al jarenlang gepacificeerde Jaqai van het Nambeomegebied niets te vrezen had.

Mimika kent evenals Asmat talrijke voorbeelden van afscheiding en hergroepering. We willen er twee aanhalen, waarvan vaststaat, dat zij niet aan westers ingrijpen zijn toe te schrijven. Het eerste is dat van de Kapaowé, tegenwoordig woonachtig in Kaogapu aan de Waniarivier; het tweede dat van Kiura, waarvan de *kame* nu deeluitmaken van de verzamelnederzetting Kokonao. De geschiedenis van de Kapaowé werd verteld in Hiripao, waarna ons een vrijwel eensluidende versie in Moare ter ore kwam. De lotgevallen van Kiura vernamen we voor het eerst in Iwaka/Témare en vervolgens in Kokonao. Opgemerkt zij, dat een groot aantal soortgelijke verhalen werd opgetekend door *Pouwer* en *Zegwaard*.⁷

1. Kapaowé

Naar aanleiding van een vrouwenkwesie (als steeds een van de meest gerede aanleidingen) zouden de Kapaowé zich in een ver verleden hebben afgescheiden van de Koperapokagroepen Waoneripi en Neigeripi, waarmee zij destijds tesamen een nederzetting vormden. De Kapaowé trokken in westelijke richting weg om zich tenslotte bovenstrooms van Hiripao aan de Wania te vestigen. Zij ontmoetten daarbij verrassend weinig weerstand van de zijde van de groepen die het Wania-gebied vanouds tot hun *taparé* rekenden. Hiripao, welke groep het verst van alle stroomopwaarts woonde, stond hun sago- en wilddiestallen oogluikend toe. Later, toen de Kapaowé verder de rivier afzakten, was Hiripao zelfs gul met het verlenen van gastrechten op de gronden waar de Kapaowé toch al klandestien sago klopten. Hiripao had het wat dat betreft gemakkelijk, want Moare, de groep die de oudste rechten op het betreffende areaal had (*Pouwer* 1955, p.138), was toch niet in de gelegenheid zijn rechten op die uithoek van zijn territoir te verdedigen. Voortdurend was Moare immers in konflikt met Pigapu, een andere Waniagroep, voor zover althans niet de strijd tegen Mioko, de gemeenschappelijke ervvijand van alle Wania-groepen, gezamenlijk optreden van die als regel met elkaar in onvrede levende groepen noodzakelijk maakte.

2. Kiura

Een tijdlang woonden de groepen Kiura, Témare en Iwaka bijeen aan de Kamoravivier, niet ver bezuiden de plaats waar tegenwoordig de nederzetting Iwaka/Témare ligt. Eveneens naar aanleiding van een op de spits gedreven vrouwenkwesie werd de gezamenlijke nederzetting opgebroken. Kiura en Témare trokken naar de Iwakia-rivier, terwijl Iwaka zich aan de Aowao, een andere bronrivier van de Kamora, ging vestigen. Later werd het geschil bijgelegd en verbeterde de verstandhouding in zoverre, dat men elkaar weer voor de viering van rituelen uitnodigde. Naarmate het duidelijker werd, dat men elkaars hulp in de strijd tegen Mioko, dat het hele Kamoragebied voor zich opeiste toch eigenlijk niet kon missen, werd de samenwerking van lieverlede hechter. Maar nauwelijks raakte de strijd tegen Mioko weer wat op de achtergrond, of de oude veten tussen Kiura, Iwaka en Témare laaiden op.

Op zekere dag liep de maat over. Kiura, welke groep op dat tijdstip zijn nederzetting bovenstrooms van Témare aan de Iwakia had, vergiftigde het water van de hoofdstroom – een gebruikelijke wijze van vissen maar een waarbij men zich tot

7. J. Pouwer, *Geschiedbeschuwing van de bewoners der Kamoravlake*, ongepubl. nota, waarin ook wordt verwezen naar door Pater Zegwaard genoteerde versies.

zijrivieren dient te beperken – echter zonder rekening te houden met de mensen van Témare, die dan ook prompt de visstand in hun gedeelte van de rivier drastisch gereduceerd zagen. Témare en Iwaka sloten zich daarop aaneen om Kiura voor die euveldaad te straffen. Tegen de gemeenschappelijke aktie bleek Kiura niet opgewassen. De groep zocht haar heil in de vlucht en scheidde zich voorgoed van de beide andere af. Kiura vestigde zich daarop in het bovenstroomgebied van de Mimikarivier en begon toenadering te zoeken tot de daar reeds woonachtige groep van deze naam.

5.4 De groep als levensmilieu

Het groepsleven in Mimika en Asmat kenmerkt zich door beslotenheid. Zij is hechter naarmate *taparú* en *jew* in meer opzichten zelfverzorgend zijn. Op een enkele uitzondering na. – t.w. de Tarja-wé van West-Mimika – zijn alle groepen voor hun voedselvoorziening van elkaar afhankelijk. In de grotere, waarin endogamie regel is, geldt hetzelfde ook – tot op zekere hoogte althans – voor de voorziening in de sexuele behoeften van hun leden en in de behoefte van de groep als zodanig aan een zekere mate van stabiliteit van eenmaal tot stand gekomen sexuele verbintenissen. Kontakten tussen de groepen onderling zijn betrekkelijk schaars en houden alle, hetzij indirect, hetzij direkt, verband met de oorlogvoering. Aan het bijeenwonen van meerdere *jew* of *taparú* liggen overwegingen van veiligheid ten grondslag. Men vermijdt het zoveel mogelijk in de buurt van de huizen van een andere groep te komen. Wie er geen nauwe verwanten bezit, blijft er al helemaal weg. In Asmat is het heel gewoon, dat van een bepaalde *somot* twee *jew* tesamen op *ndao mber* gaan, terwijl de overige ongestoord bezig blijven met hun voorbereidingen van een ritueel of wellicht een andere sneltocht. Het beperkte ledental van *jew* en *taparú*, alsmede hun beslotenheid hebben niet alleen konsekwenties op sociaal, maar ook op economisch, sociaal-psychologisch en genetisch gebied.

Het aantal leden van de samenleving met wie het individu in contact staat is gering; niet alleen in absolute zin, maar vooral ook in verhouding tot het aantal rollen, dat het groepsleven elk lid oplegt. Meer dan in een open samenleving of in één, waarin het accent is verlegd van face-to-face relations naar anonimiteit in het sociale verkeer, zijn iemands sociale rollen onderling met elkaar verbonden en grijpen de onderscheiden stelsels van wederkerig rolgedrag op sociaal, economisch, magisch-religieus en politiek-strategisch gebied ineen. Het groepsleven vertoont dan ook een hoge mate van sociale integratie, waaraan een krachtige sociale controle inherent is (Nadel 1957, p. 71). Voor het individuele groepslid betekent het, dat de verschillende belevingssferen elkaar doordringen. Het voelt zich geheel en al opgenomen in de totaliteit van het groepsgebeuren. Het duidelijkst komt dit totale engagement tot uiting tijdens ceremoniële gebeurtenissen.

In het algemeen komt sociale integratie de stabiliteit van de groep ten

goede. Toch mag zij daarvoor ook weer niet te sterk worden. Bij overschrijding van een zekere grens neemt nl. het aantal individuen met rolkonflikten onrustbarend toe. Rolkonflikten nu doen, zoals bekend, afbreuk aan de voor het psychische evenwicht noodzakelijke gedragsconsistentie. Dit leidt tot spanningen in het persoonlijke vlak die, voorzover zij geen uitlaat vinden buiten de groep – oorlogen! –, op groepsgegoten worden afgereageerd. De sociale spanningen die dit in de groepssamenleving oproept, zetten een desintegratieproces in beweging, dat aanhoudt tot het bij de omvang van de groep behorende integratieoptimum weer is bereikt. Kortom, er bestaat op dit gebied een tegenkoppeling, dank zij welke de groepssamenleving haar leefbaarheid behoudt.

Het ongeremde voortschrijden van de sociale integratie leidt op den duur tot statusvervaging, omdat het individu er op een gegeven ogenblik niet meer in slaagt de structureel relevante stelsels van wederkerig rolgedrag voldoende uiteen te houden. Zijn oriëntatie wordt dan gebrekkig, zodat het niet meer weet waar het in het sociale verkeer aan toe is. Het gaat zich onzeker voelen, begint rollen te verwarren en werkt zich door onaangepast gedrag – het niet langer beantwoorden aan de rolverwachtingen van zijn groepsgegoten – van lieverlede in een maatschappelijk onhoudbare positie.

Door nu het binnen de groep bestaande stelsel van sociale relaties (de sociale structuur-ex-post), dat we opvatten als de resultante van alle stelsels van wederkerig rolgedrag, in zijn geheel te 'vertalen' in hun door middel van een leeftijdsklassenindeling enigszins vereenvoudigd verwantschapssysteem, verhinderen Mimikanen en Asmatters overmatige sociale integratie van hun samenleving en blijft deze voor hen inzichtelijk. De ergste spanningen worden zo vermeden. Ieders status is duidelijk omljnd en geklassificeerd. Zaak is het echter, dat door dit 'vertalen' het inzicht in de konkrete genealogische opbouw van de groep die, zoals we boven zagen, grotendeels bestaat uit personen, die elkaars nauwe bloedverwanten zijn, niet verloren gaat. De groep zou dan immers in de onmogelijkheid komen te verkeren voldoende huwelijken tot stand te brengen, die zowel in sociaal-economisch, als in biologisch opzicht verantwoord zijn. Het bestaan van de groep als zodanig en daarmee haar bijdrage aan het behoud van de soort zouden zodoende op het spel worden gezet.

De hoge, hoewel niet boven een bepaald niveau uitstijgende mate van sociale integratie, die aan de geringe omvang en de beslotenheid van de groepen inherent is, houdt wegens de vervlechting van de verschillende stelsels van wederkerig rolgedrag in, dat de economische betrekkingen die de groepsgegoten met elkaar onderhouden hecht verweven zijn met al hun overige sociale relaties. Een met het oog op de moderne economische ontwikkeling belangrijke konsekwentie hiervan is, dat mobilisatie van de menselijke arbeid ten behoeve van niet-traditionele, sociaal (nog) niet geaccepteerde doeleinden het altijd nodig maakt die arbeid los te maken uit de sociale context, gevormd door het groepsleven in al zijn aspecten.

Mobilisatie van de menselijke faktor is daarom alleen mogelijk als zij hand in hand gaat met desintegratie – in de zin van vermindering van de verwevenheid – van het traditionele groepsleven. De ervaring in Asmat en Mimika leerde dan ook, dat latere pogingen tot werving van arbeiders vooral resultaat boekten in die nederzettingen, waarin de sociale controle verzwakt was. In Asmat zijn dat de Simainederzettingen Amborep, Warse en, in mindere mate, Ajam; in Mimika voornamelijk de nederzettingen westelijk van Kokonao. Dat overigens bij het succes van wervingspogingen ook andere factoren dan verminderde sociale integratie en controle een rol spelen, hopen wij in Hoofdstuk II par. 2.4 aan te tonen. Ook op de mobilisatie en de (re)allocatie van de menselijke faktor komen wij nog terug.

Wanneer als gevolg van welke externe oorzaak dan ook de verschillende stelsels van wederkerig rolgedrag zich van elkaar losmaken, vindt er verbreking van de beslotenheid van de samenlevingsstructuur plaats. Maar die verbreking zal alleen tot duurzame openheid kunnen leiden als zij gepaard gaat met de opheffing van het isolement van de lokale groepen. Aangezien een open samenlevingsstructuur zich niet voor 'vertaling' in een verwantschapsstelsel leent, dreigt het individu door de overgang van beslotenheid naar openheid gedesorienteerd te geraken. Bij pogingen tot verwantschappelijke klassifikatie van de verschillende sociale rollen waarmee men te maken heeft, stuit men dan immers al gauw op allerlei tegenstrijdigheden. Niettemin zien we, dat ook na het verbreken van de beslotenheid het traditionele gebruik van aan de verwantschapsterminologie ontleende aanspreektitels behouden kan blijven en dat deze zelfs, zoals in Indonesië met het woord saudara (= broeder) het geval is, in de officiële omgangstaal kunnen worden opgenomen.

Zodra de groepsstructuur niet meer kan worden uitgedrukt in het verrouwde verwantschapsstelsel, verliest de samenleving voor de betrokkenen wier sociale denken zich gewoontegetrouw in verwantschapstermen voltrekt, haar inzichtelijkheid. De verwantschappelijke ordening – deeltmakend van de structuur-ex-ante – geraakt in discrediet, nog temeer omdat zij ook als hulpmiddel om de samenleving via huwelijksregelingen binnen het kader van de menselijke bestaansvoorwaarden te houden aan betekenis inboet.

Naarmate de verwantschapsstructuur die aan de huwelijksregelingen grondslag ligt minder goed korrespondeert met de feitelijke genealogische verhoudingen, neemt de kans toe, dat die regelingen, vroeger als vanzelfsprekend ervaren, op weerstanden van de betrokken partners stuiten. Uitgaande van de konkrete genealogische opbouw en het daaraan inherente patroon van sexuele affiniteiten, moet het nl. waarschijnlijk worden geacht, dat het met de regelingen beoogde resultaat in toenemende mate gaat afwijken van het resultaat waartoe vrijheid van partnerkeuze zou leiden. Daar komt nog bij, dat met het lossen van de band tussen economische en verwantschappelijke rollen ook de sociaal-economische sancties,

die de regelingen ondersteunden, aan kracht verliezen. Een en ander neemt niet weg, dat huwelijksregelingen allesbehalve zinloos zijn zolang door opheffing van het isolement tussen de verschillende groepen de enge huwelijkskringen niet aanzienlijk worden uitgebreid. In dit verband is van belang, dat pacificatie in eerste instantie het isolement niet opheft, maar – wegens het overbodig maken van bondgenootschappen – zelfs doet toenemen. Ten dele zou dit een verklaring kunnen bieden voor het feit, dat de bevolking zich vooral heftig keert tegen bemoeienissen van buitenaf met het proefondervindelijk juist gebleken instituut van de huwelijksregeling.

5.5 *Huwelijk*

Huwelijken vormen van oudsher onderwerp van planning op lange termijn. Dit zowel in Mimika als in Asmat. Lang voor de partners de huwbare leeftijd hebben bereikt – eigenlijk al voor zij goed en wel zijn geboren – worden hun huwelijksmogelijkheden door de resp. ouders en de verwantengroepen, waartoe deze behoren, overwogen. Voortdurend ook wordt over de totstandbrenging van huwelijken onderhandeld. Dit is begrijpelijk, omdat onvoorziene omstandigheden als sterfgevallen, vrouwenroof, vlucht- en schaakhuwelijken het reeds overeengekomen schema van huwelijken steeds opnieuw verstoren. Tegen de tijd dat bij een meisje de borsten tot ontwikkeling komen, moeten de aanvankelijk min of meer vrijblijvend gebleven onderhandelingen tot concrete resultaten hebben geleid. Zijn de bij het connubium betrokken verwantengroepen het met elkaar eens geworden, dan vindt de verloving plaats. Bij de Asmatters wordt daartoe het meisje door haar 'vaders' (va.; va.br.; va.va.) en 'broers' (br.; va.br.zo.) de *jew* binnengeleid tot voor de *jowsé* van de gegadigde. Deze wordt uitdrukkelijk gewezen op zijn plichten als toekomstige schoonzoon. Hij zal voortaan moeten bijdragen in het levensonderhoud van zijn verloofde en haar naaste verwanten en wel door hen te laten delen in de opbrengst van zijn activiteiten op het gebied van *enem mber* (= visserij), *o pi mber* (= jacht) en *ndaao mber* (= sneltocht). Als tegenprestatie wordt het meisje gechaperonneerd, wat gemakkelijker is naarmate de tot voor kort in Asmat nog algemene scheiding der sexen strenger wordt doorgevoerd. De verloving houdt in, dat de toekomstige bruidegom voortaan persoonlijk verantwoordelijk is voor het behoud van de claim, die zijn groepsgenoten ten aanzien van de reeds lang tevoren ten behoeve van hem gereserveerde bruid op de *tsjemwis* uitoefenen.

In Mimika, waar aan de sexenscheiding veel minder streng de hand wordt gehouden, komt van chaperonneren niet veel terecht en bestaat er ruimschoots gelegenheid voor voorechtelijke sexuele omgang met derden. Volgens oudere informanten zou dit vroeger anders zijn geweest. Wat daar ook van waar zij, vaststaat dat premaritale verhoudingen tegenwoordig in Mimika worden getolereerd. Van een meisje wordt wel verlangd, dat zij

niet door aperte promiscuïteit het odium van publieke vrouw op zich laadt. Ten opzichte van weduwen is men wat dat betreft tolerant.

Door de verloving ontstaat er een persoonlijke, door giftenuitwisseling gekenmerkte band tussen de bruidegom-in-spé en zijn toekomstige schoonfamilie. De wijze waarop hij zich van zijn plichten kwijt, is in belangrijke mate bepalend voor zijn prestige. Ook al zou hij zich aan die plichten willen onttrekken, dan nog zou hem dit wegens de door zijn agnatische verwanten op hem uitgeoefende druk niet gemakkelijk vallen. Ook Mimikanen kennen het instituut van de verloving. Of deze ook met formaliteiten gepaard gaat, is ons niet bekend. Men praat er niet graag over. Het komt ons voor, dat voornamelijk de van westerse zijde met betrekking tot de huwelijksregelingen ondervonden tegenkating daaraan schuldig is.

Behalve de plicht van de toekomstige echtgenoot bij te dragen in het levensonderhoud van zijn verloofde en haar familie, kent men in Asmat ook de plicht tot betaling van *tsjenpok* (= bruidsprijs). *Tsjenpok* wordt bijeen gebracht door de 'vaders' en de 'broers' van de bruidegom en bestaat uit een traditioneel goederenpakket. Wat betreft zijn omvang en samenstelling, stemmen de mededelingen van informanten afkomstig uit verschillende nederzettingen – Sjuru, Ajam, Amborep en Jaosakor – opvallend goed overeen: *si* (= stenen bijlen), één voor ieder die als verzorger van de bruid kan worden aangemerkt; twee halssnoeren van *juwur sis* (= hondetanden), bestemd voor de moeder van de bruid; één *pirkawor* (= tritonschelp); 3 of 4 *aman* (= bogen) met 1.000 *tsjes* (= pijlen) in bundels van 10; 5 of 6 *otsjan* en *piw* (= verschillende soorten werpsperen); 5 of 6 *pisuwe*, *ndanambak* en *karowan* (= dolken, resp. vervaardigd van casuarisbot, mensenbot en krokodillekaak); enkele *jombopom* (= paradijsvogelbalgen); *fatsj pitsjin ep* (= koeskoezehuiden) en verschillende soorten, eveneens voor lichaamsversiering dienende, *sokmbot* (= vogelveren). De bruidsprijs wordt zelden ineens voldaan. Gewoonlijk bestaat er wat betreft de *tsjenpok* een soort rekening-courantverhouding tussen de aan het connubium deelnemende verwantengroepen. De som van alle op een bepaald tijdstip nog verschuldigde betalingen bedraagt als regel een veelvoud van het totale groepsbezit aan voorwerpen die zich voor betaling lenen.

In Mimika ligt het accent meer op de voortdurende plicht van de echtgenoot tot *kaoka náware* (lett. vrouw betalen) aan de schoonfamilie. Strikt materiëel gezien maakt het accentverschil voor de man-in-kwestie weinig uit. Immers ook in de Asmatsamenleving komt de individuele echtgenoot pas op latere leeftijd toe aan het aflossen van de door zijn vaders en broers voorgeschoten *tsjenpok*. In sociaal opzicht is het verschil van meer betekenis. Blijft de man in Mimika voortdurend bij de familie van zijn vrouw in het krijt staan, in Asmat staat hij òfwel in het krijt bij de familie van de vrouw – m.n. zolang de bruidsprijs nog niet door 'zijn' mensen is betaald – òfwel bij laatstgenoemden, degenen dus die de *tsjenpok* voor hem bijeengebracht hebben. Het Mimikaanse *kaoka náware* draagt een tamelijk per-

soonlijk karakter i.t.t. de Asmatse rekening-courantverhouding, die veel meer als een aangelegenheid van de groep als geheel wordt beschouwd.

Zodra het verloofde meisje huwbaar is geworden en de jongeman heeft laten blijken als schoonzoon acceptabel te zijn, breekt het tijdstip van de huwelijksvoltrekking aan. Zowel in Asmat als in Mimika laat men het betrokken tweetal aangaande het tijdstip in onwetendheid. Bij de Asmatters wordt de door haar 'moeders' en 'zusters' met haarverlengsels van casuarisveren en toeven van sagoblad getooide en met gebrande oker beschilderde bruid door haar 'broers' naar de woning van de vader van de bruidegom (andere informanten noemden de woning van diens groepsoudste) gedragen. Daar wordt haar de *awer*, het enige, uitsluitend door gehuwde vrouwen gedragen, Asmatse kledingstuk, bestaande uit een tussen de benen doorgehaald schort van sagobladvezels, voorgedaan. De wederzijdse families wisselen daarop voedselgiften uit. Men acht het huwelijk beklonken, zodra de bruid voor de bruidegom en diens verwanten sago heeft geroosterd.

Van het door verwanten geregelde huwelijk, waarbij de gang van zaken is zoals hierboven aangegeven, zegt men in Asmat, dat het *persé tsjenwis* is; dit in tegenstelling tot het vlucht- en het schaakhuwelijk, dat *worowós* resp. *okoré* wordt genoemd. *Worowós* oleeft door een meisje te worden aangegrepen als middel om te ontkomen aan een *tsjenwis*-huwelijk waar zij weinig voor voelt. Reeds voor haar betaalde *tsjenpok* moet worden terugbetaald, terwijl de versmade verloofde recht heeft op schadeloosstelling voor de door hem als toekomstige schoonzoon bewezen diensten. Als het meisje haar keuze heeft laten vallen op een 'broer' – werkelijk of klassifikatorisch – van haar ex-verloofde is de verstoring van het huwelijkschema het geringst. Zonder ernstige meningsverschillen tussen de betrokken verwantengroepen is het dan mogelijk uit de in het connubiale verkeer opgetreden impasse te geraken. Erger is als het meisje wegvlucht met of haar heil zoekt bij iemand van een andere *jew*. De betrokken man loopt dan de kwade kans van *okoré* (schaking, vrouwenroof) te worden beschuldigd.

Okoré, waarbij de man anders dan bij *worowós* geacht wordt het initiatief te hebben genomen, leidt onvermijdelijk tot *owèn* (vechtpartijen). Tijdens zittingen van de Inheemse Rechter bleek, dat niet het afdwingen van geslachtsgemeenschap, maar de onverenigbaarheid van de *okoré*-verhouding met het schema van huwelijksregelingen het eigenlijke twistpunt vormde. Dat is niet zo verwonderlijk, omdat het initiatief tot de geslachtsdaad naar Asmatopvattingen altijd van de vrouw uitgaat. Verkrachting in de strikte zin van het woord kent men niet. Het onvergeeflijke van *okoré* schuilt in de minachting die men erdoor aan de dag legt ten opzichte van zijn *tsjenwis*. Alleen sterke persoonlijkheden met een gevestigd leiderschap, die zich verzekerd weten van de steun van een groot aantal verwanten, kunnen zich de weelde veroorloven een vrouw te schaken. Schaking houdt immers overtreding in van een van de belangrijkste Asmatnormen nl. die welke respect voor de *tsjenwis* voorschrijft. Het aantal *tsjenwis*-huwelijken overtreft het aantal *worowós*- en *okoré*-huwelijken aanzienlijk.

Met name *okoré* is in die groepen, waarin de sociale controle sterk is, zeer in de minderheid.

Het komt nog al eens voor, dat een meisje of – vaker – een vrouw, die het met haar eigen echtgenoot niet best kan vinden, uit zichzelf haar intrek neemt bij een man die haar als huwelijkspartner aantrekkelijker lijkt. Het is dan aan hem zijn nieuwe, niet zelden tegen zijn wil opgedrongen gezinsuitbreiding te verdedigen tegen de verwantengroep van de verlaten echtgenoot. Veelal laat men het bij een schijngevecht. Voor weduwen is het normaal haar intrek te nemen bij degene, in wiens woning zij verwachten zich het beste te zullen thuisvoelen en met wie zij verder samenleving wensen. Onze ervaring is, dat een weduwe zich halsstarrig tegen afwijzing kan verzetten. De gegadigde is meestal – lang niet altijd – een van de jongere, reeds getrouwde ‘broers’ van de overleden man. Tevoren vergewist zij er zich van of haar ‘zuster’, die de *fátsjowotsj* (eerste vrouw) van de betrokken man is, haar als diens *aséstsjowotsj* (bijvrouw) zal accepteren. Een dergelijk hertrouwen gebeurt zonder enige formaliteit. Zij improviseert voor zichzelf een *jowsé* en begint sago te roosteren voor de heer des huizes, die aldus voor een *fait accompli* wordt gesteld.

In Mimika maakt men onderscheid tussen geregelde of *mbao-ooko* (rechtse) *peráeko*-huwelijken enerzijds en vlucht- en schaakhuwelijken anderzijds. Vluchthuwelijken, die niet inpasbaar zijn in het huwelijkschema van de betrokken groepen, zijn evenals schaakhuwelijken *pakáre*, d.w.z. links (Pouwer 1955, p.163). Een geslaagd vluchthuwelijk vormt de bekroning van de met *omarekó* aangeduide pogingen van het meisje, die erop zijn gericht een voorgenomen *peráeko*-verbintenis – verloving of huwelijk – te vermijden of ongedaan te maken. In een *peráeko*-huwelijk zijn de partners *kaoka wére amokaimiiti*. Bij een vluchthuwelijk is er sprake van *kaokaruá pére aekémare*; bij een schaakhuwelijk van *werúa pére akeámare*. Beide uitdrukkingen benadrukken de eenzijdigheid van de handeling. Overigens is het zo, dat het altijd andere vrouwen zijn van wie men zegt, dat zij *kaokaruá pére aekémare*, en andere mannen van wie wordt beweerd, dat zij *werúa pére akeámare*, terwijl de geïnterviewden zelf zonder uitzondering voorgeven helemaal zoals het behoort *kaoka wére amokaimiiti!*

Zodra men de tijd rijp acht voor de voltrekking van een *peráeko*-huwelijk, wordt de bruidegom op een avond door de ‘broers’ van de bruid bij verrassing opgehaald. Schertsenderwijs overmeesteren zij hem en brengen hem naar de woning waarin de hem toegedachte aanstaande ligt te slapen of zich slapende houdt, en die door de medebewoners in alle stilte is verlaten. Onder hilariteit van de rond het huis verzamelde verwanten vlucht het meisje dan even later het huis uit op zoek naar een ander nachtverblijf, dat zij echter bij haar eigen verwanten niet meer vindt. Hoe haar gevoelens ten opzichte van de voor haar bestemde huwelijkskandidaat ook zijn, steeds zal zij de eerste maal dat haar dit overkomt een afwijzende houding aannemen. Dit spel wordt zo vaak herhaald tot de betrokkenen hun al dan niet

voorgewende verzet opgeven of tot het meisje, dat er genoeg van heeft steeds weer het huis te worden uitgejaagd, er door middel van een vlucht-huwelijk een einde aan maakt.

In Mimika hebben we, behalve bij de Sempanowé en de Nafarepi, geen gevallen van polygynie meer aangetroffen. In Asmat is die huwelijksvorm nog algemeen. In 1954 telden *Zegwaard* en *Boelaars* in Sjuru 17 polygyne naast 59 monogame huwelijken. De weerstand van de naaste verwanten van hun *fátsjowotsj* ten spijt, slagen succesvolle krijgers er na verloop van tijd meestal wel in één of meer *aséstsjowotsj* te huwen. Doortastendheid – om niet te zeggen: driestheid – en de steun van een krachtige groep verwanten kunnen nodig zijn om die weerstand, die volkomen begrijpelijk is, omdat de exclusiviteit van de greep die zijn vrouws verwanten op hem uitoefenen op het spel staat, te breken.

Het aantal vrouwen van *jew*-oudsten kan aanzienlijk oplopen. Ariwítsj van Ajam kon zich in zijn beste dagen de echtgenoot van 10 vrouwen noemen. Enakáp van Amborip van 17. Begrijpelijkerwijs zijn dergelijke aantallen uitzonderingen. In 1954 had volgens *Zegwaard* en *Boelaars* één man in Sjuru, de invloedrijke groepsoudste Warsejokmen, 6 echtgenoten, wat ter plaatse het hoogste aantal was. Van de 17 polygyne huwelijken waren er 12 bigaam. Huwelijken met *aséstsjowotsj* zijn doorgaans geen *tsjenwis*-huwelijken.

In dit verband is het interessant kennis te nemen van de navolgende opmerking van *Zegwaard* en *Boelaars*:

De hoofdvrouw beschouwt zich als de enige wettige. Zij slechts mag aan de zijde van de man zitten; zij slechts mag hem het eten overreiken. Zij heerst over de bijvrouwen, duldt hen vaak niet in de nabijheid van de man (er zijn bijvrouwen die onvruchtbaar blijven daardoor) en de meerderheid der dagelijkse dorpsruzijs handelt over de benadering van de man door een bijvrouw. De man moet vaak zeer slimme pogingen in het werk stellen om met een bijvrouw omgang te kunnen hebben (*Adatrechtbundels XLV 1955*, p. 278).

In de praktijk valt het allemaal erg mee. De verstandhouding tussen de vrouwen onderling is doorgaans zonder meer goed. Jaloerse buien komen inderdaad nog al eens voor, maar toch zeker niet zo frekwent als door genoemde schrijvers wordt gesuggereerd. Dit ligt ook wel enigszins voor de hand, gezien de vrij lage gemiddelde duur van de echtverbintenissen in Asmat. Immers, geen volwassen vrouw blijft er lange tijd bij een man als haar het leven vergald wordt door diens andere vrouwen. Wáár is, dat de *fátsjowotsj* een dominerende positie in het huishouden inneemt. Haar taak is het de orde handhaven. Tegenover buitenstaanders is het gedrag van de *fátsjowotsj* in belangrijke mate representatief.

In 1954 namen *Zegwaard* en *Boelaars* waar, dat van de 102 door hen op localiteit onderzochte huwelijken er 76 patrilokaal, 13 matrilokaal, 6 avunculokaal en 2 neolokaal waren, terwijl van de 5 overige nadere aanduiding ontbreekt (1955, p.282). Jammergenoeg geven zij over die huwe-

lijken verder geen informatie, zodat de mogelijkheid ontbreekt de localiteit te relateren aan gegevens als duur van het huwelijk, leeftijd van man en vrouw(en) en de gezinssamenstelling.

Uit de resultaten van het door *Pouwer* (1955, pp.120, 296 en 297) in het begin van de jaren vijftig in een twintigtal Mimikaanse nederzettingen gehouden onderzoek van 789 woonsituaties blijkt, dat 444 gezinnen alleen woonden. In 155 gevallen was er sprake van samenwoning, waarbij (uitgesproken) patrilocaliteit ten opzichte van matrilocaliteit in de minderheid was. De verhouding bedroeg ongeveer 1 op 2. In aanmerking dient te worden genomen, dat het door *Pouwer* in de jaren 1952 tot 1954 waargenomen beeld niet representatief kan worden geacht voor de oorspronkelijke situatie in het Mimikagebied. Immers reeds in 1926 werd er een post van het Binnenlands Bestuur geopend, terwijl een jaar later ook de R.K. Missie al tot stichting van een statie was overgegaan. Van de oorspronkelijke woonwijze, waarbij men niet in eengezinswoningen maar in woonvakken van groepswoningen verbleef, was in 1952/1954 niet veel meer over.

In het Asmatgebied hebben we zelf maar weinig gevallen van permanente matrilocaliteit gezien. Waar ze voorkwamen, weet men ze aan een slepend tekort aan huwbare meisjes in de verwantengroep van de betrokken echtgenoot. Als gevolg daarvan konden geen ruilhuwelijken plaatsvinden. De enige mogelijkheid om uit de impasse te geraken was volgens onze informanten gelegen in vrouwenroof. Daardoor zou het evenwicht op de huwelijksmarkt worden hersteld en het connubiale ruilverkeer weer op gang gebracht.

Wel zagen we in Asmat regelmatig, dat jonggehuwden een tijdlang afwisselend bij de bloedverwanten van de man en bij die van de vrouw verblijf houden. Maar zodra de *tsjenpok* aan laatstgenoemden eenmaal is betaald, vestigt het jonge gezin zich duurzaam bij een der agnatische verwanten van de man als va., va. br., o. br. of o. va. br. zo.

In Mimika lijkt voor jonggehuwden matrilocaliteit regel te zijn. Vooral in het begin draagt de positie van de schoonzoon duidelijk het stempel van ondergeschiktheid t.o.v. zijn schoonouders en oudere zwagers. Naarmate hij ouder wordt, verandert de situatie van lieverlede in zijn voordeel. In het verleden, toen oorlogen ook in Mimika nog tot het leven van alledag behoorden en elke groep aan haar weerbaarheid veel gelegen was, schijnt ook daar de invloed van de agnatische verwantengroep groter te zijn geweest dan thans het geval is en moet volgens zeggen het sociale aanzien van de jonggehuwde man er beter zijn geweest.

Over het geheel genomen lijkt de localiteit van het huwelijk in sociaal-structureel opzicht – met name voor wat betreft de sociale structuur-exante – noch in Asmat, noch in Mimika van veel belang te zijn.

5.6 Partnerruil en sexuele verhoudingen buiten het huwelijk

In de bestudeerde samenlevingen is, zoals we zagen, een groot aantal huwelijken – in Asmat zelfs het merendeel – niet het resultaat van wederzijdse aantrekkingskracht. Integendeel, een zorgvuldig wikken en wegen door de met elkaar in connubiumrelatie staande verwantengroepen ligt eraan ten grondslag. Het groepsbelang, dat de hechtheid van de groep en haar continuïteit centraal stelt, prevaleert boven de persoonlijke gevoelens van de betrokkenen. Overigens wil dit niet zeggen, dat men zich daaraan helemaal niets gelegen zou laten liggen. Maar het is nu eenmaal onvermijdelijk, dat huwelijksregeling tot op zekere hoogte ten koste gaat van de vrijheid van partnerkeuze. Naarmate een groep kleiner is, is de kans groter dat het geheel van bestaande huwelijksbanden, bij de totstandkoming waarvan vooral ook overwegingen van sociaal-economische aard hebben gegolden, het affiniteitenpatroon, geweven door de sexuele voorkeuren van haar leden voor elkaar, doorkruist. Dat in deze situatie op ruime schaal buitenechtelijke verhoudingen voorkomen, behoeft ons niet verwonderen.

In Asmat komt buitenechtelijk sexueel verkeer vooral voor bij wijze van *papisj*, een vorm van partnerruil waarbij twee *esakap* (= *papisj*-vrienden) telkens voor de duur van één nacht van huwelijkspartner wisselen. Hoewel de *esakap*-relatie een verhouding tussen mannen is, legt het oordeel van de betrokken vrouwen bij het tot stand komen ervan, met name waar het de keuze van de *papisj*-vriend betreft, wel degelijk gewicht in de schaal. Na het overlijden van de *esakap* neemt men diens weduwe met wie men in *papisj*-relatie heeft gestaan wel tot *aséstsjowotsj*. Zo huwde Warsejokmen, de invloedrijke groepsoudste van de *jew* Ar in Sjuru, drie *papisj*-vrouwen. De uitoefening van *papisj* is aan regels van wederkerigheid gebonden en vindt alleen plaats wanneer beide *esakap* er gelijktijdig toe in de gelegenheid zijn. Men kan met meerdere mannen tegelijk in *esakap*-relatie staan.

Het *papisj*-instituut heeft met het huwelijk gemeen, dat het een communicatief medium is. Maar in dat opzicht is er ook een belangrijk verschil. Huwelijken met hun uitgesproken sociaal-economische inslag en de voor hun totstandkoming benodigde regelingen zijn primair groepsaangelegenheden, waardoor een relatie wordt gelegd tussen twee familiegroepen, i.c. *jew*helften of *jew*. *Papisj*-relaties daarentegen zijn in beginsel particuliere aangelegenheden die alleen de rechtstreeks betrokken echtparen aangaan. Bij de uitoefening van *papisj* overschrijdt de sociale interactie de grenzen die de familiegroepen in het dagelijkse leven gescheiden houden. Door zich wederkerig buiten hun eigen groep te begeven, worden de deelnemers zich hun lidmaatschap van het grotere geheel dat de *somot* is, beter bewust. Tijdelijk worden de ambivalente gevoelens die men in zijn gewone doen t.o.v. leden van andere groepen dan die waartoe men zelf behoort koestert, verdrongen door gevoelens van solidariteit. *Papisj* heeft dan ook als sociale functie het tot uitdrukking brengen van die gevoelens en zodoende de bevordering van de eenheid van de *somot*.

Maar *papisj* is behalve een sociaal ook een magisch medium. Voor een goed begrip van de magische aspecten van het *papisj*-instituut is het nodig ons te realiseren, dat de uitoefening van geslachtsgemeenschap, onverschillig of deze binnen of buiten het huwelijk plaatsvindt, evenals trouwens het nauw ermee geassocieerde gebruik van voedsel (mede) als magische verrichting wordt opgevat. Beide beïnvloeden de kosmische orde en wel door wijziging van de allocatie van *ji*, waaronder de Asmatters zoiets als vitale energie verstaan en dat vergelijkbaar – misschien zelfs identiek – is met wat elders in Oceanië *mana* wordt genoemd. Gegeven de wederkerigheid die het sociale leven kenmerkt, is het in dit licht volkomen begrijpelijk, waarom in Asmat – maar ook in Mimika – een vrouw die een man sago en ander voedsel met een hoog *ji*-potentieel aanbiedt door die handeling het recht verwerft sexuele omgang met hem te hebben. Men vindt dat overigens zo vanzelfsprekend, dat men alleen in uitzonderingsgevallen stilstaat bij de magische aspecten van het nuttigen van voedsel en van het hebben van geslachtsgemeenschap.

Zegwaard en Boelaars (1955, p.301) zien in *papisj* hoofdzakelijk een middel om door het plegen van, wat zij noemen, rituele ontucht een tegenwicht te bieden voor een verstoring van de kosmische orde, m.a.w. een middel tot afwending van dreigend onheil. Zij menen, dat het primair de verstoring der huwelijksordening door het plegen van overspel is, die gesteld wordt tegenover de dreigende ordeverstoring in het heelal of in de gemeenschap, waarvan zij – dit terzijde – terecht opmerken, dat deze beide in Asmat-ogen slechts de twee kanten zijn van één en hetzelfde. Het komt ons voor, dat zij de magische aspecten van het *papisj*-instituut wat te sterk benadrukken, ofschoon hun westerse opvatting, dat *papisj* in wezen slecht is, hen toch aan de magische kern van het instituut voorbij deed gaan. Niet duidelijk is hoe we hun woorden:

aanleiding tot de *papisj*-ruil is het contact met het onbekende, het heilige, dat wat de Asmatter tsjesar noemt, dat wat hij van de savan (overzijde der zee - niet helemaal juist, zoals we nog zullen zien - v.d.S. -) afkomstig acht (1955, p. 283)

moeten rijmen met de enkele bladzijden verder voorkomende mededeling:

... de frekwentie van de *papisj*-ruil verschilt naar de tijd en de persoon. Na enige tijd zwakt de 'vriendschap' af en kan soms geheel verlopen. Bij de grote leiders komt het *papisj*-gebruik soms twee tot drie maal per week voor (1955, p. 287).

Maar dat behoeft ons ook niet te verwonderen, omdat bij een instituut als *papisj* met zijn vele aspecten van psychologische, sociale en biologische aard niets zo moeilijk is als vast te stellen waar op een gegeven ogenblik de grens ligt tussen motivatie en rationalisatie. Misschien is het daarom nuttig onderscheid te maken tussen *papisj* als (betrekkelijk) alledaags verschijnsel en ceremoniële *papisj*, waaraan de gehele gemeenschap simultaan deelneemt en waarop het eerste citaat kennelijk doelt.

In dit verband is het van belang te weten, dat voor de Asmatters de kosmische orde identiek is met het evenwicht tussen de twee beginselen die aan hun wereld ten grondslag liggen, t.w. *mbi* en *ji*. Wanneer het *mbi*, het geestelijk formerende principe, de overhand heeft – wat men uit allerlei ‘tekenen’ afleidt –, is het zaak het verstoorde kosmische evenwicht te herstellen door een extra-toevoer van *ji*, het stoffelijk-energetische principe. Wil de op evenwichtsherstel gerichte, ceremoniële *papisj* werkelijk effectief zijn, dan dient de uitoefening ervan ‘en masse’ plaats te vinden. Dit is duidelijk, omdat het daarbij gaat om het bij de coitus vrijgemaakte *ji*, dat moet dienen om de overmaat aan *mbi* te neutraliseren. De onderliggende identifikatie van levenskracht met sperma herinnert aan de magische overweging die (mede?) aan het otiv bombari der Marind-anim ten grondslag ligt, het rituele gebruik waaraan de Marind-kultuur zijn roep van hypersexueel te zijn te danken heeft en dat destijds de uitbreiding van het venersich granuloom in zo sterke mate heeft bevorderd.

De beleving van het huwelijk naar westers model, dat de exclusiviteit van het sexuele verkeer tussen de partners vooropstelt, laat zich niet met *papisj* verenigen. Invoering van dit model heeft dan ook tot onvermijdelijk gevolg, dat de bevolking van een instituut wordt beroofd, met behulp waarvan zij haar omgeving meent te kunnen beïnvloeden en dat haar emotionele ontspanning biedt, als de mentale druk waaronder zij leeft fataal dreigt te worden voor de groepseenheid, wat eerder het geval is naarmate de betreffende groep minder leden telt.

In Mimika is ons niets gebleken van het bestaan van buitenechtelijk geslachtsverkeer in een vèrgaand geïnstitutionaliseerde vorm als die van *papisj* met zijn uitgesproken wederkerigheid. Maar ervaringen met de Inheemse Rechtspraak in Mimika leerden ons, dat vrijwel elke gehuwde volwassene er een min of meer vaste buitenechtelijke relatie onderhoudt. Bovendien bleken huwelijkspartners in de regel van elkaars sexuele betrekkingen goed op de hoogte te zijn, al is men niet genegen daar in het openbaar ook voor uit te komen. Het kwam ons voor, dat het merendeel van die betrekkingen door de gemeenschap zonder meer wordt geaccepteerd al valt hun niet de formele erkenning ten deel die aan het huwelijk met zijn veel wijdere, vooral ook sociaal-economische strekking inherent is. Ook *Pouwer* geeft als zijn indruk, dat *marakomà*-relaties (buiten- en vorechtelijk sexuele relaties), waarbij de man er een *peré kaoka* ook wel *kaoka kamania* (lett. speelvrouw) genoemd – op na houdt, veelvuldig voorkomen. Onze eigen – eveneens schaarse – inlichtingen over het karakter van de *marakomà*-relaties doen vermoeden, dat zij een heel wat minder geheim karakter bezitten dan men gewoonlijk tegenover vertegenwoordigers van Missie en Bestuur voorgeeft. De beslotenheid van het groepsleven in aanmerking genomen, ligt dat trouwens ook wel voor de hand. De officiële erkenning van de *marakomà*-relaties zou er op kunnen wijzen, dat de officiële huwelijksregeling in een groot aantal gevallen tot echtverbintenissen leidt, die sociaal-economisch geen problemen opleveren maar als sexuele relaties toch minder geslaagd zijn.

Dat echtelieden weet hebben van elkaars *marakomà*-relaties, sluit uiteraard het voorkomen van jaloezie en achterdocht niet geheel uit. Met name doet het dit niet als een der betrokken partners – in de ons bekende gevallen was het steeds de man – onder invloed van westerse opvattingen over huwelijksbeleving en huwelijksrouw en in afwijking van de traditie aan zijn huwelijk de eis van sexuele exclusiviteit verbindt. Eerst dan kan er sprake zijn van overspel en dreigt het element van heimelijkheid zijn intrede te doen. Voor het non-conformistische standpunt van de bedrogen echtgenoot brengt de gemeenschap, die wat betreft het huwelijk nu eenmaal andere dan westerse normen aanlegt, geen begrip op. We zien dan ook, dat vooruitstrevende ideeën over huwelijksrouw de gehuwde man in geval van 'ontrouw' al spoedig zijn recht doen zoeken bij de – westers georiënteerde – Inheemse Rechtbank.

Ten aanzien van *marakomà*-relaties geldt, dat ze onderwerp zijn van *akapà*, een bepaalde vorm van scherts. Pouwer (1955, p.12) vermeldt in dit verband:

De zwerfnederzetting aan de bovenstroom is de plaats bij uitstek voor een vorm van traditionele scherts, die de relatie tussen de sexen in het algemeen, met aanverwanten in het bijzonder betreft. Deze scherts (*akapa*) treedt in het dorp in meer beperkte en bedekte vorm aan de dag.

Akapà biedt de mogelijkheid spanningen af te reageren zonder dat men onmiddellijk naar de wapens hoeft te grijpen.

5.7 Politieke ordening en leiderschap

Vóór de openlegging door westerse instanties een feit werd, was in Mimika en Asmat het begrip centraal gezag onbekend. De politieke integriteit van de samenleving werd er niet in stand gehouden door middel van delegatie van verantwoordelijkheden en bevoegdheden via een gezagshiërarchie, maar uitsluitend door op compromissen gerichte onderhandelingen. Nu kunnen compromissen alleen worden bereikt, als de onderhandelingspartners gelijkwaardige posities innemen. Het daarvoor benodigde machts-evenwicht werd mede door oorlogvoering bewerkstelligd. Als gevolg van de instabiliteit van het machts-evenwicht op het niveau van de intergroepsverhoudingen, blijft het terrein waarop vreedzame onderhandelingen redelijke kans van slagen hebben veelal beperkt tot de eigen *jew* of *taparu*. Naarmate men er verder buiten komt, wordt er minder onderhandeld en meer gevochten. Aangezien verantwoordelijke gezagsdragers in dit stelsel niet passen, kon het niet uitblijven, dat aan de door het gouvernement ingestelde en met machtsmiddelen uitgeruste hoofdschappen op onderafdelings-, distrikts- en – zij het ook met weinig succes – op dorpsniveau voor de bevolking het odium van diktatuur kleefde.

Men kent oorspronkelijk geen hoofden met een formeel erkend gezag,

maar dat wil uiteraard niet zeggen, dat er geen leiders zouden zijn. Hun leiderschap is informeel. In het algemeen maken zij deel uit van de groep der ouderen, diegenen dus die over een rijke ervaring beschikken. Dat men bejaarden met respect tegemoet treedt, hebben deze overigens niet alleen aan hun ervaring te danken. Ouderdom houdt immers in, dat zij nog maar kort te leven hebben, zodat men er zich wel voor wacht hen door gebrek aan eerbied voor het hoofd te stoten. Zij mochten zich na hun overlijden nog eens willen wreken! Onophoudelijk putten hun verwanten, die verwachten binnen afzienbare tijd hun nabestaanden te zijn, zich uit hen van de hun toegedragen genegenheid te overtuigen. Ouden van dagen zijn steeds verzekerd van een welwillend gehoor, al is men praktisch genoeg om de raadgevingen van een seniele grijsaard voor kennisgeving aan te nemen. Dit in tegenstelling tot die van de erkende moralisten (*A. at jan ow*), waaraan men elkaar regelmatig herinnert.

Leiders wier invloed zich tot buiten de kring van hun naaste verwanten uitstrekt, verstaan de kunst in hun optreden tot uiting te brengen wat er aan idealen in de gemeenschap leeft en wat algemeen als juist wordt aan gevoeld. Tijdens de beraadslagingen rond de *wajir* (of in het moderne Mimikaanse gemeenschapshuis) slagen zij er beter dan anderen in eigen overtuigingen en opvattingen voor die van de groep te doen doorgaan. In hen beluistert de gemeenschap de stem van haar voorouders. Het leiderschap ontleent zijn stabiliteit voornamelijk aan dit persoonlijke charisma.

Maar daarnaast vertoont het onmiskenbaar ook situationele trekken. Welke de eigenschappen en verworvenheden zijn, die iemand moet bezitten om zich als leider te kunnen waarmaken en zich als groepsoudste te kunnen handhaven, wordt in belangrijke mate door de omstandigheden bepaald. Zo stellen *jew* en *taparu* die zich voortdurend in oorlog bevinden andere eisen aan hun groepsoudsten dan *jew* of *taparu*, waarvoor krijgs- en sneltochten nauwelijks iets te betekenen hebben of, zoals in Mimika, geheel verleden tijd zijn geworden.

In Asmat – vroeger ook in Mimika – vormde het bezit van bekwaamheden van organisatorische, strategische, taktische en diplomatieke aard een noodzakelijke voorwaarde voor het met succes vervullen van de leidersrol. Dit is in een samenleving waarin krijgshaftige idealen gemeengoed zijn en waarin de geldende normen nauw verband houden met de oorlogvoering ook wel begrijpelijk. Een juiste kijk op de krachtsverhoudingen tussen de groepen onderling, alsmede bedrevenheid in het gebruik van de magische middelen die het verloop van een oorlog worden geacht te beïnvloeden, waren daarom al evenzeer onmisbaar. Van hun leiders verwachten de Asmatters nu eenmaal, dat zij op het gebied van oorlogvoering meer in hun mars hebben dan de gemiddelde krijger. Was iemand bovendien nog goed op de hoogte van de wijze van celebratie der vele rituelen en/of in het bezit van een uitgebreide mythologische kennis, dan kwam ook dat zijn sociale prestige ten goede. Dit niet in de laatste plaats, omdat de gave overlevering van de mythos van het hoogste belang

wordt geacht voor het welzijn van de groep en voor zijn handhaving in de kosmos. Toch zijn groepsoudsten – vooral die van het type oorlogsleider – zelden specialisten op deze gebieden, al ontlenen enkele Mimikaanse *taparú*-oudsten – zoals Taj van Keawkwa – hun invloed ook in belangrijke mate aan hun kwaliteit van *ooto-ipikare* (= medicijnman).

In de Asmatsamenleving beschikken groepsoudsten zonder uitzondering over een uitgebreide kring van relaties van velerlei aard, zowel binnen als buiten de eigen *jew*. Enerzijds vormt die kring een waarborg voor hun bekwaamheden en wordt hun leiderschap erdoor bevestigd, anderzijds is hij het apparaat waardoor de betrokkenen in staat zijn de krachtsverhoudingen te peilen en waarmede zij op de openbare meningsvorming hun stempel kunnen drukken. Bij het verwerven van invloed zijn bij overigens gelijke bekwaamheden diegenen in het voordeel, die op grond van hun afstamming ook buiten de eigen *jew* en *somot* bloedverwanten bezitten en/of een uitzonderlijk goede politieke leerschool hebben doorlopen. Zo werd de in 1962 aan cholera overleden Aman, zoon van Warsejokmen, in Sjuru ondanks zijn nog jonge leeftijd – hij zal zowat dertig geweest zijn – algemeen als coming man beschouwd.

Als we de antecedenten van de tegenwoordige groepsoudsten der Asmatters nagaan, zien we, dat zij alle hun sporen als krijger ruimschoots hebben verdiend; hun *kus-fé* (lett. koppentros) zowel als de lengte van hun *ndewen* (= rituele opsomming van krijgstriomfen) overtreft die van het merendeel van hun leeftijdsgenoten. Velen hebben aan hen hun initiatie tot volwassene te danken. In het contact met Europeanen en andere allochtonen dat zij allesbehalve schuwen, geven zij blijk van zelfbewustheid. Tegenover degenen die hun vertrouwen eenmaal gewonnen hebben laten zij zich onbevangen uit over groepsaangelegenheden. Ook over zaken van wereld- en levensbeschouwelijke aard zijn zij bijzonder openhartig, terwijl zij altijd bereid worden gevonden tot uiteenzettingen over de vele facetten van het ndaomber.

In Mimika hebben groepsoudsten/oorlogsveteranen plaatsgemaakt voor een leidersgeneratie, die zelf niet meer actief aan sneltochten en oorlogen heeft meegedaan. Anders dan bij de Asmatse *aràtsjar-ow* ontwaren we bij de meeste *taparú*-oudsten de neiging het contact met vertegenwoordigers van instanties als Missie, Zending en Bestuur aan jongeren over te laten, aan wie zij de titel kepala kampung – Indonesisch voor dorpshef – graag gunnen. Zij worden pas weer actief, zodra het bezoek van de vreemdeling achter de rug is en het probleem moet worden opgelost, hoe men de ontvangen opdrachten kan negeren zonder veel kleerscheuren op te lopen. Het officiële dorpshef, geringschattend kepala pemerintah genoemd, doet er dan wijselijk het zwijgen toe. De door distriktshoofden aangenomen gewoonte dorpshefden ter verantwoording te roepen wanneer aan opdrachten geen gevolg was gegeven, getuigt niet alleen van weinig begrip van de autochtone politieke structuur maar heeft er allesbehalve toe bijgedragen om het hoofdschap aantrekkelijk te maken. Door hen als onder-

geschikten te behandelen wordt aan de potentiële leiders onder de aange-
stelde hoofden de mogelijkheid ontnomen hun leiderschap te effectueren.
Doordat mede daarom de werkelijke leiders zich op enkele uitzonderingen
na stelselmatig op de achtergrond hielden, was het voor westerse functio-
narissen moeilijk tot vruchtbare contacten met de bevolking te komen.

6. ENKELE ASPEKTEN VAN DE GEESTELIJKE KULTUUR

6.1 *Algemeen*

Wil een op versnelling van het proces van sociaal-economische aanpassing
gericht beleid in gebieden als Mimika en Asmat resultaten afwerpen, dan
is het zaak dat de beleidvoerende instanties ten aanzien van de reacties die
hun maatregelen bij de bevolking zullen oproepen zo min mogelijk in
onzekerheid verkeren. Zinvol is daarom de vraag hoe deze staat tegenover
de veranderingen, die een gevolg waren van de verbreking van het isole-
ment van haar woongebied en van de al dan niet als zodanig bedoelde
ingrepen in haar levenssituatie.

Onder de vele factoren die van invloed zijn op de houding van de mens
ten opzichte van zijn omgeving (in de ruime betekenis van Umwelt) en die
zowel van biologische, sociaal-psychologische als van kulturele aard zijn,
nemen zijn wereldbeeld en, nauw daarmee samenhangend, zijn levens-
beschouwing een belangrijke plaats in. We hadden geen enkele reden aan
te nemen, dat uitgerekend Asmatters en Mimikanen een uitzondering op
die regel te zien zouden geven, al was over hun wereldbeeld en levens-
beschouwing nog maar weinig bekend. Weliswaar had pater *Zegwaard* met
grote nauwgezetheid een indrukwekkend aantal daarop betrekking heb-
bende gegevens genoteerd, maar zijn voor een missionaris alleszins be-
grijpelijke professionele instelling heeft hem tot interpretaties verleid, die
weinig bevorderlijk waren voor de opstelling van het sluitende geheel,
waartoe een integrale doorlichting van zijn schat aan materiaal ongetwijfeld
zou hebben geleid. Dat zij overigens aan de juistheid van zijn waarnemin-
gen geen of vrijwel geen afbreuk hebben gedaan, kan nauwelijks genoeg
worden gewaardeerd. Wel blijkt *Zegwaard* de intelligentie van zijn infor-
manten – van wie er enkele ook die van schrijver dezes waren – soms te
hebben onderschat, zodat hij de door hen ter verduidelijking gebezigde
beeldspraak niet steeds als zodanig heeft herkend.

De gegevens, met behulp waarvan we hebben getracht te komen tot een
weergave-in-hoofdtrekken van het Asmatse c.q. het Mimikaanse wereld-
beeld, zijn voornamelijk afgeleid uit eigen waarnemingen tijdens rituelen
die ons door de officianten bereidwillig werden uitgelegd. Veel hebben we
ook geleerd uit de talrijke gesprekken, die we verspreid over geheel
Asmat en Mimika met jong en oud hebben gevoerd. In Asmat gebeurde
dit van onze kant in een mengelmoes van Asmatdialekten, meer effectief

dan elegant. Tot een actieve beheersing van het Mimikaans hebben we het niet weten te brengen, zodat we ons in het betreffende gebied noodgedwongen van het Indonesisch moesten bedienen, de *lingua franca* die de bevolking redelijk goed machtig was, maar waarvan de structuur zich minder goed voor weergave van de traditionele, autochtone gedachtengang leende. Bovendien kende het niet de nodige equivalenten voor autochtone termen die geestelijke begrippen uitdrukken. Dit aanvankelijk als ernstig ervaren nadeel werd later tot op zekere hoogte gekompenseerd door de kwaliteit en de behulpzaamheid van onze informanten, alsmede door het feit, dat we de taal langzamerhand wat beter gingen verstaan.

De mate van overeenstemming tussen de individuele wereldbeelden van de leden van eenzelfde *jew* of *taparu* was steeds dusdanig, dat met enige reserve wel van hét wereldbeeld van de betreffende groep mocht worden gesproken. De mate van uniformiteit van opvattingen korrespondeerde met de mate van beslotenheid van het groepsleven. Ofschoon niet voor alle aspecten van het wereldbeeld gelijk, bleek de mate van overeenstemming tussen de opvattingen van individuen, behorend tot verschillende *jew* resp. *taparu* – vooral binnen de grotere groeperingen –, aanzienlijk te zijn. Als we Mimika en Asmat in dit opzicht met elkaar vergelijken, zien we meer verschillen, maar zij betreffen slechts de *épere* (M. voor uiterlijkheden, bijkomstigheden), nooit de *mbàpare* (M. voor kern, wezen) van wereld- en levensbeschouwing. Een doordacht wereldbeeld troffen we alleen aan bij mensen van enigszins gevorderde leeftijd. Wanneer in gesprekken met jonge Asmatters zaken aan de orde kwamen, die wat 'dieper' gingen, kregen we al gauw te horen dat zij voor alle zekerheid eerst een ouder iemand moesten raadplegen. Van jonge Mimikanen vernamen we uitsluitend *épere*. In Mimika stuitte onze pogingen tot de *mbàpare* door te dringen aanvankelijk op lijdelijk verzet. Oudere informanten werden daar pas mededeelzamer, nadat we hen in verlegenheid hadden gebracht door hun te vragen langs omwegen ingewonnen informatie op juistheid te controleren en we hadden beloofd onze kennis niet aan jongeren te zullen mededelen. Alle gesprekken over de *mbàpare katiatà* (M. lett.: kern van de zaak) vonden onder vier ogen plaats. De betrokken informanten vergewisten zich er steeds van, dat er niet werd afgeluisterd, waarna de gesprekken (met het oog op de vooroudergeesten?) op gedempte toon werden gevoerd.

6.2 Taal en beeldende kunst

Een onbekend wereldbeeld laat zich vergelijken met een legkaart, waarvan de voorstelling nog verborgen is. De eerste deeltjes die we opnemen zeggen wegens de onbekendheid met het geheel waarin zij passen niets zolang hun aantal onvoldoende is om er regelmatigigheden in te kunnen ontdekken. Aanvankelijk gaat het erom zoveel mogelijk fragmenten te verzamelen en

zolang naar verschillende gezichtspunten te ordenen tot zich een sluitend patroon begint af te tekenen. Bij het achterhalen van het wereldbeeld van resp. Mimikanen en Asmatters was het zaak ons open te stellen voor alle kultuuruitingen waarmede we in aanraking kwamen, dus zowel die waarbij het accent ligt op het verbale als die waarbij het ligt op het non-verbale. Dit was nodig, omdat die uitingen elkaar in heuristisch opzicht aanvullen. Een wereldbeeld of -beschouwing is nl. nooit zo rationeel van opzet, dat het uitsluitend met behulp van het discursieve denken – dat zich van de taal bedient in zoverre deze verbaal is – kan worden gerekonstrueerd. Het ging dan ook niet aan de heuristische betekenis te onderschatten van de non-verbale, en dus onvertaalbare, facetten van de Mimika- resp. de Asmattaal waaraan deze hun eigen karakter ontlene: ritme, klank, beklemtoning, gebruiksfrequentie van grammatikale vormen en overige stijlmiddelen. In zoverre talen non-verbaal zijn, appeleren zij niet aan de rede maar aan het gevoel. Als gevolg van het gemengd verbale/non-verbale karakter, dat aan elke taal in meerdere of mindere mate eigen is, zijn b.v. mythen evenals gedichten in wezen onvertaalbaar. Slaagt een vertaler er desondanks toch in tot een leesbare vertaling van een mythe te komen, dan lukt dat alleen maar dankzij zijn vertrouwdheid met haar totale kulturele context.

Zonder een op zijn minst passieve beheersing van de taal van een volk is het nauwelijks doenlijk een afgerond beeld van zijn cultuur te verkrijgen. De in zijn mythen vervatte symboliek zou in duisternis gehuld blijven, niet in de laatste plaats omdat de gebruikte beeldspraak ons grotendeels zou ontgaan. Vruchteloos zouden we ons blijven afvragen, waar nog sprake is van associatie en waar reeds van identifikatie. Dit is temeer van belang, omdat we niet alleen te maken hebben met 'causal relationships, but also and no less importantly with the world of symbols and meanings' (Beattie 1964, p.89).

Om te weten te komen hoe Mimikanen en Asmatters zich een beeld vormen van hun sociale en fysieke wereld, moeten we beginnen ons op de hoogte te stellen van de structuur van hun taal. Dit aangezien 'language is heuristic in the far reaching sense that its forms predetermine modes of observation and interpretation' (Sapir 1937). Door de konditionerende invloed van die structuur op de wijze waarop iemand zijn indrukken opdoet en verwerkt – 'for the normal person every experience real or potential is saturated with verbalism' (Sapir 1937) – is zij mede bepalend voor diens houding ten opzichte van zijn wereld.

Tussen het Mimikaans – *akuére Kamoro-tà* – en het Asmats – *Asmat atakàm* – bestaat een grote mate van overeenkomst, zowel wat betreft de grammatika als wat betreft de woordenschat (Drabbe 1953, 1959, 1963; Voorhoeve 1965). De woordovereenkomst is zelfs groter dan de vergelijkende woordenlijst van Drabbe doet vermoeden (1953, pp.96 e.v.). De gebruiksfrequentie van woorden, grammatikale vormen loopt echter tamelijk uiteen. Betekenisverschuivingen zijn van ondergeschikte betekenis.

Klankverschuivingen volgen een regelmatig patroon en betreffen zowel klinkers als medeklinkers. Dit, gevoegd bij het verschil in ritme, komt de onderlinge verstaanbaarheid niet ten goede. In het Asmats gaan de meeste woorden anders dan in het Mimikaans uit op een consonant. Daardoor, en door het veelvuldige gebruik van nominale zinnen, doet het Asmats, in tegenstelling tot het wat zangerige Mimikaans, enigszins afgebeten aan.

Met het oog op het gebruik van het Indonesisch of een of andere westerse taal als onderwijsmedium is het van belang te weten, dat Asmats en Mimikaans noch met Austronesische, noch met Indogermaanse talen verwant zijn. De verschillen in syntaxis zijn van dien aard, dat zij de overdracht van in laatstgenoemde talen ontwikkelde begrippen zeer bemoeilijken. In afwijking van de genoemde taalfamilies worden Mimikaans en Asmats gekenmerkt door een hypertrofische uitbouw van het werkwoord,⁸ waarbij het aspekt sterk benadrukt wordt. Men kent onder meer dubitatieve, konditionele en prioriteitsvormen; dualis naast singularis en pluralis.

Kunstuitingen weerspiegelen de wijze waarop de mens zichzelf en zijn wereld ziet en ervaart. Dat de beeldende kunst van de Mimikanen en de Asmatters voor ons, die in hun wereldbeeld en levensbeschouwing zijn geïnteresseerd, heuristisch gezien van belang is, ligt voor de hand. Anders dan bij de taal ligt bij de beeldende kunst als middel tot expressie en communicatie het accent op het non-verbale, zodat haar verstaanbaarheid meer direct is.

Het houtsnijwerk, waardoor de beeldende kunst in het Mimika- en Asmatgebied wordt vertegenwoordigd, is in zijn beste voortbrengselen bijzonder expressief. Met de houtskulptuur van het Sepikgebied in New Guinea behoort het tot het beste dat Melanesië aan autochtone kunst te bieden heeft. Alleen beschilderd snijwerk wordt als voltooid beschouwd. Het aantal gebruikte kleuren is zeer beperkt: in Asmat alleen wit (van *mbi* = kalk), rood (van *wasé* = gebrande oker) en zwart (houtskool), in Mimika komt daar nog groen (verpulverd blad) bij. De kunstenaar houdt zich aan een betrekkelijk gering aantal traditionele motieven. Kompositie-richtig geniet hij een grote mate van vrijheid, al ligt de kompositie van grotere cultusobjecten als zielenprauw (*A. uramon*) en geestenpaal (*A. mbis*; *M. mbitoro*) in grote lijnen vast. Naast het menselijk lichaam, waarvan de mate en de wijze van stylering per groepering nogal uiteenloopt, zijn steeds weer terugkerende motieven de waringinboom, de prauw en een aantal diersoorten: neushoornvogel, koningspapagaai, koeskoes, vliegende hond, varaan, pythonslang, krokodil, schildpad en bidsprinkhaan. Plaatselijk zien we wel voorkeuren voor bepaalde motieven (*Gerbrands* 1966, 1967).

In komposities wordt het pars pro toto-beginsel veelvuldig in praktijk gebracht. Op sommige Asmatschilden zien we de mens b.v. aangeduid door zijn navel, de python door een zig-zag lijn, een koeskoes door een krul.

8. Persoonlijke mededeling van Dr. C. L. Voorhoeve.

Van vogels neemt men gewoonlijk alleen koppen of snavels. In de 'vlag' van de *mbitoro* wordt de varaan vertegenwoordigd door zijn tong. De genoemde diersoorten hebben met elkaar gemeen, dat Asmatters en Mimikanen er de zich toegedachte schakelfunctie in de kringloop van het leven in terugvinden. Deze baseren zich daarbij op bepaalde overeenkomsten in gedrag, zoals het zich toeëigenen van *ji* door vruchteneters als de genoemde vogels, de koeskoes en de vliegende hond en door de notoire doder, die de bidsprinkhaan is, of het doorgeven van *ji* door de schildpad met zijn omvangrijke van vruchtbaarheid getuigende legsel. Van verzinnebeelding zouden we in dit verband niet willen spreken, omdat naar autochtone opvatting afbeelding en afgebeelde zich als exponenten (*éperé*) van dezelfde wezenskern (*mbâpare*) op één lijn bevinden. Het gaat veeleer om de uitdrukking van de wezensverwantschap en de kosmische verbondenheid van al het afgebeelde.

In de meeste composities staat de menselijke figuur centraal. Waar, zoals in het meeste ajourwerk, meerdere menselijke figuren onderdeel van een compositie uitmaken, zien we veelal dat de verbindende elementen worden gevormd door vogelkoppen, waringinwortels, enz.

Het onderscheid tussen profaan en religieus is aan de functionele Asmat- en Mimikakunst vreemd. Kunstvoorwerpen zijn herinneringen aan de afgestorvenen. Door de voorwerpen onderling uit te wisselen wisselt men ook de plicht uit de dood te wreken van de overledenen aan wie zij herinneren. De plicht wordt overgedragen van hun bloedverwanten naar hun aanverwanten.

Het uitbeelden van nog in leven zijnde groepsgenoten of van anderen met wie men het goed voorheeft, is voor Asmatters en Mimikanen ondenkbaar. Het portret zou immers gaan delen in het *ji* van de geportretteerde. In het Asmatgebied hebben we niemand bereid gevonden voor een getekend portret te poseren. De in uitzicht gestelde beloning woog niet op tegen de angst ziek te zullen worden, wat voor de Asmatters het oplopen van een tekort aan *ndam-ji* betekent (*ndam* = lichaam). Men geeft door het uitbeelden van overledenen uiting aan het respect dat men hen verschuldigd is en probeert zo voor hun wraak gespaard te blijven. Hun nog door heimweegekweld *mbi* (= geest) wordt zo een nieuw, zij het ook tijdelijk, rustpunt geboden. Het *mbi*-karakter van de beelden wordt door de beschildering met kalk – eveneens *mbi* genoemd – benadrukt. Het zich tijdens het verblijf in de nederzetting vooral gedurende de viering van de ceremoniën in de beelden accumulerende *ji* (een proces dat magisch wordt begeleid door in de gemaakte inkervingen rode oker aan te brengen) van de overledenen komt weer vrij, als het hout waaruit de beelden zijn vervaardigd vergaat. *Mbitoro* en *mbis* worden dan ook naar de sagomoerassen gebracht om daar te vermolmen en hun *ji* aan de sagopalmen over te dragen, zodat dit niet voor de gemeenschap verloren gaat. Tevens bereikt men ermee, dat het *mbi* van de overledenen buiten de nederzetting blijft, wat de kans vermindert, dat het zich aan het *ndam-ji* van de nabestaanden zou vergriepen.

6.3 Wereldbeeld en levensbeschouwing

Voor Mimikanen zowel als Asmatters bestaat de zintuiglijk waarneembare wereld uit een stroom van verschijningsvormen of gematerialiseerde exponenten (M. *épere*, A. *ée*) van de eigenlijke wereld, die zelf buitertijdelijk is. Die wereld is de *mbàpare* (M.) resp. de *mbopan* of *tsjewi* (A.) van de gehele stoffelijke wereld. Mimikanen spreken in dit verband bij voorkeur over de *mbàpare katiatà*, wat letterlijk de basis, stam, essentie van de dingen betekent. Wat voor de kosmos als geheel geldt, geldt ook voor de afzonderlijke dingen: alle zijn exponenten van hun specifieke *mbàpare* c.q. *tsjewi*.

Het stoffelijke komt tot stand door het samentreffen van de beide beginselen die aan het bestaan ten grondslag liggen. Volgens de Asmatters zijn dat de elementen *ji* en *mbi*; volgens de Mimikanen *kapità* en *mbi*. Aangezien *ji* en *kapità* identiek zijn en we het merendeel van onze inlichtingen daarover aan Asmatse informanten danken, willen we hierna de term *ji* aanhouden. Onder *ji* verstaan Asmatters een soort vitale energie (mana), die in uiteenlopende concentratie of lading in de dingen aanwezig is. Elk daarvan – onverschillig of het levenloos of levend geacht wordt – behoeft voor zijn instandhouding een specifiek *ji*-potentieel, dat voor levenloze voorwerpen het laagst, voor de mens het hoogst is. Het lagere dient daarom het hogere tot voedsel: de aarde de plant, de plant het dier, het dier de mens. *Ji* is niet gelijkelijk over zijn drager verdeeld. De hoogste lading bevindt zich bij planten in zaden, vruchten en jonge loten, bij dieren in de kop, de mannelijke voortplantingsorganen, de nagels en de veren of haren. Sterke groeikracht, een groot aantal zaden, eieren of jongen en een hoge seksuele potentie vormen aanwijzingen voor een hoog *ji*-potentieel. Een levend wezen dat ziek wordt of verouderd verliest *ji*. Het daardoor vrijgekomen *ji* komt weer aan andere wezens ten goede. Via de voedselcyclus neemt de *ji*-concentratie toe om in de mens, met name in diens hersenen, een hoogtepunt te bereiken.

Mbi, de tegenpool van *ji*, is een zuiver geestelijk element; evenals *ji* is het onzichtbaar en onpersoonlijk, maar voor het overige van een totaal ander karakter. Het is het actieve element, dat aan de dingen vorm geeft door zich met *ji* te verenigen. Zolang *mbi* gebonden is, is het voor de mens ongevaarlijk, dit in tegenstelling tot *mbi*, dat zich in vrije toestand bevindt. Vooral het *mbi* dat vrij komt als een man nog in de kracht van zijn leven sterft wordt gevaarlijk geacht. Het heeft de abrupte scheiding niet kunnen verwerken en is als gevolg van zijn verlangen de oude toestand te herstellen ongewoon hevig belust op *ji*. In het bijzonder geldt dit voor het *sawmbi* – *saw* is jammer, verdriet –, waarmee in het bijzonder het *mbi* van de gesneden en de in de strijd gesneuvelde wordt aangeduid. Het bij de dood van een mens vrijgekomen *mbi* volgt diens stoffelijk overschot.

Krijgers die met *ndaó* beladen van een krijgstocht zijn teruggekeerd worden met vijandelijk *mbi* besmet geacht, reden waarom zij ritueel moeten

worden gereinigd alvorens weer in de gemeenschap te kunnen worden opgenomen. In Asmat bestaat een dergelijke reiniging uit een onderdompeling in water; in Mimika uit een met veel gestoei gepaard gaand zandbad. Interessant is, dat ook uit Sorong teruggekeerde Mimikaanse kontraktarbeiders aan een dergelijke reiniging werden onderworpen.⁹ Vooral vrouwen en kinderen dienden volgens onze informanten voor het contact met een overmaat aan van de vijand afkomstig *mbi* te worden gevrijwaard. Zij immers worden wegens hun lage *ji*-potentiëel uiterst kwetsbaar geacht. In het bijzonder geldt dit voor de tijdelijk alleen achtergelaten vrouwen, omdat door de afwezigheid van de krijgers de sexuele omgang is vermindert. In dit verband is het van belang, dat Asmatters en Mimikanen regelmatig geslachtsverkeer noodzakelijk achten voor het lichamelijk welzijn. Immers bij vrouwen in de vruchtbare leeftijd overheerst 'van nature' het *mbi*-element; bij mannen het *ji*-element, zodat voortdurend evenwichtsherstel geboden is (*Van Amelsvoort* 1964, pp.56 en 140).

Het is ieders taak zoveel mogelijk *ji* bijeen te garen ten behoeve van de gemeenschap waarvan hij of zij deel uitmaakt; hetzij door *ndao-mber* dat voor bijzonder effectief doorgaat, hetzij door het inzamelen van ander voedsel, waarbij de voorkeur uitgaat naar *ji*-rijke produkten als wild, vis, sagoboktorlarven, paalwormen, palmiet. Geïmporteerde voedingsmiddelen als rijst, vlees-in-blik, enz. worden zonder uitzondering *ji*-arm geacht. Waarschijnlijk is dit ook de reden waarom internaatskinderen of in het ziekenhuis opgenomen kinderen, die naar westerse maatstaven alleszins behoorlijk worden gevoed, maar rijst in plaats van sago te eten krijgen, naar het oordeel van hun ouders toch ondervoed zijn.

Naast de onpersoonlijke beginselen *ji* en *mbi* kennen Asmatters en Mimikanen een groot aantal geesten met een min of meer persoonlijk karakter. Zij worden ingedeeld in een *ji*- en een *mbi*-categorie. Tot de eerste behoren de goedaardige schimmen van de overledenen. Het zijn de *ji-ow*, de vooroudergeesten van de Asmatters en de *kapitã-wé*, hun Mimikaanse pendanten. In de sagokomplexen ronddolend, bevorderen zij door masturbatie de groei van het gewas dat van oorsprong *ji*- c.q. *kapitã*-arm wordt geacht en met de vrouw wordt geassocieerd (*Pouwer* 1955, p.213; *Gerbrands* 1967, p.29). Men acht hen onmisbaar voor de kringloop van het leven. Kwaadaardig zijn daarentegen de Asmatse *mbiw* of *ndat* en de Mimikaanse *mbiwié* of *mbii ndatã* (lett. echte geesten) die een *mbi*-karakter hebben. In het streven naar *ji* wedijveren zij met de mens. Over de vraag of zij de mens daarbij ook werkelijk kunnen benadelen, waren de meningen van onze informanten verdeeld. Volgens sommigen was dit inderdaad het geval; *mbiw* – vooral de gulzige *saw-mbiw* – zouden *ndam-ji* aan de levenden onttrekken. Volgens anderen waren zij wel lastig of plagerig, maar toch niet in staat iemand werkelijk ziek te maken. Eenstemmig was men echter van oordeel, dat, door de doden te wreken, hun verlangen naar *ji*

9. Persoonlijke mededeling van Prof. Dr. J. Pouwer.

wordt bevredigd, zodat de *mbiw* zullen ophouden de mens tot last te zijn en via het bergland naar de bovenwereld (A. *safan*) zullen wegtrekken.

Zowel voor de bewoners van het Asmat- als die van het Mimikagebied betekent de dood de scheiding tussen het in het betreffende individu gelokaliseerde *mbi* en *ji*; in dit verband dus zoiets als 'geestesziel' en 'stofziel(en)'.

Aan het verschijnsel dood en de schuld, die het mensdom daaraan zou hebben, refereert de Mimikaanse mythe van het heldenduo Aowejao en Mbiiminarejao, twee *amokojai-ipuku* of *amokowé* (= kultuurheroën). Komend vanuit het oosten, dreven deze in de voortijd de Mimikabevolking voor zich uit tot zij uiteindelijk door *wéajku* Imijao, een door de bevolking gehuurde 'reus', tot staan werden gebracht. Imijao doodde Aowejao, die zich in het moeras had verborgen, en wilde vervolgens Mbiiminarejao te lijf gaan. Deze bleek echter in het niet te zijn opgelost. Toen werd duidelijk, dat Mb. geen *wénatà* was, maar een *mbiivé* die met Ao. een tweëenheid had gevormd, welke door Imijao, vertegenwoordiger van het mensdom, was verscheurd. Sindsdien is het met de harmonie tussen *wénatà* en *mbiivé* gedaan. Het verlies van zijn onsterfelijkheid is de dure prijs die de mens voor zijn bemoeizucht heeft moeten betalen. Het in Mimika algemene thema van de verbreking van de goede verstandhouding tussen geesten en mensen door toedoen van de mens, vinden we ook terug in andere mythen over Ao. en Mb.

Er bestaat een nauwe band tussen de autochtone opvatting over hetgeen er gebeurt bij de dood en de ruimtelijke conceptie van de wereld als menselijk woongebied. In die opvattingen ligt ook de verklaring besloten voor de ambivalente houding die de Asmatters ten tijde van de openlegging van hun woongebied ten opzichte van de westerse wereld en zijn vertegenwoordigers aan de dag hebben gelegd. De meest uitgebreide informatie over wat er bij de dood plaats heeft is afkomstig van Mimikaanse informanten. Zodra iemand op sterven ligt verschijnen hem de *kakawer* (= schimmen) van zijn voorouders. De aanwezigen horen hem daarover zo lang mogelijk uit, aangezien de voorouders geacht worden stervenden als medium te gebruiken voor het doen van mededelingen.¹⁰ Als men uit de gedragingen van de stervende meent op te maken, dat hij geen 'grote' geesten of schimmen meer ziet, maar 'kleine' geesten, *mbii upao mburu* (lett. korthoofdgeesten), weet men dat het einde nabij is. Immers, anders dan de *kakawer* met hun lichamelijke kenmerken, waaraan zij hun naam van *too-ipu* (arm-geesten), *mbaare-ipu* (hand-geesten), *mbaw-ipu* (been-geesten) enz. ontleenen, zijn de *mbii upao mburu* echte geesten. Zij kondigen de komst aan van Mbiiminarejao, de beslisser over leven en dood. Zijn komst heeft tot doel het afsnijden van de *wiriépere* (= haartoppen) van de stervende en het besprenkelen van diens ogen met *one* (= lawangolie) waardoor deze breken.

10. Volgens onze informanten moet men daarom thuis sterven en haalt men iemand die in een ziekenhuis is opgenomen maar voor wie geen hoop meer is daar weg, omdat die westerse omgeving door de vooroudergeesten wordt gemedend.

De schim van de overledene, met andere woorden diens 'stofzielen', wordt dan onder de hoede genomen van Aowejao, de heer van het schimmenrijk, die haar uitrust met een knuppel, een *oté mburu* (lett. kort hout), waarmee zij zich voegt bij het gezelschap der schimmen — *too-ipu, mbaare-ipu* enz. — die haar zijn voorgegaan. Zijn *ipu ndatà* wordt door Mbiiminarejao meegevoerd naar de Eneapúkare, twee bergen waarvan de Áopukapúkare, de 'oudste', het laagst en de Amotapúkare, de 'jongste', het hoogst is. Op de top van de Amotapúkare aangekomen verdraait, volgens onze informant, Mbiiminarejao het hoofd van de *ipu*. Door die ingreep van heimwee genezen en bevrijd van medelijden met de achtergeblevenen, trekt de ziel dan verder de bovenwereld in. Daar ondergaat zij door toedoen van Mb. een verjonging om te zijner tijd herboren langs een andere weg weer in de wereld van de *wénatà* terug te keren.

Mbiiminarejao neemt in de Mimikaanse mythologie een unieke plaats in, vergelijkbaar met die van de Marind-dema Aramemb in de mythologie van het totemgenootschap Keize, Samkakai en Ndikend, van welke dema *Van Baal* in zijn uit 1934 daterende dissertatie schreef dat hem de functie van totemvader expressielijk wordt ontzegd.

Aramemb is de vormer, de formeerder. Hij is de ontdekker van het vuurboren, de maker van het vuur. Het vuur geeft het land zijn vorm, doet zelfs rivierdalen ontstaan. Met behulp van het vuur maakt Aramemb de door de ooievaar opgepikte visachtige wezens tot mensen. Het vuur zelf is hij echter niet: dat is Waba, de zonnegod.

... Aramemb is de beschikker over de demamacht in al haar vormen. Hij is niet de demamacht zelf (dat is Geb), maar hij wendt haar aan en gebruikt haar (*Van Baal* 1934, p. 93).

... Wanneer men Aramemb's vele en voornamelijk functies in één woord wil samenvatten en tevens uitdrukken dat in die functies het bovenwereldaspect overweegt is er geen treffender naam voor hem te vinden dan Oppergod. Hij is de regelaar van het kosmisch gebeuren, die leven en dood in zijn hand houdt, de formeerder der mensen, de vrije beschikker der demamacht in al haar verschijningsvormen, de god van het wederbarend initiatieritueel (*Van Baal* 1934, p. 95).¹¹

Voor de Asmatters bestaat de door de *kawéndak* (echte mensen) bewoonde wereld uit het laagste deel van de binnenkant van een holle sfeer. De *mbiw* of *ndat*, de geesteszielen van de gestorvenen verlaten die waterrijke kom door stroomopwaarts in de richting van de bergen te trekken. Langs de hemelkoepel zetten zij vervolgens hun tocht voort. Eenmaal in de bovenwereld, het in het zenith gedachte *safan* van de Asmat, aangekomen, wordt hun wedergeboorte bewerkstelligd door Mbiwiripitsj, de met de zon geassocieerde kultuurheros. Als kindergeesten dalen zij dan weer af om hun

11. Men raadplege in dit verband echter ook Van Baal's recente bewerking van diens dissertatie, waarin hij meer de nadruk legt op de ambivalentie in het karakter van Aramemb (*Dema* 1966, pp. 290-293).

tocht met hun terugkeer over zee te voltooien, waarna de cyclus opnieuw kan beginnen.

Dat de Asmatters in de eerste blanken met wie zij in aanraking kwamen teruggekeerde voorouders zagen is, gezien het voorgaande, niet verwonderlijk. Alleen al hun witte huid was voor de Asmatters een blijk van *mbi*-hoedanigheid. Men was er dan ook van overtuigd met *mbiw*, niet met *kawèndak* te doen te hebben.

Een bijzondere categorie geesten wordt gevormd door de grondvoogden, in het Asmats *tsjapinmbi-ar-amat-ow*; in het Mimikaans *taparé-amako* of ook wel gewoon *mbii taparéta* genoemd. Elke *jew* en *taparú* heeft zijn eigen grondvoogd(en). Hij – soms ook zij – geldt als de stamvader resp. -moeder van de betreffende groep, aan wie deze het groepsterritoir te danken heeft en die er voortdurend over blijft waken. Zo nodig nemen grondvoogden de gedaante aan van een slang of een krokodil om onbevoegden en voorts ieder, die zich ten opzichte van de bodem misdraagt, af te straffen.

In de voortijd zouden zij vanuit de bovenwereld zijn afgedaald om het land ten behoeve van hun nageslacht in bezit te nemen. Het is dit afdelingsthema dat alle oorsprongsmithen in Asmat en Mimika met elkaar gemeen hebben.

In Mimika is de mythe algemeen, dat de mensheid zou afstammen van de in de voortijd in de bovenwereld verblijvende *amokowé* (kultuurheroën), die, nadat zij door hun vrouwen, de *kaokaoka* of *karuu-eme-kaoka* (lett. oostelijke-tromvrouwen) waren verlaten, naar de aarde waren getrokken (Pouwer 1955, pp. 189 en 251). De Mbismamversie van een Asmatmythe verhaalt van een prauw waarin de stamvaders van de verschillende Mbismamgroepen vanuit *safan*, de bovenwereld, de Süretsj zouden zijn afgezakt om in het toen nog onbewoonde laagland één voor één aan wal te gaan en een territorium voor zich af te bakenen. Volgens de Simaiversie van dezelfde mythe zou een reusachtige zeug de Süretsj zijn afgezwommen om zodra ze aan de benedenloop was gekomen, het leven te schenken aan de stamvaders van de Simai, die het land daarop onderling verdeelden.

Grondvoogden zijn bekend tot ver buiten het areaal waarover zij geacht worden te heersen. *Jew*-oudsten van Sjurru waren in staat zonder aarzelen de namen en karakterkenmerken van alle *tsjapin-mbi-ar-amat-ow* van de kuststreek vanaf Sjurru tot Mbiwar op te noemen.

Somot-naam	Rivier-naam	Naam grondvoogd
Sjurru	Asewetsj	
	bovenstrooms	Japuiptsj (m)
	benedenstrooms	Omokotipitsj (m)
Jepem	Saurep	Jonmbi (m)
	Jomot	Jum (m)
Per	Mbandi	Joko (m)
	Jindiw	Aomenjürow (vr)
	—	Parasmbi (m)
Owus	Mbow	Semewarokos (vr)

	—	Emakat (m)
	Seper	Jumpitsj (m)
	Ao	Jitsjiwir (m)
	Jiwa	Kiki (vr)
Mbiwar	Omosmos	Tsjoworipitsj (vr)
	—	Mbeworipitsj (m)
	—	Mbipitsj (m)
	—	Jotsj (m)
	—	Sambuj (m)

Sommige van hen b.v. Joko en Aomenjürow gelden als buitengewoon kwaadaardig; andere, zoals Mbeworipitsj, staan als de mensen welgezind te boek. De streek van de Omosmos, met haar voor Asmat spreekwoordelijke vruchtbaarheid, wordt door de Mbismam als heilige grond beschouwd. Opvallend is dat Tsjoworipitsj, één van de daar verblijvende geesten, ondanks de mannelijke naam geacht wordt vrouwelijk te zijn. De reden daarvan konden we niet achterhalen.

Mimikanen zowel als Asmatters kennen kwaadaardige boom-, dier- en aardgeesten. De belangrijkste in Mimika zijn:

Ndaoware mbii, een vrouwelijke geest verblijf houdend in waringinbomen;

Potá mbii, de tweeslachtige ijzerhoutgeest;

Paràokakaokare, ook wel peráwékápare, een 'zuster'-paar dat zich ophoudt bij verhogingen van de bosbodem als termietennesten en broedheuvels van het grootpoothoen;

Amotawé, de mannelijke sagogeest en Amotakápare, diens vrouwelijke tegenhanger.

Asmatse boomgeesten of *os-mbopan-ndat* zijn:

Utsjuwkamoraotsj en Paskamoraotsj, resp. de waringin- en de ijzerhoutgeest.

Van de diergeesten noemen we de krokodillegeest Ewkamoripitsj of Ewkamoraotsj, die zich in de gedaante van een man resp. een vrouw vertoont al naargelang het geslacht van degene die de geest op zijn pad ontmoet om haar resp. hem te verleiden.

6.4 Mythe en ritueel

Uitgebreid is de mythenschat waarmede Asmatters en Mimikanen uitdrukking geven aan hun kijk op natuur en samenleving, op de mens en diens rol in het kosmische en sociale gebeuren, alsmede aan hun opvattingen over wat in dit verband passend en betamelijk is. Naast mythen, die het exclusieve bezit vormen van de afzonderlijke *jew* en *taparú* en die voornamelijk over hun oorsprong handelen, zijn er ook mythen die overal in het Asmat- resp. Mimikagebied in nauwelijks van elkaar afwijkende versies worden verteld en/of als ritueel worden opgevoerd. Zo zijn de eerder aangehaalde mythe van Aowejao en Mbiiminarejao en de mythe van de strijd

van Mbirokotejao tegen de *wuu* (= reuzenvaraan), waardoor het door deze verslonden mensdom werd herschapen, overal in Mimika bekend. Al even bekend, maar dan in Asmat, is de met de mythe van Mbirokotejao nauw verwante mythe van Fumeripitsj' strijd tegen de Asmatse pendant van de varaan, de oerkrokodil (mythe genoteerd door Zegwaard en aangehaald door Gerbrands in *The Asmat of New Guinea*, New York 1967, p.21).

Het groepsleven wordt opgeluisterd door talrijke feesten of rituelen. In het geheel van middelen met behulp waarvan de verschillende groepen, wedijverend met elkaar, trachten hun plaats in de kringloop van de kosmos veilig te stellen, worden zij onmisbaar geacht. Hun viering, die tegelijk de herhaling of beter de aktualisering van de betreffende mythe is, heft het groepsleven op uit zijn tijdelijkheid.

Tesamen vormen zij een cyclus die zich over een reeks van jaren uitstrekt. De reeks omvat meer jaren dan de tijd gedurende welke onderzoekers onafgebroken in een der nederzettingen hebben vertoeft. Daardoor en omdat deelname aan rituelen door niet-autochtonen nooit volledig kan zijn, doet hetgeen over de verschillende feesten bekend is, als geheel genomen, fragmentarisch aan.

Zowel voor Asmat als voor Mimika hebben we getracht de duur van de feestencycli te achterhalen. Uitgaande van het aantal feesten en van de tijd die zij gemiddeld in beslag nemen, menen we de totale duur van een volledige cyclus in Asmat op ten minste 4 jaren te moeten schatten. Overigens houdt de duur verband met de frekwentie van verhuizingen en oorlogen. Tientallen jaren westerse beïnvloeding verhinderden het maken van een reële schatting voor Mimika.

Per feest loopt de duur uiteen van enkele maanden tot ongeveer een half jaar. Vaste onderdelen zijn pantomimes, dansen, behendigheidsdemonstraties, schijngevechten, de aanmaak van feestattributen als geestenpalen, prauwen, maskers, tassen enz., het bijeenbrengen van voedselvoorraden, alsmede de uitwisseling van attributen en voedsel. Van een aantal Asmat-rituelen, naar we zeker menen te weten *jipae*, *firdowi* (Sowada 1964, pp.26 e.v.) en *ndao ji*, vormt ook *papisj* een essentieel programmapunt. Waarschijnlijk komt het bij veel meer feesten voor. Mannen en vrouwen dansen in afzonderlijke groepen. Schijngevechten hebben plaats tussen mannen en vrouwen als groep, b.v. het *bogowak*, dat een onderdeel van het Asmatse *jipae*-ritueel vormt, en het schijngevecht, waarop de vrouwen de dragers van de geestenpaal bij hun komst in de nederzetting onthalen. In beide gevallen wordt de eeuwige spanning tussen *mbi* en *ji* tot uitdrukking gebracht.

Pouwer noemt voor Mimika als belangrijkste feesten:

- a. kaware
- b. emakame
- c. karapao
- d. een reeks ceremoniën verband houdend met de dood
- e. ookame.

Meer dan de Asmatfeesten dragen zij een samengesteld karakter. Zo worden zowel ter gelegenheid van het *kaware*, het *karapao* als het *ookame* geestpalen (*mbitoro*) opgericht, terwijl de Asmatse pendant van de *mbitoro*-ceremonie, het *mbis*-feest, een afgesloten geheel vormt.

De complexe opbouw van de Mimikaanse feesten wordt geïllustreerd door de in de Memorie van Overgave van de bestuursassistenten *Mampioer* (1961) opgenomen reeks *kákuru Kamorotà* (Kamorofeesten), waarvan schrijver dezes er als gast een paar gedeeltelijk heeft bijgewoond. Achtereenvolgens noemt Mampioer:

1. *karapao* (initiatiefeest, v.d.S.):

a. *tawri oko* (schortenceremonie), ook wel *tawri kame* (lett. schortenhuis) genoemd;

b. *wuu kákuru* (neusdoorboringsfeest), meer algemeen bekend als *mbirimu kame* (lett. neuzenhuis); de naam *wuu kakuru* betekent 'feest van de varaan' en houdt een verwijzing in naar de mythe van *Mbirokotejao* over de wedergeboorte van de mens;

2. *kawáre* (prauwenfeest, v.d.S.):

a. *jíri otepe*: het ceremoniële omhakken van een casuarineboom, dat de bouw van het *kawáre kame* inleidt;

b. *mámakoro*: maskerfeest; waarschijnlijk is dit onderdeel identiek met het *mbíikawane*, het door *Pouwer* genoemde maskerritueel;

c. *mbiwarao*: het uitwisselen van armbanden tussen groepen die zich over en weer als bruidegver/bruidnemer verhouden. *Perdeko* hebben daarbij het recht een armband te bevestigen aan de arm van een do.- of zu.ma.; door dit toe te laten neemt deze de plicht op zich een prauw te kappen voor degene die de armband aanbrengt;

3. *ookame* of *ohokame* (varkensfeest, v.d.S.):

a. *utà oko*: fakkelceremonieel ter gelegenheid van de opening (*utà* = vuur);

b. *okáimu*: verdeling van het varkensvlees;

c. *émakame*; door *Mampioer* vaag omschreven als 'festa mentjahari kemungkinan'. Mogelijkerwijs heeft die omschrijving betrekking op het gezamenlijke fourageren dat niet alleen van het *emakame* maar van alle grotere feesten in Mimika en Asmat deel uitmaakt en waarvan niet valt aan te nemen dat het de *mbàpare* van het *émakame* is. De letterlijke vertaling van het woord *émakame*, 'tromhuis', brengt ons wat de achtergrond van het feest betreft al evenmin verder, omdat bij elk Mimikaans feest de trom wordt geroerd;

4. *tíri kerekera*: oorlogsfeest;

5. *imani kákuru*: een vrouwenfeest met als attribuut een bepaald soort hoofdbedekking of -versiering;

6. *ópako kákuru*: feest van de broodvruchtenoogst;

7. *wátani kákuru*: dodenfeest.

Opmerkelijk is, dat *Pouwer* het *émakame* als een afzonderlijk feest vermeldt, terwijl het volgens *Mampioer*, wiens inlichtingen op Oost-Mimika betrekking hebben, het slot zou zijn van het *ookame*. Afgezien daarvan, dat M.'s informatie niet pretenderen volledig te zijn, zou dit er op kunnen wijzen dat het *emakame* in Oost-Mimika toen Mampioer zijn memorie schreef van minder belang werd geacht dan elders in de onderafdeling.

Volgens *Pouwer* zou het daar als de met het binnenland verbonden tegenhanger van het met de kust geassocieerde *kaware* worden beschouwd (1955, pp.92 en 162). Overigens is het niet denkbeeldig, dat er sinds de openlegging accentverschuivingen hebben plaatsgevonden tussen het *émake* en het *wuu kákuru*. Dit temeer omdat bij laatstgenoemd feest de eigenlijke doorboring van het neustussenschot onder invloed van het kontakt met de buitenwereld al tientallen jaren achterwege blijft.

De volgens *Mampioer* door de Sempan-owé gevierde feesten zijn: ¹²

1. *emake* : beeldenfeest
2. *jipae* : feest van de maskers
3. *esaito* : feest van de draagassen
4. *tu-juwaikai* : prauwenfeest
5. *amidjua* : pijlenfeest
6. *pudjua* : sperenfeest
7. *ofo mserma (ofotarapao)* : varkensfeest
8. *jemestu* : schildenfeest
9. *nato jipae* : sagolarvenfeest

De opgave is niet geheel volledig. Zo ontbreken het dodenfeest en de festiviteiten waarmee de bouw en de ingebruikneming van een nieuwe *jahe* gepaard pleegt te gaan, zoals de rituele voedseluitwisseling en het gebruikelijke 'indansen' door vrouwen, dat we ook uit het Asmatgebied kennen.

Als belangrijkste feesten noemen de bewoners van het centrale Asmatgebied in volgorde van viering:

Tabel 7. Belangrijkste feesten van het centrale Asmatgebied in volgorde van viering

volgorde feest	Mbismam/ Mbetsjm- bup	Simai/ Jaun	Kaimo	Sirao
1. <i>mbismbi</i> (feest van de geestenpalen)	x	x	(Jaosakor, Ndamen en Kaimo)	?
2. <i>jipai</i> (feest van de maskers)	(Jow, Kawet, Sjuru, Jepem en Per)	x	x	x
3. <i>tsjimbi</i> (oorlogsprauwenfeest)	(Mbiwar)	x	x	x

12. Zowel de door *Mampioer* aangehouden volgorde als diens omschrijving hebben we ongewijzigd overgenomen. Het *emake* komt overeen met het in het westen van Asmat gevierde *embaktsjem*, dat daar het grote initiatieritueel is. Het *esaito* is de Sempan-tegenhanger van het Asmatse *ese pokmbwi*, dat een voorbereidend onderdeel van het *mbismbi* vormt en waarbij vrouwen de hoofdrol spelen. De omschrijving van het *nato jipae* is weinig zeggend. Bij dit feest gaat het om de verzoening met de *nato*, geesten met een *mbi*-karakter.

4. jew aj ji, aj jew mbi (inwijding van nieuwe jew)	x	(Ajam, Warse)	x	?
5. jembes pokmbwi (schildenfeest)	x	(Ao)	x	?
6. piwmbwi, potsjar of poter (sperenfeest)	x	x	x	?
7. an pokmbwi (feest van de an, schalen vervaardigd van palmbledscheden)	x	(As/Atat/ Nakai)	?	?
8. ji mbwi (palmietfeest)	x	x	x	(Saowa/ Erma)
9. firaowi, pitmbi of pir pokmbi (larvenfeest met als centraal attribuut een koker van matten bijeengehouden door in een kring geplaatste speren)	(Ewer)	x	x	x
10. was pokmbwi of mbaso (larvenfeest met als centraal attribuut een bak gemaakt van vier losse hou- ten cylinders)	?	x	(Os)	?
11. aites of uter pokmbi (feest waarbij een bepaald soort lichaamsversiering de hoofdrol speelt)	x	?	?	x
12. ndao ji (snelfeest)	x	x	x	x

Los van de feestencyclus staan:

13. ndambir pokmbwi
(het dodenritueel gevierd t.g.v. het overlijden van een groepsoudste)
14. tsjeser jiwi
(het wedergeboorteritueel ter gelegenheid van de adoptie van nieuwe groeps-
leden, dat evenals het *mbuman* een *pai* is) (zie boven p. 47).

De vraagtekens wijzen op het ontbreken van voldoende aanwijzingen voor de daadwerkelijke viering in de betreffende groepering. De tussen haakjes geplaatste *somot*-namen geven aan waar de schrijver in de jaren 1959-1960 van één of meer onderdelen van het feest getuige was. Bij een aantal rituelen, t.w. de nummers 3, 5, 6 en 12, blijkt het verband met de oorlogvoering uit de naam. Maar ook van de overige maakt de uitwisseling van de plicht gestorven verwanten te wreken een vast programmapunt uit. Het minst oorlogszuchtig is wellicht het *jipai*, het meest het *tsjimb* en, daarop volgend, het schilden- en het sperenfeest.

Zowel het Asmatse *mbis*-feest als de Mimikaanse *mbitoro*-ceremonie die de verzoening met de *mbiw* resp. *mbiwwé* beogen, hebben een beschuldigend en daarmee een uitdagend karakter. Het kappen van de geestenboom heeft (had) plaats onder het uitspreken van *ndewen* resp. *upao éké*, een

rituele opsomming van krijgssuccessen door de belangrijkste oorlogsleider. Nog in 1962 was in Midden-Mimika de oprichting van een *mbitoro* een bron van ongenoegen tussen twee naburige nederzettingen. Volgens onze informanten hield de plaatsing van de betreffende *mbitoro* met de 'vlag' wijzend in een bepaalde richting in, dat men daar degenen zocht die voor de dood van de afgebeelden verantwoordelijk werden geacht. Het Mimikaanse *kaware* – eigenlijk *ku kaware* – is een combinatie van prauwen- en maskerfeest, zoals we die in Asmat kennen onder de naam *tsjimbi* en *jipai*. Bovendien kent het een met de zon samenhangend ritueel waarbij mannen van middelbare en oudere leeftijd op ceremoniële wijze sagoboktorlarven en paalwormen nuttigen (*Pouwer* 1955, p.213) en dat sterk verwant is aan het Asmatse *jimbwi*. Het omvat zowel het element van verzoening met de vooroudergeesten, dat de kern van het *jipai* vormt, als dat van uitwisseling van wraakplichten en voorbereiding tot de strijd, die de respectievelijke hoogtepunten van het *mbismbi* en het *tsjimbi* vormen. Omdat de *ndat-jinitsj*, de bij het *jipai* gebruikte maskers, voor vrouwen en kinderen gevaarlijk worden gedacht, dienen zij binnen de beslotenheid van de *jew* te blijven.

Het gevaar zou vooral schuilen in de verentoeven, die de maskers sieren als de geesten op de sluitingsavond van het *jipai* dansend ten tonele worden gevoerd. Gebruikte maskers zijn voor buitenstaanders tegen vergoeding tamelijk gemakkelijk te bemachtigen. Daarentegen staat men de bijbehorende verentoeven ongaarne af. Zo werden ons de verentoeven van de maskers die bij het *jipai*feest in Sjuru dienst hadden gedaan pas na veel aandringen en na uitvoerige beraadslagingen tussen de groepsoudsten omzichtig ter hand gesteld. Uitdrukkelijk moesten we beloven, dat we de toeven veilig zouden opbergen, zodat zij het vrouwelijke huispersoneel nimmer onder ogen zouden kunnen komen.

In het meest westelijke deel van het Asmatgebied – het gebied van de Warowé, de Waituku en de overige met hen verwante groepen, alsmede dat van de Jaun- of Kainakgroepering – kennen we, behalve de eerdergenoemde rituelen, ook het *embaktsjem* met de dodenprauw, *uramon*, als hoofdattriboot. Het neemt er geheel of gedeeltelijk de plaats in van het feest van de geestenpalen. Daarenboven beschouwt men het in de streek waar het wordt gevierd als het belangrijkste initiatieritueel. De *uramon* herinnert aan het attriboot dat in het Mimikaanse *kiwa*-ceremonieel wordt gebruikt en dat de naam *urumane* draagt. Het *embaktsjem* zelf is nauw verwant met het Mimikaanse *emakame* dat, evenals het *wuu kakuru*, de herschepping van de mens uit het lichaam van de reuzenvaraan – de mythe van Mbirokotejao – als hoofdthema heeft.

Het *karapao* geldt als het Mimikaanse initiatieritueel bij uitstek. Zijn hoogtepunten zijn het *mbirimu kame*, het ritueel van de neusdoorboring, en het *tawri kame*, waarbij de initiandi *tawri* (tot de enkels afhanginge schorten) dragen. Ook de Asmatters kennen meerdere vormen van initiatie. We noemden al het *embaktsjem*. De inwijding vindt daarbij plaats in een

speciaal voor de gelegenheid gebouwde hut. De initiandi mogen deze zolang de inwijding duurt alleen verlaten, wanneer er geen gevaar bestaat, dat zij door vrouwen of kinderen worden gezien. Na afloop van de inwijdingsperiode die tenminste enige weken in beslag neemt, komen zij als herboren tevoorschijn. In het gehele Asmatgebied kent men voorts ter gelegenheid van het *ndao-ji* de initiatie van jongens met behulp van een *ndao kus* (= gesnelde kop). In Fos, een *somot* van de Kaimogroepering werd onze aandacht gevestigd op een initiatie waaraan zowel mannen als vrouwen worden onderworpen en waarbij littekentatouage wordt toegepast. De korte duur van ons verblijf aldaar stond de verkrijging van nadere inlichtingen in de weg. Littekentatouage komt ook elders in Asmat voor.

Tussen de feestencycli in Asmat en die in Mimika bestaat bij alle overeenstemming een opmerkelijk verschil: tegenover het ontbreken van snel-feesten bij de Mimikanen en de Sempanowé staat het ontbreken van varkensfeesten bij de Asmatters.

6.5 Magisch handelen

De bijzondere positie van de kringloop van het *ji* resp. *kapità* in het wereldbeeld van Asmatters en Mimikanen in aanmerking genomen, is het niet verwonderlijk, dat zij die kringloop door middel van speciale magische verrichtingen trachten te beïnvloeden. Voorzover magie niet reeds in gewone alledaagse gedragingen vervat is, kost zij nogal wat tijd en energie. Naast dit economische aspekt vertoont de magie in Asmat en Mimika een belangrijk sociaal aspekt. Het algemene streven naar evenwicht tussen *ji* en *mbi* en de bij eenieder levende wens de *ji*-stroom zo te leiden, dat hij er zelf het meest baat bij vindt, beïnvloeden nl. de sociale interactie in hoge mate. Alle fêesten of rituelen zijn mede te beschouwen als magische rituelen, met behulp waarvan men zich als groep verweert tegen de *mbiw* resp. *mbiïwé* en waarmee men de *ji-ow* resp. *kapità-wé* op zijn hand tracht te krijgen.

Individueel bedient men zich van medicijn (M. *óoto*; A. *araw*); de daarmee bedreven magie heeft zowel een 'witte' als een 'zwarte' kant; wit voor wie het beoogde effect gunstig is; zwart voor degenen ten koste van wie de magische handeling plaatsheeft. Men heeft medicijnen voor alles en nog wat: oorlog, jacht, visvangst, winning van sago en sagolarven, liefde. Medicijnen en de daarbij behorende formules zijn het zorgvuldig bewaakte bezit van de enkeling of, zoals bij oorlogsmedicijnen het geval is, van *taparú* of *jew*. Een bijzondere plaats wordt ingenomen door de *tsjesar pok* of *tarej pok*, de Asmatse relikwieën van de voorouders.

Als iemand zich door *óoto* c.q. *araw* bedreigd voelt en twijfelt aan de toereikendheid van zijn eigen magische vaardigheden, roept hij de hulp in van de specialisten op dit terrein; het enige waarop in Mimika van min of meer beroepsmatige specialisatie kan worden gesproken. In Mimika zijn dat

de *óoto-ipikare* of, beter nog, de *kaputi-ipikare*. Laatstgenoemden worden niet als echte mensen, *wenatà*, beschouwd, maar als reïncarnaties van *kapitá-wé*, waarvan men beweert, dat zij onsterfelijk zijn. *Kaputi-ipikare* zouden volgens onze informanten ongevoelig zijn voor ziekten en – hun typische kenmerk – op een raadselachtige manier aan hun einde komen.

In elke Asmatnederzetting woont een aantal *namer-ow*, kontaktpersonen voor de communicatie met de geestenwereld. *Van Amelsvoort* (1964, p.53) schrijft over hen: 'it is doubtful whether these contact persons are regarded as real human beings'. Men roept hun hulp o.m. in voor het opsporen van ziekte- en doodsoorzaken, voor de naamgeving aan kinderen en voor het vaststellen van geschikte data voor de viering van rituelen en het gaan op krijgstoct. Onze ervaringen bevestigen, dat 'many oral reports about black magic in the Asmat are difficult to check'. Voor Mimika geldt trouwens hetzelfde.

7. SAMENVATTING

Tot voor kort vertoonde het westelijke deel van de zuidelijke kustvlakte van West-Irian alle kenmerken van een langdurig isolement. De vlakte valt uiteen in een tweetal gebieden t.w. Mimika en Asmat. Beide worden bewoond door een bevolking die technologisch op een laag peil staat. De wijze waarop zij in haar levensonderhoud voorziet brengt territoriale mobiliteit met zich. De bevolkingsdichtheidscoëfficiënt is, voor zover we kunnen nagaan, in het gehele gebied vrijwel gelijk en wijst op een bij de gegeven technologie hoge benuttingsgraad van de bodem en de overige natuurlijke rijkdommen. De omvang van de nederzettingen vertoont, evenals de frekwentie waarmee zij worden verplaatst, lokale verschillen. Tussen omvang en frekwentie bestaat een negatieve correlatie. De concentratiecoëfficiënt, die de verhouding uitdrukt tussen de gemiddelde omvang van de nederzettingen en de bevolkingsdichtheid ter plaatse, hangt nauw samen met de geomorfologische situatie.

In economisch opzicht zijn de groepen – *jew* en *taparú* –, waarvan het aantal per nederzetting uiteenloopt en die tot enige honderden leden kunnen tellen, zelfverzorgend. Alle beschikken zij over een eigen territorium. De beslotenheid van het groepsleven impliceert een hoge mate van sociale integratie met als gevolgen een sterke sociale controle en, daarmee verband houdend, een uiterst lage mobiliteit van de menselijke arbeid. Het laatste is vooral van belang met het oog op de economische ontwikkeling.

Het geheel van binnen de groep bestaande sociale relaties drukt men uit in termen van verwantschap en aanverwantschap. Het instituut van de adoptie is sterk ontwikkeld. Het groepslidmaatschap wordt territoriaal, niet genealogisch bepaald. De gegeven sociale structuur met haar onderverdeling van de samenleving in groepen van mensen die zich met elkaar verwant achten, brengt mee dat de huwelijksregeling veruit de belangrijkste

vorm van interactie is tussen de groepen onderling. Als men de hand houdt aan de bestaande voorkeursregeling, die wil (1) dat een man trouwt met een meisje uit zijn moeders groep en (2) dat elk huwelijk een ruilhuwelijk is (wat eenvoudig toepassing van de wederkerigheidsregel is), leidt dit tot een tweedeling, die in verwantschapstermen kan worden uitgedrukt.

Enkele jaren geleden speelden in de Asmatsamenleving krijgstochten een zeer belangrijke rol, zowel in demografisch, genetisch, sociaal-economisch als in sociaal-psychologisch opzicht. Er zijn tal van aanwijzingen, dat dit voorheen ook in de Mimikaanse samenleving het geval is geweest. De invloed van de krijgstochten op het sociaal-economisch leven betrof vooral de arbeidsverdeling en was aanzienlijk. De vele rituelen of feesten houden alle verband met de oorlogvoering, maar ook los daarvan is hun betekenis, vooral in sociaal en sociaal-psychologisch opzicht, niet te onderschatten. Hun sociale betekenis danken zij, behalve aan de versterking van het *in group*-gevoel, die zij alle met elkaar gemeen hebben, hoofdzakelijk aan hun institutionaliserende invloed op het groepsleven in zijn verschillende aspecten; hun sociaal-psychologische betekenis ontleen zij in belangrijke mate aan de magische kracht die men eraan toeschrijft. In de overgangssituatie, waarin de betrokken samenlevingen bij de openlegging van hun woongebied zijn komen te verkeren, hebben de rituelen een vertragende invloed op de sociaal-structurele desintegratie. Van de andere kant leidt hun viering ertoe, dat de autochtone intelligentsia zich de plaatshebbende veranderingen – juist door hun confrontatie met de mythen die aan de rituelen ten grondslag liggen – beter bewust wordt. Door de viering van de rituelen, en bijgevolg ook de actualisering van de betreffende mythen, van overheidswege te bevorderen, wordt het proces van mentale aanpassing aan de zich wijzigende levensomstandigheden dan ook versneld. Tussen de feestencycli in het Mimika- en die in het Asmatgebied bestaat een grote mate van overeenkomst.

De kern van het wereldbeeld, zowel dat van de Mimikanen als dat van de Asmatters, wordt gevormd door een dualistisch dynamisme. In zijn uitbouw vertoont het animistische trekken. Het vruchtbaarheidsaspect wordt sterk benadrukt. Voorzover we konden beoordelen vormt het een goed geïntegreerd geheel en geeft – of eigenlijk gaf – het een bevredigend antwoord op alle levensvragen waarmee de mens in Mimika en Asmat wordt geconfronteerd. In zaken van levens- en wereldbeschouwelijke aard wordt het gezag van de ouderen algemeen erkend.

Het geheel overziende, menen we een bruikbaar uitgangspunt te hebben verkregen voor het analyseren van de invloed die de openlegging op de oorspronkelijke situatie in Mimika en Asmat heeft gehad.

ANALYSE VAN HET OVERGANGSPROCES

1 DE OPENLEGGING ALS HISTORISCH GEGEVEN

1.1 *Algemeen*

Alvorens over te gaan tot een analytische beschouwing van het proces van confrontatie met de buitenwereld, waarbij achtereenvolgens een aantal aspecten afzonderlijk en in hun samenhang zullen worden belicht, willen we proberen dit proces met behulp van enige historische data in de tijd te situeren. Ten aanzien van het tijdstip waarop de bevolking van het Mimika- resp. het Asmatgebied met de buitenwereld werd geconfronteerd, is er een aanzienlijk verschil. Zowel voor het Mimika- als het Asmatgebied kunnen we de contacten met het westen onderscheiden in:

- a. handelscontacten;
- b. contacten als gevolg van expedities;
- c. bestuurscontacten en -vestigingen;
- d. contacten met missionerende corporaties.

Voor wat betreft Mimika zien we het volgende:

ad a. De handelscontacten, die zich in het verleden vrijwel beperkten tot West-Mimika, zijn al van oude datum. De eerste rechtstreekse aanraking met de westerse wereld vond plaats ten tijde van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie en wel in de eerste helft van de 17e eeuw, toen de VOC vergeefse pogingen in het werk stelde om beslag te leggen op de zich destijds in handen van de Ceramers bevindende handel in massoibast. Incidenteel had Mimika met het westen al eerder, zij het ook indirekt, contact. Dit liep via de Radja's van Namatotte, van origine Ceramese handelaren die zich voornamelijk toelagden op de handel in massoibast, lawangolie, tripang (gedroogde zeekomkommer) en slaven. De oostelijke grenzen van het Radjaschap Namatotte, ook wel Kowai genoemd, waartoe het westelijk deel van Mimika werd gerekend, lagen niet vast. Zij waren mede afhankelijk van de aan wisselingen onderhevige verstandhouding met de plaatselijke bevolking en haar hoofden, van wie de Radja van Kipea het meest op de voorgrond trad.

ad b. Met betrekking tot de expedities, welke het Mimikagebied daadwerkelijk vermochten te bereiken, beperken we ons tot de navolgende korte opsomming. Voor meer gedetailleerde gegevens moge worden verwezen naar de 'Kroniek der aanrakingen met en vestigingen in de Onderafdeling Mimika' van de hand van *Pouwer*, waaraan de navolgende informatie goeddeels werd ontleend. Hoofdstuk VII van diens dissertatie bevat eveneens een uitgebreid historisch overzicht (*Pouwer* 1955, pp. 215 e.v.).

In 1902 voer J. M. Dumas in opdracht van de N.G. Handelmaatschappij langs de Mimikakust die hij op enige plaatsen aandeed. Waarschijnlijk was hij de eerste Europeaan die met de bevolking in nauwer contact kwam. Voor de kennis van het gebied en zijn bewoners leverde de Zuidwest Nieuw-Guinea expeditie (1904-1905), waaraan onder meer werd deelgenomen door ctr. J. Seyne Kok en G. P. Rouffaer, interessant materiaal op. Dr. A. F. R. Wollaston, een der deelnemers aan de onder leiding van W. Goodfellow staande Engelse expeditie, die vanaf 5 januari 1910 tot en met 7 april 1911 in Mimika vertoefde, verzamelde een groot aantal etnografische gegevens. Geleid door Wollaston, werd in 1912 een tweede Engelse expeditie ondernomen, waarbij men er in slaagde de sneeuwtoppen te bereiken.

Tijdens de Militaire Exploratie werd van 1910 tot 1913 het gehele kustgebied van Mimika in kaart gebracht. De aanrakingen met de bevolking waren van weinig vriendschappelijke aard en van persoonlijk contact was nergens sprake.

De Mimika-expeditie (1935-1936) onder leiding van Dr. H. J. Th. Bijlmer verrichtte voornamelijk fysisch-anthropologisch werk. Aan de tochten werd onder meer deelgenomen door de toenmalige civiel gezaghebber Sj. van der Goot en pater H. Tillemans M.S.C. (Bijlmer 1938). In het tweede halfjaar van 1937 maakten A. H. Colijn, F. J. Wissel en J. J. Dozy met een gering aantal dragers en bevoorraad vanuit de lucht hun tocht naar de Carstensztoppen (Colijn 1937). Uitgezonden voor commerciële doeleinden, exploreerde Eric Lundquist het rivierstelsel en de jungle van het Mimikagebied (Lundquist 1952).

ad c. De eerste officiële bestuursdaad in Mimika werd verricht door controleur J. van Oldenborgh toen deze op 11 oktober 1879 nabij Akare, westelijk van Uta, een Nederlands wapenbord aan een boom liet bevestigen.

Tijdens een tocht met de kruiser 'Serdang' en het gouvernementstvaartuig 'Zeemeeuw' bracht ctr. J. H. Kroesen, de eerste in Fak-Fak zetelende afdelingschef van West Nieuw-Guinea, in het najaar van 1901 enige dorpsoudsten, t.w. van Umar, Kipea en Akare, die te Fak-Fak bij hem hun opwachting hadden gemaakt, terug naar West Mimika, waar zij bij Umar aan land werden gezet. In het najaar van 1903 toen Kroesen inmiddels zelfstandig assistent-resident van het een jaar tevoren gestichte Merauke was geworden, had hij tijdens het verrichtingen van peilingen voor de Mimikaanse kust met de bevolking oppervlakkig contact. Zijn opvolger R. L. A. Hellwig voer op 3 april 1907 tijdens een oriëntatieris de Mimikarivier een paar uren op na een bezoek te hebben gebracht aan de nederzetting Wakatimi (Mimika) (Pouwer 1955, p. 228).

Na Palmer van den Broek, die het Mimikagebied eveneens schijnt te hebben bezocht, was de assistent-resident Dumas van 1908 tot 1911 belast met het bestuur over West Nieuw-Guinea, waartoe destijds de Mimikastreek tot aan Kaap Steenboom werd gerekend. Eerst onder het bewind van zijn opvolger, de ass. res. Ingenluyff, was er sprake van een meer daadwerkelijke bestuursuitoefening. De inmiddels tot ass. res. bevorderde J. Seyne Kok vervulde vanaf 1918 de functie van afdelingschef. Zijn opvolger S. J. van der Geuns (1923-1925) maakte er in 1925 gewag van, dat er gelden waren uitgetrokken voor de aanstelling van een distriktshoofd in Mimika; dit met het oog op de veiligheid van Chinese paradijsvogeljagers en -handelaren, van wie er sedert 1915 in het Mimikagebied werkzaam waren, alsmede van hun van de Argunibaai afkomstige Papoeahelpers.

Per 1 januari 1926 werd West-Nieuw-Guinea een onderafdeling, ressorterend

onder de afdeling Ternate. De bestuursassistent (BA) Kulibongso werd in oktober 1926 te Mimika geplaatst als eerste distriktshoofd. Zijn bestuurspost lag aanvankelijk aan de middenloop van de Mimikarivier, maar vanwege het bandjirgevaar besloot men al spoedig te verhuizen naar de strandwal waarop Kokonao thans is gelegen.

De gezaghebber A. L. Vink, van 1929 tot 1932 onderafdelingschef van West-Nieuw-Guinea, blijkt regelmatig in Mimika te hebben getourneerd. Het was tijdens zijn bestuursperiode, dat een reeks van overvallers door Asmatters o.m. op de nederzetting Atuka in 1929, 1930 en in mei 1931 plaatsvond. Laatstgenoemde overval kon evenwel worden afgeslagen. De overvallers werden op de terugweg, na door toedoen van de bestuursassistent (BA) Ismael bin Hambely met behulp van politieversteking en van de op wraak beluste bewoners van Wania, Atuka enz. te zijn ingesloten, in groten getale gedood. Op een tournee met de gezaghebber Van Hespens, een tweetal jaren later, werd genoemde BA uit weerwraak voor de slachtpartij door zijn Asmatroeiers op 17 april 1933 om het leven gebracht. Van Hespens wist ternauwernood te ontkomen.

In 1930 werd het bestuursressort Mimika verdeeld in een ressort Oost-Mimika met als hoofdplaats Kokonao en een ressort West-Mimika met als hoofdplaats Uta, beide te besturen door een bestuursassistent. Het ressort West kwam in 1931 om zuinigheidsredenen weer te vervallen, doch in 1933 werd dan toch de post Uta geopend met de plaatsing aldaar van de kandidaat-hulpbestuursassistent (CHBA) Siahainiya, in 1935 opgevolgd door de BA Tilly. Tot de door oorlogsomstandigheden gedwongen opheffing van de post in 1941, werd het bestuur er achtereenvolgens nog uitgeoefend door de BA's Wairata en Haurissi.

In Oost-Mimika vond in 1937 de opening van de bestuurspost Japero plaats en werd de hulpbestuursassistent (HBA) F. Maturbongs als plaatselijk bestuurder aangesteld. Tijdens het bewind van de ass.res. Dr. J. C. C. Haar werd de post in 1938 overgeplaatst naar Agats.

In 1936 (Staatsblad 1936 Nr. 556) is de onderafdeling Mimika ingesteld. Achtereenvolgens had de onderafdelingschef zijn standplaats te Fak-Fak (1936), te Paniai (1938) en wederom te Fak-Fak (1940), welke plaatsen beide buiten de toenmalige onderafdeling zijn gelegen. In november 1942 werden Kononao en omgeving bezet door 300 man Japanse mariniers, een aantal dat geleidelijk opliep tot ca. 800.

Nadat in december 1945 de ass.res. Link, de ctr. Van der Capellen en de adsp.ctr. Polderman een oriënterend bezoek aan het Mimikagebied hadden gebracht, werd onder leiding van de schrijver BB V. P. C. Maturbongs na de Japanse bezetting een begin gemaakt met de wederopbouw van de in verval geraakte nederzettingen. Korte tijd later arriveerde te Kokonao de BA Abdulhalim. Op 31 mei 1946 ging te Kokonao, nadat de toenmalige adsp.ctr. A. R. van Zeeland daags tevoren was aangekomen, de Nederlandse vlag weer in top. Begin augustus van datzelfde jaar had men voor het eerst na de bezetting weer te kampen met een overval door Asmatters en wel op Inaoga, dat ook tegen het einde van de jaren twintig en in het begin van de jaren dertig meerdere malen van dergelijke overvallen het slachtoffer was geworden. Tot omstreeks 1950 kwamen zij sedertdien weer regelmatig voor. Met name in het oostelijk deel van Mimika lag het accent van de bestuursvoering nog geruime tijd op de pacificatie en de beveiliging tegen Asmatovervallen. In latere jaren verkregen de tochten van de Asmatters een meer vredelievend karakter. Op gezette tijden verschenen toen

groepen Asmatters te Kokonao met het verzoek ook in hun woongebied weer een bestuurspost te openen. Aan de voornaamste beweegreden van dit verzoek, t.w. de wens te delen in de rijkdom van tabak en ijzerwaren, met name bijlen, die naar Asmats bevinden aan de aanwezigheid van een bestuurspost verbonden was (zie p.90), lieten zij geen twijfel bestaan. Op 24 mei 1948 had ook de herbezetting van de post Uta plaats. De klerk BB L. Renjoet werd er belast met de werkzaamheden van hoofdbestuursassistent. Sedert de officiële heropening van de post Kokonao na de Japanse bezetting tot aan de overdracht van het bestuur over West-Nieuw-Guinea aan het tijdelijke beheersorgaan van de Verenigde Naties (UNTEA), werd over de onderafdeling Mimika in een tijdsverloop van 16 jaren het bestuur achtereenvolgens gevoerd door elf onderafdelingshoofden. De langste ambistermijn bedroeg 5½ jaar, de kortste – de laatste die werd afgebroken door de bestuursoverdracht aan de UNTEA op 1 oktober 1962 niet meegerekend – 10 maanden.¹

ad d. De eerste vertegenwoordiger van missionerende corporaties die in Mimika voet aan wal zette was pater C. J. F. le Cocq d'Armandville S.J. Tijdens zijn in 1896 met een schoener naar het oosten ondernomen tocht deed deze op de terugweg van Straat Marianne de nederzetting Kipea aan. Zodra hij zich na afloop van zijn bezoek weer aan boord wilde begeven, is hij, naar verluidt onder verdachte omstandigheden, verdronken (*Rombouts Camps* 1961). Ruim 30 jaren later, en wel op 9 mei 1927, werd het werk van Le Cocq d'Armandville opnieuw opgevat. Mgr. J. Aerts MSC en pater F. Kowatzki MSC van de hoofdstatie der R.K. Missie te Langgoer (Toeal) op de Kei-eilanden gingen toen, vergezeld van een tweetal Keiese onderwijzers, te Kokonao aan land. Met dit bezoek werden de regelmatige werkzaamheden van de R.K. Missie in de Mimikastreek ingeluid. Aanvankelijk bleven alleen de beide onderwijzers B. Renjaan en Chr. Rettob te Kokonao achter, maar op 27 mei 1928, een jaar later dus, vestigde pater Kowatzki zich voor goed te Mimika. Tijdens de volgende kenteringsperiode, een half jaar daarna, voegde de broeder-timmerman J. Crooymans, die op 12 november 1928 vanuit Kei naar Kokonao was vertrokken, zich bij hen.

Pater H. Tillemans MSC vestigde zich in juni 1930 te Uta, dat de tweede statie van de R.K. Missie in het Mimikagebied werd. Nadat op 11 november 1932 de pas uit Kei gearriveerde pater Rievers MSC zich bij zijn confraters in het Mimikagebied had gevoegd, verving pater Tillemans te Kononao pater Kowatzki, die om gezondheidsredenen naar Kei moest terugkeren. Met betrekking tot het proces van geleidelijke kerstening deelt *Pouwer* mede, dat dit proces aanmerkelijk werd bespoedigd naar aanleiding van berichten dat de Zending zich ook in de streek

1. m.i.v. 30 mei 1946: adsp.ctr. A. R. van Zeeland
- 11 mei 1947: CHBA V. Maturbongs
- aug. 1948: HBA L. Renjoet
- 2 mei 1949: ctr. M. Paliama
- 19 nov. 1954: ctr. C. S. I. J. Lagerberg
- 13 apr. 1956: ctr. R. A. Snell
- 7 jan. 1958: ctr. K. J. M. de Jong
- 28 apr. 1959: ctr. C. J. Schneider
- 20 febr. 1960: ctr. I. F. Veldkamp
- 2 juni 1961: ctr. H. A. van der Schoot
- 23 juni 1962: adm.ambt. G. Blok

zou gaan vestigen (1955, p. 233). Tot medio 1933 droeg de missionering een uitgesproken extensief karakter.

De periode van de dubbele zending duurde in Mimika vanaf het begin van de jaren dertig, toen de Molukse Protestantse Kerk haar activiteiten begon te ontplooiën (in november 1933 kwamen de eerste Protestantse godsdienstleraar en onderwijzers aan), tot april 1937 toen de Synode van de Indische Kerk besloot zich uit Mimika terug te trekken (*Pouwer* 1955, p. 235). Daarmee kwam een einde aan de voor de Mimikanen in materiële opzicht zo voordelige tijd welke het gevolg was van de rivaliteit tussen de katholieke Keiese en de protestantse Ambonese onderwijzers, die ruimschoots gelegenheid bood beide partijen tegen elkaar uit te spelen.

In de loop van het jaar 1953 nam de Franciscaner Missie de taak van de missionarissen van het H. Hart in Mimika over. Het zendingswerk op evangelische grondslag werd in 1956 opgenomen door een Amerikaanse zendingsorganisatie The Evangelical Alliance Mission (TEAM), waarin een aantal Kerken samenwerkt. In haar wijze van aanpak wijkt TEAM – een organisatie met een enigszins sectarische inslag – aanzienlijk af van de methode, die tot dusverre werd gevolgd door de R.K. Missie en door de Molukse Protestantse Kerk (GPM), welke laatste zich sedert het staken van haar zendingsarbeid in Mimika nog slechts beperkt tot de geestelijke verzorging van haar te Kokonao wonende, van elders afkomstige lidmaten. Meer dan laatstgenoemde corporaties tracht TEAM door intensief gebruik te maken van de volkstaal – o.m. met behulp van grammofoonplaten – het christendom ingang te doen vinden. Haar streven is er in eerste instantie op gericht om met gebruikmaking van kennis van de plaatselijke gewoonten en ethiek, een beperkt aantal volgelingen van de hoofdwaarheden van de door haar gepredikte leer te doordringen om de zo gevormde kern later te kunnen inschakelen bij voortschrijdende kersteningsarbeid. De MSC-missionarissen daarentegen trachten met name tijdens de beginperiode van de R.K. Missie in Mimika een aanvankelijk weinig diepgaande geloofskennis op de snelst mogelijke wijze over het gehele gebied te verbreiden. Daartoe bedienden zij zich van Keiese dorpschoolonderwijzers en catechisten.

Teneinde ook het proces van westerse beïnvloeding met betrekking tot het Asmatgebied historisch te kunnen plaatsen, volgen we met het oog op de vergelijkbaarheid ten aanzien van de contacten van dit gebied met de buitenwereld een opstelling, parallel aan de voorgaande. Zoals gezegd onderscheiden we de contacten ook hier in:

- a. handelscontacten;
- b. contacten als gevolg van expedities;
- c. bestuurscontacten en -vestigingen;
- d. contacten met missionerende corporaties.

Voor een handzaam overzicht zij verwezen naar de eerdergenoemde dissertatie van *Van Amelsvoort*, waarvan hoofdstuk III – 'History of Contacts with the Asmat' – geheel is gewijd aan de aanrakingen die het gebied met de buitenwereld had.

ad a. Anders dan het Mimikagebied kan het Asmatgebied niet terugzien op uit het verleden daterende handelscontacten. Zo kende het tot voor kort geen bronzen

gongen, kustprouwen van het torpatype, ijzerwaren, noch de met de aanwezigheid van ijzer verband houdende smeedkunst, zoals die al sedert eeuwen in West-Mimika kon worden aangetroffen. Het oudste contact van commerciële aard – afgezien van de door de oliemaatschappij N.N.G.P.M. vanaf 1950 verrichte wer-vingen van Asmatarbeiders – dateert eerst uit het jaar 1953 toen C. G. Verhey van Wijk, directeur van de N.V. South New Guinea 'IMEX' zich te Agats vestigde. In het begin legde deze zich vooral toe op de krokodillenjacht en de handel in krokodillenhuiden. Na verloop van enige jaren verschoof de N.V. 'IMEX' het zwaartepunt van haar activiteiten van de huidenhandel, die zij meer en meer overliet aan de te Agats gevestigde Chinese handelaar, naar de houthandel. Zij hield zich later nagenoeg uitsluitend bezig met de opkoop van door de Asmat-bevolking gekapt Moluks ijzerhout (*Intsia spec.*), dat grotendeels in dolken werd verhandeld. Ten behoeve van de afscheep voer enige malen per jaar een coaster de Pomatsj of Noordwestrivier op, alwaar de bevolking het hout tevoren op stapelplaatsen bijeen had gebracht. In 1959 stelde de N.V. 'IMEX' te Jamas, waarheen zij vanuit Sauwa/Erma enige jaren eerder was verhuisd, een kleine za-gerij in bedrijf, welke haar in staat stelde dolken ter plaatse te verzagen tot konstruktiehout o.m. ten behoeve van de woningbouw te Merauke.

Hoewel zij niet tot handelskontakten van enige omvang met de bevolking hebben geleid, dient op deze plaats ook melding te worden gemaakt van de door de N.N.G.P.M. in het gebied van de voetheuvels vanaf 1957 t/m 1959 verrichte seismografische, gravimetrische en geologische onderzoeken, alsmede – last but not least – van haar in november 1958 aangevangen proefboring te Jaosakor aan de Süretsj (*Lapré* 1959, p. 26). Met name de proefboring en de bedrijvigheid daaromheen brachten de bevolking van het Süretsjgebied o.m. als werknemer in aanraking met een kapitaalintensieve vorm van modern westers bedrijfsleven. De in Asmat overwegend technische signatuur van het westen als referentiekader is grotendeels van de N.N.G.P.M. afkomstig.

ad b. Hoewel het Carstenz en Cook reeds op 10 maart 1623 resp. 3 september 1770 was gelukt in het gebied van de Cookbaai (Casuarinenkust) voet aan wal te zetten, zij het dat het daarbij in beide gevallen ook bleef omdat zij zich, na door de bewoners van dit gebied te zijn bejild, weer onmiddellijk aan boord van hun op de rede liggende schepen begaven – ook Kolff had op 13 mei 1826 een soortgelijke ervaring –, duurde het, voor zover bekend, nog tot 7 oktober 1904 alvorens het centrale Asmatgebied voor het eerst door Europeanen werd bezocht. Een aantal deelnemers aan de Zuidwest Nieuw-Guinea Expeditie onder leiding van R. Posthumus Meyes de Rochemont bracht toen een bezoek aan het gebied van de Flamingobaai en dat van de Kasteelrivier. In 1907, 1909-1910, alsmede in 1912-1913 vond in het Asmatgebied achtereenvolgens een drietal Zuid Nieuw-Guinea Expedities plaats, waarvan de beide eerste onder leiding stonden van H. A. Lorentz en de laatste werd geleid door A. Franssen Herderschee. Tijdens de tweede Z.N.G.-Expeditie – van 2 september 1909 tot 17 maart 1910 – slaagden Lorentz, Nouhuys en Habbema erin voor het eerst het sneeuwgebergte te bereiken.

Inmiddels had het Gouvernement van Nederlands-Oost-Indië opdracht gegeven het Asmatgebied ook te betrekken in de Militaire Exploratie (1908-1913). Of-schoon de expedities een rijkdom aan gegevens op geografisch, geologisch, botanisch en zoölogisch gebied opleverden, was hun bijdrage tot de kennis van de

lokale bevolking gering. Met de Asmatters zelf had men maar spaarzaam en uiterst oppervlakkig contact. Getuige de schietpartijen droeg dit enige malen een allesbehalve vriendelijk karakter. Na de Militaire Exploratie verdween het Asmatgebied tot ca. 1935 weer uit de officiële belangstelling (*Van Amelsvoort 1964*, p. 61).

In 1922 bracht de etnoloog P. Wirz een bezoek aan het gebied van de Undir of Lorentzrivier. Enige publikaties o.a. over de Asmatkunst getuigen daarvan. Lord Moyne verrichtte in 1935 fysisch-anthropologische onderzoeken in het gebied van de Kasteelrivier en de Asiwe of Kampongrievier. Het jaar daarop (1936) begon de N.N.G.P.M. haar werkzaamheden ter voorbereiding van een exploratie van de streek. De in dit verband ter hand genomen luchtkartering moest wegens het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog worden gestaakt om eerst in 1953 te worden hervat. Vanaf 1950 tot 1957 maakte de N.N.G.P.M. in het Asmatgebied tochten voor de werving van kontraktarbeiders ten behoeve van werkzaamheden elders op Nieuw Guinea. Voor de wervingsakties bestond van de zijde van de Asmatbevolking al spoedig grote belangstelling. Bij genoemde maatschappij waren Asmatters als werkkrachten gewild.

Van de zijde van een mijnbouwonderneming vond medio 1937 in het gebied van de bovenloop van een aantal rivieren in Midden- en Oost-Asmat goud-exploratie plaats. Weliswaar werd goud gevonden, maar omdat de ontdekking van exploitabele voorkomens uitbleef, waren de resultaten alles bij elkaar genomen toch weinig bemoedigend. Aan de bovenloop van de Eilanden- en van de Kolffrivier in het noord-oosten van Asmat stelde een exploratiegroep van het gouvernementeel Kantoor voor Mijnwezen gedurende de tweede helft van 1960 andermaal een onderzoek in naar de aanwezigheid van edele metalen. Ook van deze exploratie waren de resultaten teleurstellend in die zin, dat vooralsnog geen economisch verantwoorde exploitatie mogelijk werd geacht.

ad c. Met betrekking tot de bestuurlijke contacten met het Asmatgebied behoeven we niet ver terug te gaan. De in verband met de bestuurscontacten met Mimika al eerder genoemde assistent-resident J. J. Kroesen bracht, vergezeld van H. van Herwerden, op 16 december 1904 als eerste bestuursambtenaar een bezoek aan het gebied van de Flamingobaai (Centrale Asmat). R. L. A. Hellwig, die zoals we zagen Kroesen als assistent-resident van Merauke opvolgde, bezocht anderhalf jaar later (mei 1906) – eveneens samen met Van Herwerden – de Asiwetsj en de Undir (Lorentzrivier). In oktober van hetzelfde jaar maakten Hellwig c.s. wederom een tournee naar de Flamingobaai en de Casuarinenkust. Het westelijk deel van het Asmatgebied werd door Hellwig in april en mei van het jaar daarop (1907) bereisd en wel tijdens een oriëntatietournee die hem tot in het Mimikagebied bracht. Totdat tegen het einde van de jaren twintig de overvallen van Asmatters op Mimikaanse nederzettingen een verontrustende omvang begonnen aan te nemen – in 1928 op Mukumuga, Amaoga, Otakwa en Inaoga, gevolgd door een reeks van overvallen op Atuka –, was er van bestuurlijke bemoeiing met het Asmatgebied nauwelijks iets te bespeuren. De eerste bestuurscontacten beperkten zich uitsluitend tot strafexpedities. Deze werden ondernomen vanuit Fak-Fak, waarheen ook de gemaakte gevangenen ter berechting werden afgevoerd. In september 1930 bedroeg het aantal gevangenen 17, in juni en juli 1935 resp. 43 en 91. In de herinnering van de bevolking leven de strafexpedities voort als zinloze opjagerijen, die met veel ontberingen gepaard

gingen. Informanten die in 1959/1960 ca. 30 jaar oud waren, hadden ze als kind nog meegemaakt.

De assistent-resident W. J. Cator bezocht tijdens een tournee in december 1936/januari 1937 o.m. de Djajtsj of Bloemenrivier. Op zoek naar een terrein dat zich leende voor de vestiging van een bestuurspost, doorkruisten in het najaar van 1937 de Commissaris van Politie II R. R. van Ravenswaay Claassen en de BA F. Maturbongs de Asmatstreek. In oktober van het daarop volgende jaar vond tijdens een gezamenlijke tournee van de ass.res. A. Boendermaker en W. J. Cator de stichting van de post Agats² plaats. Gezaghebber Rugebregt werd ter plaatse gedetacheerd en een jaar later (in 1939) opgevolgd door genoemde Maturbongs. Het eerste onderafdelingshoofd van Asmat, ctr. J. G. Wegner, aanvaardde zijn functie op 14 januari 1941, doch moest na een maand, en wel op 13 februari, in verband met de dreigende oorlog zijn post vaarwel zeggen.

Na de Tweede Wereldoorlog maakte het toenmalige onderafdelingshoofd van Mimika, ctr. A. R. van Zeeland, in de eerste maanden van 1947 een tournee naar het gebied van de Flamingobaai. Ook ctr. Paliama van Mimika bezocht o.m. in 1950 enige malen het gebied (*Thooft* 1957, p. 10).

De oorlogsperiode gaf een intensivering te zien van de traditionele strijd tussen de Asmatgroepen. Behalve het verlangen naar ijzerwaren en andere artikelen van westerse makelij waarmee de Asmatters incidenteel tijdens hun aanvallen op Mimikaanse nederzettingen hadden kennis gemaakt, schijnt ook de wetenschap, dat de aanwezigheid van een bestuurs- of politiepost in een streek veelal een status quo ten gevolge heeft, met name voor Asmatgroepen die er strategisch niet zo best voorstonden, dan wel hun hegemonie bedreigd wisten, aanleiding te zijn geweest naar Mimika te gaan en daar de autoriteiten te verzoeken in hun gebied een post te openen. Zo tegen m.n. de Mbismamgroepen van Sjuru en Ewer in maart 1947 Mimikawaarts.

In december 1948 trokken ± 6000 Asmatters, t.w. die van Sjuru, Ewer, Ajam, As, Atat, Nakai, Aumarpatsj (Au) en Kapi (*Thooft* 1957, p. 67) het Mimikagebied in, waar de tocht door het Bestuur werd gestuit. Met de belofte, dat ook in Asmat spoedig een post zou worden geopend, slaagde ctr. Paliama er een jaar later in hen naar hun woongebied te doen terugkeren.

Een groep uit Amborep afkomstige personen, die zich enige jaren eerder tot ongenoegen van de plaatselijke Jaqai aan de Digulrivier in het zuiden van het Mappigebied had gevestigd, werd in oktober 1951 onder politiegeleide teruggevoerd. Niet voor lange tijd echter, want op 26 oktober 1953 herhaalde een tweetal jew van Amborep de poging zich aan de Digul te vestigen. De huidige Asmatnederzettingen Waighin en Kaimoon, in de delta van de Digul gelegen, getuigen van het succes van de hernieuwde poging. De mening, dat Amborep uit zijn streek van oorsprong zou zijn gevlucht 'in fear for intervillage wars' (*Van Amelsvoort* 1964, p. 67), kunnen we niet zonder meer onderschrijven. Ter plaatse, zowel in Amborep als in Kaimoon, ingewonnen informatie leerden, dat het vooral interne spanningen in de Amborepgroep waren, die tot de afscheiding hebben geleid. De sagopositie van Amborep in aanmerking genomen, is dit ook wel aannemelijk (zie boven pp. 47 e.v.). De veronderstelling, dat de eerdergenoemde groep van 6000 personen die leden van onderling rivaliserende groepen

2. De naam Agats die aan de nieuwe post werd gegeven is afgeleid van het Asmatwoord 'akat' dat 'goed, mooi' betekent.

omvat, welke tezamen $\pm 1/5$ deel van de totale Asmatbevolking uitmaken, zou zijn gevlucht uit angst voor stamoorlogen, kunnen we al evenmin delen. Mogelijkerwijs heeft het Indonesische woord 'lari', dat in de spreektaal zowel 'vluchten' als 'wegtrekken' kan betekenen, de opsteller van de o.m. door Van Amelsvoort als informatiebron gebezigde stukken parten gespeeld, zodat deze het vlucht-aspekt van de trek wel wat heeft overtrokken. Uiteraard houdt een en ander niet in, dat de door bevolkingsdruk veroorzaakte spanningen in het Asmatgebied geheel en al vreemd zouden zijn aan deze volksverhuizing. Maar dat neemt niet weg, dat die massale trek minder aan angst dan aan de algemene - al dan niet door de sociale druk geïnduceerde - mobiliteit en expansiviteit van de Asmatbevolking dient te worden toegeschreven. Overigens is het de vraag of een dergelijke trek zich bij afwezigheid van westerse contacten in een dergelijke omvang tot buiten het eigenlijke Asmatgebied zou hebben uitgestrekt.

Ultimo 1953 bezocht Resident J. J. Spijker het Asmatgebied ter voorbereiding van de definitieve vestiging van de bestuurspost aldaar. De post Agats, waarop de keuze andermaal viel, werd in november 1954 door ctr. A. R. van Zeeland officieel betrokken. Vanaf zijn heropening is tot 11 september 1962 achtereenvolgens een zevental BB-ambtenaren met het onderafdelingsbestuur in Asmat belast geweest.³

ad d. Het eerste bezoek dat van de zijde van de R.K. Missie aan het Asmatgebied werd gebracht, is dat van pater Vliegen MSC die vanuit Mimika als gast van een groep van de Militaire Exploratie in 1912 een korte tocht maakte door het westelijke deel van Asmat. Nagenoeg een kwart eeuw later (ultimo juli 1936) bezocht pater H. Tillemans MSC, eveneens vanuit Mimika, tijdens een patrouille die enige dagen duurde, het gebied. Van nauw contact met de bevolking was geen sprake. Ook bij de tocht van pater Munster in het gebied van de Eilandenvlakte in mei 1937 ging het, evenals bij de twee voorgaande, alleen om een terreinverkenning. Vanuit Mimika begon het werkterrein van de R.K. Missie zich in de loop van de volgende jaren ook over Asmat uit te strekken. Kort voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zou zij reeds beschavingsscholen hebben geopend in Ajam, Sjuru en Ewer (*Thooft* 1957, p. 10).

In 1950/1951 maakten de paters G. A. Zegwaard en A. Welling MSC een begin met hun reeks van tochten door de Asmatstreek. Met name Zegwaard noteerde daarbij een groot aantal etnografische gegevens. Zijn publikaties getuigen niet alleen van een exakt waarnemingsvermogen, maar ook van een levendige belangstelling voor de Asmatcultuur. Hun grote belang voor de kennis van het Asmatgebied en zijn bewoners ligt meer in het etnografische dan in het antropologische vlak. Gezien de strekking van de publikaties van Zegwaard, die vooral tot doel hadden in bredere kring belangstelling te wekken voor het Missiewerk onder de Asmaters, is dat alleszins begrijpelijk. Blijkbaar heeft het Zeg-

3. m.i.v. 10 nov. 1954: ctr. A. R. van Zeeland
- 28 mei 1956: ctr. J. Thooft
- 31 juli 1957: ctr. Mr. M. Lapré
- 7 febr. 1959: adsp.ctr. H. A. van der Schoot
- 18 okt. 1960: ctr. Mr. J.-W. Kroon
- 9 okt. 1961: ctr. Mr. C. P. Nijhoff
- 13 apr. 1962: ctr. R. C. de Jongh

waard slechts bij uitzondering⁴ voor ogen gestaan bij zijn publicistische arbeid de rol van onderzoeker van die van missionaris gescheiden te houden. Met het aanleggen van strikt wetenschappelijke criteria bij de beoordeling van zijn publicaties zouden we de schrijver dan ook alieen maar onrecht aandoen. De waardering van *Van Amelsvoort* voor het pionierswerk van Zegwaard, dat ook de nodige bouwstenen voor deze studie heeft opgeleverd, delen we geheel en al (1964, p. 69). De eerste tien catechisten, merendeels Mimikanen, werden in 1952 in het Asmatgebied geplaatst. Zegwaard en Welling vestigden in februari 1953 te Agats een Missiestatie, hetgeen het feitelijke begin betekende van de missionering van het Asmatgebied. Op ruime schaal maakte de R.K. Missie daarbij gebruik van Mimikaanse catechisten en Keiese onderwijzers.

In 1956 – nagenoeg tegelijk met haar vestiging te Kokonao – opende The Evangelical Alliance Mission een zendingspost te Agats. Voor de werkwijze van dit genootschap mogen we verwijzen naar hetgeen met betrekking tot de contacten van Mimika met de corporaties reeds werd opgemerkt. In 1960 waren TEAM-zendingen gevestigd te Agats, Ajam, Jaosakor en Pirimapun. Hun volgelingen zijn nog beperkt in aantal.

Sedert november 1958 droegen de Paters van het H. Hart (MSC) de missionering van het Asmatgebied geleidelijk over aan de Amerikaanse Crosier Fathers.

1.2 *Het tijdstip van de confrontatie met de westerse wereld nader bezien*

Een terugblik op de voorgaande reeksen gebeurtenissen uit de geschiedenis van Mimika en Asmat brengt ons ertoe, de jaartallen waarop de contacten van deze gebieden met het westen hun incidentele karakter voorgoed hadden verloren, anders gezegd, waarop de confrontatie met het westen tot historisch feit werd, respectievelijk te stellen op 1926 en 1953.

Immers, ook al kende het Mimikagebied vroegtijdig indirecte handelscontacten met de buitenwereld, handhaafde het Nederlandsch-Indische Gouvernement er al vanaf de eeuwwisseling een nominaal gezag en heeft het gebied sinds 1902 herhaaldelijk in de actieve belangstelling van wetenschappelijke en andere expedities gestaan, toch ving voor deze streek de periode van intensief en permanent contact met de westerse invloedssfeer pas eind 1926/begin 1927 aan. In oktober 1926 werd, zoals we zagen, de bestuursassistent Kulibongso als distriktshoofd te Mimika geplaatst, terwijl vanaf mei 1927, na het bezoek van Mgr. Aerts en pater Kowatzki, ook met de kerstening ernst werd gemaakt.

Hoewel het als definitief bedoelde begin van de openlegging van Asmat reeds enige jaren vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog plaats had – t.w. in 1938 toen de post Agats voor de eerste maal werd geopend en omstreeks welke tijd ook de R.K. Missie haar eerste beschavingsscholen in het gebied oprichtte – moest de uiteindelijke openlegging van dit deel

4. b.v. Zegwaard, G. A., art. 'Head Hunting Practices of the Asmat of Netherlands New Guinea' in *The American Anthropologist*, Vol. 61, Nr. 6 Dec. 1959.

van de zuidelijke laagvlakte, als gevolg van de oorlogsomstandigheden, nog tot na de Tweede Wereldoorlog wachten. In februari 1953 stichtten de paters Welling en Zegwaard te Agats een Missiestatie. Ongeveer gelijktijdig namen ook de commerciële activiteiten van de N.V. 'Imex' er een aanvang. Ctr. Van Zeeland betrok als onderafdelingshoofd de bestuurspost in november 1954.

Als we de term openlegging gebruiken, verstaan we daaronder die eenzijdige van buitenaf ondernomen actie, welke gericht is op de verbreking van het isolement van een landstreek teneinde haar, onder meer door middel van pacificatie van de plaatselijke bevolking en het scheppen van eenvoudige basisvoorzieningen, rijp te maken voor westerse beïnvloeding van konstruktieve aard. Openlegging behoeft op zichzelf geen economische ontsluiting te omvatten en heeft dit m.n. in Mimika en Asmat ook zeker niet gedaan.

1.3 *Wijze van confrontatie*

Wat betreft de wijze van de confrontatie met het westen, merken we naast zekere overeenkomsten een aantal niet onbetekenende verschillen op. Zij hebben voor een deel ook betrekking op de voorgeschiedenis. In verband met de prae-conditionerende invloed daarvan op de betrokken samenlevingen komt het nuttig voor er een enkel woord aan te wijden. In het geval van Mimika waren het aanvankelijk de indirecte handelskontakten met de buitenwereld die, niet in de laatste plaats vanwege de rooftochten waarin zij in een aantal gevallen blijken te zijn ontaard, hun stempel hebben gedrukt op de situatie in westelijk Mimika. Dit, al is hun invloed er noch op de maatschappelijke structuur, noch op de cultuur-in-engere-zin erg diepgaand geweest. Maar het is moeilijk aan hun totale impact het juiste gewicht toe te kennen. We stuiten bv. al meteen op de praktische onmogelijkheid de invloed van die handelskontakten op het karakter van de oorlogvoering volledig te isoleren van de invloed die daarop uitging van de geomorfologische gesteldheid van dit deel van Mimika, dat met zijn beaanbare zandstrand afwijkt van de rest van het gebied. Zo ook moet het op grond van onmiskenbaar recente mutaties in de lokale mythenschat weliswaar aannemelijk worden geacht, dat de vermindering van het isolement – via de verruiming van het topografische gezichtsveld – tot adoptieve veranderingen in het wereldbeeld heeft geleid, maar de mate waarin dit het geval is geweest, valt nauwelijks na te gaan. In par. 3 zal daarop nog worden teruggekomen.

Uit de periode, welke aan de eigenlijke openlegging voorafging, dateren het aannemen van de Radja-titel door oorlogshoofden; de dracht van de kupiah, een hoofddekseel van Moslimorigine; het gebruik van bronzen gongen ter opluistering van rituelen; het gebruik van ijzeren wapens; alsmede de invoering van een van het oorspronkelijke afwijkend prauwtype, van een ander soort atap en van een eenvoudige smeedkunst.

Na ± 1900 waren het een reeks van expedities en enkele ambtelijke oriëntatietournees, die tot weliswaar meer direkte, evenwel nog hoogst incidentele kontakten met het westen hebben geleid.

De voorgeschiedenis van de openlegging van het Asmatgebied vertoont een ander beeld. Anders dan Mimika heeft Asmat niet of nauwelijks aan de reeds uit eeuwen her daterende beïnvloeding via Tidore blootgestaan. Zijn openlegging werd in hoofdzaak voorafgegaan door:

a. incidentele ontmoetingen van de bevolking met groepen van de Militaire Exploratie, waarbij misverstanden in een aantal gevallen schietpartijen veroorzaakten;

b. enige lokale kontakten met wetenschappelijke onderzoekers;

c. een reeks overvallen op nederzettingen in het reeds onder bestuur staande Mimika, welke overvallen werden gevolgd door strafexpedities op Asmats woongebied;

d. enkele het karakter van volksverhuizingen dragende trektochten van grote groepen Asmatters.

Vergelijken we de eigenlijke openlegging van het Mimika- met die van het Asmatgebied, dan valt ons het volgende op:

1. Tussen de tijdstippen waarop beide gebieden werden opengelegd lag een tijdsbestek van ruim een kwart eeuw, gedurende welke periode de Tweede Wereldoorlog de politieke verhoudingen in Zuidoost-Azië en Oceanië ingrijpend veranderde.

2. Bij de openlegging van Asmat viel het accent in sterkere mate dan in Mimika het geval was geweest, op de pacificatie.

3. Zowel in Mimika als in Asmat hebben de corporaties, in het bijzonder de R.K. Missie, in de openlegging een belangrijk aandeel gehad, zij het ook dat dit aandeel in Mimika relatief groter was dan in Asmat.

4. Meer dan in Mimika, waar zowel het Gouvernement als de corporaties zich bij hun contact met de bevolking vrijwel uitsluitend bedienden van hulpkrachten van Oost-Indonesische origine, droeg de confrontatie in Asmat van meet af aan een rechtstreeks karakter, vooral ook omdat men er in ruimere mate gebruik maakte van uitgezonden Europees personeel. Van belang is, dat juist gedurende de periode van 1926 tot 1953 de westerse benadering van niet-westerse gebieden en samenlevingen aanzienlijke veranderingen heeft doorgemaakt. Uiteraard heeft dit mede geleid tot hetgeen onder (4) werd vermeld. Wegens de betekenis, die in verband met het overgangsproces – met name in Mimika – moet worden toegekend aan de inschakeling van Oost-Indonesische hulpkrachten, is het gewenst aan deze faktor nader aandacht te besteden. Zoals in het navolgende zal worden aangetoond, heeft die inschakeling het verloop van het proces nl. in aanzienlijke mate medebepaald.

Kenmerkend voor de confrontatie met de westerse invloedssfeer in Mimika is, dat zij verliep via een tussenlaag die bestond uit lagere be-

stuursambtenaren, als HOBA's, BA's en (C)HBA's,⁵ en uit dorpschool- (eigenlijk beschavingsschool-)onderwijzers (I. guru's) van Ambonese, Keiese en Tanimbarese origine. De infiltratie van westerse denkbeelden en andere immateriële kultuurelementen geschiedde door een oosterse zeef, die deze vertekend en losgemaakt uit hun oorspronkelijke context doorliet. De confrontatie met het westen betekende voor de Mimikanen dan ook allerminst een ontmoeting met het totale waardenstelsel, waarmee de westerse mens van jongsaf vertrouwd is en dat met name voor de volwassene een hoge mate van consistentie bezit.

Voor Mimika hield het op ruime schaal inschakelen van uit Oost-Indonesië afkomstige krachten als lager kader bij het bestuurs- en missiewerk in, dat nagenoeg alle contact van de Mimikaanse bevolking met Europese bestuursambtenaren en missionarissen – mede als gevolg van taalmoelijkheden – liep via de zich etnisch superieur voelende tussengroep der Keiezen. Met nauw verholen minachting keek deze neer op de lokale bevolking met haar zo hemelsbreed van het eigen vertrouwde adatpatroon afwijkende gebruiken. Het beeld dat de betrokken westerlingen zich als gevolg daarvan van de Mimikanen en hun cultuur vormden, was sterk gekleurd door de vooroordelen van guru's en bestuursassistenten. In het algemeen viel het weinig vleiend uit. Van een vlotte rechtstreekse communicatie tussen Mimikanen en Europese vertegenwoordigers van Bestuur, Zending en Missie was geen sprake, laat staan van openhartige gesprekken. Zo de bevolking al verlangens mocht hebben, die niet strookten met hetgeen door de guru's en/of (CH) BA's voor haar welzijn nuttig werd geoordeeld, ontbrak haar toch ten enen male de gelegenheid, die verlangens ook aan de superieuren van de betrokken onderwijzers en/of lagere bestuursambtenaren kenbaar te maken.

Onder dergelijke omstandigheden kon men van de zijde van de beleidsinstanties (Bestuur en corporaties) hooguit hopen, dat guru's en (CH) BA's zich met degenen die aan hun professionele zorgen waren toevertrouwd dusdanig identificeerden, dat de eigen behoeften – bewuste zowel als onbewuste – van de bevolking niet zonder meer op de achtergrond werden geschoven. Dat die hoop wegens het in de intermediaire groep overheersende ethnocentrisme veelal ijdel was, lijdt geen twijfel. Alleen bij wijze van uitzondering fungeerden guru's en (CH) BA's als spreekbuis van de vox populi. Steevast waren het eerder de door de guru's bij de bevolking aanwezig veronderstelde of haar eenvoudigweg toegeschreven behoeften dan de door haar in werkelijkheid ervaren behoeften, die de tournerende controleurs, zendelingen of missionarissen ter ore werden gebracht.

Dank zij de sancties van de – Ambonese – bestuursassistenten slaagden de door de R.K. Missie in Mimika geplaatste Keiese guru's er als regel in,

5. De rang van CHBA (= kandidaat-hulpbestuursassistent) was de laagste in de bestuursdienst; een distriktshoofd was gewoonlijk een BA (= bestuursassistent) danwel een HOBA (= hoofdbestuursassistent).

de hun als standplaats toegewezen nederzettingen naar het uiterlijk te veranderen in dorpen van het ook elders in Oost-Indonesië gebruikelijke type. De oorspronkelijke semi-permanente woningen van de basisnederzettingen (zie pp.30 e.v.) werden vervangen door weliswaar wat meer solide, maar ook veel bewerkelijkere huizen naar Moluks voorbeeld. Terwille van schoolbezoek, eredienst, godsdienstonderricht en bestuursvoering werden de Mimikanen aangespoord, overgehaald en/of gedwongen zich blijvend in verzamelnederzettingen op de strandwallen te vestigen. Onder leiding van de guru die zich geruggesteund wist door de schoolbeheerder en door de R.K. Missie in het algemeen, legde de bevolking schooltuinen aan. Onderhouden door de schooljeugd, dienden zij hoofdzakelijk tot het levensonderhoud van het gurugezin.

De onderwijzersvrouw, njora (afgeleid van het Portugese *senhora*), rekende de opvoeding van de vrouwelijke jeugd buiten schoolverband tot haar taak. Zij stelde daartoe haar keuken ter beschikking en hield de meisjes bezig met huishoudelijke karweitjes als het halen van water, het hakken van brandhout, het naar landelijk-Indonesische trant oppassen van van haar kinderen enz. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke schooljeugd werd groepsgewijs ten behoeve van haar keuken op visvangst gestuurd. Soms, lang niet altijd, leerden de aan de njora toevertrouwde meisjes ook koken, wassen, naaien en verstellen. De woonvertrekken van het gurugezin waren gewoonlijk verboden terrein voor de, enigszins euphemistisch, 'pleegkinderen' (I. anak piara) genoemde meisjes. Kenschetsend voor het in West-Irian alom verbreide instituut van de anak piara is, dat aldaar woonachtige Europeanen het woord anak piara doorgaans alleen kenden in de betekenis van 'huisbediende'.

In de nederzettingen waar de guru's zich intensief met het doen en laten van de bevolking bezig hielden, kon men gedurende de eerste jaren na de openlegging een opmerkelijke activiteit waarnemen. Kerkgebouw, school en onderwijzerswoning werden in korte tijd opgetrokken, woningen werden vernieuwd, tuinen aangelegd. De hele bevolking spande zich hevig in om op de guru een goede indruk te maken en zodoende bij Missie en Bestuur in een goed daglicht te worden geplaatst. Na de aanvankelijke roes van arbeidslust en medewerkingsgezindheid hield de activiteit, op lager peil weliswaar, nog enige tijd aan. Maar daarna verflauwde de belangstelling van de zijde van de bevolking zienderogen en trad een stilstand in de 'vooruitgang' op, waarvoor nochtans op het eerste gezicht geen reden valt aan te wijzen.

De gang bleek er al na enige jaren volkomen uit te zijn en wat destijds door Bestuur en Missie als ontwikkeling werd gezien – we laten een ogenblik in het midden in hoeverre er van werkelijke ontwikkeling sprake was – vertoonde alle kenmerken van stagnatie.⁶

6. Behalve in het Mimikagebied deed dit verschijnsel zich o.m. ook in sterke mate voor in het Marind-gebied.

Hoewel we in par. 3 van dit hoofdstuk nog in breder verband op dit onderwerp zullen terugkomen, kan op voorhand reeds worden opgemerkt, dat de oorzaak van de stagnatie ten dele bij de guru's zelf dient te worden gezocht. Immers na een huns inziens zeer behoorlijke bijdrage tot de veronderstelde verbetering in de oorspronkelijke situatie te hebben geleverd, beschouwden de guru's hun beschavingswerk als voltooid. Enerzijds ontbrak het hun aan de materiële middelen en de kennis om het bereikte peil te overtreffen, anderzijds achtten zij hun ideaal van een goed georganiseerde dorpssamenleving met henzelf aan de top van de maatschappelijke hiërarchie wel zowat verwezenlijkt. De nederzetting bestond na korte tijd uit een aantal uniforme ééngezinswoningen, volgens hun aanwijzingen in rechte lijnen en op regelmatige afstanden van elkaar gebouwd. Kerk- en schoolgebouw, alsmede de – ruim opgezette – onderwijzerswoning hadden een vaste, centrale plaats. Dat de bereikte uiterlijke hervormingen van het dorpsbeeld zelden of nooit aan de leefbaarheid van de nederzetting ten goede kwamen, integendeel daaraan meestal aanzienlijk afbreuk deden omdat daarbij niet of nauwelijks rekening was gehouden met de levenswijze van de bevolking, kwam eenvoudig niet bij hen op. Met behulp van een grote schare pleegkinderen in de keuken en op het erf liep de guru-huishouding immers voortreffelijk. Tuinprodukten kwamen regelmatig ter beschikking van het gurugezin, terwijl de visaanvoer gewaarborgd was, zodat de njora, behalve voor eigen gebruik, ook visprodukten kon bereiden voor een bescheiden ruilhandel met gurugezinnen elders en met Chinese handelaren. Kortom, het levenspeil van de onder vrij armelijke omstandigheden begonnen guru's, had zich na verloop van tijd tot een peil ontwikkeld, dat zij op het arme Kei met zijn starre standenmaatschappij alleen in uitzonderingsgevallen zouden hebben kunnen bereiken.

Hoewel de toegenomen welvaart van de guru's op zich weinig bevorderlijk was voor voortgezette hervorming van de dorpsituatie, is daarmee de stagnatie, ook voor zover de oorzaak daarvan bij de guru's zelf is gelegen, stellig niet geheel te verklaren. Voor de stagnatie mede verantwoordelijke factoren waren bovendien (a) een zekere sleur en 'bedrijfs'blindheid e.e.a. mede veroorzaakt door de slechte verbindingen met de buitenwereld; (b) de stijgende gemiddelde leeftijd van het onderwijzerskorps, waardoor de guru's aan hervormingsdrang inboetten en hun energie zich minder op het totstandbrengen van wijzigingen dan op de consolidatie van het reeds bereikte ging richten; en (c) de omstandigheid, dat de zorg voor de eigen opgroeiende kinderen en, in het bijzonder, de regeling van hun huwelijken steeds meer van hun aandacht ging opeisen. In verband met het Keiese standenstelsel en het in West-Irian naar verhouding geringe aantal Keiezen in de standen waarbinnen men het aangaan van echtverbintenissen aanvaardbaar achtte, was dat immers allerminst een sinecure.

Met de serviliteit, die de Keiezen van de Mimikanen verwachtten en die onmisbaar was voor de handhaving van hun moeizaam verworven positie, was het mondig maken van de bevolking, voor zover dit was gericht op het

verwerven van medezeggenschap ook in die dorpsaangelegenheden welke liggen buiten de traditionele sfeer, of zelfs maar het accepteren van Mimikanen als gesprekspartners, in flagrante tegenspraak. De neofeodaal aandoende trekken, die de verhouding tussen de guru's en de dorpsbewoners kenmerkten, moeten in belangrijke mate aan de op Kei bestaande maatschappelijke structuur worden geweten. Immers, de exclusiviteit van de aan kasten herinnerende standen bracht met zich, dat Papoea's in het algemeen tot de laagste sociale categorie – in feite die van de horigen – werden gerekend. Indien goedwillende guru's en bestuursassistenten van Keiese origine zich al eens een vriendelijke en humane wijze van omgang met de bevolking veroorloofden, droeg hun optreden toch altijd een paternalistisch stempel. De sociale kloof die tussen de bevolking en de guru's vanaf de openlegging van het Mimikagebied bestond, werd door laatstgenoemden kunstmatig zo breed mogelijk gehouden. Ter illustratie: In een bepaalde Mimikaanse nederzetting beschouwden de bewoners het nog in 1961 als een bijzonderheid, dat de plaatselijke onderwijzer een groepsoudste die hij tot voor kort bij zich placht te ontbieden – b.v. voor het doorgeven van officiële mededelingen en opdrachten – zelf in diens woning ging opzoeken. In een andere vertelde men met leedvermaak, dat het schoolhoofd (sinds kort van bestuurswege uitgeschakeld als tussenpersoon bij de communicatie tussen het distrikthoofd en de lokale bevolking) voor het eerst in zijn al tientallen jaren durend verblijf ter plaatse een groepsoudste die bij hem op bezoek was, een stoel – een gebruiksvoorwerp dat in Mimika als statusobjekt dienst doet – had aangeboden.

Gelet op het voorgaande geloven we, dat het op grote schaal aanstellen van Keiese leerkrachten en hun inschakeling bij de openlegging van de Mimikastreek, wegens hun ethocentrisme en hun overmatig standbewustzijn – een gevolg van het Keiese standenstelsel – weinig gelukkig moet worden geacht voor de in later jaren door de beleidsinstanties geëntaamde gemeenschapsontwikkeling. Waarom het uitgerekend Keiezen zijn geweest die door de Missie als onderwijzers en catechisten zijn ingezet, laat zich niet moeilijk raden: De Kei-eilanden waren dichtbij gelegen; zij kenden als gevolg van de krappe bestaansmogelijkheden een voor toenmalige Indonesische begrippen laag levenspeil en boden uitermate schaarse werkgelegenheid voor de door de Missiescholen afgeleverde, merendeels uit de beide hoogste standen gerekruteerde semi-intellektuelen. Bovendien was het christendom er jong en militant, hetgeen overigens, wegens de daarmee gepaard gaande overmatige geloofsijver van de aangetrokken catechisten en onderwijzers, niet zonder bezwaren bleek. Al met al had de vanuit Langgoer opererende Missie het bij haar werving van krachten ten behoeve van de kerstening van West-Irian niet moeilijk.

2.1 Algemeen

De analyse van de oorspronkelijke situatie leverde een aantal gegevens op, die van invloed zijn op het verloop van de hervormingen die door de integratie van de autochtone samenleving in de wereldhuishouding worden vereist. Vervolgens hielden we ons bezig met de openlegging van het woongebied en de confrontatie met het westen. Hetgeen daarbij aan de orde kwam, is eveneens bepalend voor het verloop van die hervormingen. In navolging van *Köbben* zouden we in dit verband van interne resp. externe factoren kunnen spreken (1964, p.58). Het onderscheid is voor deze studie in zoverre relevant, dat de externe factoren in meerdere mate dan de interne voorwerp zijn van beïnvloeding door de gegeven kontaktsituatie. Dit houdt verband met het karakter van de wisselwerkingen die bij de confrontatie optreden en die vooral ook in het sociaal-psychologische vlak liggen. Zo illustreren de wijze waarop en de omstandigheden waaronder de confrontatie in Mimika plaatsvond overduidelijk hoe paternalisme (van de zijde van de westerse vertegenwoordigers) en filialisme (van de zijde van de autochtone bevolking) elkaar, zoals *Van Baal* opmerkt, uitlokken en bevestigen (1967, p. 72).

Thans willen we de konsekwenties ter sprake brengen die de openlegging, alsmede de daarop gevolgde activiteiten van Westerse instanties hebben gehad voor de autochtone samenleving. Met gebruikmaking van het voorgaande willen we nagaan wat de implicaties op demografisch, antropogenetisch, sociaal en economisch gebied zijn geweest. We pretenderen daarbij geenszins uitputtend te zullen zijn. De vraag die ons in het bijzonder bezig houdt, is die naar de verschillende wijzen waarop de human factor wordt beïnvloed.

Maar vóór we overgaan tot het traceren van de wegen van beïnvloeding, nog een enkele opmerking. De oorspronkelijke situatie was gekenmerkt door evenwicht en wel in die zin, dat, dankzij de aanwezigheid van een ingebouwde regelketen, het biologische voortbestaan van de mens ter plaatse was veilig gesteld. Van die keten maakten de traditionele sociale instituten, meer in het bijzonder die welke rechtstreeks betrekking hebben op de voortplanting en op het gebruik van de beschikbare natuurlijke hulpbronnen, deel uit. In hun hoedanigheid van schakels droegen die instituten een functioneel karakter. Daarmede was tevens een grens gesteld aan de pluriformiteit, die zij van huis uit als produkten van menselijke expressie bezitten. Doordat zij van lieverlede uitstekend op elkaar waren afgestemd geraakt, paste de sociale structuur waarin zij resulteerden binnen het ecologische kader, dat enerzijds wordt bepaald door de algemene eisen waaraan elke menselijke samenleving nu eenmaal moet voldoen om in stand te kunnen blijven en die zowel van biologische als van sociaal-psychologische en sociaal-economische aard zijn, en anderzijds door de

specifieke gesteldheid van het woongebied. Centripetale en centrifugale krachten van sociale, sociaal-psychologische en economische aard resulteerden, zoals we boven (hfdst. I par. 4) zagen, in een verdeling van de bevolkingsdruk zodanig, dat nauwe aansluiting werd verkregen bij de ruimtelijke verdeling van de opbrengstcapaciteit der over het woongebied verspreide natuurlijke hulpbronnen, t.w. sagocomplexen, viswaters en jachtterreinen. Interessant is in dit verband, dat factoren die ten aanzien van lokale bevolkingseenheden een dysfunctioneel karakter dragen – b.v. inwendige sociale spanningen met name als gevolg van (dreigende) voedselschaarste of van een onevenwichtige sex ratio – voor de samenleving van Mimika c.q. Asmat als geheel tot op zekere hoogte functioneel zijn, nl. in zoverre zij bijdragen tot een optimale verdeling van de bevolkingsdruk over het woongebied als geheel. Het biologische voortbestaan van een mensengemeenschap veronderstelt een zekere souplesse van haar sociale structuur. Immers, zou deze ontbreken dan zouden haar onderscheiden instituten niet in staat zijn tot aanpassing aan de voortdurend optredende wijzigingen in levensomstandigheden, hoe gering die op korte termijn ook mogen zijn. Wanneer we met betrekking tot de oorspronkelijke situatie dan ook menen te mogen spreken van een evenwicht, betreft dat uitsluitend een ex ante-evenwicht en wel een dat zich als gevolg van mutaties in de levensomstandigheden aanhoudend verlegt.

Voor zover we konden nagaan, was het vóór de verbreking van het isolement van Mimika en Asmat zo, dat de traditionele instituten in onderlinge samenhang gelegenheid te over hadden zich aan de over het algemeen zeer geleidelijke veranderingen, die alleen het natuurlijke milieu betroffen, aan te passen. Hun funktionele positie in de regelketen konden zij zodoende ongestoord blijven innemen. Dat die aanpassing dank zij de geleidelijkheid van die veranderingen voor de samenleving als geheel geen problemen van betekenis opriep, neemt overigens niet weg, dat zij voor individuele groepen die door een of andere oorzaak – ziekte, oorlog – al waren verzwakt, katastrofaal kunnen zijn geweest.

Met de openlegging werd dat allemaal anders. Als gevolg van de verbreking van het isolement ging het, in afwijking van voorheen, niet meer alleen om handhaving van het ecologische evenwicht binnen de grenzen van het woongebied, m.a.w. datgene waartoe de traditionele instituten gezien de respectabele ouderdom van de autochtone samenleving opperbest in staat waren gebleken. De bevolking werd door die verbreking van het isolement minder afhankelijk van het lokale ecologische kader. Dit raakte zijn positie van bepalende faktor prompt kwijt aan het ruimere economische kader, zoals dat wordt gevormd door de wereldeconomie, die weliswaar ook ecologisch bepaald is maar dan op mondiale schaal. Het laatste brengt ons echter buiten het bestek van onze (micro)studie, zodat we wat betreft Mimika en Asmat volstaan met de konstatering, dat het betrekkelijk starre, ecologische kader van voorheen vervangen is door het meer flexibele, economische kader, opgelegd door de buitenwereld.

Nu was die vervanging dermate drastisch, dat de traditionele instituten, of wat daarvan nog was overgebleven, niet de vereiste snelle aanpassing konden opbrengen. Door de pacificatie b.v. werden die instituten, welke inherent waren aan de oorlogvoering zo al niet geheel uitgehold, dan toch naar de achtergrond gedrongen. Op zichzelf moest dit reeds tot verstoring van de tegenkoppeling leiden. Daardoor, maar ook door andere externe oorzaken (kerstening, invoering van geld, westerse werkgelegenheid) werd de oude regelketen buiten werking gesteld. We naderen hier een centraal beleidsprobleem: hoe een sociale herstructurering te bewerkstelligen, waarbij de resterende traditionele instituten door modernisering en/of door aanvulling met nieuwe – misschien ook westerse – instituten, nu binnen een mondiaal kader, hun functionele karakter van schakels in een op handhaving gerichte regelketen herwinnen. Dat het weinig zinvol is alle traditionele instituten zonder meer naar het voorbeeld van hun westerse pendanten om te smeden, behoeft in dit verband geen betoog. Men schiet dan het uiteindelijke doel: de handhaving van de gemeenschap in haar 'Umwelt', voorbij.

Het voorgaande vraagt in zijn abstraktheid ongetwijfeld om adstruktie. De overblijvende pagina's van dit hoofdstuk willen we daarom besteden aan een poging tegemoet te komen aan het verlangen naar toelichting. Maar dat we bij de benadering van het aanpassingsproces en de daardoor opgeroepen beleidsproblematiek ook met cybernetische gezichtspunten rekening houden, ligt toch eigenlijk wel voor de hand.

Met betrekking tot de bereidheid van de bevolking zich in te zetten voor sociale en economische hervorming nog een enkele opmerking. Bij de bestudering van een gegeven sociale en economische situatie mag niet uit het oog worden verloren, dat deze in belangrijke mate medebepaald wordt door de wijze waarop de betrokkenen haar beleven. Daarnaast dient er rekening mede te worden gehouden, dat tussen het tijdstip waarop er een verandering in plaatsvindt, en dat van de reactie van de betrokken bevolking daarop, steeds enige tijd verloopt. Het eerste is van belang, omdat de mens de bestaande situatie, zoals die zich aan hem voordoet, bij zijn reactie tot uitgangspunt neemt. Het tweede, omdat in een overgangssituatie als de door ons bestudeerde, veranderingen veelal dermate snel en ingrijpend zijn, dat time lags een belangrijke rol spelen. Wat voor de situatie als zodanig geldt, geldt ook voor de veranderingen daarin, nl. dat zij steeds moeten worden beschouwd in samenhang met de indruk die zij op de bevolking maken en met de reacties die zij oproepen. Het doet er daarbij niet toe of die veranderingen exogeen dan wel endogeen bepaald zijn.

In verband met de houding ten opzichte van bepaalde instituten, hetzij traditionele, hetzij moderne, is het van belang dat, vooral op korte termijn, de functionele betekenis die een instituut bezit als onderdeel van een regelketen nauwelijks van invloed is op de wijze waarop er door de leden van de samenleving over wordt geoordeeld. Of het oordeel over een of ander instituut gunstig of ongunstig uitvalt, hangt nl. in belangrijke mate ook van

andere factoren af. Zo mag het westen in zijn hoedanigheid van referentiekader niet worden onderschat. In Mimika en Asmat viel ons op, dat vooral jongeren zich hierdoor in hun oordeelsvorming lieten leiden. Vooral bij degenen die door school en/of werkkring in een wat nauwer contact met het westen stonden of hadden gestaan stuitten we op een opmerkelijke vooringenomenheid t.o.v. traditionele instituten, terwijl zij al wat westers was vrijwel klakkeloos leken te aanvaarden.

Waardeoordelen verschillen onderling al naar de persoonlijke normensystemen die eraan ten grondslag liggen. Dit gebeurt op elk gebied dus ook op dat van levenswijzen, gewoonten, gebruiken en instituten. Als gevolg van communicatie en interactie treedt er echter binnen de totaliteit van uiteenlopende waardeoordelen convergentie op, waardoor de diversiteit van waardeoordelen wordt verminderd. Het uiteindelijke resultaat van die convergentie verschilt per groep. Bepalend voor de verschillen tussen de lokale eenheden in Mimika en Asmat zijn, behalve hun specifieke cultuur, vooral de duur en de intensiteit van het contact met het westen. Binnen de lokale eenheden doen zich echter ook verschillen voor nl. tussen de oudere generatie en de jongere. In het algemeen is het zo, dat de sceptische instelling waarvan ouderen in hun relatie tot het westen en zijn instituten blijken geven, door jongeren niet gedeeld wordt. Laatstgenoemden zijn er daarentegen juist toe geneigd hun kritische houding ten opzichte van de traditionele samenleving te overtrekken. Uiteraard komt noch het één, noch het ander de objectiviteit in de oordeelsvorming ten goede.

Verhelderend is in dit verband het onderscheid dat *Goodenough* maakt tussen 'real system', 'phenomenal system' en 'culture' (1963, p. 259). Het door deze schrijver gehanteerde begrip 'real system' is vrijwel identiek met ons begrip actuele situatie, inclusief de maatschappelijke structuur-ex-post; zijn 'phenomenal system' omvat de ervaringswereld en het geheel van de belevingsferen van individuen en groepen; terwijl het begrip 'culture' in hoofdzaak overeenkomt met hetgeen we onder het systeem van normen en waarden verstaan. Volgens *Goodenough* bestaat culture nl. uit 'standards for deciding what is, standards for deciding what can be, standards for deciding how one feels about it, and standards for deciding how to go about doing it' (1963, pp. 258 e.v.). Van begrip voor de diversiteit van de cultuur als normensysteem getuigt de opmerking van *Goodenough* dat 'there is no one "true" description of a community's culture possible. Presumably there are as many somewhat different working models of a community's generalized culture as there are members of the community' (1963, p. 263).

Het door ons gebezigde – ruimere – begrip cultuur ontslaat ons van de noodzaak evenals *Goodenough* naast 'culture' ook begrippen als 'operating culture' en 'public culture' in te voeren. Dit laatste begrip definieert hij als volgt: 'a community's public culture consists of the perceptual and conceptual features embedded in the meaning of the vocabulary of its language and other public symbols, a public body of knowledge and beliefs, a public value system, and a set of public conventions, rules, and recipes with regard to behavior and operational procedure' (1963, p. 264). Uit het oogpunt van praktische hanteerbaarheid komt dit vrijwel met ons – overigens meer gebruikelijke – begrip van cultuur overeen.

Convergentie van persoonlijke waardeoordelen in gemeenschappelijke gaat altijd ten koste van hun genuanceerdheid. Dezelfde sociaal-psychologische processen die aan de vorming van sociale stereotypen en het ontstaan van vooroordelen ten grondslag liggen, nl. die van generalisatie, simplificatie en reductie, leiden ertoe, dat traditionele c.q. moderne levenswijzen, gebruiken en instituten categorisch worden afgewezen dan wel geaccepteerd.

Mutatis mutandis geldt de diversiteit van waardeoordelen ook voor die t.o.v. de veranderingen die zich in de situatie, waarin zich de samenleving bevindt, voordoen. Het is met name op dit punt, dat de invloed van het westen ingrijpt in de belevingswereld van de leden van de niet-westerse samenleving en zo hun houdingen en gedragingen mede beïnvloedt.

2.2 Implicaties op demografisch gebied

Het minst gekompliceerd zijn nog de invloeden die de demografische situatie in Mimika en Asmat heeft ondergaan. Wat betreft het verloop van de bevolkingscijfers, resulteerde het contact met het westen achtereenvolgens in een negatief en in een positief effect.

Zowel in Mimika als in Asmat leidde de verbreking van het isolement aanvankelijk tot een afnemen van het bevolkingstal. Die afnemning heeft zich evenwel in Mimika in sterkere mate voorgedaan dan in Asmat. Verbreking van het isolement hield in, dat de daardoor geboden bescherming tegen niet-endemische infectieziekten wegviel. Infectieziekten, die in de betrokken streek niet (meer) voorkwamen – zoals tuberculose en influenza, later, in het begin van de jaren zestig, o.m. gevolgd door lepra, kinkhoest en cholera – drongen met verhoogde hevigheid binnen nog vóór de medische begeleiding van de ter hand genomen openlegging van het gebied praktische resultaten afwierp.⁷ Met behulp van speciale campagnes werd in een later stadium met name de framboesia, een volkskwaal die waarschijnlijk ook eerst in een vrij recent verleden haar intrede had gedaan, uitgeroeid. Dit had een gunstige invloed op de morbiditeit en de mortaliteit. De geleidelijke daling van de zuigelingensterfte – een ander resultaat van de gezondheidszorg – volgde op de aanvankelijke stijging welke samenhang met de veranderingen die door de openlegging in de oorspronkelijke levenswijze waren teweeggebracht. Hoe gering die in het begin ook waren, toch plaatsten zij de bevolking voor tal van problemen op het gebied van voeding en environmental sanitation – men denke in dit verband aan de

7. Als schoolvoorbeeld van de gevolgen, waartoe het opheffen van het isolement waarin een bevolkingsgroep verkeert kan leiden, geldt wel de achteruitgang van de Marind anim, welke werd veroorzaakt door een griepepidemie en een epidemie van venerisch granuloom, welke laatste mede als gevolg van plaatselijke gebruiken dermate snel om zich heen greep, dat de medische wereld er aanvankelijk machteloos tegenover stond (Van Baal 1966).

gestegen kans op darminfecties of besmetting met malaria -, waarvoor deze (en veelal ook de instanties die zich met de openlegging bezig hielden) niet onmiddellijk een oplossing wist te vinden.

Vergelijking van de demografische situatie in Mimika met die in Asmat leert, dat de daling van het bevolkingscijfer in Mimika - waar zij geruime tijd vroeger heeft ingezet - langer heeft aangehouden dan in Asmat. Al spoedig na de openlegging was daar sprake van een doeltreffende medische begeleiding. Bovendien had de aanvankelijke verhoging van de mortaliteit in de jongste leeftijdsgroep er van meet af aan een zeker tegenwicht in de verlaging van de sterfte in de overige leeftijdsgroepen. Het aantal personen, dat bij gevechtshandelingen en overvallen om het leven placht te komen, nam nl. als gevolg van de pacificatie eveneens af. De daling van het bevolkingscijfer bleef daarom beperkt, zodat de positieve invloed van de westerse gezondheidszorg zich ook eerder kon uiten in een bevolkingsaanwas.

De blijkens de Uno-verslagen (p. 21) tot het midden van de jaren vijftig aanhoudende daling van het bevolkingstal van Mimika, is aan tenminste twee factoren te wijten. Het zijn *a.* de relatieve ouderdom van de bevolking (zie ook p. 22), een gevolg van het verouderingsproces dat werd veroorzaakt door het gelijkblijven - wellicht zelfs de verhoging - van de kindersterfte enerzijds en de verlaging van de mede wegens de oorlogvoering vanouds hoge mortaliteit bij de ouderen anderzijds, alsmede *b.* het hand over hand toenemen van infanticide die als rem op de bevolkingsgroei de plaats begon in te nemen van de voormalige stamoorlogen. Laatstgenoemde faktor kan evenwel niet los worden gezien van de eerste.

Weliswaar was het bevolkingstal gedaald. Maar omdat die daling zich voornamelijk, zo niet geheel, had voltrokken in de leeftijdsgroep van de allerjongsten, wier behoefte aan voedsel nog gering is, droeg zij er nauwelijks toe bij om de door westers ingrijpen veroorzaakte stijging van de relatieve bevolkingsdruk weer teniet te doen. De vermindering van de territoriale mobiliteit van de bevolking (zie hierna onder 2.4.2) had nl. tot verlaging van de benuttingsgraad van de groepsarealen geleid. Men verdeed veel meer tijd dan vroeger met heen en weer trekken, omdat men op last van bestuursassistenten en guru's op ongelegen tijden steeds weer in de nederzetting moest terugkeren voor dorpsonderhoud, zondagsviering, bezoeken van bestuursambtenaren en missionarissen enz. Bovendien waren de kinderen, sinds zij naar school gingen, niet meer in de gelegenheid zelf tot hun eigen levensonderhoud bij te dragen, terwijl als gevolg van het vaste verblijf in de nederzetting ook hun verzorging meer mankracht van volwassenen aan de voedselwinning onttrok dan voorheen, bij het verblijf in de sagokomplexen, ooit het geval was geweest. Kortom, veel meer dan vóór de openlegging waren de kinderen object van zorgen. Dat men in deze situatie meer en meer zijn toevlucht ging nemen tot infanticide en abortus provocatus wekt geen verwondering. Die praktijken bevorderen echter niet alleen de aanpassing van de bevolkingsomvang aan de opgelegde veran-

dering in levenswijze, maar zij werken ook – althans bij de gegeven demografische structuur – de veroudering van de bevolking in de hand.

Wat betreft het inwonertal van de afzonderlijke nederzettingen, zien we, dat de openlegging en de daarop aansluitende activiteiten van westerse instanties in een tweetal min of meer tegengestelde tendenties hebben geresulteerd. Enerzijds een tot verkleining van de omvang der nederzettingen. De pacificatie kwam immers de algemene veiligheid ten goede, zodat het evenwicht tussen de centripetale en de centrifugale krachten kwam te liggen bij een geringere omvang van de nederzettingen (zie hfdst. I. p. 47). Anderzijds een tendentie tot vergroting van hun omvang, welke vergroting door Bestuur, Missie en Zending met het oog op de specifieke taakuitoefening van die instanties bewust werd bevorderd. Zo was het voor de corporaties van belang, dat het aantal schoolkinderen in de afzonderlijke nederzettingen toereikend was om aanspraak te kunnen maken op subsidie voor de aldaar geplaatste of nog te plaatsen leerkrachten.

De Mimikaanse verzamelnederzettingen Amar/Manoara/Kawar, Jaraja/Paripi/Ipiri, Kokonao/Migiwia/Mimika/Kiura, alsmede Atuka/Aika/Wapuka zijn het resultaat van het streven van genoemde instanties naar grotere dorpen. Dat hun omvang die van de optimale nederzetting in de betreffende streek aanzienlijk te boven gaat, blijkt vooral uit de grote gemiddelde afstand tot de voedselarealen van de aldaar woonachtige groepen. Het juist in de verzamelnederzettingen in vergelijking tot de traditionele Mimikaanse basisnederzettingen (zie p. 26) hoge dorpsabsenteïsme, d.i. het gedurende langere tijd afwezig zijn van de bewoners, moet grotendeels daaraan worden geweten. Maar het is waarschijnlijk, dat ook andere factoren als oude veten, nog stammend uit de periode die aan de samenvoeging van de groepen voorafging, en bevoogding door de guru's het dorpsabsenteïsme in de hand hebben gewerkt. Aan de relatie tussen toenemende voedselschaarste en de wrevelige stemming, waarbij bestaande intragroep-spanningen dusdanig konden oplopen, dat zij ernstig afbreuk gingen doen aan de leefbaarheid van de betrokken nederzettingen, hebben we in ander verband reeds enkele woorden gewijd (zie pp. 47 e.v.). Opgemerkt kan worden, dat ook de Asmatse verzamelnederzettingen waarvan de vorming eveneens door het westen werd bevorderd, zoals As/Atat/Nakai en Jaun/Jufri, een groter dorpsabsenteïsme vertonen dan men elders in het Asmatgebied ontmoet.

Behalve in de gevallen waarbij de omvang van de nederzettingen door een op concentratie van de bevolking gericht ingrijpen van buitenaf werd beïnvloed, heeft die omvang hoegenaamd geen veranderingen ondergaan. Men zou daaruit de gevolgtrekking kunnen maken dat de als centripetale kracht fungerende aanwezigheid c.q. werkzaamheid van westerse instanties in de plaats trad van de vroegere oorlogsdreiging, zodat het netto-effekt beperkt bleef.

2.3 *Implicaties op antropogenetisch gebied*

In verband met de specifieke samenlevingsstructuur van het Mimika- en Asmatgebied wekt het geen verwondering, dat op antropogenetisch gebied vooral *a.* de pacificatie en *b.* de kerstening de oorspronkelijke situatie ingrijpend hebben gewijzigd, hetgeen als een rechtstreekse beïnvloeding van de kwaliteit van de human factor moet worden aangemerkt.

ad *a.* Als gevolg van de pacificatie werd een tweetal voor de handhaving van het genetische peil van de bevolking belangrijke processen stilgelegd, t.w.

I. de selectieve, door de traditionele stamoorlogen veroorzaakte afremming van de natuurlijke bevolkingsaanwas; alsmede

II. het doorlopende uitwisselen van de in de afzonderlijke elkaar beoogende groepen voorhanden erfelijke informatie, dat het gevolg was van de met oorlogshandelingen en vredessluitingen samenhangende roof respectievelijk ruil van vrouwen en kinderen uit groepen, waarmee men in biologisch opzicht niet of weinig verwant is (zie pp. 40 en 41).

Waar, zoals in Mimika en ook wel elders in West-Irian bij bevolkingsgroepen bij welke de oorlogvoering vanouds een vaste plaats in het normale levenspatroon innam, het voeren van oorlogen al geruime tijd tot het verleden behoort, maar de algemene levenswijze voor het overige nog weinig of niets is veranderd, zijn de genetische gevolgen van de pacificatie op zijn minst bedenkelijk. Al naargelang de plaatselijke situatie maakte de afremmende invloed die de oorlogen op de bevolkingsaanwas uitoefenden, tot op zekere hoogte plaats voor de afremmende invloed die uitging van een verhoogd gebruik van abortiva, waarvan de werking al dan niet ondersteund wordt door mechanische kunstgrepen, en – vooral – van de toepassing van infanticide. Maar ofschoon er wat betreft de demografische effecten van laatstgenoemde praktijken, t.w. versmalling van de basis van de bevolkingspyramide en een aanvankelijke veroudering van de bevolking, nauwelijks van verschil kan worden gesproken, geldt dit niet voor de antropogenetische. Gaat van de infanticide-praktijk tenminste nog enige selectieve werking uit, van het gebruik van abortiva – eventueel ook van anti-conceptionalia – kan die werking vooralsnog wel worden verwaarloosd. Maar het is duidelijk, dat ook infanticide als selectief instrument aanzienlijk minder doeltreffend is dan de traditionele oorlogvoering. We herinneren er in dit verband aan, dat deze, mede gezien de totale sociaal-ecologische context waarbinnen zij zich afspeelt, volstrekt onvergelijkbaar is met de massale vernietigingsoorlogen, die in de laatste eeuw de westerse wereld hebben geteisterd. Daarvan kunnen we ons met recht afvragen of de contra-selectieve werking niet reeds lang overheerst. Weliswaar worden in streken waar men op uitgebreide schaal zijn toevlucht neemt tot infanticide, nagenoeg alle jonggeborenen met een duidelijk zwakkere konstitutie of met op het eerste gezicht herkenbare aangeboren afwijkingen zonder meer ge-

dood (*Wynne Edwards* 1962, p.492), maar het ligt voor de hand, dat een niet te verwaarlozen aantal individuen ondanks een zekere aangeboren deficiëntie de kans krijgt op te groeien. Met name gebeurt dit in geval men hun mindere geschiktheid niet onmiddellijk na de geboorte heeft onderkend. In het verleden leverde dit voor de betrokken groepen geen problemen op. Dergelijke individuen waren immers in de regel maar matig tegen hun milieu opgewassen en liepen daarom, meer dan anderen, kans tijdens overvallen al op jeugdige leeftijd, nog vóór zij in staat waren geweest hun bijdrage aan de procreatie te leveren, om het leven te komen. Voorts mag niet worden vergeten, dat het in de strijd verworven prestige in belangrijke mate bepalend was voor het succes van de man bij de andere sexe.

De handhaving van het isolement, waarin de afzonderlijke groepen van oudsher hebben verkeerd, veroorzaakte sedert het achterwege blijven van de verruimende invloed van het instituut van de oorlogvoering op de huwelijkskringen een intensivering van de inteelt. Omdat er bij de procreatie minder dan voorheen sprake was van selectie (zie vorige alinea), is het onvermijdelijk, dat door toeneming van de genetic load de kans op erfelijke degeneratie wordt vergroot.

Tijdens tournees in Zuidwest Nieuw-Guinea viel het in de gebieden die het eerst gepacificeerd waren op, dat vooral in kleinere, sterk geïsoleerde groepen het aantal fysiek en/of psychisch onvolwaardigen verhoudingsgewijs ongewoon groot was. Uiteraard ontbreekt het cijfermateriaal met behulp waarvan de toen aangetroffen toestanden kunnen worden vergeleken met die van vóór de pacificatie. Ook doet het gemis aan gegevens, die benodigd zijn om de invloed zowel van veranderingen als van lokale verschillen in het voorkomen van infanticide te isoleren, zich gevoelen. Overigens heeft schrijver dezes de indruk, dat juist in die voortdurend met uitroeiing bedreigde groepen infanticide in het verleden betrekkelijk weinig voorkwam. Integendeel, men was er zuinig op mensenlevens met als gevolg dat elke zuigeling die ook maar enigszins levensvatbaar leek in leven werd gelaten.

Spontane uitlatingen van oudere informanten wezen op een toeneming van het aantal aangeboren afwijkingen. Zij zagen er een straf in van de voorouders. Die zouden vertoornd zijn om de door de komst van de westerlingen veroorzaakte verandering in levenswijze. Immers, door het achterwege laten van de krijgstochten zou men blijf geven zich aan zijn wraakplichten niets meer gelegen te laten liggen.

Het verschijnsel, dat pacificatie door degeneratie van de betrokken bevolking wordt gevolgd heeft zich getuige de in Zuid-Amerika bij geïsoleerde Indiaanse samenlevingen opgedane ervaringen overigens volstrekt niet tot Papoeasamenlevingen beperkt. In hoeverre de degeneratie erfelijk is en rechtstreeks aan de pacificatie moet worden geweten, blijft niettemin vooralsnog een open vraag. Waarschijnlijk hebben ook andere factoren daarbij een rol gespeeld. Niettemin dienen we ons te realiseren, dat er altijd en overal sprake is van wisselwerking tussen genotype en milieu. Onder invloed van veranderingen in het ecologische en sociale milieu heeft er

voortdurend verlegging van genetische evenwichten plaats, waardoor de erfelijke opbouw van de betrokken bevolking verandert (*Thoday* 1965, pp.100-102; *Mather* 1965, pp.132-133; *Gajdusek* 1964, pp.121-135). Dát pacificatie erfelijke gevolgen heeft, lijdt dan ook geen twijfel. Hetzelfde geldt voor het feit, dat die maar al te vaak worden onderschat.

ad b. De kerstening had wegens de bevordering van de vrije huwelijkskeuze naar westerse opvatting en wegens de pogingen van de missionerende instanties om aan het huwelijk het karakter van groepsaangelegenheid voor een groot deel te ontnemen, een doorkruising van de traditionele huwelijksregeling tot gevolg. De handhaving van het bilaterale huwelijksverkeer door de groepsoudsten werd erdoor bemoeilijkt. De introductie van het stelsel van vrije huwelijkskeuze leidde zodoende tot verwatering van de verwantschappelijke tweedeling. Dit leidde ertoe, dat de antropogenetische functie van de huwelijksregeling, waarvan die tweedeling een exponent was, t.w. het helpen instandhouden van een gunstige spreiding van het genenbezit binnen de betreffende huwelijkskring, niet meer werd uitgeoefend. De behoefte aan import van vers bloed nam bijgevolg toe. Aan bevordering van vrije huwelijkskeuze zou daarom opheffing van de beslotenheid van de groepen vooraf moeten gaan. Hoe noodzakelijk ook om een voldoende verruiming van huwelijkskeuze te kunnen bewerkstelligen, stuit dit echter, zoals we later nog zullen aantonen, op moeilijkheden van sociaal-economische aard, m.n. op het gebied van het bodembeheer.

Het uitbannen van het polygyne huwelijk, omdat dit door de corporaties niet in overeenstemming werd geacht met een christelijk gezinsleven – volgens westerse opvattingen was dit slechts aan het monogame huwelijk voorbehouden –, geschiedde begrijpelijkerwijze niet altijd met een open oog voor zijn antropogenetische functie. De polygynie bewerkte, dat mannen die door hun leeftijd het bewijs hadden geleverd te zijn opgewassen tegen de door het milieu gestelde eisen zoals succesrijke oorlogshoofden en groepsoudsten – in het algemeen zij, die door kracht en intelligentie meerdere oorlogen hadden overleefd – in ruimere mate aan de procreatie konden deelnemen dan minder vitalen en ook jongeren, die nog moesten waar maken, dat zij tot de sterken behoorden. Wie niet waren geslaagd in hun krijgersloopbaan, bleven lange tijd ongehuwd en moesten op latere leeftijd genoeg nemen met de weduwen van hun (classificatorische) oudere broers. In het algemeen waren dat vrouwen van wie de fertiele levensjaren geheel of grotendeels waren verstreken. De kans, dat minder aangepasten hun voor de samenleving ongewenste eigenschappen aan het nageslacht konden doorgeven, was dientengevolge beperkt.

2.4 Enige implicaties op sociaal en economisch gebied

Wat betreft de invloeden op sociaal en economisch gebied, is het moeilijk, vooral ook wegens de veelheid van wisselwerkingen die tot het maken van

omwegen over het terrein van de sociale psychologie nopen, om een scherpe grens te trekken. We onderscheiden in het complex van in- en doorwerkingen een tweetal categorieën:

I. implicaties die als neveneffecten zijn toe te schrijven aan door westerse instanties getroffen maatregelen welke waren gericht op andere dan economische doeleinden, b.v. maatregelen van politieke, van bestuurstechnische, van religieuze of van kulturele aard;

II. implicaties die het gevolg zijn van de opheffing van het economische isolement van de streek, waardoor deze werd opgenomen in het ruimere kader van de wereldeconomie, m.a.w. haar enclave-karakter verloor.

Implicaties van de eerste categorie brengen in principe geen wijziging in de omstandigheid, dat het sociaal-economische leven als vanouds in haar mogelijkheden begrensd blijft door het lokale ecologische kader, terwijl implicaties van de tweede categorie het ecologische kader juist doorbreken.

Als belangrijkste exogene impulsen, die het proces van sociale en economische verandering in gang hebben gezet, kunnen worden genoemd:

a. de pacificatie;

b. de geleidelijke opheffing van de intraterritoriale mobiliteit der bevolking door het verplaatsen van nederzettingen af te remmen;

c. het doen inburgeren van het gebruik van geld;

d. het aanbod van werkgelegenheid in de westerse sfeer, zowel binnen als wel buiten de betreffende streek;

e. het aanbod van westerse goederen.

In het algemeen is het zo dat *a*, *b* en *c* tot implicaties van de eerste categorie, *d* en *e* tot die van de tweede hebben geleid. Met behulp van een analyse der primaire uitwerkingen van dit vijftal impulsen, alsmede van hun belangrijkste onderlinge verbanden en wisselwerkingen, willen we trachten een indruk te geven van de gang van zaken. Maar een volledige, alle aspecten omvattende behandeling zou het bestek van deze studie verre te buiten gaan. Zo zal op de sociaal-medische aspecten, waar *Van Amelsvoort* zijn studie aan heeft gewijd, slechts terloops worden gewezen.

In verband met het streven naar exactheid en overzichtelijkheid is het verleidelijk om voor het geheel van verbanden en wisselwerkingen, waarbij de faktor tijd een niet te verwaarlozen rol vervult, een aan de mathematische symbolentaal ontleende uitdrukkingsvorm te bezigen. Toch zal een kwantitatieve benadering vooralsnog achterwege moeten blijven. We verwijzen in dit verband naar hetgeen in de inleiding met betrekking tot de meetbaarheid van verscheidene relevante factoren werd opgemerkt. Daarnaast moet in aanmerking worden genomen, dat de omvang van de welmeetbare grootheden in de regel dusdanig gering is, dat zij niet voldoet aan de statistische eisen die een kwantitatieve benadering stelt. We bepalen ons tot het verbaal aangeven van o.i. plausibele relaties en van de richting van de causaliteit, zoals die op grond van de sociale en economische context het meest waarschijnlijk voorkomt. In een micro-analyse als de onderhavige lijkt dit de meest aangewezen weg.

2.4.1 *Pacificatie*

Ten aanzien van de sociale en economische gevolgen van de pacificatie kunnen we kort zijn. Zij betreffen vooral de taakverdeling en de daarmee verband houdende betrekkingen tussen de sexen en tussen de leeftijds-groepen.

Zoals in hoofdstuk I par. 5.3 werd opgemerkt, was het tot het tijdstip van de pacificatie voor de onderscheiden lokale groepen een levensbelang permanent over een paraat krijgerskorps te beschikken. Het op peil houden van de weerbaarheid legde beslag op een aanzienlijk deel van de beschikbare arbeidskracht, dat daartoe van de voedselproductie was vrijgesteld. De intrede van de pax neerlandica bracht in deze situatie verandering. Het krijgerschap werd van zijn zin beroofd. De Overheid verbood de bescherming van de groepsintegriteit door middel van eigenrichting en onderdrukte de oorlogvoering met forse hand. Dit leidde tot taak- en, bijgevolg, statusverlies bij een aanzienlijk deel van de mannelijke bevolking, temeer omdat het nog niet nodig of tenminste niet doenlijk werd geacht, het verbod krijgstochten te houden vergezeld te doen gaan van het aanbod van kompenserende werkgelegenheid. Vooral jonge mannen waren daarvan het slachtoffer. Het succes van de eerste wervingsakties van de N.N.G.P.M. (zie boven p. 89) in Asmat vindt zijn verklaring goeddeels daarin, dat de werwers er te maken kregen met grote aantallen door de pacificatie op non-actief gestelde jeugdige krijgers. Deze zagen zich zo al niet tot klaplopers, dan toch tot tweederangs leden van hun groep gedgegradeerd. Hun hoop zich door middel van oorlogen en sneltochten nog eens tot volwaardig groepslid te kunnen opwerken, was de bodem ingeslagen. Gefrustreerd in hun dadendrang, zagen zij hun toekomst somber in. Dat zij belust waren op ervaringen, die de vergelijking met de riskante ondernemingen, die de oorlogen van weleer waren, konden doorstaan en waaraan zij het voor hun zelfgevoel zo noodzakelijke prestige konden ontlenen, ligt daarom voor de hand. De gelegenheid zich in te schepen, ten-einde elders tewerkgesteld te worden, hield voor hen de uitdaging in van een reis naar safan, de mysterieuze bovenwereld (letterlijk opgevat: zie boven p. 72), waar nimmer een levende Kawenak had vertoefd en die werd verondersteld de verblijfplaats te zijn van de vaderen. Deze zouden daar over rijkdommen beschikken, van welke de Asmatters reeds vanaf hun afdaling in de mythische voortijd verstoken waren. Het aan het verlaten van de eigen, vertrouwde omgeving als vanouds inherent geachte trotseren van onbekende gevaren verleende de eerste groepen werkers na beëindiging van hun kontrakt en hun thuiskomst uit Sorong een zeker aureool. Maar in tegenstelling tot dat van de succesvolle strijder verbleekte het spoedig nadat het aantal Asmatarbeiders, dat voor werkzaamheden buiten hun geboortestreek werd ingezet, toenam. De verre tocht bleek immers geen slachtoffers te eisen, zodat het voor de achterblijvenden duidelijk werd, dat er toch maar weinig risico's aan waren verbonden.

Hun kennis van de buitenwereld en hun belevenissen in stedelijke centra

als het toenmalige Hollandia, Manokwari, Sorong ten spijt werden de teruggekeerde kontraktanten al vlug na het enthousiaste welkom, waarbij meegebrachte goederen als koffers, kleding, schoeisel, horloges, zonnebrillen enz. in het kader van het traditionele uitwisselingspatroon hun weg hadden gevonden naar verwanten, niet meer au serieux genomen. Hun verhalen over stenen huizen, gemotoriseerde voertuigen, technische apparatuur van velerlei aard, kortom over de gehele technische uitrusting die de westerse beschaving kenmerkt, beantwoordden niet aan het mythisch appel en hadden tot gevolg, dat zij voor fantasten werden versleten. Het eenmalige uitdelen van westerse goederen was niet voldoende om hun de blijvende achting van de groepsgenoten te bezorgen. Die hadden van hen nl. niet minder dan het aanboren van een nimmer opdrogende goederenbron verwacht. Het gevoel te worden miskend droeg er toe bij, dat zij t.o.v. de traditionele samenleving een ambivalente houding ontwikkelden. Enerzijds hadden zij er geen vrede mee, omdat zij hun de gelegenheid onthield zich de status van maatschappelijke volwassenheid op andere wijze dan door middel van de inmiddels tot het verleden behorende oorlogvoering eigen te maken. Anderzijds konden zij haar wel waarderen. Zij voorzagen hen immers in voldoende mate van hetgeen voor de vervulling van hun primaire levensbehoeften benodigd was. Anders dan de jonge stedelijke samenlevingen met hun chronische vrouwentekorten stelde zij hun het komen tot een huwelijk in het vooruitzicht. Zo hun afwijzing van de traditionele situatie al de overhand mocht hebben, waren de teruggekeerde kontraktanten toch niet in staat aan de bij hen levende hervormingsideeën gestalte te geven. De door economische sancties krachtig ondersteunde sociale controle – de meeste ex-kontraktanten waren voor hun levensonderhoud weer volledig aangewezen op de besloten subsistentie-economie van hun verwantengroep – had tot gevolg dat zij zich uiteindelijk maar weer bij de traditionele toestand neerlegden.

In Mimika, waar de onderlinge oorlogen al enkele tientallen jaren eerder dan in Asmat waren uitgebannen, zien we dat de man er – uiterlijk tenminste – heeft berust in de verlaging die zijn positie als gevolg van de pacificatie had ondergaan. Het oriëntatieverlies (Köbben 1964, p.98),⁸ i.c. vooral veroorzaakt door het verdwijnen van de oorlogen, tracht men er o.a. te compenseren door de traditionele rituelen, waarvan de spelelementen gaandeweg meer benadrukt werden, zo luisterrijk mogelijk te vieren. Bij gebrek aan perspectieven voor de toekomst probeert ook de volwassen man zich bij voortduring uit te leven in zijn identifikatie met een geïdealiseerd verleden.

De verhoogde belangstelling voor de viering van rituelen kan tot op

8. Oriëntatieverlies ontstaat door het wegvallen van de zekerheden die men heeft om zijn leven op een zinvolle wijze te kunnen inrichten; de term is afkomstig van B. Barber, *Acculturation and Messianic Movements*; *American Sociological Review* VI, 1941.

zekere hoogte symptomatisch worden geacht voor het verbleken van de toekomstperspektieven. Men trok zich als het ware op aan het glorieuze verleden van zijn groep. Uiteraard neemt dit niet weg, dat die verhoogde belangstelling ten dele ook voortkomt uit de behoefte aan middelen om de desintegratie van de oorspronkelijke samenlevingsstructuur weer ongedaan te maken en de als een overweldigende kracht ervaren buitenwereld magisch te controleren. De indruk, dat de berusting in de door de pacificatie ontstane statusverlaging van de man niet meer dan schijnbaar is, wordt versterkt door de ervaring, dat men, alle uitbundigheid ten spijt, de celebratie van de rituelen als emotioneel hoogtepunt van het groepsleven toch ver achterstelt bij de krijgstochten van weleer, toen elke man nog een potentiële held was. Men maakt er allesbehalve een geheim van bij gebrek aan beter nog maar een spel te spelen. In dit verband dient in het oog gehouden te worden, dat de traditionele band van de rituelen met de oorlogvoering voorgoed was verbroken. De zinloosheid van onderdelen als het *upao eke* is daarom maar al te evident. De uitzonderlijke populariteit waarin het kortgeleden in Mimika geïntroduceerde voetbalspel zich bij jong en oud verheugt, laat zich voor een deel wellicht verklaren uit de leegte en de uitzichtloosheid, waarin het leven van alledag (als gevolg van het gesignaleerde oriëntatieverlies?) verzeild was geraakt.

De gewijzigde taakverdeling tussen de sexen heeft er in Mimika toe geleid, dat het vrouwelijke volksdeel aan relatieve belangrijkheid voor de instandhouding van de gemeenschap heeft gewonnen ten koste van het mannelijke. Daar komt bij dat het oriëntatieverlies zich bij de vrouwen langzamer en over een minder breed front voltrok dan bij de mannen, die in het algemeen meer rechtstreeks met de veranderingen geconfronteerd werden. Niet in de laatste plaats moet dit worden toegeschreven aan op het sexe-onderscheid berustende verschillen in de wijze van beleving van de situatie waarin men zich als mens geplaatst weet. De vrouwelijke, meer intense identificatie met primaire levensfuncties in het algemeen en de zorg voor het dagelijkse levensonderhoud in het bijzonder, stellen de vrouw in Mimika en Asmat eerder dan de man in staat een gegeven situatie betrekkelijk moeiteloos als afbakening van haar levensgebied en daarmee als begrenzing van haar activiteiten als gemeenschapslid te aanvaarden. Minder dan de man gevoelt zij de behoefte in dat kader als zodanig veranderingen aan te brengen. Door zwangerschap en de zorg voor jonge kinderen gedurende het grootste deel van haar leven gebaat bij een vast levenspatroon, geeft zij veelal blijk van weerstand tegen ongeacht welke verandering ook in een eenmaal vertrouwde situatie. De meer statische, naar binnen gerichte ervaringswereld van de vrouw reflecteert zich ook in haar verwachtingen. Daaronder nemen die met betrekking tot de toekomst – vandaar de vertraging en geringere omvang van het oriëntatieverlies –, maar ook die met betrekking tot het mannelijke gedragspatroon een belangrijke plaats in. Het ideaalbeeld, dat de vrouw van de andere sexe bezit, is in Mimika en Asmat in sterke mate traditioneel gekleurd. Het door de

vrouw gehuldigde mannelijke ideaal vertoonde er nog geruime tijd na de pacificatie uitgesproken krijgshaftige trekken, zodat geen enkele man nog in staat was in bevredigende mate aan dat ideaalbeeld te beantwoorden.

De omstandigheid, dat het traditionele stelsel van waarden en normen in de meer besloten vrouwenwereld langer intact blijft dan in de meer open mannenwereld, veroorzaakt een faseverschil in de mentale aanpassing aan zich wijzigende toestanden.

Opmerkelijk is in dit verband, dat bij oplevingen van oorlogs- en snelactiviteiten de vrouw zo'n belangrijke rol vervult. Zo is het onwaarschijnlijk, dat in het Mappagebied de teleurstelling wegens het uitblijven van de verhoopte welvaartsverbetering zich nog medio 1959 - een kwart eeuw na de openlegging van het gebied - in een sneltocht zou hebben ontladen (waarbij Jaqai-nederzettingen, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van de onderafdelingshoofdplaats, waren betrokken) als niet de vrouwelijke helft van de bevolking voortdurend een stroom van aansporingen en verwijten over de mannelijke had uitgestort.

Zodra na verloop van tijd de exogene veranderingen in de levensomstandigheden in de samenleving hebben doorgewerkt en geleidelijk, na een periode van desoriëntatie, ook in de vrouwenwereld traditionele waarden door nieuwe zijn vervangen, verkrijgen ten aanzien van het mannelijke gedragspatroon meer bij het tijdbeeld passende verwachtingen de overhand. Aan die verwachtingen kunnen de mannen, die zich ondertussen al nieuwe normen hebben eigen gemaakt, wél voldoen.

Nu Mimika in een overgangssituatie verkeert, zien we dat de concrete genealogische opbouw der lokale gemeenschappen door hun leden overwegend matricentrisch wordt bekeken. Dit leidt tot een voor die situatie typische beklemtoning van de matrilineaire aspecten van het verwantschapsstelsel. Het wijst erop, dat de agnatische verwantengroep als sociale eenheid aan betekenis heeft ingeboet. Daarnaast zou het een aanwijzing kunnen zijn, dat het oorspronkelijke waardensysteem in de vrouwenwereld nog maar weinig aan geldigheid heeft ingeboet en voortgaat mogelijkheden te bieden tot het toetsen en begrijpen van traditionele instituten, hetgeen van het waardensysteem van de man, dat zich reeds op de helling bevindt, niet meer kan worden gezegd.

2.4.2 Opheffing van de intra-territoriale mobiliteit van de bevolking

De algehele of gedeeltelijke opheffing van de intra-territoriale mobiliteit is grotendeels het resultaat van overheidsmaatregelen die op het settlen van de bevolking waren gericht. In belangrijke mate berustten die op aan het pacificatiebeleid ontleende overwegingen, meer in het bijzonder op de wenselijkheid van een doeltreffende bestuurlijke controle op het gedrag van de lokale groepen. Bovendien werden zij geïnspireerd door wensen, die door Missie en Zending bij het Bestuur naar voren waren gebracht. Tot op zekere hoogte is die opheffing echter ook te beschouwen als een spontane reactie van de bevolking op de aanwezigheid van bestuurs-, politie-, zen-

dings- en missieposten en de daardoor veroorzaakte bedrijvigheid, alsmede, en dit met name in het Asmatgebied, op de ter plaatse door het westerse bedrijfsleven uitgeoefende activiteiten. Zo waren de activiteiten van de N.V. 'IMEX' voor een aantal Asmatgroepen o.a. die van Manep/Simnde aanleiding zich permanent aan de Pomatsj of Pomar te vestigen, al waren zij daar ook ongewoon ver van hun belangrijkste voedselgebieden verwijderd.

Bij de gerichte maatregelen was er niet zelden sprake van een zekere dwang. Hoewel met betrekking tot de opheffing van de mobiliteit, voor zover die spontaan kan worden geacht, niet van gerichte bestuurlijke maatregelen sprake is, mogen we toch niet uit het oog verliezen, dat de bevolking ten gevolge van activiteiten van buitenaf, waaronder ook bestuurlijke, na verloop van tijd economisch in een dwangpositie kan komen te verkeren, die hervatting van de trekcyclus de pas afsnijdt. Dit zal met name het geval zijn, zodra een belangrijk deel van de bewoners van de betreffende nederzettingen voor zijn levensonderhoud op geldinkomen is aangewezen. Het weer opnemen van de traditionele levenswijze houdt dan in, dat het westerse goederenpakket waaraan men inmiddels gewend is geraakt, geheel of gedeeltelijk moet worden prijsgegeven, wat een subjectief welvaartsverlies zou betekenen. Een dergelijk verlies aan welvaartsbevinden vormt, waar het optreedt, een aanwijzing dat het economisch handelen van de betrokkenen reeds heeft opgehouden zich volledig binnen het besloten ecologische kader van voorheen af te spelen.

Bij de opheffing van de mobiliteit bleken de trekcycli op korte termijn een zekere rekbaarheid te bezitten. Daardoor was het mogelijk, dat de nadelige gevolgen van de miskennis van het ecologische evenwicht zowel door de westerse instanties als door de met hoop op spoedige welvaartsverbetering bezielde autochtonen niet onmiddellijk aan de dag traden. Al naargelang de plaatselijke omstandigheden, zoals de rijkdom van het voedselgebied en de ouderdom van de betreffende nederzettingen op het tijdstip van de opheffing, is de bevolking zo lang zij tenminste nog over uitwijkmogelijkheden beschikt, in staat zich een tijdlang te handhaven, zij het ook op een niveau dat beneden het ecologische optimum ligt. Ter illustratie: door verhoging van het dorpsabsenteïsme kunnen volwassenen die in de kracht van hun leven verkeren de nadelige gevolgen welke de toenemende voedselschaarste in de nabije omtrek van de nederzetting voor hun gezondheid heeft, wel overwinnen. Maar in veel geringere mate geldt dit voor de kinderen die door de school aan de nederzetting gebonden zijn en als gevolg daarvan juist tijdens hun groei met een ontoereikende – uiterst eiwitarme – voeding genoegen moeten nemen. Dit is des te ernstiger, omdat de gevolgen van eiwitdeficiëntie zich ook op latere leeftijd nog plagen te doen gevoelen.

Ofschoon bepaalde taken – b.v. het kappen van sagopalmen – werden verlicht, onder meer door gebruikmaking van ijzeren in plaats van stenen bijlen, zien we toch dat de zorg voor het dagelijkse levensonderhoud meer

tijd en inspanning vereist dan vroeger. Hoofdzakelijk houdt dit verband met het toenemen van de afstand waarover men zich moet verplaatsen. Interessant is het daarom, dat in groepen die nog nauwelijks door de buitenwereld zijn beroerd, zoals de Kaïnakgroepen in het noord-oostelijke deel van het Asmatgebied, of in groepen die als gevolg van min of meer toevallige omstandigheden – moeilijke bereikbaarheid b.v. – slechts nominaal worden bestuurd, zoals Potoway/Katera en Aindua in het uiterste westen van Mimika, de voedingstoestand van de bevolking – in het bijzonder die van de kinderen – dooreengenomen heel wat beter is dan in groepen die een gebied bewonen, dat zich onder daadwerkelijke bestuurlijke controle bevindt en waar drukbezochte scholen van de activiteit van kerstende corporaties getuigen.

Gelijktijdig en in samenhang met de in de vorige alinea geschetste beïnvloeding van de menselijke faktor, verliep ook de beïnvloeding van de bodem als een ander belangrijk gevolg van de opheffing van de intra-territoriale mobiliteit. Het permanente karakter van de nederzettingen-nieuwstijl leidde ertoe, dat de sago-arealen in de omgeving van de nederzettingen zo werden uitgeput, dat hun natuurlijke vermogen tot recuperatie er ernstig onder leed. Kortom, men pleegde roofbouw. Wanbeheer werd door de pacificatie in de hand gewerkt. Vooral ook, omdat het uitbannen van de oorlogen als middel tot handhaving van eenmaal op de bodem gevestigde rechten (zie p. 40), het te hooi en te gras kappen van sagopalmen bevorderde. In dit verband moet in aanmerking worden genomen, dat de geïntroduceerde, westers-georiënteerde rechtspraak het betreden van terreinen die niet aan de eigen groep toebehoorden aanvankelijk als vergrijp bagatelliseerde. Zodoende kon een situatie ontstaan, waarbij onopgehelderde sagodiefstallen schering en inslag waren en de rechtmatige beheerders van sago-arealen nauwelijks nog belang hadden bij zorgvuldige exploitatie. Pas in het begin van de jaren zestig werden in het Asmatgebied voor het eerst zaken betreffende het onrechtmatige kloppen van sago bij de Inheemse Rechter te Agats aanhangig gemaakt, terwijl zulks in Mimika vrijwel nimmer het geval is geweest. Behalve in de zeldzame gevallen dat de daders op heterdaad werden betrapt, vormde het leveren van bewijs een onoverkomelijke hinderpaal voor een rechtspraak die het rechtsgevoel van de bevolking kon bevredigen.

Het permanent worden van de nederzettingen hield een stimulan in voor de aanleg van schooltuinen die, zoals we zagen, plaatsvond onder leiding van de guru's. Als gevolg van de op de schaarse voor tuinbouw geschikte droge gronden nabij de nederzettingen toegepaste ladangbouw boetten die gronden snel aan kwaliteit in. Bij de schade, toegebracht aan de structuur van de bodem – bosgrond die onder invloed van direct zonlicht en bij blootstelling aan slagregens snel degenereert – door deze te ontdoen van alle opgaand hout, voegde zich de ondermijning van het natuurlijke recuperatievermogen door 1. het veronachtzamen van de noodzaak de bodem voldoende lang braak te laten liggen, 2. door een minder juiste gewassen-

keuze – tabak, cassave (manioc, ketela) – en door 3. het achterwege laten van elke vorm van bemesting. Ter illustratie: tot meerdere uren varens vanaf de Mimikaanse nederzetting Hiripao treft men op de oeverwallen uitgemergelde, verlaten tuinen aan, waarin de begroeiing tergend langzaam haar rechten herneemt.

In verband met de tuinaanleg dient ook te worden gewezen op een hygiënisch nevengevolg waartoe het verwijderen van opgaand hout uit de naaste omgeving der nederzettingen heeft geleid. Door het kappen van bomen en struikgewas ontstonden binnen een straal van enige honderden meters rond de woningen kale plekken, waar het direkte zonlicht tot op de bodem kon doordringen. De zelfs voor een equatoriaal gebied hoge regenval en de geringe doorlaatbaarheid van de bodem in aanmerking genomen, wekt het daarom geen verwondering, dat het aantal broedplaatsen van malariamuskieten in de nabijheid van de nederzettingen drastisch toenam. Aangezien dat juist de plaatsen zijn waar men na zonsondergang vertoeft, nam de kans met malariaparasieten te worden geïnfecteerd belangrijk toe, zodat de mortaliteit, maar vooral ook de morbiditeit stegen. Tot goed begrip van het hier gesignaleerde zij opgemerkt, dat in het stromende water van de rivieren en onder het gesloten bladerdek van het ongerepte bos de ontwikkelingsvoorwaarden voor de larven van de malaria-muskiet relatief ongunstig zijn.

Een sprekend voorbeeld van het voorgaande biedt Keakwa. De brede strandwal, waarop de nederzetting Keakwa en de landingsbaan Timuka zijn gelegen, was geruime tijd berucht als malariahaard. Naar de oorzaak behoeft niet lang te worden gezocht. Het ondoen van de bebossing, ten einde op last van de Japanse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog op grote schaal tuinen aan te leggen, werd gevolgd door een bombardement door de geallieerden, dat het terrein bezaaide met bomtrechters. Dit werd zodoende herschapen in een eldorado voor malariamuskieten. Dit muskietenparadijs hield stand totdat de secundaire begroeiing – nadat het plaatselijke tuinenareaal aanzienlijk was ingekrompen – de als broedvijvers fungerende bomtrechters langzamerhand weer tegen zonbestraling ging afschermen en deze begonnen dicht te slibben.

2.4.3 Invoering van geld - beïnvloeding van de onderlinge betrekkingen binnen de groep

In de besloten gemeenschappen, die de lokale groepen oorspronkelijk vormden, werden de onderlinge betrekkingen tussen haar leden bepaald door de posities welke deze binnen de groep op grond van leeftijd, geslacht en plaats in het verwantschapsstelsel, alsmede van de beschikking over bijzondere eigenschappen of verworvenheden innamen. De verplichtingen van de leden ten opzichte van elkaar, ten opzichte van de groep als geheel en die ten opzichte van de delen waaruit deze bestond, t.w. de subgroep van de bloedverwanten en die van de aanverwanten, waren duidelijk omljnd. Zij lieten weinig of geen ruimte over voor het ontstaan van mis-

verstanden. Het stelsel van wederzijdse verplichtingen was doorzichtig en voor de betrokkenen een uitgemaakte zaak. Verplichtingen droegen geen zakelijk karakter, maar waren in hoge mate persoonlijk in zoverre zij met ieders specifieke positie in de groep verband hielden (zie pp. 49 e.v.). Rechten konden niet dan binnen zeer nauwe, structureel vastliggende grenzen worden vervreemd. Bij het bepalen daarvan waren verwantschappelijke overwegingen doorslaggevend. Trouwens, ook binnen die grenzen was willekeur uitgesloten. Voor de wijze waarop aan verplichtingen diende te worden voldaan bestonden traditionele regels. Zij betroffen niet alleen de materiële, maar vooral ook de formele kant van de nakoming. Het ruilverkeer, dat in zijn oorspronkelijke context moet worden opgevat als een uitwisseling van giften, was verregaand geïnstitutionaliseerd en paste volkomen in het strakke kader van wederzijdse verplichtingen en de daaruit voortvloeiende prestaties en tegenprestaties. Een bepaalde prestatie – hetzij in de vorm van een gift, hetzij in de vorm van dienstverlening – vereiste in dit kader steeds een nauwkeurig omschreven tegenprestatie. Zo was het volstrekt uitgesloten willekeurig veranderingen aan te brengen in inhoud of vorm van traditioneel voorgeschreven tegenprestaties. De mogelijkheid tot onderlinge substitutie was binnen het complex van de op een zeker tijdstip wegens openstaande verplichtingen te verrichten tegenprestaties dan ook minimaal. Dit temeer, omdat giften zowel als dienstbetuigingen zonder uitzondering uitdrukking en bevestiging waren van specifieke sociale relaties. Giftenuitwisseling als wijze van interactie kan daarom worden beschouwd als een projectie op het economische vlak van het totale stelsel van sociale relaties binnen de groep. Maar die uitwisseling is meer, nl. ook middel bij uitstek om dit stelsel steeds weer opnieuw te aktiveren en te mobiliseren.

Elke transactie, die in het kader van de giftenuitwisseling plaatsvond, beoogde in Mimika en Asmat, waar het strikt economische aspekt van de ruil weinig op de voorgrond trad, in de eerste plaats versterking en/of het voor derden waarneembaar maken van een bepaalde sociale band.⁹ Een dergelijke rol vervulde b.v. het uitwisselen van sago tijdens rituelen; van sagolarven en paalwormen ter onderstreping van sexuele verbintnissen en van wapens bij het sluiten van bondgenootschappen met het oog op voorgenomen krijgstochten. Voor zover giften tot doel hebben aan derden het bestaan van een sociale band te demonstreren of uitdrukking te geven aan de wens er een tot stand te brengen of te versterken, zijn zij ook middel tot getuigenis. De vèrgaande institutionalisatie die we met betrekking tot de giftenuitwisseling ter plaatse kunnen waarnemen, komt de doel-

9. Op het gehele ruilverkeer in Mimika en Asmat is de omschrijving van toepassing welke Köbben geeft van de ceremoniële betalingen van de Bete, een volksstam in Ivoorkust: 'betalingen die geen economisch doel hebben, althans niet primair, doch die erop gericht zijn sociale banden aan te knopen of te verstevigen'. Köbben, 1964, p. 155.

matige uitoefening van de juist met het oog daarop zo fundamentele teken-functie ten goede. In dit verband moge er aan worden herinnerd, dat zowel in Mimika als in Asmat conspicuous giving een belangrijk middel vormt tot verwerving van sociaal prestige. Aangezien het plaatsheeft op basis van wederkerigheid, versterkt het de sociale bindingen tussen groepsge-noten. Overigens dient niet te worden vergeten dat ook in de meer open westerse samenlevingen, hoewel het daar gereduceerd is tot een beperkt terrein, het demonstratieve karakter dat aan het aanbieden van geschen-ken eigen is, kan worden teruggevonden. Maar in overeenstemming met de grotere openheid heeft conspicuous giving daar toch overwegend plaats gemaakt voor conspicuous consumption (*Erasmus* 1961, pp. 159-160), waarvan de sociaal-integratieve werking echter veel geringer is.

Samenvattend kunnen we stellen, dat in de oorspronkelijke Mimikaanse en Asmatsamenleving het ruilverkeer in hoge mate sociaal gedetermineerd was en dat de algemeen-maatschappelijke betekenis van de uitwisseling van giften (en diensten) boven de economische uitging. De invoering van geld – en van westerse goederen, doch hierover later – bracht daarin verande-ring. In de eerste plaats bood het wegens zijn karakter van universele waardemeter de mogelijkheid giften op grond van hun afgeleide econo-mische nut op eenvoudige wijze met elkaar te vergelijken. Als vergelijkings-maatstaf was het immers vanuit sociaal oogpunt gezien neutraal. Door voor een toenemend aantal goederen en diensten als maatstaf te gaan die-nen, vergrootte het binnen het complex van rechten en plichten het aantal mogelijkheden tot onderlinge substitutie van te verrichten prestaties. Maar om daarvoor in aanmerking te komen, was het noodzakelijk, dat de be-treffende prestaties hun multifunctionele sociale karakter tenminste in zoverre hadden prijsgegeven, dat het mogelijk was hen vanuit economisch gezichtspunt met behulp van geld te objectiveren. Anders gezegd, zij moesten inmiddels van de institutioneel-gebonden naar de vrije sektor van het ruilverkeer zijn overgegaan. In dit verband verstaan we onder institu-tioneel-gebonden dat de totale maatschappelijke context niet toelaat prestaties door middel van een algemene, van het economische nut afgeleide maatstaf te objectiveren, hetgeen in de vrije d.i. de institutioneel niet of weinig gebonden sektor wèl is toegestaan.

Als we de bestudeerde samenlevingen vergelijken met westerse, zien we dat in eerstgenoemde de institutioneel-gebonden sektor zich tot voor kort over het gehele ruilverkeer uitstreckte, terwijl diezelfde sektor in de moderne mass consumption-samenlevingen sinds geruime tijd tot een gebied van steeds afnemende omvang is teruggebracht (Sinterklaas, Kerst-mis, jubilea, verjaardagen). Met betrekking tot het ruilverkeer uitte de overgang zich dan ook in een gestage uitbreiding van de vrije ten koste van de institutioneel-gebonden sektor. Het aantal transacties waarbij uit-sluitend of voornamelijk economische overwegingen gelden en, daarmee samenhangend, het aantal verplichtingen die kunnen worden geobjekti-veerd door hen uit te drukken in geldbedragen, namen geleidelijk toe.

Was in Mimika en Asmat de aan het sociale verkeer inherente wederkerigheid van oudsher duidelijk herkenbaar in de totaliteit van duurzame, overwegend verwantschappelijk geïnterpreteerde relaties, met de intrede van de westerse geldeconomie werd dit anders. Steeds meer transacties werden verzakelijkt en geïndividualiseerd. Anders dan vroeger werd bij hun afdoening nauwelijks nog rekening gehouden met de totale sociale context waarin zij volgens de traditie een vaste plaats hadden. Het gebruik van geld voor het voldoen van schulden had tot gevolg, dat het bestaande netwerk van verplichtingen en – dus – van sociale relaties, voor de samenleving aan duidelijkheid inboette en zijn openbare karakter meer en meer prijs gaf. Het gebied waarop conspicuous giving sociaal zinvol is, kromp zienderogen in. Door dit inboeten konden de lokale interactiepatronen niet meer door de traditionele leiders, i.c. de groepsoudsten, in voldoende mate worden begrepen. Verzwakking van hun greep op de gemeenschap was daarvan het gevolg. Het duidelijkst zien we dit in Mimika bij de oudere taparuleiders. Hun invloedskring verengde en omvatte uiteindelijk weinig meer dan de afbrokkelende gebieden van de huwelijksregeling en van de viering der oude rituelen.

Voor zover zij in het economische vlak waren gelegen, verloren de traditionele sancties onder de zich wijzigende omstandigheden hun effectiviteit. Immers, naarmate diens beschikking over geldmiddelen toenam, verminderde de afhankelijkheid van het individu van de bloed- en aanverwanten op wie het voorheen voor zijn levensonderhoud regelmatig moest terugvallen. Het individu werd door het verrichten van werkzaamheden buiten de traditionele sfeer opgenomen in werkgemeenschappen, waarin het overwegend was aangewezen op samenwerking met niet-groepsgenoten. Allengs begon zich een scheiding af te tekenen tussen het gebied, waarop het vooral economische overwegingen zijn, die het menselijke handelen beheersen, en dat, waarop overwegingen van niet-economische aard – sociale, artistieke, religieuze – de doorslag geven. Maar dat neemt niet weg, dat de scheiding tussen beide gebieden er nog altijd heel wat vager is dan in moderne westerse samenlevingen. We zien b.v., dat op economisch gebied behalve moderne, westers-rationele denkwijzen ook oorspronkelijke, magisch-religieuze gedachtengangen het handelen van de mens diepgaand beïnvloeden. Meer dan voor de westerse mens vormen economie en religie nog een reële, emotioneel ook als zodanig ervaren eenheid. Maar over het geheel genomen, is in Mimika en Asmat toch een situatie aan het groeien, waarbij de onderscheiden levensgebieden elkaar in mindere mate overlappen dan vroeger het geval was. De rollendesintegratie, m.n. de afsplitsing van economische rollen van de traditionele rolcomplexen, leidt er onmiskenbaar tot vermindering van de vanouds zo doeltreffende sociale controle.

2.4.4. *Het aanbod van werkgelegenheid*

Na ons in de vorige paragraaf vooral te hebben beziggehouden met de gevolgen, die het gebruik van geld had voor het sociale verkeer binnen de lokale gemeenschappen, willen we de aandacht richten op de wijze waarop het werd geïntroduceerd. Behalve door de opkoop van krokodillehuiden en hout, alsmede die van de zgn. bevolkingsprodukten gomcopal, damar, rotan en sago, gebeurde dat voornamelijk door het scheppen van werkgelegenheid buiten de traditionele sfeer. Zoals we in het voorgaande zagen, was tot aan het tijdstip van de invoering van geld de waardering van de verschillende prestaties die uitdrukking en bevestiging waren van het binnen de gemeenschap bestaande stelsel van wederzijdse verplichtingen, van algemeen-sociale aard. Het deed er daarbij niet toe of prestaties en contra-prestaties bestonden uit dienstbetoon dan wel uit het schenken van giften. Dit waren immers toch voor het merendeel zaken die iedereen eigenhandig kon verzamelen of vervaardigen. Alleen bij uitzondering ontleenden de voorwerpen waaruit de giften bestonden, hun gezochtheid aan de zeldzaamheid van het betreffende objekt (bronzen gongs, tritonschelpen, magisch 'sterke' stenen, halssnoeren van hondetanden). Anders werd dit alles met de invoering van geld en van de mogelijkheden dit ruilmiddel met behulp van bezigheden buiten het kader van de subsistentie-economie te verwerven. Er begon om de menselijke arbeid concurrentie op te treden tussen de eisen, gesteld door de traditionele, aan de lokale ecologische situatie aangepaste subsistentie-economie, en de eisen, gesteld door de geïntroduceerde geldeconomie. Dat daarin het rentabiliteitskriterium als maatstaf geldt, m.a.w. de mate van winstgevendheid beslissend is, houdt in, dat de in het kader daarvan verrichte werkzaamheden anders dan de subsistentiebezigheden, op eenvoudige wijze kunnen worden getoetst met behulp van geld als indifferente waardemeter.

Nu waren handelingen, vereist voor de instandhouding van de traditionele subsistentie-economie, wegens hun institutionele bepaaldheid sterk onderhevig aan sociale controle. Dank zij de besloten sociale structuur, in het bijzonder wegens de strak gereguleerde wederzijdse verhouding tussen verwanten en aanverwanten, kon die controle zeer effectief zijn. Westers getinte economische activiteiten daarentegen, zoals het verrichten van betaalde werkzaamheden in loondienst, danwel het voor geldelijk gewin jagen op krokodillen of kappen van ijzerhout – vooral de krokodillenjacht was een lucratieve bezigheid – ontsnapten er grotendeels aan. De gemeenschap wist met dergelijke bezigheden niet goed raad, te minder omdat haar de benodigde maatstaven ontbraken. Redenerend vanuit haar traditionele waardenstelsel, zag zij het sociale nut niet in van prestaties die de betrokken subjekten afhielden van de vervulling van hun sociale plichten, meer in het bijzonder die in het kader van de traditionele subsistentie-economie. In aanmerking genomen dat de bevolking voor haar levensonderhoud daarvan nog vrijwel geheel afhankelijk was, wekt dit geen verwondering.

Zowel in Asmat, waar de invoering van geld en westerse werkgelegenheid van zeer recente datum is – de N.V. 'Imex' b.v. betaalde praktisch alleen in natura –, alswel in Mimika waar het gebruik van geld bij de bevolking reeds enigszins is inburgerd, zien we:

1. dat betrekkelijk weinigen in de samenleving voldoende money-minded zijn om ten bate van een regelmatige stroom van geldinkomsten de permanent op hen door hun groepsgenoten uitgeoefende druk zich meer om hun traditionele plichten te bekommeren wensen en/of durven te weerstaan;

2. dat van dit kleine aantal personen maar een kleine minderheid in staat is, zonder zich het ongenoegen van de groepsgemeenschap op de hals te halen en sociaal te worden geïsoleerd, een bezit aan westerse goederen te vormen, dat in omvang enigermate boven het gemiddelde bezit van de overige groepsleden uitgaat;

3. dat zij, die het verst in westerse zin geëvolueerd zijn, zoals dorps-onderwijzers, bestuursambtenaren en administratief personeel van Mimi-kaanse afkomst, en een naar westerse maatstaven toereikend geldinkomen genieten, weinig bereid zijn in hun geboortestreek tewerk te worden gesteld: zij zouden daar voortdurend in een konfliktsituatie verkeren als gevolg van de claims van de vele verwanten, die trachten zich door hen te laten onderhouden, waarop hun salaris uiteraard niet is berekend;

4. dat zij, die voor hun levensonderhoud behalve van een betaalde werkring ook nog voor een deel van de traditionele subsistentie-economie afhankelijk zijn, zoals de ongeschoolde en ten dele ook de geoefende arbeiders, op straffe van gebrek te lijden hun werkzaamheden in de westerse sfeer herhaaldelijk moeten opgeven om zich voldoende aan hun traditionele plichten te kunnen wijden en zo zichzelf en hun gezinnen steeds weer opnieuw in te kopen in het systeem van wederzijds hulpbetoon. Tot die traditionele plichten behoren niet alleen die welke betrekking hebben op de voedselvoorziening, maar ook die welke van meer algemeen-sociale aard zijn, zoals plichten, verband houdend met de celebratie van rituelen. Aan het grote verloop van arbeiders is de (gedeeltelijke) afhankelijkheid der werkers van de traditionele subsistentie-economie in hoge mate debet. Het getuigt van weinig werkelijkheidszin dit verschijnsel zonder meer toe te schrijven aan afkeer van regelmatige arbeid, een extreem hoge leisure preference, danwel een uitgesproken voorkeur voor een ongebonden – sommigen spreken zelfs van een ongedisciplineerde – levenswijze, die men 'de' primitief nog wel pleegt aan te wrijven. Men neme in dit verband kennis van de opmerkingen van *Cannegieter* met betrekking tot de kwaliteit van het Papoea-arbeidersbestand (1959, p. 43). De ervaring in Mimika en Asmat o.a. met zaggers en timmerlieden wijst uit, dat dáár tenminste van een afkeer van regelmatige arbeid weinig of niets meer te bespeuren valt, zodra de beloning eenmaal op een dusdanig peil is, dat de betrokken arbeiders voor hun levensonderhoud geen beroep meer hoeven te doen op hun verwanten.

5. dat de zekerheid van een onbezorgde levensavond, die de oorspron-

kelijke samenleving met haar gerontocratische inslag bood, als gevolg van de verzwakking van de positie van de ouderen in de samenleving (zie pp. 62 e.v.) afnam, naarmate de gesloten subsistentie-economie van de lokale gemeenschap plaats maakte voor een open markteconomie.

2.4.5 *Het aanbod van westerse goederen*

Hetgeen tijdens de confrontatie op de bewoners van het Mimika- en Asmatgebied veruit de meeste indruk heeft gemaakt, zijn de in hun ogen onvoorstelbaar grote hoeveelheid en verscheidenheid van voorheen onbekende westerse goederen. Dat de vertegenwoordigers van het westen hun levensonderhoud volledig baseerden op geïmporteerde levensmiddelen en gebruiksvoorwerpen terwijl – afgezien van enkele van plaatselijk materiaal vervaardigde, tijdelijke onderkomens – hun woningen en overige gebouwen (al dan niet pre-fabricated) van ingevoerd materiaal werden opgetrokken, droeg er toe bij dat bij de bevolking de mening postvatte, dat het westen over ongehoorde rijkdommen beschikte. Het wekt dan ook geen verwondering, dat deze het begrip ‘westen’ identificeerde met de erdoor tentoon- gespreide stoffelijke welvaart.

Toch sprak van het pakket van westerse goederen maar weinig de bevolking rechtstreeks aan. Zij was nu eenmaal te weinig met de gebruiksmogelijkheden vertrouwd om het praktische nut van alles te kunnen inzien. Waar dit wel het geval was, beantwoordden de betrokken goederen aan een reeds bestaande – en als zodanig ervaren – behoefte, aan tabak b.v., of beloofden zij een binnen het gezichtsveld liggende verbetering van levensomstandigheden. Al het overige, waaronder kleding, ontleende zijn gezochtheid meer aan de omstandigheid dat het nu eenmaal tot de westerse levenswijze behoorde, dan aan zijn gebruikstechnische eigenschappen. Tot het assortiment gebruiksvoorwerpen, dat de bevolking begerenswaardig voorkwam, behoorden in de eerste plaats ijzeren bijlen, die superieur waren aan de vanouds gebezigde stenen bijlen, alsmede messen, vuurwapens, vishaken en dergelijke; in het algemeen zaken waarvoor de traditionele levenswijze toepassingsmogelijkheden te over bood. Gewaardeerde genotmiddelen waren tabak, koffie, suiker en alcoholische dranken, van welke laatste de distributie van overheidswege aan beperkingen was gebonden. Hoe het ook zij, er ontstond een latente vraag naar westerse voortbrengselen van velerlei aard. Ten dele was die gericht op het utiliteitsaspect, ten dele ook op het statusaspect. Hoewel dit laatste als beweegreden stellig niet mag worden onderschat, is het, gezien het wereldbeeld van Mimikanen en Asmatters (zie pp. 69 e.v.) en hun met betrekking tot westerse goederen veelal magische denkwijze (omkering van de causaliteitsrelatie b.v.), toch niet juist met betrekking tot voorwerpen, waarbij het statusaspect op de voorgrond lijkt te staan, meteen aan status-symboliek in westerse zin te denken. Dit te minder, omdat in de besloten autochtone samenleving, anders dan in de open westerse, conspicuous consumption en/of ownership geen geschikte middelen zijn om zich sociaal te onderscheiden.

Van belang is, dat die latente vraag pas na verloop van geruime tijd en dan nog maar in zeer geringe mate met de aanwezigheid van koopkracht vergezeld ging. De mogelijkheden tot bevrediging waren minimaal. Het merendeel van de door het contact met het westen geïnduceerde behoeften moest als gevolg van het verschil in levensstandaard tussen de vertegenwoordigers van het rijke westen en de autochtone bevolking zelfs volstrekt onbevredigd blijven. Bovendien zag het er niet naar uit, dat in die situatie spoedig verandering zou komen.

Ter illustratie: een los werkman verdiende een dagloon dat hem juist in staat stelde 1½ kg rijst of 1½ standaard blikje makreel te kopen. Bij alternatieve aanwending van zijn arbeidskracht in de traditionele economie kon hij met aanzienlijk minder inspanning een veelvoud van die hoeveelheden in de vorm van sago of verse vis verwerven. Aanvankelijk waren het alleen de ingevoerde bijlen, die op de regel van onbereikbaarheid van het westerse goederenassortiment – een gevolg van de naar autochtone begrippen exorbitant hoge prijzen – een uitzondering maakten. Omdat zij relatief goedkoop waren: 3 à 6 daglonen, konden de duurzame ijzeren bijlen met succes de moeizaam vervaardigde stenen bijlen – in de traditionele economie ondanks hun betrekkelijk lage levensduur kostbare artikelen – verdringen. Het punt van verzadiging van de plaatselijke markt was spoedig bereikt, zodat de animo zich tegen het geldende dagloon in loondienst te begeven zienderogen afnam. Later voegde zich bij de ingevoerde bijlen goedkoop keukengeri (scheepspotten, braadpannen). Maar dat beantwoordde veel minder aan een reeds bestaande behoefte en kon bijgevolg als inducementgoed niet de plaats van de bijlen innemen.

Als middel om de kloof tussen de autochtone en de westerse levensstandaard te overbruggen nam de krokodillenjacht een unieke positie in. Bij goede wereldprijzen voor krokodillehuiden, een artikel waarvan de vraag in hoge mate door de mode wordt beïnvloed, was het mogelijk, dat ervaren jagers van een inkomen verzekerd waren, dat ook naar westerse maatstaven alleszins redelijk was. Dit hoewel Europese en Chinese opkopers het leeuwedeel van de winst opstrekten. Asmat en, in mindere mate, Mimika waren als producenten van krokodillehuiden tamelijk belangrijk. Nog in het begin van de jaren zestig leverde de jacht er bevredigende resultaten op, al was de krokodillenstand met name aan de kust reeds aanzienlijk uitgedund. In het bijzonder voor de nederzettingen in Oost-Mimika en de Asmatnederzettingen Ajam, Warse, Amborep, Ewer en Sjuru betekende de jacht een niet te verwaarlozen bron van geldinkomen.

De navolgende aan lokale bronnen ontleende cijfers geven een indruk van de omvang van de huidenhandel.

Tabel 8. Export van krokodillehuiden (in inches)

	1959	1960	1961	1962
Asmat	52.035	16.527 (1e hlf.jr.)	•	•
Mimika	•	13.998 (f 67.109)	27.354 (f 141.151)	7.387 (f 19.214) (1e hlfjr.)

In aanmerking dient te worden genomen, dat, anders dan in Mimika, de jacht in het Asmatgebied voornamelijk in handen was van niet-autochtonen, zodat het aandeel van de Asmatters in de opbrengst van de jacht naar verhouding lager was dan dat der Mimikanen.

Hoewel krokodillehuiden een aantal jaren het belangrijkste uitvoerprodukt van de betrokken streek vormden, was het duidelijk dat de rol van de krokodillen-jacht als schakel met de westerse geldeconomie spoedig zou zijn uitgespeeld. Behalve dat de wereldmarkt in dit produkt, waarvan Nieuw-Guinea een marginale producent is, ultimo 1961 inzakte, verkeerden de krokodillen er, een stringent vergunningenstelsel ten spijt, in een stadium van verregaande uitroeiing. Met name de in heel Zuidoost-Azië inheemse zeekrokodil (*Crocodilus porosus*) met zijn hoogwaardige huid kwam nog maar sporadisch voor. Niettemin heeft de jacht er toe bijgedragen, dat een aantal autochtonen in het bezit is gekomen van een meer uitgebreide reeks van westerse goederen (o.a. druklampen, radiotoestellen), hetgeen met betrekking tot de houding t.o.v. het westen van belang zal blijken te zijn geweest. De krokodillenjacht herinnert enigszins aan de paradijsvogelrage, die omstreeks het begin van de jaren twintig in een groot deel van Nieuw-Guinea, waaronder ook Mimika, een kortstondige hausse veroorzaakte, waarvan destijds vooral Chinezen hebben geprofiteerd. Voor de bewoners van de destijds nog niet opengelegde gebieden resulteerde het rondzwerven van Chinese vogeljagers in als regel weinig duurzame verbintenissen tussen Chinezen en autochtone vrouwen en de introductie van een reeks van infectieziekten. Weliswaar bleef Mimika vrij van venerisch granuloom, maar met name de import van tuberculose schijnt verband te houden met de komst van de paradijsvogeljagers.

Het industriële stempel, dat veruit de meeste der ingevoerde goederen (vanaf ingeblikte levensmiddelen en plastic gebruiksvoorwerpen tot vliegtuigen en boortorens toe) droegen, maakte dat zij in de ogen van de bevolking met elkaar gemeen hadden niet door mensenhanden te kunnen worden voortgebracht. Voor oudere informanten waren metalen voorwerpen (blik!), textiel en plastics eenvoudigweg vreemde natuurprodukten. Het lage technologische peil van de oorspronkelijke cultuur en de onbekendheid met enigerlei vorm van industrie in aanmerking genomen, was dit alleszins verklaarbaar. De technische fantasie schoot eenvoudig tekort om zich een idee te kunnen vormen van de manier waarop die goederen tot stand waren gekomen. Maar dit vormde allerminst een beletsel voor de enthousiaste verwelkoming van de westerse rijkdommen. De verwelkomende houding had veel weg van de door hoop gekenmerkte instelling die men ook in het westen ten opzichte van de primeurs van een gerenomeerd natuurprodukt aan de dag pleegt te leggen. Dat men in de regel niet de flauwste notie heeft van de biochemische processen die nodig zijn om vruchten tot rijpheid te doen komen, doet aan het genoegen van hun konsumptie immers geen afbreuk. Herhaaldelijk bleek, dat Mimikanen en Asmatters in de met mondjesmaat ter beschikking komende goederen de voortekenen zagen van een vloed van welvaart, waarin iedereen naar believen zou kunnen delen.

In de Asmatnederzetting Sjuru werd in 1960 het begin van een cult waargenomen, waarbij een zienster (A. namer awotsj), genaamd Puh, de hoofdrol speelde. Regelmatig zou zij bezoeken ontvangen van een 'engel' (I. malaikat) die haar o.m. had medegedeeld, dat de tijd niet ver meer was dat op een goede morgen het mensdom een belangrijke verandering zou hebben ondergaan: zij, die tot dan toe in het bezit waren geweest van kroeshaar, zagen dit veranderd in sluikehaar, terwijl Europeanen, Keiezen, Javanen en andere sluikeharigen voortaan met gekroesd haar door het leven zouden moeten. De langverwachte goederen zouden dan, aangezien zij onderweg niet meer werden tegengehouden door de westerlingen en hun helpers, inmiddels ook zijn gearriveerd. Met de verdeling van de goederen onder de voortaan sluikegelokte Asmatters kon dan meteen een aanvang worden gemaakt. Tijdens nachtelijke seances gaf de 'engel' via Puh aan, waaraan men zich diende te houden om alles goed te laten verlopen.

Kortom, als cult-in-beginstadium een weinig opzienbarend geheel dat niettemin zes van de zeven door *Köbben* genoemde kenmerken gemeen had met als cargo cults aangemerkte bewegingen elders (1964, p. 115). Zo was de beweging-in-opkomst:

- naar de inhoud: eschatologisch-adoptief;
  - tegen vreemdelingen gericht;
  - escapistisch.
- naar de vorm : syncretisch;
  - extatisch;
  - geleid door profet (i.c. profetes).

Dat ter plaatse, anders dan bij cults aangetroffen in het zuidelijke Auwju-gebied en op het eiland Kolepom, geen iconoclastische trekken (zevende kenmerk) aan de dag zijn getreden, houdt naar alle waarschijnlijkheid verband met het feit, dat mede door de vroegtijdige ontdekking van de beweging door een Asmatse politieagent de cult het stadium van de verkondiging niet te boven is gekomen.

Opmerkelijk en tekenend voor de lokale situatie is, dat de door Puh in uitzicht gestelde somatische verandering niet de huidskleur maar het haartype betrof.

De vanzelfsprekendheid waarmee de goederen werden ontvangen neemt niet weg, dat het de bevolking van Mimika en Asmat intrigeert dat westerlingen over produkten beschikken, die haarzelf niet alleen volslagen onbekend zijn, maar waarvan zij ook op geen enkele wijze kan bevroeden hoe zij worden voortgebracht. Het ligt volgens haar voor de hand, dat de westerse goederen, zo goed als alle andere materie, de exponenten zijn van hun specifieke zijnsprincipes, m.a.w. dat zij refereren aan hun eigen 'geheimen'. Maar het blijft een raadsel hoe westerlingen er in waren geslaagd 'geheimen' (*M.mbápare katiatà*) te doorgronden, waarvan Mimikanen en Asmatters nog geen weet hadden. Aangezien het met behulp van het beschikbare begrippenapparaat niet mogelijk was tot een rationele oplossing te komen, is het begrijpelijk dat men naar een andere verklaring zocht.

De m.n. in het gehele Asmatgebied verbreide cargomythe die zich hier en daar (Sjuru, Ajam) tot een cult begon te ontwikkelen, kan rechtstreeks worden afgeleid uit het wereldbeeld, waarin de kringloopgedachte centraal

staat en waarvan we mogen aannemen dat het in grondtrekken nauwelijks verschilt van het Mimikaanse, en, meer in het bijzonder, uit de Asmatse opvatting van de aarde als menselijk woongebied. Ook voor die opvatting bestaan trouwens aanwijzingen dat zij sterk overeenkomt met de oorspronkelijke Mimikaanse conceptie van de bewoonde wereld (*Pouwer* 1955, p. 58.)

Volgens de Asmatters bestaat, zoals we zagen (p. 72), de bewoonde wereld uit het laagste deel van een holle sfeer.¹⁰ Die moerassige kom vormt het domein van de levenden. De afgestorvenen verlaten dit domein door opwaarts in de richting van de bergen te trekken om vervolgens, na als geest langs de hemelkoepel te hebben getrokken, via het zenith (*A. safan*) en nadat daar door Mbiwiripitsj hun verjonging is bewerkstelligd (zie p. 73) weer af te dalen en terugkerend over zee hun tocht te voltooien. De komst van de westerlingen kon zonder meer in dit cyclische beeld worden ingepast: ofwel zij zijn de herboren voorouders (*A. kawé*, *M. naitimi*) in persoon, ofwel zij zijn afgezanten of voorlopers die door de voorouders van wie de komst nog te wachten staat, werden uitgerust met voorproeven van de voor het nageslacht bestemde goederen.

De in het door ons bestudeerde gebied aangetroffen nauwe band tussen de cargomythe en het wereldbeeld annex de oorspronkelijke conceptie van de aarde-als-woongebied doet vermoeden, dat ook elders in het Papoea-Melanesische kultuurgebied waar cargocults bij herhaling optraden (op-treden?) een dergelijke band zal kunnen worden aangetoond. Wellicht schuilt daarin ook het antwoord op de vraag waarom uitgerekend in Melanesië cargocults regelmatig de kop opstaken (opsteken?), hoewel er elders legio gebieden zijn waar de sociaal-economische omstandigheden vergelijkbaar zijn met die welke men in Melanesië aantreft, doch waar van cargocults nimmer iets te bespeuren viel (*Köbben* 1964, pp. 111-112).

Hoewel het mogelijk is dat het in Mimika, ondanks een met het Asmatse verwant kultuurpatroon, (nog) niet tot een werkelijke cargocult gekomen is, zou kunnen worden verklaard uit de omstandigheid, dat de confrontatie met het westen, die er weliswaar pas plaats vond in de jaren twintig, een eeuwenlange aanlooperperiode heeft gehad, waarin incidenteel al contacten met de buitenwereld voorkwamen. Aangenomen mag worden, dat de vroegtijdige kennismaking met het via Tidore ingevoerde assortiment van westerse handelwaren, hoe beperkt dat ook was, en de door lange tussenpozen van elkaar gescheiden ontmoetingen met bewoners van het oostelijke deel van de Indonesische archipel van lieverlede wijzigingen hebben teweeg gebracht in de traditionele opvattingen over de ruimtelijke ligging van het eigen woongebied. Het is daarom waarschijnlijk, dat die opvattingen in dat tijdsbestek hun bruikbaarheid als voedingsbodemp voor een met overtuiging beleden cargocult al goeddeels hadden verloren, nog vóór de

10. Informanten van D. Eyde vergeleken de wereld met het inwendige van een kokosvrucht. Zie Eyde, D.

eerst gedurende de laatste decennia drastisch toegenomen spanningen tussen de latente en de koopkrachtige vraag naar westerse goederen tot een dergelijke beweging aanleiding zou kunnen geven (*Beattie* 1965, p. 262; *Goodenough* 1963, pp. 210, 314; *Köbben* 1964, pp. 103 e.v.). Maar van de andere kant is het niet uitgesloten, dat die spanning in Mimika, mede dankzij de handel in bevolkingsprodukten m.n. massooi en copal, in later jaren gevolgd door die in krokodillehuiden, nog niet tot een explosief niveau was gestegen, al was de bevolking er ook terdege teleurgesteld in de gang van zaken sedert de komst van de westerlingen (zie volgende paragraaf).

Dieper in te gaan op het verschijnsel van de cargocults – waarmede zich trouwens reeds een groot aantal schrijvers heeft beziggehouden (o.a. *Kamma*, *Köbben*, *Pouwer*, *Sierksma*, *Worsley*) – zou ons, ondanks de betekenis van de onderliggende opvattingen voor het verloop van het overgangsproces in het bestudeerde gebied, te ver voeren. In het kader van deze studie is het alleen maar relevant in zoverre het bijdraagt tot het vinden van een plausibele verklaring voor de houding van de Mimika- en Asmatbevolking tegenover het westen. Welke zijn nu de belangrijkste factoren die daarop van invloed zijn geweest? In de eerste plaats is het de eschatologische verwachting na verloop van tijd, ongeacht de mate van persoonlijke inspanning, te zullen delen in de beschikking over de westerse rijkdommen of – wat naar Asmats/Mimikaanse opvatting op hetzelfde neerkomt – over de principes die eraan ten grondslag liggen. Daarnaast wordt de houding t.o.v. het westen diepgaand beïnvloed door een gevoel van machteloosheid, omdat men geen kans ziet de kloof tussen de westerse en de eigen autochtone levensstandaard te overbruggen. Het delen in de beschikkingsmacht over de reeds binnen de gezichtskring verschenen importgoederen ligt daarom in een voorlopig nog onbereikbaar ver verschiet. In verband met het ter plaatse te voeren sociale beleid, is het nuttig te weten, dat de bevolking die beschikkingsmacht analoog denkt aan die welke vanouds in haar eigen samenleving bestond, semi-kollektief was georganiseerd en waarbij individuele rechten van het gemeenschappelijke recht van de groep waren afgeleid. Van de aard van de betreffende objecten hing het af of de erover uitgeoefende beschikkingsmacht een overwegend publiek dan wel een overwegend privaat karakter droeg. Voor strikt individueel bezit naar westerse opvatting was geen plaats.

3 DE HOUDING VAN DE BEVOLKING TEGENOVER HET WESTEN EN ZIJN VERTEGENWOORDIGERS

In het voorgaande hebben we kennis genomen van een aantal implicaties waartoe de confrontatie met het westen en het daardoor ingeluide proces van verwestering hebben geleid en die hebben geresulteerd in een gekompliceerde verandering van de oorspronkelijke situatie. Met het oog op het

ter plaatse gevoerde beleid is het zinvol ons af te vragen hoe de bevolking op dit alles heeft gereageerd. Nu wordt een reactie niet alleen bepaald door datgene waarop zij het antwoord is, nl. de actie, die in dit geval de resultante is van alle implicaties. Immers ook de houding van de eraan onderworpen subjecten – individuen maar ook groepen – is er op van invloed. Dat we in dit verband aan die houding een eigen betekenis toekennen, wil overigens niet zeggen, dat we van oordeel zouden zijn dat deze niet in belangrijke mate bepaald wordt door hun persoonlijke situatie, die zelf weer het resultaat is van hun actieve en passieve betrokkenheid op de omgeving (*Asch* 1959, pp. 582 e.v.). Hoe dan ook, we zullen die houding nader moeten analyseren. Met name willen we ons bezig houden met de vraag of en, zo ja, in welk opzicht en in hoeverre, zich sinds de openlegging in de houding van de bevolking tegenover het westen veranderingen hebben voorgedaan, die van belang kunnen worden geacht voor het proces van sociale en economische aanpassing.

Vooropgesteld dient te worden, dat hetgeen we gemakshalve dé houding tegenover het westen noemen in werkelijkheid een conglomeraat is van individuele houdingen, zowel van groepen als van personen, ten opzichte van verschillende aspecten van de westerse wereld. De houding t.o.v. het westen staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van het complex van houdingen, dat aan het menselijke gedrag ten grondslag ligt en dat allesbehalve een star geheel vormt. In de voorgaande beschrijving van de confrontatie met het westen en haar gevolgen, hebben we ons reeds met enkele factoren die de houding beïnvloeden bezig gehouden. Het waren die welke liggen op het gebied van de sociale interactie binnen de lokale groep. Zo kwamen ter sprake het verminderen van de mate van sociale integratie en de wijzigingen in de relatie tussen ouderen en jongeren en in die tussen het mannelijke en het vrouwelijke groepsdeel. Op deze plaats willen we ons daarom beperken tot een poging de houding van de bevolking ten opzichte van het westen te ontleden.

Bij de bespreking van de invloed van het westerse goederenpakket werd al opgemerkt, dat de indruk die de westerse rijkdommen op de bevolking hebben gemaakt dermate overweldigend was, dat zij alle andere aspecten van de ontmoeting met het westen in de schaduw stelde en tot identifikatie van het westen met de erdoor tentoongespreide stoffelijke welvaart heeft geleid. Dat de houding ten opzichte van het westen het stempel van die identifikatie draagt, lijdt geen twijfel. Opmerkelijk is ook dat die houding sedert de confrontatie niet konstant is gebleven.

Gedurende de eerste tijd na de openlegging stond de bevolking met name in het Asmatgebied zeer positief ten opzichte van al wat westers was. Dat het westen met open armen verwelkomd werd, moet, zoals we zagen, naar alle waarschijnlijkheid worden toegeschreven aan de heersende eschatologische opvattingen waarin met name aan de terugkeer van de afgestorvenen een belangrijke plaats toekwam. Westerlingen werden zonder enige uitzondering zo al niet als voorouders, dan toch als hun afgezanten, hoe

dan ook, als middelaars van de komende welvaart met enthousiasme tegemoet getreden. Het deed er niet in het minst toe of zij het Gouvernement, de corporaties dan wel het bedrijfsleven vertegenwoordigden. Men kwam er niet toe om tussen die in instanties onderscheid te maken. Dat ligt ook wel voor de hand, omdat de autochtone samenleving zelf geen beroepsmatige arbeidsverdeling en derhalve ook geen differentiatie in beroepsrollen kende. Het door de westerlingen gemaakte onderscheid kwam de bevolking daarom onwezenlijk en gezocht voor. De in autochtone ogen futiele verschillen in werkterrein zonken in het niet bij het enig belangrijke dat alle westerlingen geacht werden met elkaar gemeen te hebben, nl. hun rol van middenlaar. Hoe onwezenlijk het onderscheid ook werd gevonden, al spoedig deed men de ervaring op, dat het in al zijn willekeurigheid toch maar bepalend was voor de wijze waarop men westerlingen diende te bejegenen om hen terwille te zijn. Zo was het duidelijk dat de vertegenwoordigers van het Bestuur afkerig waren van raak- en sneltochten, alsmede van pogingen zich eigenhandig recht te verschaffen. Daarentegen bleken zij gesteld te zijn op het aangeven van wat zij misdrijven noemden en op het betalen van belasting. Missionarissen en zendelingen stelden kerkbezoek, alsmede het zenden van kinderen naar school en catechisatie blijkbaar bijzonder op prijs, terwijl artsen en verpleegsters zich kennelijk graag met zieken en zuigelingen bezig hielden. In het volste vertrouwen, dat de westerse tegenprestatie, bestaande in het doen mededelen in de rijkdommen en/of in het geheim van de welvaart, niet lang op zich zou laten wachten, deed men zijn best om de westerlingen in hun onbegrepen wensen tegemoet te komen. Niet alleen de westerlingen zelf, maar ook hun Indonesische medewerkers, zoals guru's, catechisten en verplegers, waren in staat jarenlang te teren op het krediet dat zij genoten vanwege de bij de bevolking levende welvaartsverwachting. De door de R.K. Missie in het Asmatgebied geplaatste Mimikaanse catechisten deelden – al was het ook maar voor korte tijd – in dat krediet. Maar ten opzichte van hen kwamen de oude Asmatse gevoelens van minachting weer spoedig boven drijven. Opgemerkt worde in dit verband, dat de Asmatters van oudsher wèl de meer vechtlustige Sempanowé, niet de zich bij sneltochten nauwelijks verwerende overige bewoners van Mimika, als evenknie erkenden.

Met het verstrijken van de jaren werd de bevolking zich bewust, dat, hoewel de hoeveelheid geïmporteerde goederen toenam, de goederenstroom toch aanzienlijk bij de verwachtingen ten achter bleef. Het zag er zelfs naar uit, dat van het verhoopte delen in de welvaart voorlopig wel geen sprake zou zijn. Nog te minder, omdat zij de ervaring had opgedaan, dat de meeste westerlingen maar kort in het gebied vertoefden. Regelmatig werden zij afgelost door anderen, die zich echter wat betreft de hun door de mythe toegeschreven deelplicht al even onwetend betoonden. De goede bedoelingen van de westerlingen werden meer en meer in twijfel getrokken, terwijl het aanvankelijk in hen gestelde vertrouwen geleidelijk in zijn tegendeel begon te verkeren. In het beeld dat men zich van hen had gevormd,

voltrok zich een wijziging. Van gezanten van de komende welvaart zakten zij af tot alledaagse, op eigenbelang bedachte vreemdelingen, die allerlei kwalijke oogmerken achter een façade van menslievendheid verborgen. Aan hun plicht tot welvaartsdeling lieten zij zich niets gelegen liggen. Voortdurend hadden zij het over I. kemadjuan (= vooruitgang) en I. kemakmuran (= welvaart), woorden die, behalve dat zij een vage belofte inhielden, voor de bevolking weinigzeggend waren, maar ondertussen beschouwden zij het als de gewoonste zaak van de wereld van de reeds aangekomen en nog onderweg geachte goederen de hoofdmoot voor zichzelf te bestemmen. Zonder zelf een hand uit te steken lieten zij de bevolking ploeteren voor wat kleingoed. Begrijpelijk is het dan ook, dat de door westerlingen zo vaak herhaalde bewering, dat al die goederen 'gewoon' door lang en hard te werken waren verkregen, in autochtone oren als een misplaatste grap klonk. Kortom, er ontwikkelde zich van het westen en zijn vertegenwoordigers een ander, maar al even onrealistisch beeld. In tegenstelling tot het aanvankelijke was het nl. in ongunstige zin overtrokken.

Het langst had men nog vertrouwen in Missie en Zending. Niet in de laatste plaats berustte het op de bij de geloofsverkondiging gebezigde terminologie en, met name wat betreft de Missie, op de kerkelijke rituelen. Religieuze begrippen als verlossing, heil, toekomstig koninkrijk, rijk der hemelen, engelen en duivels, genade etc. pasten zo goed in de autochtone gedachtengang, dat de prediking weinig meer vermocht dan voedsel te geven aan reeds bestaande, diessseitig gerichte eschatologische verwachtingen. Met het uitblijven van de tastbare bevestiging van de door de toehoorders volgens de eigen kulturele traditie geïnterpreteerde leer begon een gevoel van onbehagen de overhand te verkrijgen. Wantrouwen tegen de nieuwe religie, die men zelfs ronduit van bedrog ging beschuldigen, stak dan ook de kop op.

Met betrekking tot de dorpsscholen – de zorg voor het onderwijs lag in handen van de corporaties – was in de houding van de bevolking een soortgelijke ontwikkeling waar te nemen. Dit ofschoon de corporaties er al vroeg in waren geslaagd de autochtone bevolking voor de scholen te interesseren, o.m. door er op te wijzen, dat de door middel van de scholen te verwerven kennis onmisbaar was voor het deelhebben aan de moderne ontwikkeling. Vol vertrouwen stuurde men zijn kinderen naar de scholen in de hoop dat zij op zekere dag wel met het geheim van de welvaart zouden thuiskomen. De lessen meende men op één lijn te kunnen plaatsen met de instructieve gedeelten van de traditionele initiatierituelen. Vooral in de jaren twintig hadden de pas opgerichte beschavingsscholen in Mimika – de latere dorpsscholen – allerminst over gebrek aan belangstelling te klagen. Aanvankelijk was het vertrouwen in de scholen zo vast, dat het verregaand paternalistische optreden van de guru's op de koop toe genomen werd. Oogluikend stond men toe dat deze zich allerlei vrijheden – o.m. op seksueel gebied – met de hun toevertrouwde jeugd veroorloofden.

Aan dit zowel in Mimika als in Asmat wijd verbreide euvel viel in de gegeven situatie noch van de zijde van het Bestuur, noch van de zijde van de Missie veel te verhelpen. Indien men alle guru's die zich wel eens aan een wat ouder schoolmeisje hadden vergrepen, zou moeten ontslaan, zou dat de bezetting van het onderwijsapparaat ter plaatse ernstig aantasten. De moeilijkheid ligt trouwens minder bij de onderwijzers dan bij de sociale omstandigheden waarin deze verkeerden. Zo leidden de dorpsschoolonderwijzers, vooral in de kleinere nederzettingen met hun eenmansscholen, een sterk geïsoleerd bestaan. In de gevallen, waarin de autochtone gemeenschap de misdragingen van de guru niet meer nam en haar ontevredenheid tenslotte liet blijken aan vertegenwoordigers van het Bestuur, werd meestal tot ruilverplaatsing geadviseerd en liet men het verder bij een waarschuwing aan de betrokkene. Toch is het enkele malen tot een rechtszaak gekomen. Het betrof dan meestal ongewoon delicate kwesties. Wat b.v. te denken van het geval van de recidivist met onmiskenbaar pedofiele neigingen, die niettemin na zijn eerste veroordeling nog jarenlang als onderwijzer op een dorpsschool gehandhaafd bleef?

Herhaaldelijk bleek echter, dat de vrees dat een guru zou worden teruggetrokken dermate groot was, dat men klachten over diens gedrag liever achterwege liet. Een andere reden daarvoor was het reeds gesignaleerde gebrek aan persoonlijk contact tussen de bevolking en de superieuren van zich misdragende guru's (zie p. 95).

Na verloop van tijd zag men in, dat het wel zou blijven bij een – mede als gevolg van de lage kwaliteit van het onderwijzerskorps – uiterst summiere kennis van lezen, schrijven en rekenen waarvoor nochtans in de traditionele samenleving geen emplooi bestond. Alleen bij uitzondering had iemand er aanwijsbaar voordeel van, b.v. in de vorm van een werkring buiten de traditionele sfeer. Maar voor een volwaardige baan was de op de dorpsschool verworven kennis van 'the three R's' toch niet toereikend. Datgene echter waar het in de ogen van de bevolking op aan kwam, t.w. de overdracht van de veronderstelde geheime principes van de westerse welvaart, bleef uit. Van het geleerde werd men materiëel weinig 'wijzer'. Niet geheel ten onrechte ging men de op school doorgebrachte tijd als verloren beschouwen. Men verdacht er de guru's met hun relatieve welvaart – naast een min of meer uitgebreide garderobe bezaten alle gurugezinnen immers een radiotoestel en een naaimachine, terwijl de meerderheid in het bezit was van een buitenboordmotor – steeds meer van de welvaartsformule, evenals hun westerse superieuren, voor eigen gebruik te reserveren.

Een in Mimika als reactie op een vraag naar het oordeel over de school vaak gehoorde verzuchting luidde:

'Anak-anak sudah masuk sekolah begitu lama, tetapi sebenarnja diorang belum beladjar apa-apa': onze kinderen zijn al zo lang naar school gegaan, maar in feite hebben zij nog steeds niets geleerd.

Kortom, ook de dorpsscholen beantwoordden niet of slechts zeer ten dele aan de hooggespannen verwachtingen van de bevolking.

De in de vorige alinea's m.b.t. kerk en school, de instituten waarmee het contact het langdurigst en het innigst was, geschetste gang van zaken leidde in het algemeen tot het overheersen van een gevoel van teleurstelling. Dit nog te meer, omdat inmiddels ook een aantal nevenverschijnselen van het beginnende overgangsproces aan het daglicht waren getreden. Daarbij waren er die voor de bevolking ronduit als ongunstig moeten worden aangemerkt; van andere – voornamelijk sociale – staat dat, ofschoon zij als onaangenaam werden ervaren, niet zonder meer vast. Vooral bij de konsekventies op sociaal gebied maakt het in belangrijke mate verschil of zij op lange dan wel op korte termijn worden gezien. In veel gevallen moet ook met de snelheid, waarmee zich een bepaald verschijnsel voordoet, rekening worden gehouden. Bovendien maakt het heel wat uit of men zich plaatst op het standpunt van het individu dan wel op dat van de gemeenschap. Genoemd worden *a.* de verslechtering van de voedingstoestand, voornamelijk veroorzaakt door de versterking van de traditionele subsistentie-economie; *b.* de schade door roofoverval, toegebracht aan de bodem; *c.* de voortschrijdende desintegratie van de traditionele samenlevingsstructuur als gevolg van het losser worden van rolcomplexen, dat inherent was aan de zich steeds scherper aftekenende differentiatie in levensgebieden; *d.* het statusverlies van het mannelijke volksdeel en met name van de groepsoudsten; *e.* het oriëntatieverlies van de jongere generaties; *f.* het tot eentonigheid verzinken van het leven van alledag en het verlies van de door de oorlogen geboden expansiemogelijkheden; *g.* het wegvallen van een selectieve rem op de bevolkingsaanwas en *h.* de tijdelijke, doch niettemin soms lang aanhoudende vermindering van de huwelijkskansen in die groepen waarin, bij de totstandkoming van de status quo in de intergroepverhoudingen, een onevenwichtige sex ratio bestond. Ten dele waren die verschijnselen, welke gezien vanuit beleids oogpunt als evenzovele vraagstukken behoorden tot de overgangsproblematiek van het betreffende gebied, in het begin verborgen gebleven of was men niet van de ernst ervan doordrongen. Ten dele ook had men hen min of meer bewust, zonder nochtans de werkelijke omvang ervan te onderkennen, aanvaard als onvermijdelijke hindernissen op de weg naar het beloofde land van de westerse welvaart. Maar met het uitblijven van een feitelijke verbetering van de eigen situatie werd de bevolking zich de negatieve zijden van het overgangsproces pijnlijk bewust. Zo was het mogelijk, dat in Mimika het aanvankelijke enthousiasme binnen een tijdsbestek van enkele tientallen jaren plaats maakte voor apathie en voor lijdelijk verzet tegen vrijwel alle ter plaatse genomen overheidsmaatregelen, terwijl het in Asmat ongeveer 6 jaren na de openlegging van het gebied kon komen tot een opleving van magische praktijken (zie p. 80) en tot een begin van cargocult.

De houding ten opzichte van het westen en zijn vertegenwoordigers

was onmiskenbaar ambivalent. De waarderingen, die men de verschillende aspecten van het westen toedroeg, liepen sterk uiteen en, waar de houding ten opzichte van die aspecten in de loop der tijd was veranderd, was die verandering niet voor alle aspecten gelijk. Op zichzelf een aanwijzing voor de complexiteit van de houding als zodanig, moet ambivalentie voor een situatie als de geschetste evenwel volkomen normaal worden geacht.

Al met al bleken westerlingen niet de onbaatzuchtige middelaars van de komende welvaart te zijn waarvoor zij aanvankelijk doorgingen. De bevolking had immers haar hooggestemde, door een krachtige mythische ondertoon gedragen verwachtingen, niet in vervulling zien gaan, hetgeen teleurstelling en afwijzing ten gevolge had. Toch bleef men hen tot op zekere hoogte ook positief waarderen, al was het slechts omdat zij de gelegenheid boden nu en dan wat geld te verdienen voor de aanschaf van tabak, koffie, kleding, een bijl enz. Maar dat men voor die produkten van de westerlingen afhankelijk was, deed aan die positieve waardering echter weer onmiddellijk afbreuk. Men apprecieerde het dorpsonderwijs in zoverre het aan uitverkorenen de toegang verschafte tot een voortgezette opleiding, die noodzakelijk was voor het verrichten van betaalde arbeid buiten de traditionele sfeer. Het werd daarentegen afgewezen in zoverre het niet de verhoopde welvaart bracht, tenminste niet op de wijze die men zich had voorgesteld, nl. door overdracht van magisch-mythische kennis. Op den duur vond men de verstoring van de lokale subsistentie-economie door het schoolbezoek een te hoge prijs voor de enerzijds overbodige, anderzijds ontoereikende schoolse kennis. Bovendien begon men de bevoogding door de guru's moe te worden. Zo ook was men de westerse geneeskunde erkentelijk voor de uitroeiing van de framboesia; maar vond toch, dat dit gunstige resultaat in geen verhouding stond tot de moeite die men zich moest getroosten om de artsen de door hen verlangde patiënten te bezorgen. Men waardeerde weliswaar het Bestuur vanwege de rust die het in de streek had gebracht, maar verafschuwde het vanwege de vele maatregelen, waardoor het gehele levensritme aan banden dreigde te worden gelegd en waartegen de bevolking zich verweerde door zich terug te trekken op voor het westen ontoegankelijke levensgebieden. Vooral in Mimika, waar tal van maatregelen de oorspronkelijke levenswijze reeds aanzienlijk hadden aangetast, was die reactie duidelijk merkbaar (*Pouwer* 1955, p. 250). Scherper dan in Asmat trok men er de scheidslijn tussen de westerse en de autochtone levenssfeer. Overigens heeft de ervaring vooral in Mimika geleerd dat, naarmate het bestuursbeleid de regelmatige voedselvoorziening minder in de weg staat, ook de neiging die levenssferen gescheiden te houden afneemt. Maar dit neemt niet weg dat we er nooit zo nauw bij rituelen betrokken zijn geweest, als in Asmat het geval was.

4. DE ROL VAN DE OVERHEID IN HISTORISCH PERSPEKTIEF

Alvorens ons in het navolgende hoofdstuk nader te gaan bezighouden met de taak van de Overheid in het kader van het aanpassingsproces in Mimika en Asmat, willen we ons aan de hand van het voorgaande een ogenblik bezinnen op het Overheidsaandeel bij de openlegging van die gebieden. Als we de wijze van benadering door de Overheid van vóór de Tweede Wereldoorlog vergelijken met die van daarna, zien we een opmerkelijk verschil, dat historisch kan worden verklaard.

Aanvankelijk, d.w.z. tot aan de Tweede Wereldoorlog, beperkte het toenmalige gouvernement van Nederlands-Oost-Indië zich in de gehele archipel tot de uitoefening van de traditionele overheidstaken, t.w. algemeen bestuur, rechtspraak, handhaving van orde en rust ter bescherming van de burgerij, alsmede landsverdediging. Voor het afgelegen, dunbevolkte en aan grondstoffen arme West-Irian dat het minst ontwikkelde deel van de archipel was, werd geen uitzondering gemaakt. Geheel in overeenstemming met de in het betrekkelijk welvarende overige deel van Nederlands-Indië tot dan toe nog beproefd gebleken liberale beginselen, onthield men er zich van enigerlei ingreep op sociaal en sociaal-economisch terrein. Ingrepen van dien aard werden immers verstorend geacht voor het automatisme van het vrije economische leven althans volgens de liberale ideologie en daarom ook schadelijk voor de welvaart, die slechts met de grootst mogelijke economische vrijheid gediend zou zijn. De ten opzichte van de autochtone bevolking van Nederlands-Indië gevoerde politiek stond geheel in het teken van de onthouding. Het belangrijkste oogmerk van die politiek was het vermijden van al wat tot verstoring van het produktie-apparaat zou kunnen leiden. Het gehele beleid was overwegend gericht op het intact houden van de ten behoeve van het moederland op alleszins bevredigende wijze funktionerende koloniale maatschappij (*Grant* 1965, pp. 29-31). Met de bevolking hield men zich – ondanks de opkomst van meer vooruitstrevende ideeën m.n. in B.B.-kringen – niet verder bezig dan voor de uitoefening van de traditionele overheidstaken – m.n. de handhaving van orde en rust – was vereist. Ten aanzien van Mimika en Asmat, tot de eeuwwisseling vrijwel geheel onbekende gebieden, hield dit in dat het Gouvernement er zich beperkte tot de pacificatie.

In 1902 had men ter bestrijding van de snelactiviteiten van de Marind-anim, die tot ver over de grens met het tegenwoordige Papua/New-Guinea opereerden, te Merauke de eerste bestuurspost aan de Nieuw-Guinese Zuidkust gevestigd. De Nederlandse regering was nl. gezwicht voor de aandrang van de Engelsen, die te kennen hadden gegeven bij voortduren van de nalatigheid van de Nederlanders de pacificatie van het Marind-gebied zelf ter hand te zullen nemen.¹¹ Was het in het Marind-gebied vooral

11. In 1896 hadden de Engelsen reeds een strafexpeditie ondernomen tegen de Marind-anim op Nederlands gebied. *Vademecum voor Nederlands Nieuw-Guinea* 1956. Uitg. Nieuw Guinea Instituut te Rotterdam.

de vrees voor buitenlandse inmenging, die het Gouvernement aanzette tot pacificatie, in Mimika – en later ook in Asmat – was het in hoofdzaak de bescherming van leven en goed van explorateurs, paradijsvogeljagers en handelaren, alsmede, korte tijd later, van missionarissen en hun helpers. Vrijwel gelijktijdig met de pacificatie werd door de R.K. Missie die Bestuur en Politie op de voet was gevolgd, met de kerstening van de autochtone bevolking een aanvang gemaakt. Door het Gouvernement werd dit, vooral wegens de consoliderende invloed die er vanuit ging, toegejuicht.

Na de Tweede Wereldoorlog blijkt in de benadering van de bevolking een kentering te zijn opgetreden. Hoewel met betrekking tot het Asmatgebied, dat eerst in 1953 werd opengelegd, het accent nog enige tijd viel op de pacificatie, was het toch duidelijk, dat men van Gouvernementswege ten aanzien van het toenmalige Nederlands-Nieuw-Guinea als geheel reeds een bredere politiek was gaan volgen. Als belangrijkste oorzaken daarvoor kunnen worden gecemend:

- a. de veranderde strategische situatie in Zuidoost-Azië en Oceanië;
- b. de inmiddels volkomen gewijzigde politieke inzichten m.b.t. de voormalige koloniale gebieden;
- c. de omstandigheid dat sedert de crisisperiode van de jaren dertig in het moederland, evenals in vrijwel de gehele westerse wereld, de opvattingen inzake de taak van de Overheid een ontwikkeling hebben doorgemaakt, die daarin bestond dat de zorg voor het algemeen welzijn – ook met behulp van gerichte maatregelen – naast de uitoefening van de traditionele overheidstaken meer op de voorgrond was gekomen;
- d. de omstandigheid dat het inzicht in de fundamentele complementariteit van alle overheidsmaatregelen, ongeacht hun specifieke gerichtheid, in ruimere kring veld had gewonnen.

De Overheid, in het verleden wars van het nemen van maatregelen op sociaal en sociaal-economisch gebied, rekende het zich meer en meer tot haar taak door middel van gerichte sociale en economische activiteiten de volkswelvaart te bevorderen. In de eerste plaats trachtte zij door middel van maatregelen, die op de ontwikkeling van de sociale en economische infrastructuur waren gericht, de basis te leggen voor een op westerse leest geschoeid productie-apparaat. Een bewuste re-allocatie van beschikbare autochtone arbeidskracht werd, mede met het oog op de bemanning van dat apparaat, ter hand genomen. Een tweetal doelstellingen kon zo worden verwezenlijkt. Ten eerste een verbeterd benutten van de aanwezige natuurlijke hulpbronnen; ten tweede een verhoogd welvaartspeil voor de samenleving als geheel. Gestreefd werd daarbij naar een niveau van behoeftebevrediging, waarop het totaal van individuele offers niet meer door overheveling van koopkracht kan worden verlaagd.

Het doorbreken van het taboe dat op het nemen van maatregelen op sociaal en sociaal-economisch gebied in het koloniale tijdperk rustte, alsmede de erkenning van de menselijke waardigheid van de autochtone bewoners der ontwikkelingsgebieden – zij het ook dat die erkenning wel

enigszins door politieke noodzaak werd afgedwongen – hebben de westerse benadering ook van de bevolking van West Irian ingrijpend gewijzigd. De daar gevoerde bevolkingspolitiek verkreeg een veel bredere strekking. Zo werd met name ook het beleid t.o.v. de Papoea's in positieve richting omgebogen. Anders dan in het verleden was de hoogste wijsheid nu niet meer het volgen van een politiek van onthouding. Men ging zich meer dan vroeger ooit het geval was daadwerkelijk voor de bevolking interesseren. Dit kwam onder meer tot uiting in de omstandigheid, dat het streven naar 'opheffing' van de Papoea in Nederland veld begon te winnen. Overigens getuigde dit streven niet alleen van de wens tot een meer positieve aanpak, maar ook van een nog overwegend westerse en tamelijk paternalistische visie op de ontwikkelingsproblematiek.

Was in het officiële beleid, zoals dat vanuit Nederland en het toenmalige Hollandia - nu Djajapura - werd gevoerd, al een aanzienlijke wijziging gekomen, in het binnenland – in dit verband dient het gehele zuiden van West-Irian als zodanig te worden aangemerkt - viel daarvan nog weinig te bespeuren. Naarmate men verder in het binnenland kwam, bleek de praktijk meer van de leer af te wijken. De oorzaak van de vertraging die bij het realiseren van het nieuwe beleid optrad, behoeven we niet ver te zoeken. Naast de institutionele starheid van het ambtelijke apparaat dient o.i. vooral ook de aard van de personeelsbezetting van dit apparaat als oorzaak te worden genoemd. Een groot aantal van de in het binnenland geplaatste leidinggevende ambtenaren, zowel die van Europese als die van Indonesische origine, was als zodanig reeds werkzaam geweest in het voormalige Nederlands-Indië. Velen waren dermate vergroeid met de overheidspraktijk aldaar, die, zoals we zagen, volkomen anders was georiënteerd, dat het hun moeilijk viel de nieuwe beleidslijnen in de praktijk door te trekken. Weliswaar pleegden de traditionele overheidstaken – algemeen bestuur, rechtspraak, enz. – door de plaatselijke bestuursambtenaren nauwgezet te worden uitgevoerd, maar aan de verwezenlijking van de nieuwe inzichten op sociaal-economisch gebied kwamen zij zelden toe. Een daarop gericht beleid stelde aan de instelling van de betrokken ambtenaren nu eenmaal andere eisen dan een waarbij men zich uitsluitend beperkte tot meergenoemde traditionele overheidstaken. Daar komt bij, dat de veelal moeilijke verbindingen de vlotte communicatie tussen de op zijn afgelegen post geplaatste bestuursambtenaar en diens directe chef belemmerden. Mede daardoor werd het gehele overheidsapparaat maar langzaam doordrongen met meer aan de eisen van de tijd aangepaste taakopvattingen.

De bestuurspraktijk in de periferie van het onder bestuur gebrachte gebied, waartoe Asmat en Mimika behoorden, gaf als gevolg van de geschetste vertraging nog lang de toepassing van verouderde methoden te zien. Alleen bij uitzondering was die praktijk uitdrukking van een werkelijke beleidsconceptie. Van coördinatie van bestuurlijke en andere overheidsmaatregelen, alsmede van integratie van het zelfstandige beleid van de

corporaties kwam daarbij weinig terecht. Ook was de kennis van de lokale situaties, met name die op sociaal gebied, veelal gebrekkig, hetgeen de toepassing van de officiële beleidslijn op de feitelijke, rijk geschakeerde situaties in de weg stond. In de praktijk was een zeker fragmentarisme dan ook onvermijdelijk. Met betrekking tot het bestudeerde gebied, waar de onderafdelingsbestuurders elkaar in snel tempo afwisselden (zie pp. 86 en 91), wekt dat geen verwondering: de verantwoordelijke bestuurders waren zelden in de gelegenheid zichzelf in de korte tijd die ieder van hen ter beschikking stond dusdanig met de plaatselijke problematiek vertrouwd te maken, dat zij aan de hand van officiële richtsnoeren een verantwoord lokaal beleid konden uitstippelen. Zo kon het jaren na de openlegging nog gebeuren, dat men de door zijn voorgangers binnen het kader van de traditionele overheidstaken begonnen pacificatie voortzette en het daar dan vervolgens bij liet, terwijl men zich niet of nauwelijks bewust was van de vele konsekwenties die deze had.

Rechtstreeks contact met de bevolking liet men – veelal gedwongen door de schaarste aan voldoende gekwalificeerd hulpkader – over aan instanties die daartoe op het eerste gezicht beter waren uitgerust. We denken in dit verband aan Missie en Zending, instanties die ook op sociaal gebied vanouds een geheel eigen beleid met een sterk traditioneel-charitatieve inslag pleegden te voeren. De tot voor kort min of meer eenzijdig-westerse georiënteerdheid van het Europese personeel in aanmerking genomen, was het echter te verwachten, dat het beleid van die corporaties nog geruime tijd de sporen zou dragen van een westerse maatschappij-opvatting en dat het nauwelijks op de behoeften van de autochtone samenleving zou zijn afgestemd. De noodzaak van integratie in het totale bevolkingsbeleid van alle activiteiten van de corporaties, die niet strikt onder de kerstening vielen, was voor alle betrokkenen niet onmiddellijk duidelijk. Het gevolg was dan ook niet zelden een langs elkaar heen werken en het bestaan van doublures, kortom een duidelijk gebrek aan efficiëntie. Veel hing af van het eigen inzicht en van de persoonlijke onderlinge verstandhouding van de plaatselijke vertegenwoordigers der verschillende instanties, die zich met de bevolking bezig hielden. Dat de samenwerking – zo die al aanwezig was – voortdurend werd bedreigd door verschillen van inzicht ten aanzien van het te voeren beleid, was misschien nog tot daar, maar dat meningsverschillen als die tussen Missie en Zending niet zelden op de hoofden van de bevolking werden uitgevochten, kwam het beeld dat deze zich van de westerse wereld aan het vormen was weinig ten goede.

Na aldus een blik te hebben geworpen op de situatie, zoals die in het Mimika- en Asmatgebied werd aangetroffen tegen het einde van de jaren vijftig toen men zich voor de versnelde ontwikkeling van dit gebied zag geplaatst, willen we trachten in het volgende hoofdstuk de vraag te beantwoorden welke eisen de aanpassing van Mimika en Asmat aan de gewijzigde omstandigheden, m.n. die op sociaal en economisch gebied, aan de Overheid stelt.

ONTWIKKELING ALS DOELSTELLING VAN
DE OVERHEID

I ALGEMEEN

Een centrale overheid – welke dan ook – die zich de sociale en economische ontwikkeling van submarginale streken als Mimika en Asmat bewust tot taak stelt, ofschoon noch het economische, noch het politieke of strategische belang van het nationale verband waartoe zij behoren daarmede gebaat is, doet dit op grond van andere dan utiliteitsoverwegingen. Zo lijkt het aannemelijk dat zij om godsdienstige redenen en/of om redenen van algemeen menselijke solidariteit wil voorkomen, dat de lokale bevolking van dergelijke streken aan demoralisatie en degeneratie wordt prijsgegeven om ten slotte, na als samenleving haar identiteit te zijn kwijtgeraakt, geruisloos ten onder te gaan. Denkbaar is ook dat de Overheid geleid door overwegingen van sociale rechtvaardigheid wenst te vermijden, dat die bevolking een onevenredig groot deel van de lasten, die noodgedwongen aanpassing aan snel veranderde levensomstandigheden nu eenmaal vergt, voor haar rekening zou moeten nemen.

Als we nu aan de hand van de beschrijvingen in hoofdstuk I en II nagaan hoe de plaatselijke situatie zich vanaf de openlegging van de betreffende gebieden tot tegen het einde van de jaren vijftig heeft ontwikkeld, dan menen we het te mogen betwijfelen of de autochtone samenlevingen – als zij tenminste aan zichzelf worden overgelaten – hun aanpassing zullen kunnen effectueren binnen het tijdsbestek dat hun, naar het zich laat aanzien, door de buitenwereld, i.c. door het samenstel van alle exogene factoren van technisch-economische en politieke aard, is toegemeten. Gevoegd bij de bestaande verschillen in technologisch opzicht, moet het starre karakter van de traditionele samenlevingsstructuur daartoe prohibitief worden geacht. Het kan immers niet worden verwacht, dat de betreffende samenlevingen uit zichzelf binnen de termijn die hun daartoe ter beschikking staat, en hun maatschappelijke structuur voldoende zullen hebben hervormd en hun technologie ver genoeg zullen hebben opgevoerd, dat inpassing in een groter sociaal en economisch geheel kans maakt. Integendeel, algehele ontreddering ligt veel meer in de lijn. Analyse van de situatie ter plaatse leerde, dat als gevolg van de confrontatie met de buitenwereld en de daaruit voortvloeiende implicaties, in de oorspronkelijke samenlevingsstructuur desintegratie is opgetreden. Voor elke lokale groep Asmatters en Mimikanen geldt, dat de mate van desintegratie nauw samenhangt met de aard, de duur en de intensiteit van hun contacten naar buiten. Daarnaast zien we, dat de autochtone reacties op die desintegratie zo

slecht op elkaar waren afgestemd, dat het proces waarin zij resulteerden zich dermate disharmonisch ontwikkelde, dat het mede daarom twijfelachtig moet worden geacht of de uiteindelijke aanpassing zonder ingrepen van buitenaf binnen afzienbare tijd zou worden bereikt.

In dit verband zij opgemerkt, dat versnelde desintegratie van de oorspronkelijke structuur gunstig, zo niet noodzakelijk is voor een tijdige maatschappelijke vernieuwing. Immers het oplossen van verouderde, niet meer bij de situatie passende instituten, dat gepaard gaat met een vermindering van sociale controle in de samenleving als geheel, schept een gunstig klimaat voor de ontwikkeling van andere instituten c.q. de verandering van reeds bestaande. De samenleving zal daardoor beter tegen de veranderingen die zich op technisch en economisch gebied voordoen zijn opgewassen. Desintegratie leidt dan ook een maatschappelijke verjonging in. Het is dan ook niet de desintegratie als zodanig die de aanpassing in de weg staat – eerder het tegendeel is het geval –, maar het zijn veeleer de divergenties in de bestendigheid van verouderde instituten, waardoor de structuur haar consistentie verliest en de samenleving aan leefbaarheid inboet. Het is daardoor, dat de uiteindelijke aanpassing vaak nodeloos veel sociale offers kost.

Uit de lokale situatie blijkt ook dat de – destijds westerse – Overheid, die ter plaatse vertegenwoordigd was door ambtenaren van de Dienst van Binnenlands Bestuur (zie boven p. 134), zolang zij zich tot de uitoefening van haar traditionele taken bepaalde, weinig of niets heeft bijgedragen tot de bespoediging en de synchronisatie van het aanpassingsproces. De voornamelijk op de pacificatie gerichte maatregelen bestreken daartoe een te beperkt gebied van het sociale en kulturele leven. Daar komt bij dat de nadelige neveneffecten, temeer omdat zij niet tijdig werden onderkend en derhalve als regel onvoldoende werden gecompenseerd, in veel gevallen de overhand kregen. Tenslotte toonde de plaatselijke situatie aan, dat ook andere westerse instanties, i.c. Missie en Zending, al evenmin in staat waren een positieve bijdrage te leveren tot de vereiste bespoediging van het aanpassingsproces. Niet alleen ontbraken hen daartoe de materiële middelen, waardoor de follow-up van een aantal door hen ondernomen activiteiten in gevaar kwam, maar vooral ook de mankracht. Het personeel waarover die instanties beschikten, was alleen bij uitzondering voldoende gekwalificeerd om in het aanpassingsproces een positieve rol te spelen. Mede door gebrek aan middelen hadden de corporaties de neiging vast te houden aan werkwijzen die niet snel genoeg evolueerden. Het jarenlange isolement, waarin missionarissen en zendelingen voorheen verkeerden, leidde in een aantal gevallen tot een soort 'bedrijfs'-blindheid, die aan het nut van hun soms veeljarige ervaring in het gebied afbreuk deed. Inzicht in de algemene problematiek en een uitgebreide kennis van de lokale toestanden zijn in één persoon nu eenmaal moeilijk te verenigen.

Het voorgaande in aanmerking genomen, ligt het voor de hand:

1. dat ingrepen van buitenaf voor het bereiken van een harmonische aanpassing onmisbaar zijn;
2. dat de (centrale) Overheid, aangezien zij over het meest volledige,

of eigenlijk het minst onvolledige, instrumentarium beschikt om het probleem van de versnelde aanpassing over de volle breedte met kans van succes ter hand te kunnen nemen, in de gegeven omstandigheden de aangewezen instantie is voor het realiseren van een over-all ontwikkelingsbeleid.

Dit, ofschoon de gang van zaken in het verleden overduidelijk heeft aangetoond, dat de Overheid in haar kwaliteit van promotrice en regulatrice van het aanpassingsproces haar bemoeienissen in vergelijking met voorheen zal moeten uitbreiden. De vraag doet zich daarbij voor of en, zo ja, in hoeverre ook taken aan derden kunnen worden gedelegeerd. Zolang delegatie niet in strijd komt met de algemene eis van de beleidsconsistentie, is er geen bezwaar tegen. In concreto is het niet mogelijk er een algemene regel voor te geven. Dit omdat lokale omstandigheden, welke van streek tot streek uiteenlopen, in dit verband een overwegende rol spelen. Voor wat betreft het bestudeerde gebied is de toelaatbare mate van delegatie vooralsnog aan de lage kant, vooral ook omdat de bevolking nog vreemd staat tegenover een beroepsmatige arbeidsverdeling.

Het kernprobleem, waarvoor de Overheid zich gesteld ziet, kan aldus worden geformuleerd: hoe in de gegeven omstandigheden en met de gegeven middelen het aanpassingsproces zoveel mogelijk te versnellen zonder aan de eis van synchronisatie der deelprocessen tekort te doen. Aangezien snelle, maar eenzijdige ontwikkelingen op een beperkt gebied – technologisch, economisch, sociaal of cultureel – daarmee in strijd zijn, brengt een effectief aanpassingsbeleid zowel het doseren van nieuwe impulsen als het afremmen van onevenredig snel verlopende deelprocessen met zich.

2 ENIGE ASPEKTEN VAN HET ONTWIKKELINGSBELEID

2.1 *De problematiek in het algemeen*

Uitgaande van de noodzaak tot ingrijpen in het overgangsproces en van de wenselijkheid dit ingrijpen vooralsnog aan de centrale Overheid voor te behouden, willen we hierna de praktische kant ervan belichten. Alvorens in te gaan op concrete overheidstaken in dit verband, dienen we ons af te vragen wat het karakter is van de problematiek waarmee de Overheid ter plaatse wordt geconfronteerd. De problemen, ongeacht of zij overwegend op economisch, politiek of sociaal-psychologisch terrein liggen, moeten daartoe in twee categorieën worden onderscheiden:

a. problemen die specifiek zijn voor de lokale situatie in het betrokken gebied;

b. problemen waarbij dit niet of althans in veel mindere mate het geval is en die qua karakter niet verschillen van die welke elke ontwikkelingsinstantie ontmoet, die zich tot doel heeft gesteld een haar vreemde samenleving (b.v. die van een etnische minderheid binnen het nationale kader),

waarvoor zij de verantwoordelijkheid op zich heeft genomen, bij haar aanpassing te begeleiden.

Specifiek zijn alle problemen die rechtstreeks verband houden met de klimatologische omstandigheden ter plaatse, de geomorfologische situatie, de geografische ligging, alsmede met het historische verloop van de reeks van contacten zowel die van vóór, als die van ná de openlegging. In beginsel a-specifiek is dat deel van de problematiek, dat voortvloeit uit sociaal-psychologische processen, die inherent zijn aan het bestaan van de mens als groepswezen en het leven in groepsverband en waarvan het verloop in elke samenleving aan dezelfde wetten onderworpen is. Al dringt de lokale differentiatie niet in het wezen van die processen door, toch moeten we er op bedacht zijn dat de wijzen, waarop dergelijke au fond a-specifieke problemen hic et nunc aan de dag treden, steeds lokale trekken vertonen. We ontkomen dan ook niet aan analyse van de verschillende lokale uitingsvormen als we het gemeenschappelijke van de problematiek bloot willen leggen.

Met een voorbeeld, ontleend aan hoofdstuk II (zie boven pp. 128 e.v.) kan het onderscheid worden toegelicht. Na te hebben gezien dat ontevredenheid met bestaande toestanden zich in het ene geval wél, in het andere niet heeft geuit in magisch-religieus getinte bewegingen, kunnen we ons afvragen waarom dit zo is. Eerst dienen we dan te vragen naar de achtergrond van de ontevredenheid. Die vraag kan alleen worden beantwoord vanuit een algemeen inzicht in de sociaal-psychologische processen die aan het groepsleven als zodanig inherent zijn. Maar als nu mocht blijken dan een gevoel van teleurstelling de ontevredenheid heeft versterkt, zoals dat in Mimika en Asmat onmiskenbaar het geval was, kunnen we ons al evenmin aan het achterhalen van de oorzaak of oorzaken daarvan onttrekken. Voor wat betreft de genoemde gebieden was het nodig, daarvoor het terrein van de geestelijke cultuur te betreden. Nu spelen op dat terrein lokale verschillen wel degelijk een rol, zodat de verklaring voor het gekonstateerde verschil in reactie wellicht (mede) daar moet worden gezocht. Uit dit voorbeeld blijkt hoe moeilijk het in de praktijk soms is vast te stellen, in hoeverre de sociaal-psychologische problematiek, zoals men die aantreft, specifiek voor de lokale situatie mag worden geacht. In het algemeen kan worden gesteld, dat de mate van situationele bepaaldheid van plaats tot plaats verschilt.

Hierna willen we vooreerst aandacht schenken aan het sociaal-psychologische klimaat. Vervolgens zullen enkele problemen van overwegend specifiek-lokale aard worden aangeroerd.

2.2 *Het sociaal-psychologische klimaat*

Van niet te onderschatten betekenis voor het beleid is de omstandigheid, dat het sociaal-psychologische klimaat waarin de plaatselijke Overheid als

ontwikkelingsinstantie haar taken verricht, wordt beïnvloed door, wat we zouden willen noemen, de 'vreemdheid' die zij niet alleen zelf als instituut bezit, maar die ook eigen is aan de door haar uitgedragen cultuur. Het is daardoor, dat zij weerstanden oproept bij de lokale bevolking. Dat zij er impliciet vanuit gaat dat haar cultuur in vrijwel elk opzicht superieur is aan die van de autochtone samenleving, blijkt uit heel haar doen en laten, vooral ook uit de maatregelen waarmee zij tracht in hoog tempo zoveel mogelijk elementen van de eigen cultuur (kleding b.v.; in dit opzicht is er ook sinds 1962 in West-Irian niets veranderd) ingang te doen vinden. Maar zolang de lokale bevolking er niet in slaagt op die elementen een eigen stempel te drukken, wordt dit als een opdringen ervaren. Gezien de snelheid, waarmee gedurende de laatste decennia de stroom van nieuwe, niet-autochtone cultuurelementen de autochtone samenleving overspoelt, en de tijd, benodigd voor de geestelijke en emotionele toeëigening van die elementen, is het onvermijdelijk, dat de ontwikkelingsinstantie op een gegeven ogenblik in botsing komt met het – algemeen-menselijke – streven van de autochtonen voor zichzelf een wereld te scheppen, waarin zij zich terugkennem en thuisvoelen (*Lévi-Strauss* 1963, p. 9).

Nu is het zo, dat de ontwikkelingsinstantie de 'vreemdheid' die zij in autochtone ogen bezit, paart aan evidente superioriteit in technisch en economisch opzicht. Ofschoon zij enerzijds uit hoofde van haar 'vreemdheid' in konflikt komt met het streven van de bevolking naar een eigen cultuur – cultuur is behalve uiting van ook middel tot wisselwerking met de omgeving en daarom noodzakelijk om zich te kunnen handhaven -, fungeert zij anderzijds, vanwege haar technische en economische superioriteit, als referentiekader. Alleen al de aanwezigheid van haar vertegenwoordigers temidden van de lokale samenleving heeft tot gevolg, dat deze zich spiegelt aan de levenswijze van die I. pendatang (= allochtonen), afkomstig uit een haar onbekende, maar om zijn rijkdommen geïdealiseerde wereld. In dit licht, dus afgezien nog van psycho-sociale factoren als mythisch-eschatologische verwachtingen, wekt de ambivalente houding t.o.v. de ontwikkelingsinstantie geen bevremding. Immers, zo goed als ieder ander, streeft de autochtoon ernaar het stempel van zijn existentie te plaatsen op hetgeen buiten hem is. Dit streven naar zelfrealisatie en zelfprojectie dwingt hem tot een onophoudelijk zoeken naar middelen die hem daarbij van dienst kunnen zijn. Volledig is ook op hem van toepassing, dat creatieve actie, waardoor de mens zijn identiteit naar buiten uitdraagt en die een bewuste stellingname t.o.v. de buitenwereld veronderstelt, alleen kan plaatsvinden na voorafgaande receptieve actie.

Niet alleen in werkelijkheid, maar ook beschouwd vanuit het autochtone standpunt, is de situatie in korte tijd grondig veranderd. De bevolking ervaart daardoor haar verhouding tot de Umwelt niet meer als zinvol. Het ligt daarom voor de hand, dat zij voortdurend pogingen in het werk stelt de ontstane vervreemding teniet te doen. Zij tracht zich t.o.v. de nieuwe situatie te hervinden door zich deze geestelijk en emotioneel eigen te ma-

ken. Met het oog daarop grijpt zij naar al hetgeen haar in dit verband als middel geschikt voorkomt. De autochtoon Wendt zich daartoe in de eerste plaats tot degenen die het naar zijn mening verder dan hijzelf hebben gebracht bij het totstandbrengen van een zinvolle relatie tot de gewijzigde situatie. Behalve de pendatang van verschillende origine, is dat iedereen die wordt geacht te delen in de westerse welvaart. Westerse kleding, westerse meubilair, kortom het gehele goederenpakket van niet-autochtone oorsprong, heeft voor hem een betekenis die ver uitgaat boven die van louter statussymbool. Westerse voorwerpen doen dienst als hulpmiddel bij zijn soms krampachtige pogingen zich – b.v. door participatie en identificatie – zinvol op de veranderde situatie te betrekken. In de haast dit doel, dat in het materiële vlak samenvalt met het hebben van een zo groot mogelijk aandeel in de westerse welvaart (zie boven p. 128), te bereiken worden de wetten van de causaliteit nog al eens over het hoofd gezien. Maar noch dit, noch het feit dat men herhaaldelijk zijn toevlucht neemt tot magie, daarbij analogieën als identiteiten opvat en/of causale relaties schijnbaar naar willekeur invertteert, wijst op de zg. irrationele wijze van denken, die men tot voor kort 'de' primitief nog zag toegedicht. Ook het denken van de autochtoon is per definitie rationeel, maar leemten in de benodigde kennis, m.a.w. in het stelsel van denkkategorieën, dat de mens in staat stelt door middel van associatief en discursief denken tot een adequate projectie van de werkelijkheid – i.c. die van de veranderde situatie – te komen, weerhouden hem van de oplossing der nieuwe problemen waarmede hij geconfronteerd is. Maar emotioneel is een snel antwoord niettemin dringend gewenst.

In tegenstelling tot de autochtone bevolking van Asmat en Mimika, hebben degenen die in een westerse omgeving zijn opgegroeid, als groep weinig of niet te maken gehad met abrupte wijzigingen in hun situatie, zoals die zich thans in jonge ontwikkelingsgebieden voordoen. Bovendien beschikken zij als regel over een begrippenstelsel dat het hun mogelijk maakt de situatie waarin zij verkeren verstandelijk min of meer volledig te bevatten en dat in elk geval geen vragen onopgelost laat, die het leven van alledag met zich brengt. Overigens geldt ook voor hen: hoe sneller de verandering hoe groter de kans op kortsluiting en inadequate reacties.

Zo er bij Mimikanen en Asmatters al van irrationeel gedrag sprake is, blijkt daaruit alleen, dat er leemten bestaan in de kennis die noodzakelijk is om de situatie effectief te beïnvloeden, terwijl een emotionele spanning er niettemin toe aanzet het beoogde resultaat desondanks toch te bereiken. Overigens kunnen we voor het waarnemen van irrationele gedragingen ook in de westerse maatschappij terecht. Soms zijn we er zelfs zo mee vertrouwd, dat zij niet eens opvallen. Niemand verwondert zich over het wanhopige gemanipuleer met knoppen, waaraan de voetballiefhebber/technische leek zich overgeeft als zijn t.v.-apparaat het juist tijdens de uitzending van een belangrijke interlandwedstrijd begeeft. We voelen met hem mee in zijn vertwijfeling een doelpunt te missen en brengen begrip

op voor zijn situatie, die zich uit in irrationele pogingen het beeld op zijn scherm terug te brengen. Het trekken van de nodige parallellen ter vergelijking met hetgeen zich in een ontwikkelings situatie op meer uitgebreide schaal voordoet, laten we aan de lezer over.

Het vinden van een uitweg uit de complexe problematiek van sociaal-psychologische aard, die haar oorzaak vindt in de vreemdheid van de ontwikkelingsinstanties, alsmede van de buitenwereld die zij vertegenwoordigen, is verre van gemakkelijk. Op de middelen welke de Overheid in haar rol van ontwikkelingsinstantie daartoe ten dienste staan, wordt hierna teruggekomen.

2.3 Problemen van lokale aard

De voor de situatie in Asmat en Mimika specifieke problemen liggen minder in het sociaal-psychologische dan in het technisch-economische en het sociaal-economische vlak. Maar dat verandert niets aan de zaak dat die problemen prohibitief zijn voor de sociale en economische aanpassing van het gebied aan de buitenwereld. Zij blokkeren de weg – misschien beter: startbaan – die leidt naar de take-off, zodat hun oplossing een eerste eis is om het gebied van zijn submarginale status te kunnen ontdoen. Van overwegend technisch-economische aard zijn o.m. de navolgende, met de economische ontsluiting samenhangende problemen:

- a. het transportprobleem;
- b. de beperkte exploitatiemogelijkheden van de bodem in engere zin;
- c. de schaarste aan andere exploitabele natuurlijke rijkdommen;
- d. de problemen die zich voordoen bij de opbouw van de voor de ontsluiting noodzakelijke infrastructuur.

ad a. Het transportprobleem valt uiteen in een tweetal deelproblemen:

1. extra-regionaal: het gebied ligt buiten de normale scheepvaartroutes en heeft een weinig toegankelijke kustlijn;
2. intra-regionaal: het binnenland is matig tot slecht begaanbaar; voor het transport te water – de aanleg van wegen is vooralsnog weinig actueel – is men er overwegend aangewezen op kleine vaartuigen met geringe diepgang, hetgeen kostenverhogend werkt, vooral ook omdat over grote uitgestrektheden alleen gedurende een deel van het etmaal kan worden gevaren.

ad b. De over het algemeen sterk uitgeloopte bodem is onderhevig aan periodieke overstromingen, zodat gronden die zich lenen voor de verbouw van handelsgewassen op een schaal die economisch verantwoord is, uitermate schaars zijn (zie hfdst. I, pp. 8 e.v.).

ad c. 1. De natuurlijke begroeiing bestaat uit gemengd bos, waarin stam-

men van uit handelsoogpunt interessante houtsoorten verspreid voorkomen. Gevoegd bij de slechte toegankelijkheid, staat dit een rendabele exploitatie van het houtbestand in de weg. Rendabel wordt hier in algemeen-sociale zin gebruikt, hetgeen betekent dat de exploitatie op den duur alle sociale kosten integraal zal moeten dekken. Uitgesloten is dus, dat de bij de houtwinning ingeschakelde arbeiders – zoals bij werkzaamheden ten behoeve van de N.V. Imex het geval was – op lange termijn minder welvaart genieten dan zij bij alternatieve aanwending van hun werkkraft in de traditionele sfeer zouden doen. Maar dat neemt niet weg, dat het ook bij een rendabele exploitatie best mogelijk is, dat zij tijdelijk met een lager niveau van consumptie dan voorheen genoeg moeten nemen. Met name zal dat het geval zijn zolang de noodzaak van het creëren van investeerbare overschotten prevaleert. In hoeverre de bevolking tot besparingen mag worden gedwongen – b.v. door een tewerkstelling op onvrijwillige basis, die herinnert aan de koloniale herendiensten – is echter geen economisch, maar een ethisch en, zeker niet in de laatste plaats, een politiek probleem. Als zodanig hangt het nauw samen met het heersende sociaal-psychologische klimaat. Het uit het oogpunt van het algemeen belang wenselijke en het politiek haalbare blijken veelal met elkaar in strijd te zijn.

2. De in het bergland, dat het bestudeerde gebied aan de noordzijde begrenst, aanwezige voorkomens van ijzer, nikkel en cobalt zijn met behulp van de tot op heden bij de winning, verwerking en afvoer algemeen gebruikelijke technieken niet exploitabel.

ad d. De structuur van de bodem in het overgrote deel van Asmat en Mimika – weke klei en veen, afgewisseld met lagen schelpzand – brengt mee, dat van de toch al schaarse middelen, die beschikbaar zijn voor de bouw van duurzame voorzieningen van verkeerstechnische en industriële aard, naar verhouding veel moet worden uitgetrokken voor grondwerk en fundering. Bovendien dient in aanmerking te worden genomen, dat de oeverbescherming die overal waar men tot de aanleg van permanente nederzettingen zou willen overgaan noodzakelijk is, eveneens kostbare investeringen vergt. Dit nog temeer, omdat vrijwel alle daartoe benodigde bouwmaterialen moeten worden ingevoerd. Wegens de hoge vrachtkostenquote – een gevolg van a – betekent dit een extra-handicap voor de opbouw van de voor de economische aanpassing benodigde infra-structuur.

Verweven met de hier aangestipte problematiek in het technisch-economische vlak, zijn de navolgende problemen met een overwegend sociale inslag:

1. de stijgende spanning tussen de vraag naar en het aanbod van werkgelegenheid: geoefende en zelfs geschoolde vaklieden slagen er niet in een dagtaak te vinden, die hen onafhankelijk doet zijn van de traditionele subsistentie-economie;

2. mede als gevolg daarvan: de toenemende discrepantie tussen de

door de buitenwereld geïnduceerde behoeften en de aanwezige koopkracht;

3. de daling in de kwaliteit van de human factor, welke aanhoudt zolang de voordelen van het onderwijs en van de westerse gezondheidszorg (nog) niet opwegen tegen

a. de verslechtering van de voedingstoestand door de opheffing c.q. vermindering van de intraregionale mobiliteit der bevolking en door de relatieve toeneming van de niet-produktieve leeftijdsgroepen, die zowel van de pacificatie als van de westerse gezondheidszorg het directe demografische gevolg is;

b. het achterwege blijven van voldoende compensatie voor de verstoring van de traditionele huwelijksregeling, alsmede voor de verenging van de huwelijkskringen en de vermindering van de selectie, welke door de pacificatie zijn ontstaan;

c. de exodus van de meest ondernemende leden van de samenleving naar gebieden waar zij voor hun arbeid en ondernemingslust, anders dan in hun eigen woongebied, wel emplooi verwachten te vinden, welke exodus zowel het onder a. als het onder b. genoemde in ongunstige zin beïnvloedt;

4. de weinig coöperatieve houding van de bevolking ten opzichte van de Overheid door het overheersen van negatieve gevoelens jegens deze instantie, enerzijds veroorzaakt door haar onvermijdelijke vreemdheid, anderzijds door de teleurstelling en het wantrouwen als reacties op de hooggespannen eschatologische verwachtingen (zie pp. 128 e.v.).

5. de onevenwichtige desintegratie van de traditionele samenlevingsstructuur, waarbij zich nog geen nieuwe instituten hebben ontwikkeld, die de voor de instandhouding van de samenleving essentiële functies van de reeds verdwenen of tot verdwijning gedoemde instituten zouden hebben kunnen overnemen.

Alleen een integrale oplossing voor de wirwar van problemen, van welke we er boven enkele hebben aangestipt, kan uitkomst brengen als tenminste voorkomen wil worden, dat de sociale en economische ontwikkeling van het bestudeerde gebied niet meteen nadat zij op gang is gekomen weer van de ene op de andere moeilijkheid vastloopt. Dit is vooral ook daarom van belang, omdat de in het kader van het ontwikkelingsbeleid reeds in mankracht en apparatuur geïnvesteerde middelen dan, zo zij al niet geheel verloren gaan, achteraf toch tot beneden-optimale toepassingen vervallen. De wenselijkheid van een het gehele sociale terrein mede bestrijkende planning is evident. Met behulp daarvan is men in staat de verliezen te vermijden, die worden veroorzaakt door een minder juiste allocatie van middelen en een foutieve timing van ingrepen die op zichzelf volkomen terecht zijn.

Voor het beleid is het van belang de praktische problemen die zich daarbij voordoen, te onderscheiden in een tweetal categorieën:

1. problemen waarvan de oplossing rechtstreeks en in hoge mate afhankelijk is van de beschikbaarheid van voldoende geldmiddelen, m.n. ten behoeve van de investeringen die benodigd zijn voor het totstandbrengen van de voor de economische ontsluiting noodzakelijke basisfaciliteiten, alsmede voor het scheppen van werkgelegenheid ten behoeve van de als gevolg van de pacificatie vrijgekomen mankracht;

2. problemen waarvan de oplossing alleen kan worden gevonden in een sociaal-psychologisch verantwoord beleid van de instanties, die zich op lokaal niveau met de ontwikkeling bezig houden; bij de benadering der plaatselijke bevolking is de grote moeilijkheid hoe, in weerwil van de vreemdheid van de betrokken instanties (zie boven, p. 142) en ondanks het bestaan van een nog uit het koloniale verleden stammende traditie, paternalisme en ethnocentrisme te vermijden. De hoeveelheid beschikbare geldmiddelen is voor de oplossing van deze problemen alleen in zoverre van belang, dat zij behoort tot het conglomeraat van factoren die tesamen het aanbod bepalen van personeel – zowel autochtonen als ex-patriates – dat daarvoor mentaal geschikt is.

Het zijn vooral de problemen in het sociaal-psychologische vlak, die om oplossing vragen nog vóór de interne politieke toestand gelegenheid heeft gekregen zich – mede als gevolg van onvoldoende begrip voor het grote aantal op de economische ontwikkeling gerichte overheidsmaatregelen – tot een explosief stadium toe te spitsen. Een kenmerk dat zij met elkaar gemeen hebben is, dat hun urgentie onder invloed van de goedbedoelde pogingen van buitenstaanders om het gebied economisch te ontsluiten, toeneemt. Op den duur blokkeren de psychologische weerstanden het proces van sociale aanpassing en brengen zij derhalve ook dat van economische aanpassing tot stilstand.

Voor wat betreft Mimika en Asmat zal hierna worden nagegaan hoe het ontstaan van een dergelijke situatie die, zo zij al niet tot een terugval van neerdere jaren leidt, toch een min of meer hardnekkige stagnatie inluidt, an worden voorkomen.

2.4 Ontwikkeling: een keuze?

Sedert het bestudeerde gebied werd opengelegd hebben er zich, zoals we zagen, zowel in demografisch, antropogenetisch, sociaal als in economisch opzicht wijzigingen voltrokken c.q. zijn die bezig zich te voltrekken. De vraag kan nu worden opgeworpen of de Overheid in de gegeven omstandigheden haar daadwerkelijke bemoeiing met het aanpassingsproces naar verkiezing achterwege mag, of ook maar kan, laten. Alleen door uit te gaan van het samengestelde karakter van dit proces, is het mogelijk op die vraag een antwoord te vinden. Voortdurend dient in het oog te worden gehouden, dat de confrontatie met de buitenwereld geen facet van het leven

onberoerd heeft gelaten. Op de veranderingen die daardoor in haar situatie zijn ontstaan, reageerde de bevolking met eigen pogingen tot aanpassing. De daardoor op gang gebrachte partiële aanpassingsprocessen waren evenwel nog onvoldoende op elkaar afgestemd, zodat een uiterst onevenwichtige ontwikkeling er het gevolg van was. Voor een integrale aanpassing aan de verandering in de levensomstandigheden, die werd veroorzaakt door het plaatsmaken van het lokale ecologische kader voor dat, gevormd door de wereldeconomie, is het daarom nodig die aanpassingsprocessen met elkaar in harmonie te brengen.

Een *conditio sine qua non* voor evenwichtige aanpassing is, dat de versturende invloed van nieuwe exogene impulsen door de in de samenleving werkzame built-in-stabilizers kan worden geneutraliseerd. Wat het tempo van de afzonderlijke deelprocessen betreft, geldt, dat dit behalve door de kracht van de initiële impuls, ook wordt bepaald door het moment van het complex waarop die kracht ingrijpt. Of dat moment statisch danwel dynamisch is, hangt af van het al dan niet in beweging verkeren van het betreffende complex op het ogenblik van de ingreep. Dankzij het vergaande en langdurige isolement kan met betrekking tot de totale situatie, waarin de Asmat- en de Mimikasamenleving als geheel zich op het ogenblik van de openlegging bevonden, van een overwegend statisch moment worden gesproken. Maar dit geldt niet voor de situaties, waarin de verschillende lokale groepen elk voor zich verkeren en die van dag tot dag plegen te veranderen. Niet alleen in demografisch, maar ook in economisch en sociaal-psychologisch opzicht maakt het voor een groep heel wat uit of zij bij het intreden van de door de pacificatie veroorzaakte status quo in een stadium verkeerde dat haar ledental stabiel was, dan wel dat het zich in opwaartse of neerwaartse lijn bewoog; of in de huwbare leeftijdsgroepen een evenwichtige sex ratio bestond of in de naaste toekomst kon worden verwacht, dan wel dat zich in die groepen een mannen- c.q. vrouwenoverschot dreigde te ontwikkelen; of zij op het punt stond zich te gaan verplaatsen, dan wel dat zij pas een nieuwe nederzetting had betrokken; of zij juist een oorlog achter de rug had, dan wel dat zij met nieuwe oorlogsvoorbereidingen in een gevorderd stadium was.

Wanneer we letten op de feitelijke onmogelijkheid in een tijdperk, gekenmerkt door snelle toeneming van de wereldbevolking en een voortdurend dichter worden van een wereldomspannend communicatienet, de verbreking van het isolement van Asmat en Mimika weer ongedaan te maken, komt ons, op grond van de ethische vooropstellingen in het begin van dit hoofdstuk, een algeheel onthouden van overheidsbemoeiing met het aanpassingsproces volstrekt onaanvaardbaar voor. Dit – bemoeiingen van andere instanties laten we even terzijde – zou immers impliceren, dat van de zijde van de Overheid wordt volstaan met af te wachten tot het gehele complexe stelsel van ecologische, economische, demografische en sociologische relaties uit zichzelf de weg naar de integrale aanpassing heeft weten te vinden. Daarbij moeten we ons wel realiseren, dat dit niet slechts ten

coste van veel tijd maar ook, wat belangrijker is, alleen ten koste van veel menselijk leed mogelijk is.

Een geheel andere vraag is die naar de ethische toelaatbaarheid van een uit het oogpunt van middelenschaarste mogelijkst wenselijke temporisering van op de sociaal-economische ontwikkeling gerichte maatregelen. Het antwoord daarop kan geen categorische bevestiging of ontkenning zijn, maar hangt af van een aantal voorwaarden. In het algemeen kunnen we stellen, dat temporisering niet in strijd komt met de belangen van de autochtone samenleving als aan de navolgende voorwaarden is voldaan:

1. De Overheid moet exogene invloeden kunnen weren, die impulsen opleveren voor deelprocessen die, gezien vanuit de totale context van het aanpassingsproces, toch al overmatig snel verlopen. Zo kan het nodig zijn de import van luxe gebruiksvoorwerpen ten behoeve van koopkrachtige allochtonen tegen te gaan om de toeneming van het sociale onbehagen onder de autochtonen tot het strikt onvermijdelijke te beperken. Ook kan het in bepaalde gevallen zinvol zijn de verbreiding van westerse opvattingen over de ethische toelaatbaarheid van de traditionele technieken tot regeling van het kindertal te vertragen, zolang geen bruikbaar alternatief kan worden geboden.

2. Zij moet eveneens in staat zijn deelprocessen met een snelheid, welke die van het totale aanpassingsproces dusdanig te boven gaat, dat ernstige discrepanties dreigen, af te remmen. Men denke in dit verband zowel aan het moeilijk te beheersen proces van politieke bewustwording zodra dit dreigt uit te lopen op regionalisme en/of op toename van interraciale en intertribale spanningen, als aan de toeneming van de bevolkingsdruk.

3. Als gevolg van de temporisatie mag geen stagnatie optreden op deelgebieden waarop versnelde ontwikkeling noodzakelijk is voor de harmonische aanpassing van de samenleving als geheel. Een voorbeeld hiervan vormt de ontwikkeling op sociaal-kultureel gebied.

2.5 Enige overheidstaken in het kader van de ontwikkeling

2.5.1 Algemeen

In het licht van het aanpassingsproces is het mogelijk tegen de achtergrond van de in de voorgaande paragraaf geschetste problematiek de taken van de Overheid als ontwikkelingsinstantie te onderscheiden in primaire en secundaire overheidstaken. Primair zijn programmering en conditionering, alsmede stimulering en begeleiding. Tot de laatste taak behoren met name het reguleren en het coördineren, die voor een soepel verloop van het aanpassingsproces onmisbaar zijn. Secundair zijn die taken, waarvoor de Overheid in haar kwaliteit van voor de zorg voor het algemeen welzijn verantwoordelijke instantie door plaatselijke omstandigheden geplaatst wordt, al liggen zij strikt genomen niet op het werkkterrein van de Overheid als zodanig. Het zijn juist de secundaire taken die in een jong ont-

wikkelingsgebied zwaar op het overheidsapparaat drukken. Genoemd worde in dit verband het redresseren van vroegere minder gelukkig gebleken ingrepen van derden¹ en aan haar aanvullende taak met betrekking tot werkzaamheden die weliswaar buiten de werksfeer van de Overheid vallen, maar voor het verrichten waarvan vooralsnog beter daartoe geëigende instellingen zo niet geheel ontbreken dan toch door omstandigheden (b.v. personeelsgebrek) niet (meer) tegen hun taak opgewassen zijn. Wat het redresseren betreft, denken we in het bijzonder aan de openlegging van gebieden door missionerende corporaties lang vóór er enig uitzicht bestond op economische follow-up. Van aanvullende aard zijn b.v. de exploitatie van een transportdienst en het in eigen beheer uitvoeren van de woningbouw op onderafdelingshoofdplaatsen. Overigens moet bij het hier gemaakte onderscheid tussen primaire en secundaire taken in aanmerking worden genomen, dat de afbakening van het specifieke werkterrein van de Overheid altijd arbitrair is en in laatste instantie afhangt van de heersende staatsideologie.

Dat we bij de bovenstaande rangschikking van de primaire overheids-taken een logische volgorde inachtnamen, impliceert allermint dat die volgorde ook zou korresponderen met die waarmede zij in de praktijk worden uitgevoerd. In feite vinden de verschillende soorten van overheidsbemoelingen met het aanpassingsproces gelijktijdig plaats. Zij beïnvloeden elkaar voortdurend en weerspiegelen een wirwar van elkaar achterhalende opvattingen en richtlijnen, waarvan de meeste zich in de loop der tijden herhaaldelijk als nieuw aandienen. Zo laat de praktijk van de programmering niet toe aan de historiciteit van de aangetroffen situatie voorbij te zien. Het aktuele beleid maakt daarvan deel uit en vormt dan ook een gegeven waarmede men al programmerende rekening dient te houden. In het verleden genomen beslissingen werken in het heden na, niet in de laatste plaats omdat zij ook in de bestaande beleidsinstellingen concreet gestalte hebben gekregen. Dit heeft tot gevolg, dat tal van maatregelen, vooral die welke liggen op het niveau van het dagelijkse beleid, vaak meer door de situatie in het verleden dan door die in het heden zijn geïnspireerd. Daarnaast tendeert de Overheid, mede als gevolg van de voortschrijdende verstarring van haar apparaat, vooral bij het uitblijven van een effectieve controle door de samenleving – in een jong ontwikkelingsgebied regel – meer en meer naar een zelfgenoegzame gedragslijn en een vertraagd reageren op dataveranderingen. Van belang voor de programmering is, dat de met elkaar in verband staande uitgangsdia niet alleen (uiteindelijk) ecologisch, technologisch en/of antropologisch bepaald zijn, maar dat zij ook een historisch stempel dragen. Voor elke datum afzonderlijk is die meervoudige bepaaldheid bovendien verschillend. Voor zover zij historisch

1. Redresserend was in Mimika b.v. het aan banden leggen van de trek van de Amungme naar de kust, welke trek was geïnduceerd door valse verwachtingen, opgewekt door ontdekkingsreizigers.

bepaald zijn, is – althans in het bestudeerde gebied – het overheidsoptreden in het verleden daarop van aanmerkelijke invloed geweest. Situationeel gebonden als het was, moest dat optreden wel passen in een context die mede werd gevormd door de konkretisering van een vanuit een vroeger verleden doorgetrokken beleidslijn. Geen enkele Overheid kan immers werken in een vacuum. Onvermijdelijk is daarom, dat een realistische programmering behalve een taakstelling, ook elementen inhoudt van evaluatie en bijstelling van het actuele beleid.

In het licht van het voorgaande is het duidelijk, dat de uitoefening van de dirigerende taak van de Overheid tot het treffen van compromissen dwingt met betrekking tot alle punten, waarop de bestaande praktijk met nieuwe inzichten en doelstellingen in strijd is. Een samenleving heeft nu eenmaal behoefte aan zekerheid. Op straffe van een inboeten aan leefbaarheid kan zij niet buiten een redelijke mate van continuïteit en stabiliteit van het overheidsbeleid. De aanwezigheid van voldoende mogelijkheden voor het treffen van compromissen is daarom van wezenlijk belang. Beleidswijzigingen op grond van nieuwe, verbeterde inzichten in de samenhang van alle voor het overheidsoptreden relevante data plegen, wanneer zij resulteren in een beleid dat van de ene dag op de andere verandert, ongunstige psychologische neveneffecten op te roepen. Hierdoor is de uiteindelijk winst voor de samenleving veelal nog slechts denkbeeldig. Rekening houden met de tijd als relevante faktor is voor het beleid niet alleen een administratief-technische, maar vooral ook een psychologische noodzaak om een soepel overheidsbeleid te kunnen waarborgen. Deze eis, die overigens algemeen is, treedt in een ontwikkelingssituatie, waarin bij de Overheid de neiging tot herhaalde beleidswijzigingen toch al in versterkte mate aanwezig is en de bevolking van haar kant zich nauwelijks nog weet te oriënteren, wel bijzonder duidelijk op de voorgrond.

Zo kostte het in Asmat ruim een jaar om het voorheen eenzijdig op de pacificatie gerichte bestuursbeleid om te buigen in de richting van een sociaal-economisch en psychologisch verantwoorde benadering. Verkorting van die tijd bleek eenvoudig niet mogelijk. Al was het alleen maar omdat de krijgshaftige, inmiddels aan strafexpedities gewend geraakte bevolking een snel vieren van de teugels onmiddellijk als blijk van zwakte zouden uitleggen en prompt zouden reageren met het weer opnemen van de traditionele oorlogvoering.

Maar al te gemakkelijk leidt plotseling omgooien van het roer tot kapseizen. Wanneer de vraag naar de psychologische haalbaarheid van een bepaalde beleidswending binnen de termijn die men zich voor het uitvoeren daarvan heeft voorgesteld uit het oog wordt verloren, is het gevaar niet denkbeeldig, dat de door de veranderingen geïnduceerde psychologische weerstanden een cumulatief, niet meer te controleren proces in gang zetten. In bepaalde gevallen kan dat zelfs omverwerping van het bestaande overheidsbestel ten gevolge hebben. Interessant is het te konstateren, dat opstandige bewegingen gewoonlijk pas tot uitbarsting komen, zodra de

Overheid – in strijd met de prudentie – zelf blijkt geeft de juistheid van haar beleid in twijfel te trekken, m.a.w. openlijk de rechtmatigheid van haar eigen gezag betwist. De mogelijkheid tot het treffen van compromissen behoedt de Overheid voor een riskant laveren tussen de banken van de verstarring en de klippen van de gewelddadige omwenteling.

2.5.2 Programmering: enkele aspecten

Terugkerend tot de eerste van de bovengenoemde primaire overheidstaken, t.w. de programmering van het ontwikkelingsproces, volstaan we met het aanstippen van enkele desiderata waaraan deze met het oog op de plaatselijke situatie in Mimika en Asmat zal hebben te beantwoorden. In het algemeen verdient het voor een klein gebied als het door ons bestudeerde, waaromtrent men ten aanzien van het gewicht van een aantal der potentiëel als relevant onderkende data in het ongewisse verkeert, aanbeveling bij het opstellen van een ontwikkelingsprogramma niet ^{te} veel in details te treden. Dat neemt echter niet weg, dat het programma, wegens de onderlinge verwevenheid van de in de vorige hoofdstukken geschetste relaties, alle aspecten van het aanpassingsproces toch zo volledig mogelijk dient te bestrijken. In verband met het streven naar een zo hoog mogelijke aktualiteitswaarde van het definitieve programma lijkt de opstelling van een aantal betrekkelijk eenvoudige alternatieve versies, die op evenzovele sets van realistische veronderstellingen zijn gebouwd, de voorkeur te hebben boven de opstelling van één enkele, meer gedetailleerde. Wat haar aktualiteitswaarde betreft, staat of valt deze immers met de juistheid van alle ingecalculerde grootheden en veronderstelde relaties. De kans daarop neemt evenwel af naarmate het plan meer wordt uitgediept, de toelaatbare onzekerheidsmarge per datum dienovereenkomstig moet worden versmald en aan de exactheid van de benodigde informatie hogere eisen moeten worden gesteld. Een onjuiste schatting van het verloop van een bepaalde factor – de benuttingsgraad van de bodem b.v., waarover maar weinig informatie beschikbaar is – kan er toe leiden, dat de aktualiteitswaarde van een opgesteld programma op slag wegslinkt.

Aangezien het chronisch tekort aan exacte informatie – in een ontwikkelingssituatie als de bestudeerde normaal te achten – aan de realiteitswaarde van een eenmaal opgesteld programma onophoudelijk afbreuk dreigt te doen, is het zaak dit zo flexibel mogelijk te houden. Een hoge mate van flexibiliteit houdt o.m. in, dat het gemakkelijk en op elk gewenst tijdstip kan worden bijgesteld, een bijstelling die eventueel ook het overschakelen op een gereedgehouden alternatief plan kan betekenen. Flexibiliteit is trouwens ook vereist om het programma te kunnen realiseren op een wijze die lokaal verantwoord is. Het moet daarom voorzien in een plaatselijk genuanceerde realisatie. Met het oog daarop dient bij de opstelling rekening te worden gehouden met voldoende speling om waar nodig te kunnen improviseren. Een te smalle marge voor improvisatie heeft nl. tot gevolg dat op lokaal niveau haperingen zullen optreden; dat de voor

de uitvoering van het programma verantwoordelijke functionarissen van hun taakuitoefening dreigen te vervreemden; en dat de oplossing van onvoorziene moeilijkheden daardoor op de lange baan wordt geschoven.

Voor een jong ontwikkelingsgebied is het, vooral ook met het oog op de nodige inspraak dergenen die bij de uitvoering betrokken zijn, gewenst het nationale resp. het regionale plan op te bouwen uit regionale resp. lokale plannen. Ter vergemakkelijking van hun onderlinge afstemming is het goed van elk meerdere alternatieve versies op te stellen. Theoretisch is het uiteraard mogelijk, als we tenminste over alle benodigde informatie in gekwantificeerde vorm beschikken, rechtstreeks een integraal basisplan samen te stellen, waarvan dan vervolgens regionale en lokale plannen worden afgeleid. Maar dit stuit in een vroege fase van ontwikkeling toch op praktische bezwaren. In de eerste plaats wordt de tijdige verwerking van de daartoe benodigde, exacte informatie veelal belemmerd door een langzame en onbetrouwbare berichtgeving. In de tweede plaats vereist het in de berekening betrekken van voorheen nog niet als relevant onderkende data voortdurende herschrijving van het gebruikte berekeningsprogramma. Een en ander leidt ertoe, dat het plan vaak al weer verouderd zal blijken te zijn nog voor het goed en wel gereed is.

2.5.3 *Conditionering*

De conditionerende taak van de Overheid is tweeledig en strekt zich uit zowel over het terrein van het materiële als over dat van het immateriële. Op materiëel gebied omvat zij in de eerste plaats de totstandbrenging van de voor de sociale en economische ontwikkeling vereiste infrastructuur. In de tweede plaats de verstrekking van ontbrekende hulpmiddelen, noodzakelijk om die infrastructuur niet tot dood kapitaal te laten vervallen. Voorbeelden daarvan zijn de transportmiddelen nodig voor een effectief gebruik van vliegvelden en wegen; de leermiddelen die het gebruik van een schoolgebouw volgens zijn bestemming mogelijk maken, alsmede de genees- en verbandmiddelen die noodzakelijk zijn om een polikliniek aan haar doel te kunnen doen beantwoorden.

De geografische ligging van het Mimika- en Asmatgebied en de geomorfologische en klimatologische omstandigheden ter plaatse vormen een handicap voor de ontsluiting van zijn natuurlijke hulpbronnen en hebben, mede daardoor, lange tijd de economische inpassing van dit gebied in de wereldhuishouding belet. Alleen met behulp van infrastrukturele voorzieningen op grote schaal is het mogelijk die handicap te overwinnen. De omstandigheid, dat er vrijwel geen 'economies of scale' zijn aan te wijzen en, in verband daarmee, de grote mate van onzekerheid aangaande het tijdstip waarop de hoge investeringen die voor de totstandbrenging van die voorzieningen benodigd zijn rendabel worden, maken deze als investeringsobject voor het particuliere bedrijfsleven weinig interessant. Onvermijdelijk is het dan ook, dat die taak geheel voor rekening van de Overheid komt.

Maar hoever dient de Overheid nu met haar lokale voorzieningen te gaan? Bij het vaststellen van hun na te streven omvang gelden in beginsel twee soorten overwegingen: algemeen-economische en sociale. Zo lang de streek, m.n. voor wat betreft de aanwezigheid van ontginbare delfstoffen, nog in het exploratieve stadium verkeert, is het niet mogelijk haar economische betekenis voor het nationale verband waar zij deel van uitmaakt ook maar bij benadering te bepalen. De aan de overheidsvoorzieningen te stellen bovengrens is daarom nog niet aan te geven. Ten aanzien van de benedengrens gelden niet zozeer economische dan wel sociale overwegingen. In elk geval dient vermeden te worden, dat de bewoners van Asmat en Mimika voor het onvermijdelijke opgaan van hun lokale economie in de nationale en de mondiale economie onevenredig zwaar worden belast.

Welke prioriteit die gebieden hebben als het op de verdeling van de voor ontwikkelingsdoeleinden beschikbare middelen aankomt, is een vraag die slechts kan worden beantwoord door de belangen van de lokale bevolking af te wegen, niet alleen tegen die van andere in sociaal, economisch en cultureel met haar vergelijkbare bevolkingsgroepen elders in West-Irian, maar ook tegen die van elke andere Indonesische staatsburger waar dan ook. In het verleden is wel eens de gedachte naar voren gebracht de bevolking van Asmat in haar geheel over te brengen naar gebieden met een verondersteld tekort aan werkkracht. Dit, omdat men geen kans zag het Asmatgebied economisch rendabel te maken. Maar dat is alleen daarom al onaanvaardbaar, omdat het in dat geval praktisch zeker is, dat de Asmatters die dan van hun eigen – schaarse – natuurlijke hulpbronnen verstoken zijn, de volle prijs voor hun ongevraagde opneming in de wereldeconomie zullen betalen. Zo al niet in de vorm van een verlies aan met behulp van westerse maatstaven te meten welvaart, dan toch zeker in de vorm van een verlies aan welzijnsbevinden. Van een bevolking, die het vóór de openlegging van haar woongebied beter had dan veruit het grootste deel van de wereldbevolking thans, vervalt zij dan tot een bron van goedkope arbeidskracht.

Tot aan de overdracht van het Bestuur over westelijk Nieuw-Guinea aan de UNTEA per 1 oktober 1962 lag het accent van de totstandbrenging van de infrastructuur in Mimika en Asmat op de uitbreiding van de transportmogelijkheden. Men beperkte zich daarbij voornamelijk tot de aanleg en de verbetering van landingsstroken. Nieuw waren die te Pirimapun en Akimuga, terwijl het vliegveld Timuka (Dakotastríp) nog uit de Tweede Wereldoorlog dateerde. De verbetering van de havenfaciliteiten – slechts op enkele plaatsen konden coasters bij hoog water voor de wal komen – bevond zich nog pas in een voorbereidend stadium. Hetzelfde geldt voor de lang voorgenomen wegverbinding tussen de zuidelijke kuststreek en het centrale bergland. De kosten, verbonden aan de aanleg en het onderhoud van wegen door het met rivieren doorsneden moerasgebied van de kust en door het zwaar geaccidenteerde terrein van het binnenland met een regenval van ± 3800 mm per jaar, waren dermate hoog, dat noch in

Asmat, noch in Mimika van wegeaanleg iets is gekomen. Dit niettegenstaande het feit, dat de bevaarbaarheid van de rivieren in het bovenstroomgebied veel te wensen overlaat. Ter vergelijking diene, dat met de aanleg elders in Zuid-Nieuw-Guinea al een begin werd gemaakt. Met name gebeurde dit in de toenmalige onderafdelingen Mappi, Boven-Digul en Muju en wel in het kader van de uitvoering van het zgn. rubber/wegenplan. De wegeaanleg werd daarbij rechtstreeks gekoppeld aan de teelt van handelsgewassen, m.n. rubber, waartoe klimaat en bodem zich leken te lenen. Alles in aanmerking genomen, bevond zich de wegeaanleg niettemin in geheel Zuid-Nieuw-Guinea – met uitzondering misschien van de onmiddellijke omgeving van Merauke – in een pril stadium.

Behalve het treffen van materiële voorzieningen van min of meer permanente aard als basis voor een aan de buitenwereld aangepast economisch apparaat, omvat de konditionerende overheidstaak ook maatregelen die erop gericht zijn de bemanning van dit apparaat voor de toekomst veilig te stellen. Wil een naar economische aanpassing strevend beleid op den duur succes boeken, dan verdient het aanbeveling de autochtone bevolking daarbij niet alleen passief maar ook actief in te schakelen. In economisch opzicht is dat zo al niet strikt noodzakelijk, dan toch hoogst wenselijk. In de eerste plaats zou het niet inschakelen van de autochtone bevolkingsgroep ertoe leiden, dat deze in toenemende mate noodlijdend wordt en tot een underdog status vervalt, zodat haar aanwezigheid op grond van godsdienstige of, meer in het algemeen, humanitaire overwegingen een kostbaar stelsel van sociale voorzieningen gaat vergen. In de tweede plaats zou het niet benutten van het ter plaatse beschikbare arbeidspotentiëel nopen tot het aantrekken van allochtone werkkrachten met een levensstandaard hoger dan die van de plaatselijke bevolking. Dit zou de rendabiliteit van de ter hand genomen activiteiten drukken op een tijdstip, dat het creëren van investeerbare overschotten ter versnelling van de economische aanpassing van vitaal belang is.

Is de inschakeling van de autochtone bevolking direkt-economisch dus al in hoge mate wenselijk, zo niet noodzakelijk – wat in feite het geval zal zijn valt in laatste instantie terug te brengen tot een kostenprobleem –, politiek gezien en daarmee ook economisch, maar dan indirekt, is die inschakeling zonder meer harde noodzaak. De aanwezigheid van een groot, onder invloed van de buitenwereld toenemend aantal ontevreden, verpauperde autochtonen die aan de moderne bedrijvigheid en de daardoor meegebrachte welvaart weinig of geen deel hebben, houdt in, dat de ten koste van veel inspanning opgebouwde infrastructuur voortdurend met molesting wordt bedreigd en dat de bestaanszekerheid van ter plaatse tewerkgestelde allochtonen in gevaar komt. De verslechtering van het politieke klimaat, die hiervan het gevolg is, heeft zijn weerslag op het economische leven. Het wordt dan immers onmogelijk nog financiële middelen of arbeidskrachten van buiten aan te trekken.

Voor een actieve participatie van de autochtone bevolking is nodig,

dat deze haar arbeid—lichamelijke zowel als geestelijke—in voldoende mate ook ter beschikking stelt ten behoeve van die activiteiten welke alleen in het kader van de open markteconomie zinvol zijn. Nu levert de beschikbaarheid van mankracht in Mimika en Asmat, zoals we eerder zagen, op zichzelf geen moeilijkheden op, vooral ook omdat de onderlinge oorlogen die vanouds een aanzienlijk deel van de aanwezige mankracht opeisten inmiddels tot het verleden behoren. Haar zinvolle aanwending vormt daarentegen wel degelijk een probleem. Zelden komt zij nl. ter beschikking in een vorm die een bevredigende participatie in de moderne ontwikkeling toelaat. De ongeschoolde, slecht gehonoreerde arbeid waarvoor zij tot voor kort werd ingezet — het beruchte babatten (met behulp van een parang maaien van gazons) b.v. of de werkzaamheden van het doorsneehuispersoneel — werkte frustratie van het streven naar zelfrealisatie alleen maar in de hand. In feite leidden dergelijke werkzaamheden er vanwege het daardoor toegenomen — zeer oppervlakkige — contact met een beperkt aantal facetten van de buitenwereld toe, dat het aspiratieniveau van de betrokken werkers van lieverlede werd opgeschroefd. Maar door gebrek aan koopkracht bleef de stijging van het bereikbare niveau van behoeftenbevreiding bij die van het aspiratieniveau tenachter. Dat men er naar geldelijke maatstaven gemeten materiëel wel wat op vooruitging, verhinderde niet, dat het sociale onbehagen hand over hand toenam. Toch mag de daling van het algemene welzijnsbevinden, die daaraan ten grondslag lag, niet alleen aan de toenemende discrepantie tussen het aspiratie- en het bevreedigingsniveau worden geweten. Het is nl. de vraag of er inderdaad een reële stijging van de materiële welvaart heeft plaatsgevonden. Met de aangelegde maatstaven kon dat immers niet worden vastgesteld. Al was het alleen maar omdat voor het hoofdvoedsel sago geen eigenlijke markt bestond. Dit werd daarom gewaardeerd naar de van bestuurswege vastgestelde en ten behoeve van de internaten laag gehouden opkooprijzen. Gezien het moeizame, min of meer dwangmatige karakter van de leveringen mag worden aangenomen, dat de sagoprijs maar ten dele de inspanning weerspiegelde, die men zich voor de winning en het transport moest getroosten. Dat de prijs van sago in geen verhouding stond tot die van geïmporteerde rijst waarop men ingeval van voedselschaarste was aangewezen, is dan ook niet verwonderlijk.

Het probleem van de konditionering van de human factor concentreert zich om een tweetal vragen:

1. Hoe, in weerwil van de onder invloed van de verwestersing opgetreden uitschakeling van de in de oorspronkelijke samenlevingsstructuur ingebouwde regelketen die voor het behoud van de fysieke en psychische vitaliteit van de bevolking eertijds onmisbaar was, de volksgezondheid ook voor de verre toekomst op peil te houden c.q. te bevorderen.
2. Hoe de vorming ter hand te nemen van een arbeidsaanbod, dat met het oog op de eisen, welke het aanpassingsproces in zijn opeenvolgende stadia stelt, de juiste omvang heeft en juist gedifferentieerd is.

Met de eerste vraag, die van sociaal-medische aard is, zullen we ons verder niet bezig houden, temeer omdat men ook in het westen voor het hier aangeroeide probleem nog geen oplossing heeft gevonden, die zowel praktisch bruikbaar als ethisch voor eenieder aanvaardbaar is. Bovendien kunnen we ons, wat Mimika en Asmat betreft, troosten met de wetenschap, dat versmelting van huwelijkskringen daar nog, zij het ook tijdelijk, soelaas kan bieden. Met de laatste vraag wordt een problematiek aangesneden, die ligt op het terrein van de human resources development en een tweetal subproblemen omvat. Het eerste is dat van de verhoging der bereidheid van de bevolking haar werkkraft (met inbegrip van inventiviteit en creativiteit) in te zetten ten behoeve van activiteiten die niet aan de traditionele subsistentie-economie hun betekenis ontlenuen, maar alleen binnen het kader van de open markteconomie zinvol zijn. Die bereidheid houdt in, dat men ook genegen is de benodigde scholing te ondergaan. Het tweede is dat van het opvoeren van de geschiktheid tot beroepsmatige arbeid. Eerst daardoor wordt het mogelijk die werkkraft in te zetten op een wijze die niet alleen economisch verantwoord is, maar ook de betrokkenen emotioneel bevredigt. In het algemeen kunnen we stellen, dat een voldoende mate van bereidheid een *conditio sine qua non* is voor de opvoering van de vakbekwaamheid en de verwerving van de daartoe vereiste technische vaardigheden. In een aanpassingssituatie, die in economisch opzicht wordt gekenmerkt door de overgang van de besloten subsistentie-economie naar de open markteconomie doet zich de moeilijkheid voor, dat die bereidheid aanvankelijk niet economisch is gemotiveerd. De economische stimulans daartoe is onvoldoende aangezien de autochtone bevolking in het begin helemaal niet en vervolgens in maar langzaam toenemende mate voor de bevrediging van haar eerste levensbehoeften van die markteconomie afhankelijk is. Nu pleegt urbanisatie vanwege de daardoor geïnduceerde snelle stijging van aspiratieniveaus in veel gevallen het proces weliswaar te versnellen. Maar voor onze studie is dit, daar zij zich tot het landelijke milieu van Mimika en Asmat beperkt, niet interessant.

De bereidheid van de bevolking tot actieve deelname aan een westers georiënteerde bedrijvigheid wordt bevorderd door een positieve waardering van de wereld van de westerling. Hierdoor wordt een sociaal-psychologisch klimaat geschapen, dat het proces van economische aanpassing ten goede komt. Nog temeer omdat sedert de openlegging dat klimaat aanzienlijk was verslechterd, dient dan ook het streven van de plaatselijke Overheid op zijn verbetering te worden gericht. Het is daarbij zaak, dat negatieve gevoelens die t.o.v. de van oorsprong vreemde instanties, waartoe de Overheid als *pendatang* (I. voor allochtone instelling of persoon) zelf ook behoort, in de loop der jaren de overhand hebben gekregen, voor meer positieve plaatsmaken. Zodoende wordt de weg voor meer coöperatie van de zijde van de bevolking geëffend.

De verbetering van het sociaal-psychologisch klimaat staat of valt met het herstel van het geschokte vertrouwen in de Overheid en de corporaties.

Daarvoor is in de eerste plaats nodig, dat hun maatregelen met het oog op de situatie ter plaatse intrinsiek juist zijn. Alleen dit al vormt, wegens het veelal gebrekkige inzicht in de lokale omstandigheden, een probleem. In de tweede plaats is nodig dat die maatregelen, vooropgesteld hun intrinsieke juistheid, door de bevolking ook als juist worden ervaren. Het laatste impliceert, dat zij op een psychologisch goed gekozen ogenblik worden genomen en dat ten aanzien van hun strekking niemand in onzekerheid verkeert. Juist het onvoldoende rekening houden met laatstgenoemde eis had vooral in Mimika een uitgesproken tunggu perintah²-instelling ten gevolge. Die door afwezigheid van initiatief gekenmerkte houding van afwachting is symptomatisch voor het niet als zinvol ervaren van de door de Overheid en de corporaties getroffen maatregelen en de in het kader daarvan opgelegde taken. Dit, hoewel het eigen belang van de lokale bevolking bij veruit de meeste voorzat.

Het wekken van begrip voor overheidsmaatregelen is pas mogelijk zodra er bij de bevolking voldoende inzicht aanwezig is in de door de openlegging ontstane situatie die er de context van vormt. In het begrijpelijk maken van die situatie voor de bevolking ligt ook voor het onderwijs een taak. Mede daarom stellen we ons voor daar in Hoofdstuk IV een korte beschouwing aan te wijden.

Voor de vestiging van een duurzaam vertrouwen in de Overheid is bovendien nodig, dat de bevolking zich daadwerkelijk bij het beleid betrokken weet en er zich van bewust is het te kunnen beïnvloeden. Dit kan onder meer worden bereikt door middel van een systeem van gemeenschappelijke besluitvorming. Een dergelijk systeem biedt het voordeel aan te sluiten bij de traditionele gezagsstructuur (zie p. 61). De Overheid verliest zo haar odium van vreemdheid. Daarenboven wordt de rijkdom aan overgeleverde ervaringskennis – m.n. op het gebied van de voedselvoorziening – waarover de plaatselijke bevolking van huis uit reeds beschikt erdoor ge(re)activeerd. Het belang van dit laatste kan nauwelijks zwaar genoeg worden onderstreept. Steeds dreigt immers het gevaar dat de Overheid, wegens onvoldoende bekendheid met de ecologische condities ter plaatse, juist op dit gebied fouten maakt, zodat aan de eis van intrinsieke juistheid van de overheidsmaatregelen evident afbreuk wordt gedaan. Dit is vooral daarom kwalijk, omdat een Overheid die door het maken van fouten haar goodwill bij de bevolking eenmaal heeft verspeeld, bij praktisch al haar maatregelen terug moet vallen op dwang. Maar als zij daar daadwerkelijk toe besluit, kan zij er vrijwel zeker van zijn dat de aanvankelijk door haar vreemdheid geïnduceerde, maar nog met betrekkelijk weinig moeite te overwinnen weerstanden, evenals in Mimika het geval was, tot een houding van lijdelijk verzet zullen uitgroeien, die de sociale ontwikkeling blokkeert.

Zoals we in het voorgaande hebben getracht aan te tonen, hangt het

2. I., letterlijk: wachten op bevel.

probleem van de verhoging van de bereidheid der bevolking tot actieve deelname aan de open markteconomie nauw samen met dat van de verbetering van het sociaal-psychologische klimaat en, in verband daarmee, met dat van het behoud c.q. van het herwinnen van de goodwill die de Overheid daartoe bij de bevolking behoeft. Voor de oplossing van dit drietal onderling nauw verbonden problemen is men aangewezen op een heterogeen complex van elkaar aanvullende maatregelen, globale zowel als specifieke. Willen zij ook op de lange duur effect hebben, dan mag geen ervan ontbreken. Daarbij gaat het zowel om maatregelen van economische als om die van sociale aard; zowel om die met een cultureel als om die met een hygiënisch karakter. De culturele maatregelen die met het oog op de lokale situatie in aanmerking komen, bestrijken behalve het terrein van het formele onderwijs ook dat van de informele educatieve vorming. De medisch-hygiënische maatregelen betreffen niet alleen de preventieve en de curatieve geneeskunde, maar al evenzeer de zorg voor de geestelijke volksgezondheid.

Ook voor de oplossing van het probleem hoe de geschiktheid tot beroepsmatige arbeid in een versneld tempo op te voeren geldt, dat de daartoe vereiste maatregelen elkaar aanvullen. In de eerste plaats, omdat er een wederzijdse beïnvloeding bestaat tussen de resultaten van het vak- en beroepsonderwijs en van de aanvullende training enerzijds, en de bereidheid tot het volgen daarvan anderzijds. In de tweede plaats, omdat vak- en beroepsonderwijs in een jong ontwikkelingsgebied met het oog op zijn doeltreffendheid moet worden gegeven binnen een ruim kader van algemene vorming. Al was het maar omdat de abituriënten na beëindiging van hun opleiding veelal in een organisatorisch vacuum terecht komen, waarin zij met hun specialistische vaardigheden aanvankelijk weinig kunnen uitrusten. Zo heeft in een omgeving waar niemand weet hoe en waar reserveonderdelen besteld moeten worden zelfs de beste monteur niet veel aan zijn vakmanschap. Daar komt bij, dat een eenzijdig beklemtonen van specialisatie vakkennis voor de betrokkenen het gevaar inhoudt van vervreemding van het eigen milieu. Van belang is het daarom, dat niet alleen zichzelf, maar ook degenen met wie zij buiten schoolverband regelmatig omgaan, doordrongen worden van het praktische nut dat de onderwezen technieken voor de samenleving bezitten. Voorwaarde daartoe is, dat de noodzaak van een beroepsmatige arbeidsverdeling voor een economische ontwikkeling in moderne zin ook binnen de geestelijke horizon komt te liggen van de grote meerderheid die voor zijn levensonderhoud nog volledig op de traditionele subsistentie-economie is aangewezen. Hier ligt een taak zowel voor het basisonderwijs als voor de adult education. De magische interpretatie van westerse technieken kan al voor een belangrijk deel worden ondervangen door gebruik te maken van moderne leermiddelen, waartoe in bepaalde gevallen ook radio en televisie behoren. Het zou al een stap vooruit zijn, als de samenstellers van leesboekjes voor dorpsscholen meer rekening hielden met de noodzaak de ervaringswereld

van de kinderen te plaatsen binnen de moderne industriële werkelijkheid waarmee deze vroeg of laat toch zullen worden geconfronteerd.

2.5.4 *Stimuleren; economisch en sociaal*

Na in het voorgaande aandacht te hebben gewijd aan twee voorbereidende overheidstaken, willen we ons thans bezig houden met de stimulerende taak van de Overheid. Verder dan bij de bespreking van de konditionerende taak het geval was, bewegen we ons daarmee op het terrein van het eigenlijke beleid.

Vooropgesteld dient te worden, dat van beleidshandelingen in het algemeen, als zij worden uitgevoerd in een gebied dat zich in ontwikkeling bevindt, ongeacht of de Overheid zich daarbij beweegt op bestuurlijk, politieel, economisch of welk ander expanderend terrein dan ook, altijd wel een aktiverende invloed uitgaat. Zo is het overheidsoptreden in economisch opzicht aktiverend ingeval de Overheid zich toelegt op de totstandbrenging van de infrastructuur; zij door uitbreiding van haar apparaat werkgelegenheid biedt aan personen, die tevoren niet of in mindere mate in het arbeidsproces waren ingeschakeld; en/of zij door haar activiteiten geheel of gedeeltelijk braakliggende natuurlijke hulpbronnen aanboort. Bij haar activiteiten gericht op de infrastructuur roept zij – veelal binnen een ook in geografisch opzicht beperkt areaal – secundaire bedrijvigheid op, die op haar beurt ook weer werkgelegenheid biedt. Maar om het even of die werkgelegenheid direkt danwel geïnduceerd is, bij gebrek aan follow-up pleegt zij weer grotendeels af te sterven, zodra de onderhanden genomen projekten eenmaal gereed zijn en de overheidsbemoeiing met die projekten zich nog slechts tot het onderhoud en eventueel de exploitatie beperkt. De uitbreiding van het overheidsapparaat, daarentegen, heeft een meer duurzaam karakter. Zowel de rechtstreeks daardoor gecreëerde als de daardoor via het multipliereffekt geïnduceerde werkgelegenheid zullen dan ook meer blijvend van aard zijn. Het marginale sociale nut bepaalt de aan die uitbreiding te stellen grens.

Met het stimuleren van de economische ontwikkeling van het Mimika-gebied door middel van rechtstreeks daarop gerichte overheidsmaatregelen is pas in 1958 een begin gemaakt; ruim dertig jaar nadat het was opengelegd en gepacificeerd en de R.K. Missie er het kersteningswerk en het dorpsonderwijs ter hand had genomen. Wel had men er al eerder de Inkomstenbelasting Kleine Aanslag (IBKA) ingevoerd, een maatregel die er vooral ook op was gericht de autochtone bevolking van dit nog nauwelijks in de geldeconomie opgenomen gebied met het gebruik van geld vertrouwd te maken.

De IBKA werd opgelegd wanneer, beoordeeld naar uiterlijke kentekenen van maatschappelijke welstand, het zuiver inkomen minder dan f 3.000 per jaar bedroeg. Het tarief was onderverdeeld in 19 klassen en varieerde van f 3 t/m f 100. Met ingang van 1 januari 1962 werd de grens verlegd naar f 3.600 en het

aantal klassen tot 22 uitgebreid. Het minimumtarief bleef gehandhaafd op f 3; het maximumtarief werd verhoogd tot f 125. In Mimika werden tot 1962 geen aanslagen van meer dan f 6 opgelegd. Als richtsnoer voor de vaststelling gold – althans in West-Mimika – het aantal vruchtdragende klappers waarvan men door het distriktshoofd geacht werd eigenaar te zijn. In maar enkele gevallen ging dat de 25 te boven. In de jaren 1960 en 1961 beliep het totaal van de aanslagen in West-Mimika f 3.528 resp. f 3.823; in Oost-Mimika f 4.356 resp. f 4.140.

De opbrengst van de IBKA was, mede gezien de grote achterstand bij de inning, niet toereikend om de kosten van de invordering te dekken. Bovendien is het de vraag of de IBKA er inderdaad toe heeft bijgedragen de bevolking aan geldgebruik te wennen of ook maar te prikkelen tot zelfstandige activiteiten buiten het kader van de subsistentie-economie.

Voorals in de ogen van de vroegere Ambonese distriktshoofden in Mimika gold de vlotheid waarmee de IBKA in hun gebied werd geïnd, als een belangrijke graadmeter voor hun bestuurlijke invloed. Zij namen daarom het zekere voor het onzekere door de invordering persoonlijk te regelen en daar, zo mogelijk, zelf bij aanwezig te zijn. De opgelegde aanslagen werden rechtstreeks in mindering gebracht op de opbrengst van een gedwongen levering van copra en/of gom-copal. Mocht die opbrengst al een restant opleveren, dan werd dat afgeschreven van de winkelschuld die men nog had staan bij de handelaar die de produkten opkocht. Bij de inning verleende die dan ook graag zijn medewerking. Zodoende werd de belastingbetaling voor de overgrote meerderheid, die zijn aanslag in natura voldeed, met gesloten beurzen afgehandeld. Bovendien werkte het gezamenlijke optreden van het distriktshoofd en de opkoper van de produkten de verschuldiging van de bevolking in de hand.

Moest Mimika tot 1958 wachten alvorens de economische ontwikkeling er van overheidswege werd aangepakt, in Asmat was daar zelfs in 1962 nog geen sprake van. In het hierna volgende overzicht van wat er in concreto aan ontwikkelingswerk heeft plaatsgevonden beperken we ons dan ook noodgedwongen tot Mimika. Vervolgens zal, met het oog op de door de Indonesische regering in samenwerking met de Verenigde Naties voorgenomen ontwikkeling van West-Irian, het probleem van de economische aanpassing van die gebieden vanuit de algemene theorie van de aanpassing van ontwikkelingsgebieden worden benaderd.

Tegen het einde van 1958 werd een landbouwopziener van de Landbouwvoorlichtingsdienst (LVD) ter beschikking gesteld van het onderafdelingshoofd van Mimika. Zijn taak bestond voornamelijk in het propagieren van de bijplant van klapperzaden in West-Mimika, het deel van de onderafdeling dat blijkens vroegere onderzoekingen voor de produktie van copra geschikt was. Dit in tegenstelling tot Oost-Mimika dat door het ontbreken van strandwallen voor een klapperkultuur op commerciële basis weinig of geen perspectieven bood. Ongeveer gelijktijdig werd in Hiripao (Oost-Mimika) een landbouwopziener gedetacheerd, onder wiens leiding een kultuurtuin werd aangelegd met overjarige gewassen als rubber, koffie,

cacao, kaneel en diverse vruchtensoorten. De resultaten waren alleszins hoopgevend.

Eind 1959 werd te Kokonao een Europese landbouwambtenaar als subressortleider van de LVD geplaatst. De plaatselijke bezetting van deze dienst bestond medio 1962 uit zeven personen, van wie er zich zes met het praktische voorlichtingswerk bezig hielden. De sterkte van die bezetting hield mede verband met het resettlement-project aan de Akimugarivier (Akimeugah), dat bedoeld was voor het opvangen van naar de kust migrerende Amungme uit de Noëmba- en de Tsinggavallei in het Centrale Bergland.

De export van agrarische produkten vanuit Mimika heeft nog weinig te betekenen en beperkt zich tot copra. De uitvoerwaarde van die copra – grotendeels afkomstig uit een kleine, nabij Uta gelegen klappertuin – werd in 1961 met een veelvoud overtroffen door die van krokodillehuiden en zelfs door die van gomcopal. De uitvoer via Kokonao bedroeg in dat jaar:

Krokodillehuiden (27.354 inches)	f 141.200
Comcopal (10,4 ton)	f 13.600
Copra (7,4 ton)	f 2.800
Totaal	f 157.600

Bron: Verslagen onderafdeling Mimika

Daarnaast werd door het in het uiterste westen van Mimika gelegen Potoway ook via de bestuurspost aan de Etnabaai nog wat copra en gomcopal verkocht. Veel meer dan een paar ton is dat echter niet geweest.

Volgens door het distriktshoofd van West-Mimika ingediende opgaven bevonden zich in 1961 in dat distrikt om en nabij de 2.800 vruchtdragende klappers. Dit aantal komt overeen met ruim 16 ha aaneengesloten klapperbestand. Er vanuitgaande dat een ha producerende klapperaanplant in Zuidwest Nieuw-Guinea al naargelang de kwaliteit van de bodem, zijn ligging t.o.v. de zee en het plantverband van de bomen per jaar 800 à 1000 kg copra oplevert, komen we op een totale opbrengst van 13 à 16 ton per jaar. Om nu een indruk te kunnen verkrijgen van de voor export beschikbare hoeveelheid, moet die opbrengst worden verminderd met het copra-equivalent van de voor eigen consumptie bestemde noten. Mede doordat de eigen consumptie beïnvloed wordt door de geldende copraprijzen, treden er schommelingen op in de jaarlijks aangeboden hoeveelheden. Wat de schommelingen in de feitelijk geëxporteerde hoeveelheden betreft, moet er bovendien rekening mede worden gehouden, dat de verscheping weinig frekwent en op ongeregelde tijdstippen plaatsvindt.

Tabel 9. Copra-export via Kokonao

1960	11,9 ton	f 6.160
1961	7,4 ton	f 2.820
1e helft 1962	8,1 ton	f 3.073

Bron: Memorie van Overgave Mimika 1962

Vanaf 1959 t/m het eerste halfjaar van 1962 vond bijplant van hoogwaardige klapperzaden plaats. In geheel Mimika bedroeg volgens de Memorie van Overgave van de onderafdeling Mimika (1962) de geregistreerde bijplant:

1959	3.064 stuks	18 ha
1960	5.987 stuks	35 ha
1961	12.036 stuks	77 ha
1e helft 1962	5.067 stuks	32½ ha
Totaal	26.154 stuks	162½ ha

Er vanuitgaande dat de cocospalm begint te dragen als hij 5 à 7 jaar oud is en op ongeveer tienjarige leeftijd een volwaardige producent is, en rekening houdend met het verschil in plantverband tussen de oude en de nieuwe aanplant, kan men, op voorwaarde dat de aanplant zou worden onderhouden, het totale produktieve klapperbestand tamelijk nauwkeurig ramen. Verwaarlozing van het bestand is echter niet uitgesloten.

Tabel 10. Geraamde ontwikkeling van het produktieve klapperbestand

jaar	aantallen bomen in duizendtallen	aantallen ha.
1961	3	17,5
1962	4	23,5
1963	5	29,0
1964	7	41,5
1965	9	54,0
1966	13	79,0
1967	21	131,0
1968	32	200,0*

*w.v. in West-Mimika ± 150 en in Oost-Mimika ± 50.

Aangenomen dat de eigen consumptie van klappernoten ongeveer 20 % bedraagt – bij gebrek aan voldoende transportgelegenheid is dat zeker meer – en dat de fob-prijs ligt in de orde van grootte van f 400 per ton (1961), moest voor West-Mimika in 1968 een copra-export van 100 à 120 ton met een exportwaarde van f 44.000 haalbaar worden geacht. Al naargelang de bevolkingsgroei zou dat per hoofd f 12 à f 15 zijn geweest. Het klapperareaal in West-Mimika is stellig nog voor uitbreiding vatbaar. Wel is het zo, dat men bij het voortschrijden van de beplanting op de strandwallen al spoedig op minder gunstige terreinen zal zijn aangewezen. Zo stond Umar, dat in het najaar van 1961 de bijplant met voortvarende hand had genomen, het jaar daarop al voor de moeilijkheid waar nog redelijk bruikbare klappergronden te vinden.

Dat de klapper het ook in Oost-Mimika tot handelsgewas zal kunnen brengen, ligt gezien de geomorfologische situatie van die streek niet in de lijn der verwachting. De noodzaak ook daar een basis te leggen voor de

economische ontwikkeling, deed daarom uitzien naar andere wegen. Evenals voor West-Mimika meende men mogelijkheden te bespeuren in het agrarische vlak.

In verband met de gunstige resultaten van de rubberproefaanplant te Hiripao werd besloten in Oost-Mimika, evenals in het Mappi- en het Muju-gebied, met het zgn. rubber/wegenplan aan te vangen. Dit voorzag behalve in voorlichting op agronomisch en organisatorisch terrein in een kredietverlening van f 330 per ha voor de aanschaf van gereedschappen en plantmateriaal. Begonnen werd te Hiripao en Kaogapu. Voor het eerste jaar (1962) werd het aantal deelnemers uit die dorpen gesteld op 100. In de loop van dat jaar dienden 50 ha bosgrond plantklaar te worden gemaakt. Een deel van het benodigde plantmateriaal werd in mei 1962 ontvangen. Ten behoeve van de uitplant in het begin van 1963 stonden eind juni 1962 ruim 20.700 zaailingen op de kweekbedden. In 1963 zouden Omaoga, Otakwa en Inaoga zich met in totaal ca. 150 deelnemers bij de uitvoering van het rubber/wegenplan aansluiten.

Volgens ramingen van de LVD zou in Oost-Mimika met inbegrip van het Akimuga-project per ultimo 1968 een gebied van ca. 1.500 ha met rubber kunnen zijn beplant. Vanaf de eerste tap in 1968 zou de productie langzamerhand kunnen toenemen van ca. 12 ton tot een maximum van ca. 1700 ton in 1978. Maar of die productie ooit zal worden gerealiseerd, is twijfelachtig. In de eerste plaats vormt het prijsverloop van de natuurrubber op de wereldmarkt een onzekere faktor. Het is immers zeer de vraag of natuurrubber de concurrentie-strijd met synthetische rubbersoorten – waaronder het chemisch met natuurrubber identieke stereo-regulair polyisoprene – nog lang zal kunnen volhouden. Een tweede onzekere faktor wordt gevormd door de mate van geschooldheid van de toekomstige rubberboeren. Rubber is nl. cultuur-technisch geen eenvoudig gewas. Onoordeelkundig tappen leidt ertoe, dat het bestand aanzienlijke schade kan oplopen. Behalve het tappen vereisen de coagulatie van het geogste melksap en de behandeling van de sheets al evenzeer de nodige vakmanschap.

Zoals uit het voorgaande blijkt, was het economisch beleid er in Mimika op gericht de autochtone bevolking tot de productie van cashcrops te brengen en wel in de grondstoffensektor. Het accent lag eenzijdig op ontwikkeling in het agrarische vlak en bijgevolg op het terrein van de primaire voortbrenging. Nu doet het er op korte termijn niet zoveel toe of de Overheid zich toelegt op ontwikkeling in de primaire sektor dan wel op die in de andere sektoren van de regionale economie. Als het er alleen maar om gaat de integratie van de regionale economie in de mondiale te bewerkstelligen, is de export van agrarische grondstoffen als middel niet slechter dan welke andere vorm van export ook. Elke export schept de mogelijkheid om de door het contact met de buitenwereld ontstane behoeften aan importartikelen tot op zekere hoogte te bevredigen.

Toch moet een eenzijdige gerichtheid op de agrarische ontwikkeling, zoals we hieronder zullen aantonen, bedenkelijk worden geacht. Al spoedig

dringt zich de vraag op of het nadeel van de door de export van agrarische grondstoffen veroorzaakte afhankelijkheid van de wereldmarkt wel wordt overtroffen door het voordeel van reële welvaartsverbetering.³ De economische vooruitgang van een gebied wordt immers niet uitsluitend door de groei van zijn exportvolume bepaald. Die groei is alleen bevorderlijk voor de economische vooruitgang zolang hij bijdraagt tot een verbeterde allocatie van de produktiefactoren. Of dit op een gegeven ogenblik nog het geval is, hangt behalve van de structuur van het regionale produktie-apparaat af van zowel de omvang als de samenstelling van het exportpakket, alsmede van de omvang en de samenstelling van het importpakket. Het gaat dan ook niet aan zonder meer alles te exporteren waar maar vraag naar bestaat. Dát de regionale economie in de mondiale geïntegreerd is, is uiteindelijk van heel wat minder belang dan de wijze waarop dat het geval is. Afhankelijk daarvan is immers of de autochtone bevolking van het betrokken gebied de kans krijgt van die integratie en van de specialisatie die er het gevolg van is, zelf ook de vruchten te plukken.

Interessant is in dit verband de voorgenomen winning van nikkel- en cobalterts in het Carstenszgebergte. Niet alleen zullen de ter plaatse woonachtige Amungme of de Mimikanen, over wier woongebied het ertstransport is gepland, daar nauwelijks aan te pas komen, maar ook is de kans groot dat de voordelen van de winning grotendeels aan de Indonesische economie-als-geheel voorbij zullen gaan.

Het is het laatste punt dat we in het onderstaande aan de orde stellen. Achtereenvolgens willen we ons bezig houden met het probleem van de effectiviteit van stimuleringsmaatregelen en – meer algemeen – met dat van de allocatie van produktiefactoren, dat de kern van het ontwikkelingsprobleem uitmaakt.

In de regel is de aktiverende invloed die in een jong ontwikkelingsgebied vooral van globale overheidsmaatregelen uitgaat, niet toereikend om de regionale economie over haar dode punt heen te helpen, de vicieuze cirkels waarin zij gevangen is te doorbreken en haar take-off in te leiden. Bovendien is het veelal zo, dat ook het netto-effekt van meer gerichte stimuleringsmaatregelen op de regionale economie aanzienlijk geringer is dan men op grond van ervaringen, opgedaan in reeds verder ontwikkelde gebieden meent te mogen verwachten. Een aantal oorzaken kan daarvoor worden aangewezen:

1. De via de in het leven geroepen werkgelegenheid geïnjecteerde westerse koopkracht stroomt voor een belangrijk deel weer terstond weg:
  - a. rechtstreeks: voor zover het overheidspersoneel en andere werkers in de westerse sfeer de aan hen betaalde loonsom hetzij konsumptief, hetzij produktief buiten het betrokken gebied besteden; men denke o.m. aan niet van hun gezin vergezeldde expatriates;
3. Voor de regionale economie van gebieden als Mimika en Asmat draagt die afhankelijkheid tot op zekere hoogte een indirekt karakter en wel in zoverre zij over de mogelijkheden beschikken in geval van nood een beroep te doen op de nationale eenheid waarvan zij deeluitmaken.

- b. met één of hooguit een paar tussenschakels; voor zover, mede als gevolg van de geringe diversificatie van het regionale economische leven, die koopkracht zich richt op geïmporteerde verbruiksgoederen. Zo werd het geldinkomen van autochtonen in Mimika behalve aan inferieure kleding voornamelijk besteed aan rijst, suiker, koffie-in-blik en vis-in-blik.
2. Wegens het ter plaatse volledig ontbreken van enige bedrijfstak die de kapitaalgoederen voortbrengt, die nodig zijn om het regionale productieapparaat aan te passen aan de mondiale economische verhoudingen, is de vraag naar investeringsgoederen – voor de overgrote meerderheid industrieproducten die een aanzienlijke cumulatie van waardetoevoegingen vertegenwoordigen – (vrijwel) uitsluitend extra-regionaal gericht.
  3. Als gevolg van de uitermate geringe investeringsmogelijkheden binnen het gebied – voorshands blijkt het ter hand nemen van omwegproductie op enigszins ruime schaal aan allerlei beperkingen, zowel van technologische als van sociale aard, onderhevig te zijn – dreigt de door autochtonen verworven, maar niet voor konsumptieve doeleinden aangewende westerse koopkracht, te worden opgepot. Door de omzetting in welstandssymbolen als goud, kostbare weefsels, sierborden enz. vindt dan, weliswaar met vertraging, via het importlek uiteindelijk toch afvloeiing naar buiten plaats. Zodra men er toe over gaat die symbolen door de toepassing van min of meer universele maatstaven met elkaar te vergelijken en de samenlevingsstructuur eenmaal voorziet in een regelmatig contact met personen buiten de kring van de eigen verwantengroep, werkt oppotting van niet voor konsumptieve doeleinden gebruikte koopkracht het ontstaan c.q. de vergroting van maatschappelijke ongelijkheid in de hand. Zodra voor welstandssymbolen – onverschillig of zij bestaan uit borden, weefsels, vee, munten of wat dan ook – immers geijkte maatstaven bestaan plegen zij zelfs in de in economisch opzicht weinig gedifferentieerde samenlevingen van West-Irian de basis te vormen voor een autochtoon kredietstelsel. Het gebruik van geijkte maatstaven waarborgt nl. de onderlinge verwisselbaarheid op elk gewenst ogenblik. Op den duur leidt dit tot concentratie van economische beschikkingsmacht in handen van enkelingen. Een interessant Nieuw-Guinees voorbeeld van een autochtoon kredietstelsel biedt de op ingevoerde weefsels gebaseerde kain-timur-praktijk der Meibrat, woonachtig in het gebied der Ajamaru-meren (*Pouwer* 1957, pp. 275-319). De kain-timur (= lett. oostelijke doeken), waarvan de directe gebruikswaarde in dat gebied nihil is, gaan daarbij van hand tot hand. De doeken plegen te worden uitgeleend, o.m. om huwelijken te financieren. Het teruggeven na verloop van één tot twee jaar gaat met het doen van een toegift gepaard. De hoogte daarvan wordt niet van tevoren vastgesteld, maar vormt door degene die terugbetaalt een zaak van prestige. Zeer gebruikelijk is, dat voor één ontvangen doek er twee worden teruggegeven (1957, p. 310). Het gaat bij het uitlenen in hoofdzaak om de

verwerving van invloed en om uitbreiding van de invloedssfeer. Rijkdom ziet men alleen als middel daartoe. Kain-timurtransakties spelen zich geheel af binnen de sfeer van het conspicuous giving. De economische betekenis van de kain-timur praktijk doet in de Mejbrat-samenleving dan ook aanzienlijk onder voor zijn sociale en – indirect – antropogenetische funktie. Omdat het er meer dan elk ander sociaal instituut voor zijn instandhouding de regelmatige doorbreking van de beslotenheid der eigen, in dit gebied niet meer dan enige tientallen leden tellende lokale groepen behoeft, vormt het in samenhang met de, gezien de beperkte groepsofvang weinig frekwente, huwelijksuitwisselingen het belangrijkste medium bij de intergroepcommunicatie. Het stelsel is mythisch gerationaliseerd, wat op een hoge mate van institutionalisatie wijst. Zo is meestal niet uit te maken wat nu eigenlijk de belangrijkste beweegreden voor de bouw van een schedel-feesthuis is: het geven van genoegdoening aan de afgestorvenen wier wraak men ducht, danwel het scheppen van marktgelegenheid voor de doekenuitwisseling. Het handelen in kain-timur is een mannelijke bezigheid en vereist, vooral ook wegens de reizen die men ervoor moet ondernemen, veel tijd en energie. Gezien de grote waarde die men hecht aan het hebben van een wijd verbreide kring van relaties, heeft men er die graag voor over. Men is van oordeel, dat de daarvoor aan de dag gelegde inspanningen goed besteed zijn. Nu is het denkbaar, dat voor de samenleving als geheel de instandhouding van een uitgestrekt en dicht net van economisch-onvruchtbare kain-timurrelaties ten koste gaat van de materiële welvaart. Maar het is ook best mogelijk, dat door de schaarste aan natuurlijke hulpbronnen het marginale verlies aan welvaart te verwaarlozen is, zodat de marginale winst aan sociaal contact tussen de lokale groepen daar voorsnog ruimschoots tegen opweegt. Dat de bodem in het Mejbratgebied nog voortdurend verder verarmt, geeft in dit verband te denken.

In Asmat vervullen de daar uitheemse tritonschelpen (A. pirkawor) een funktie die tot op zekere hoogte kan worden vergeleken met die van de kain-timur, zij het ook dat daar van een zo sterk geïnstitutionaliseerd stelsel nooit sprake is geweest. Maar uiteindelijk is de kain-timurpraktijk van de Mejbrat ook pas tot bloei gekomen, toen hun stamoorlogen goed en wel tot het verleden behoorden.

Bij haar pogingen door middel van investerings- en werkgelegenheids-politiek de allocatie van produktiefactoren rechtstreeks te beïnvloeden, beschikt de Overheid over een bescheiden arsenaal van middelen:

1. in eigen beheer uitoefenen van die vormen van bedrijvigheid welke in het licht van de economische aanpassing als sleutelactiviteiten kunnen worden aangemerkt;
2. een tarief- en belastingpolitiek, waarbij de nadruk ligt op de selektiviteit;
3. subsidies;
4. garantie- en premieregelingen;
5. joint ventures.

Voor het op gang brengen van de economische ontwikkeling van de bestudeerde gebieden zijn die middelen niet alle even doeltreffend. Zo is het onder 2. genoemde middel, gezien de samenstelling van het regionale exportpakket, stellig te globaal. Dit bevat immers geen specialiteiten, voor de produktie waarvan gunstige perspectieven tot uitbreiding bestaan, zodat men ook met de hoogst mogelijke selektiviteit niet veel bereikt. Gunstiger staat het daarentegen met betrekking tot de overige. Wat het eerste punt betreft denken we voornamelijk aan het intraregionale transport over zee naar en van voor kustvaarders toegankelijke stapelplaatsen. Het in eigen beheer uitoefenen daarvan is in de gegeven omstandigheden vrijwel het enige middel om een regelmatige aanvoer van copra, gomcopal en te zijner tijd ook rubber, rotan en eventueel lokaal te bereiden visprodukten, als trasi, te garanderen.

Het onder 3 genoemde middel sluit daar nauw bij aan. Zolang de totale hoeveelheid te verschepen produkt te gering is om voor particuliere rederijen een frekwent aanlopen van het gebied tegen normale vrachtprijzen lonend te maken, kan het gewenst zijn, dat de Overheid de extra-kosten voor vracht en opslag voor haar rekening neemt. Van de vraag of op de langere duur een rendabele export te verwachten is, hangt het af of die subsidiëring economisch – dus uit het oogpunt van allocatieverbetering – wel zin heeft. Overigens behoeft een subsidiestelsel niet uitsluitend op economische gronden te worden gebaseerd. Denkbaar is, dat men zich geheel of ten dele ook door sociale overwegingen laat leiden en subsidies hanteert als middel om tot een interregionale herverdeling van inkomen te geraken ten gunste van door hun ligging of anderszins gedepriveerde gebieden. Maar omdat men zich daardoor afwendt van het economische ideaal van een optimale allocatie van produktiefactoren moet van meet af aan in de geleidelijke afbouw van het subsidiestelsel worden voorzien. Men kan nu eenmaal niet, dan ten koste van de algemene welvaart, tot in lengte van dagen doorgaan met de produktieverhoudingen geweld aan te doen.

Het probleem van de tegenstrijdigheid tussen economische en sociale overwegingen, die op korte termijn regionaal niet te vermijden is, doet zich ook voor met betrekking tot punt 4. Ten behoeve van beginnende copra- en rubberproducenten zou overwogen kunnen worden een systeem van garantieprijzen en de vorming van een garantiefonds in het leven te roepen om hen, zolang hun economische weerstand nog gering is, tegen prijsschommelingen op de wereldmarkt te vrijwaren.

Voor de houtwinning in het Asmatgebied lijkt een opzet bij wijze van joint venture (5) de aangewezen weg als men tenminste roofbouw wil vermijden. De ter verbetering c.q. kwaliteitshandhaving van het bosbestand van overheidswege verplicht te stellen reboissatie werkt nl. sterk kostenverhogend. Particuliere ondernemers die voornemens mochten zijn in de houtwinning te investeren zouden door een dergelijke concessievoorwaarde wel eens kunnen worden afgeschrikt.

De effectieve doorwerking van de multiplier, zowel met betrekking tot de investeringen als wel met betrekking tot de werkgelegenheid staat of valt met een voldoende mate van mobiliteit van de produktiefactoren kapitaal en arbeid. Alleen daardoor wordt het voortbestaan van submarginale toepassingen genoegzaam tegengegaan en blijft de tendens naar een optimale allocatie van produktiefactoren gehandhaafd. Van belang is het dan ook, dat de Overheid, ingeval van een ontoereikende mobiliteit, deze tracht op te voeren om zo via verbetering van de allocatie ook de effectiviteit van haar globale economische maatregelen te kunnen bevorderen.

Wanneer, zoals o.m. in Mimika en Asmat, de geringe mobiliteit van een der produktiefactoren, t.w. de faktor arbeid, in belangrijke mate is te wijten aan de traditionele samenlevingsstructuur, dan is het ook verantwoord, dat de Overheid zich in het kader van haar op economische aanpassing gericht beleid met de versnelde herstructurering van de samenleving inlaat. Daarbij is het van belang, dat zij voortdurend bedacht is op het optreden van nadelige neveneffecten op niet-economisch gebied. Overigens mag nimmer uit het oog worden verloren, dat het niet alleen economische overwegingen – hoe belangrijk ook – zijn die aan de van Overheidswege ondernomen hervormingspogingen ten grondslag liggen. Men herinnere zich slechts de in hoofdstuk II geschetste implicaties, waartoe het contact met de buitenwereld en de activiteiten van westerse instanties hebben geleid en waaraan eveneens motieven tot herstructurering van de samenleving kunnen worden ontleend.

Erkendend dat de Overheid t.a.v. de herstructurering van de autochtone samenleving een stimulerende taak heeft, kunnen we ons afvragen hoe die taak dient te worden gezien. Bij het beantwoorden van die vraag moet in aanmerking worden genomen, dat de bestudeerde autochtone samenlevingen er in de loop der tijden in zijn geslaagd alleszins bruikbare oplossingen te vinden voor de problemen, waarvoor het (specifieke) levensmilieu en het (a-specifieke) leven-in-groepsverband Asmatters en Mimi-kanen al van oudsher hebben geplaatst. Niet steeds lagen die onmiddellijk voor de hand, met name niet als het ging om problemen, die niet zozeer de handhaving en, daarvan afgeleid, het bestaansoptimum van de afzonderlijke mens, als wel het voortbestaan van de mens als soort betroffen. Vaak waren de oplossingen gekompliceerd, wat voor een deel daaraan te wijten is, dat de behoeften van de groep, waar de mens voor zijn zelfbehoud en -realisatie niet buiten kan, nu eenmaal van andere aard zijn dan die van haar leden-als-individu en dat het voldoen aan de eerste in bepaalde gevallen in strijd komt met de bevrediging van de laatste. Een voor de betrokken samenlevingen typerend voorbeeld hiervan biedt de frustratie van de door ieder afzonderlijk groepslid ervaren drang tot lijfsbehoud en veiligheid, die optreedt als het groepsbelang wil, dat men gezamenlijk op oorlogspad gaat. Onder de gegeven omstandigheden was dit immers het meest effectieve middel om de beschikkingsmacht van de groep over voedselarealen veilig te stellen. Voor de samenleving als geheel had

de oorlogvoering die daaruit voortkwam het voordeel, dat de bevolkingsaanwas, die het door de gegeven ecologische kondities bepaalde demografische optimum voortdurend te boven dreigt te gaan, er op een genetisch verantwoorde wijze door werd ingetoomd.

Daarenboven mag niet uit het oog worden verloren, dat de betreffende samenlevingen, zoals hoofdstuk I ons leerde, in het verleden sociale structuren hebben ontwikkeld, waarin ook minder evidente oplossingen zijn geïnstitutionaliseerd. Door die institutionalisering zijn de elkaar opvolgende generaties grotendeels ontheven van de tijdrovende, aan creativiteit en inventiviteit bovenmenselijk hoge eisen stellende taak voor een nauwelijks veranderende, maar hoogst ingewikkelde problematiek steeds weer opnieuw eigenhandig oplossingen te zoeken. Op grond van generatielange ervaring vertrouwt ieder er op, dat de traditionele oplossingen, waarin de sociale structuur en de levenswijze van zijn groep voorzien, ten naaste bij juist zijn. Vóór de confrontatie met de buitenwereld was dit vertrouwen allesbehalve misplaatst. Gemaakte fouten van enige omvang zouden immers reeds lang eerder, en wel door een tot beneden het marginale niveau doen afglijden van de bestaansmogelijkheden, de kansen van de samenleving zich in haar milieu met succes te handhaven hebben aangetast. Maar dit verandert zodra in de levensvoorwaarden een plotselinge en ingrijpende wijziging optreedt, zoals bij de openlegging van het woongebied van Asmatters en Mimikanen het geval is geweest. Er doet zich dan een nieuw probleem voor. De verregaande institutionalisatie van het sociaal-ecologische mechanisme, dat in de traditionele oplossingen voorzag, heeft nl. tot gevolg, dat de bevolking zelf er zich geen rekenschap meer van geeft hoe het functioneert. Zij hanteert als het ware formules waarvan haar de afleiding ontschoten is. Daardoor ziet zij niet zonder meer in, dat oplossingen, die in het verleden alleszins bruikbaar waren, onder de veranderde omstandigheden plotseling niet meer voldoen. Bijgevolg doet zij ook geen moeite tot meer eigentijdse oplossingen te komen en vergroot zij met haar tot mislukking gedoemde pogingen om met inmiddels verouderde methoden haar problemen te benaderen, de moeilijkheden van haar aanpassing.

De omstandigheid dat die – verouderde – oplossingen in hoge mate bepalend waren voor de traditionele samenlevingsstructuur, doet verwachten dat nieuwe oplossingen ook structuurvernieuwingen met zich meebrengen. Maar het is op zijn minst voorbarig te veronderstellen, dat die vernieuwingen noodzakelijkerwijs ook in een midden-twintigste eeuw Amerikaans/West-Europees maatschappij-type zullen uitmonden. Dit temeer omdat ook in het westen de sociale evolutie niet stilstaat. Om tot een doelmatige vernieuwing van de samenlevingsstructuur te kunnen komen is het een eerste vereiste, dat de autochtone leiders zich, behalve van de problematiek waarvoor hun samenleving geplaatst is, ook bewust worden van de werking van het mechanisme dat deze in staat heeft gesteld zich in het verleden te handhaven. Eerst dan zullen zij zich kunnen realiseren, dat

onder de gewijzigde omstandigheden dit mechanisme niet meer aan zijn doel vermag te beantwoorden. De belangrijkste stimulerende taak van de Overheid met betrekking tot de herstructurering van de autochtone samenleving is daarmee aangegeven: het entameren van een proces van algemene bewustwording, dat de bevolking en haar leiders rijp maakt om 1. de ondergane veranderingen in levensomstandigheden ook verstandelijk te onderkennen, alsmede om 2. de betrekkelijke, aan tijd en plaats gebonden toepasselijkheid van de traditioneel en kategorisch als juist beschouwde oplossingen van de samenlevingsproblematiek in te zien en zondig te verwerpen, zonder nochtans in het andere uiterste, nl. dat van een kritiekloos aanvaarden van westerse (schijn)oplossingen, te vervallen. Pas wanneer de bevolking zich ervan bewust is, dat het niet aan het blote toeval of, zoals in Asmat of Mimika, aan de wraak van beledigde voorouders te wijten is, dat de traditionele oplossingen in de gewijzigde situatie falen, kunnen we verwachten, dat zij ook van haar kant zal zoeken naar nieuwe, niet in het magische vlak gelegen middelen om haar veelsoortige problemen tot oplossing te brengen, de structuur van de samenleving dienovereenkomstig te veranderen en zo haar zelfhandhaving voor de toekomst veilig te stellen. Het entameren van een dergelijk bewustwordingsproces lijkt moeilijker dan het is. Het komt er in de praktijk op neer de daartoe benodigde zakelijke informatie via de meest geschikte kanalen bij de bevolking in te voeren (*Van Amelsvoort 1968*). Zaak is het vooral de intelligentie van de autochtone leiders niet te onderschatten.

Met betrekking tot het op wijziging van de sociale structuur gericht beleid van de Overheid is het van uitermate groot belang, dat deze zich onthoudt van pogingen om aan westerse – Europese, Amerikaanse – toestanden ontleende oplossingen tesamen met de westerse instituten, waarin zij gestalte hebben gekregen zonder meer in de autochtone samenleving in te voeren. In de eerste plaats is de kans groot, dat de westerse oplossingen, zo zij al geen schijnoplossingen zijn, onvoldoende in hun nieuwe context passen, daar spanningen veroorzaken en ongunstige neveneffecten ten gevolge hebben. In de tweede plaats pleegt elke aanbieding van uitheemse oplossingen wegens het aan de introducerende instanties klevende odium van vreemdheid af te stuiten op het wantrouwen van de lokale bevolking. Dankzij hun overwegend op intuïtief-empirische wijze verworven kennis van de lokale omstandigheden beseffen autochtonen immers maar al te vaak, dat er aan voorgestelde uitheemse oplossingen iets hapert, ook al zijn zij niet in staat onder woorden te brengen, waar de moeilijkheden eigenlijk schuilen, eenvoudig omdat zij nog niet aan een discursieve benadering van hun problemen zijn toegekomen.

Effektieve bevordering van de met het oog op de sociale aanpassing van het gebied noodzakelijk herstructurering van de samenleving is alleen op indirecte wijze mogelijk:

a. d.m.v. maatregelen op economisch gebied de bevolking bewegen tot participatie in de markteconomie zodat de behoefte ontstaat aan veran-

dering van de oorspronkelijke levenswijze. Voor eenzijdige toepassing is die methode echter te ongenueanceerd. Zolang de voordelen van de markteconomie nog niet aanspreken, ervaart men zelfs de met de beste bedoelingen gegeven economische prikkels als een vorm van pressie en reageert men er averechts op. Maar ook al heeft men al wel oog voor die voordelen, dan nog dienen we rekening te houden met de aanvankelijk nog geringe gedifferentieerdheid van de behoeften. Het autochtone arbeidsaanbod is daardoor nl. weinig elastisch, wat een reden temeer vormt om ons van de effectiviteit van uitsluitend economische maatregelen niet te veel voor te stellen;

b. d.m.v. maatregelen op sociaal-educatief gebied er bij de bevolking op aansturen, dat deze zich de werking van het sociaal-ecologische systeem bewust wordt. Alleen daardoor is het mogelijk dat het vage besef van de kritieke situatie waarin zij is komen te verkeren, plaats maakt voor een realistisch-verstandelijke onderkenning van de daarin opgesloten problematiek, zodat zij bereid en in staat kan worden gevonden zelfstandig daarvoor rationele oplossingen te zoeken. Alleen zo is het mogelijk te komen tot een bewuste structuurverandering-van-binnen-uit. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat een ónbewuste structuurverandering-van-binnen-uit wegens het trage verloop van de trial and error-methode, volgens welke zij tot stand pleegt te komen, geen aanvaardbaar alternatief biedt. Dat in de loop van het aanpassingsproces uitheemse instituten als het monogame huwelijk, formeel onderwijs, beroepsmatige arbeidsverdeling goede kans lopen, al dan niet gemodificeerd i.v.m. de aanpassing aan de plaatselijke condities door de autochtone samenleving te worden overgenomen, neemt niet weg, dat op de lange duur slechts een structuurverandering-van-binnen-uit werkelijk kans van slagen heeft.

Beide methoden – de eerste via de motivatie; de tweede via de informatie – vullen elkaar aan. Zo wordt de initiële impuls tot herstructurering geleverd door de behoefte aan verandering van de oorspronkelijke levenswijze. Die behoefte kan o.m. worden opgewekt door bij het nemen van maatregelen op economisch gebied doelbewust gebruik te maken van het demonstratie-effekt. Bewustwording, zoals hierboven bedoeld, is echter onmisbaar en wel om het proces van sociale herstructurering, nadat dit eenmaal op gang gekomen is, te behoeden voor stagnatie. In het volgende hoofdstuk zullen maatregelen, als aangegeven onder b, ter sprake worden gebracht.

2.5.5 De leidinggevende rol van de Overheid

Zoals we zagen is de regelketen, dankzij welke in de oorspronkelijke situatie van een optimale aanpassing aan de ecologische condities ⁴ sprake kon zijn en die daarom de instandhouding van de autochtone samenleving

4. Zie o.a. ook C. Lévi-Strauss, *La pensée sauvage*, Parijs 1962, p. 9; L. M. Serpenti, *Cultivators in the Swamps*, Assen 1965, pp. 21 e.v.;

door de eeuwen heen afdoende heeft kunnen bewerkstelligen, door het uitvallen van enkele schakels verbroken. Met name vielen de remmen op de bevolkingsgroei weg met als gevolg, dat de samenleving niet langer meer binnen de grenzen der ecologische mogelijkheden werd gehouden. Als instantie, welke voor het algemeen welzijn en derhalve ook voor het goede verloop van het aanpassingsproces de uiteindelijke verantwoording draagt, ontkomt de Overheid dan ook niet aan de plicht in de ontstane leemte te voorzien. Dit teminder, omdat door het verlies van de terugkoppeling binnen het geheel van demografisch-ecologische relaties de samenleving dermate dreigt te worden ontwricht, dat van een overgangscrisis moet worden gesproken. Maar al heeft de Overheid, rekening houdende met te verwachten ontwikkelingen op velerlei gebied, de lijnen van haar beleid nog zo goed uitgestippeld, toch staat zij tijdens de uitvoering herhaaldelijk voor de noodzaak onvoorziene afwijkingen te corrigeren. Het is daarmee, dat de Overheid zich bezig houdt in haar leidinggevende rol. Bij de vervulling daarvan dient zij bedacht te zijn op verstoringen, hetzij van endogene, hetzij van exogene oorsprong. Haar taak in deze is zowel van regulerende als van coördinerende aard en omvat:

1. het vermijden van disproportionaliteiten in het ontwikkelingsverloop, die een integrale aanpassing zouden kunnen verhinderen of vertragen – men denke aan het optreden van discrepanties als die tussen de economische en de demografische, of die tussen de sociale en de kulturele ontwikkeling. Zij kan dit bereiken door het onderscheppen of afweren van (tijdelijk) ongewenste invloeden van buiten, door het afremmen van te snel verlopende deelprocessen, alsmede door het tegengaan van (sociale) bewegingen waar een recessieve werking van uitgaat op de nagestreefde integrale aanpassing.

2. het afstemmen van de eigen, op stimulering van het aanpassingsproces gerichte activiteiten op hetgeen in dit verband door derden wordt verricht b.v. door de corporaties en andere particuliere instanties van allichtone origine, alsmede op de al dan niet door het aanpassingsproces geïnduceerde, door de bevolking zelf aan de dag gelegde inspanningen.

Tot besluit van deze paragraaf nog dit. De Overheid dient te streven naar bijstelling van de oorspronkelijke regelketen, teneinde die onder de gewijzigde omstandigheden wederom in werking te laten treden. Bijstelling houdt o.m. substitutie in van de traditionele oorlogvoering, die eertijds een belangrijke schakelfunctie bij de regulatie van de bevolkingsdruk vervulde door andere, meer algemeen aanvaarde middelen tot selectieve beheersing van de bevolkingsaanwas. Naarmate de Overheid er beter in

---

George M. Foster, *Traditional Cultures and the Impact of Technological Change*, New York 1962, pp. 36-38;

Otis Dudley Duncan, *Human Ecology and Populations Studies in: The Study of Population*, onder redactie van Ph. M. Hauser en Otis Dudley Duncan, Chicago 1959, pp. 678-717.

slaagt de terugkoppeling weer tot stand te brengen, zal zij zich meer van daadwerkelijke bemoeienissen met het voortschrijdende aanpassingsproces kunnen, en ook moeten, onthouden. Het is immers een sociale eis van de eerste orde, dat het overheidsapparaat zo efficiënt mogelijk funktioneert. Doelmatig overheidsbeleid is dan ook gekenmerkt door het feit, dat haar regelende activiteiten tot het strikt noodzakelijke, door de omstandigheden bepaalde minimum zijn teruggebracht. Dat dit minimum niettemin in de betreffende overgangssituatie verhoudingsgewijs toch altijd nog veel omvat, wekt geen verwondering. Omdat demografische reacties op veranderingen in de ecologische omstandigheden aan vertraging onderhevig zijn, menen we te mogen stellen, dat naarmate het tempo van de veranderingen hoger is, het minder verantwoord is op het bestaan van een automatisme te vertrouwen (zie boven p. 170).

3 DE BESCHIKBARE APPARATUUR

Tot nu toe zijn aan de orde gekomen:

- a. de motieven die aan de overheidsbemoeiing met het aanpassingsproces, zoals zich dat in het betrokken gebied aan het voltrekken is, ten grondslag liggen of waarvan dit redelijkerwijs mag worden verondersteld (zie pp. 138 e.v.);
- b. de problematiek waarop de Overheid bij die bemoeiing stuit (zie pp. 140 e.v.);
- c. een viertal overheidstaken in het door a en b bepaalde beleidskader. Met *d*, een schets van het in Mimika en Asmat gebezigde instrumentarium, zal dit hoofdstuk worden afgesloten. Daarbij wordt uitgegaan van de dienstgewijze opbouw van het overheidsapparaat. Voor nadere informatie moge worden verwezen naar de desbetreffende literatuur. Zo kan men zich een goed beeld van de structuur en de werkwijze van het toenmalige Gouvernement van Nederlands-Nieuw-Guinea vormen aan de hand van de bondige beschrijving van *Vogel* (1965, pp. 43-65).

In 1962 omvatte de lokale beleidsapparatuur:

1. het binnenlands bestuur, dat tesamen met de politie en de inheemse rechtspraak ressorteerde onder de Dienst van Binnenlandse Zaken. Met betrekking tot het aanpassingsproces was zijn taakuitoefening in hoofdzaak regulerend en coördinerend, daarnaast ook stimulerend alsmede konditionerend (zie boven). Konditionerend was het Bestuur in zoverre zijn maatregelen gevolgen hadden van hygiënische, demografische of van economische aard of in zoverre de wijze waarop het is opgetreden van invloed is geweest op het sociaal-psychologische klimaat en zodoende indirect op de houding van de bevolking t.o.v. de buitenwereld. Zoals we zagen, lagen de konsekventies van bestuurlijke maatregelen die in eerste instantie op de pacificatie of op wijzigingen in de locatie en de omvang van bepaalde nederzettingen waren gericht, behalve op hygiënisch, demografisch en economisch gebied, ook op sociaal-psychologisch gebied (zie

pp. 111 e.v.). In zoverre het plaatselijk bestuur d.m.v. zijn begroting actief bijdroeg tot de opstelling van een centraal, op West-Nieuw-Guinea als geheel betrekking hebbend ontwikkelingsplan en/of op grond van een regionale beleidsconceptie voorzag in de toepassing ter plaatse van de uit het centrale plan voortkomende beleidslijn, was zijn taak eveneens een programmerende. Hierbij dient te worden aangetekend, dat de frekwente wisselingen van verantwoordelijke funktionarissen voor de ontwikkeling van een dergelijke conceptie – niet in de laatste plaats omdat de bestuursvoering nog duidelijk een persoonlijk stempel droeg – weinig gunstig waren.

2. het onder de Dienst van Gezondheidszorg ressorterende medische apparaat. De bevordering van de volksgezondheid verhoudt zich konditione- rend ten opzichte van de menselijke faktor: direkt, wegens de verlaging van de mortaliteit en de morbiditeit, maar ook indirekt, wegens de belangrijke op het sociaal-psychologische klimaat uitgeoefende invloed. Aangezien de gezondheidszorg als zodanig werkzaam is op een uitgesproken menselijk terrein, volstaan we hier met te verwijzen naar wat in het volgende hoofdstuk met betrekking tot de gevolgen van haar activiteiten zal worden opgemerkt.

3. het stelsel van vorming en onderwijs, waarvan de werking in sociaal-economisch opzicht bij uitstek konditione- rend is te achten. Het omvat:

- a. het formele onderwijs, dat met subsidie van het Gouvernement groten- deels werd verzorgd door de corporaties onder toezicht van de afdeling Algemene Inspectie van de Dienst van Culturele Zaken. Zowel in Mi- mika als in Asmat was het gesubsidiëerde onderwijs geheel in handen van de R.K. Missie;
- b. de bevolkingsvoorlichting, verzorgd door de afdeling Bevolkingsvoor- lichting, die tot 1961 onder de Dienst van Binnenlandse Zaken ressorteerde en vervolgens werd ondergebracht bij het Kantoor van de Ge- machtigde voor Algemene Zaken bij de Nieuw-Guinea Raad;
- c. de landbouwvoorlichting en het landbouwonderwijs, ressorterend onder de Dienst van Economische Zaken;
- d. cursussen en opleidingen, gegeven door verschillende diensten om te voorzien in hun eigen personeelsbehoefte (UNO-Verslag 1961, p. 128). Genoemd worden o.m. de opleiding tot verpleegster NGD, tot moeder- en kinderverzorgster en tot verpleeghulp, die naast een 5-tal andere cursussen werden verzorgd door de Dienst van Gezondheidszorg; de Lagere Zeevaarschool, onderhouden door de Dienst van Verkeer en Energie, alsmede de Opleidingsschool voor Inheemse Bestuursambte- naren (OSIBA), welke ressorteerde onder de Dienst van Binnenlandse Zaken. Van die cursussen en opleidingen werd alleen die voor ver- pleeghulp ter plaatse gegeven. Voor het volgen van de overige dienden gegadigden zich naar elders (het toenmalige Hollandia, Biak) te bege- ven. Bezien in het licht van het aanpassingsproces, bestaat er tussen het algemeen-vormend en het vak- en beroepsonderwijs een belangrijk verschil. Weliswaar zijn beide erop gericht de opgroeiende generaties in

staat te stellen zich op menswaardige wijze in de veranderde situatie te handhaven, maar de wijze waarop dit gebeurt loopt uiteen. Het algemeen vormende onderwijs trachtte dit voornamelijk te doen door de leerlingen kennis van de 'three R's' bij te brengen. Van het opwekken van begrip voor de talrijke problemen, waarmee de plaatsgrijpende sociale en economische veranderingen gepaard gaan, en het mentaal vertrouwd maken van de leerlingen met de snelheid van die veranderingen kwam in de praktijk nog niet veel terecht. Het vak- en beroeps-onderwijs daarentegen is in veel sterker mate gericht op het overdragen van specifieke vaardigheden. Economisch gezien heeft algemeen vormend onderwijs, anders dan vak- en beroeps-onderwijs, een tweeledige functie. Evenals dit laatste verhoogt het de arbeidsgeschiktheid en komt het de kwaliteit en de mobiliteit van de human factor ten goede. Maar daarnaast gaat er ook een differentiërende werking van uit op het algemene levenspatroon. De reeks van behoeften wordt erdoor verlengd met als gevolg een vergroting van de vraag naar goederen en diensten. Beide werkingen versterken elkaars effectiviteit.

4. de Dienst van Openbare Werken, waarvan de over de Residentie Waterstaatsdiensten gedecentraliseerde activiteiten op het gebied van de verbetering van de infrastructuur overwegend een konditionerend en, afhankelijk van de lokale economische situatie van het ogenblik, ook een stimulerend karakter droegen (zie pp. 160 e.v.).

5. de Dienst van Verkeer en Energie, waaronder o.m. ressorteerden:

- de afdeling Scheepvaart, die met behulp van in de betrokken onderafdelingshoofdplaatsen gestationeerde gouvernementsvaartuigen aan de vraag naar transportdiensten tegemoetkwam, alsmede
- het PTT-bedrijf, dat in de telecommunicatie-behoefte voorzag, welke beide instanties in het aanpassingsproces zowel een konditionerende als een stimulerende taak uitoefenden.

Na ons aldus te hebben beziggehouden met *a.* de achtergronden van het overheidsingrijpen in het verloop van het aanpassingsproces in het Mimika-en Asmatgebied; *b.* de zich bij dit ingrijpen voordoende problematiek; *c.* de zich daarbij aftekenende taken en, tenslotte, *d.* de middelen waarover de plaatselijke Overheid in 1962 in concreto beschikte, rest ter verkrijging van een afgerond beeld van de toenmalige beleidssituatie nog één vraag ter beantwoording. Het is die naar de wijze waarop de Overheid de onder *c* genoemde taken heeft uitgeoefend. We willen daarbij ook bezien of en, zo ja, in hoeverre het geschetste instrumentarium toereikend was. Maar om bij de beantwoording niet te vervallen in een zich in details verliezende beschrijving van toegepaste technieken, is beperking geboden. We stellen ons daarom voor ons in het navolgende hoofdstuk te bepalen tot het belichten van enkele – voornamelijk kwalitatieve – aspecten welke meer in het bijzonder bij de beïnvloeding van de menselijke faktor aan de dag zijn getreden. Gezien onze antropocentrische benadering van het aanpassingsproces is die keuze niet willekeurig.

DE MENSELIJKE FAKTOR ALS OBJEKT VAN
BEINVLOEDING

1 ALGEMEEN

In het proces van sociaal-economische aanpassing neemt de menselijke faktor een sleutelpositie in. Dit hangt samen met de omstandigheid, dat de positie van de produktiefaktor arbeid in de overgangssituatie ten gevolge van de schaarste der overige produktiefactoren, t.w. kapitaal en grond, voortdurend dreigt te verslechteren. De in Asmat en Mimika na een aanvankelijke inzinking geleidelijk op gang gekomen bevolkingsaanwas en, in verband daarmee, de toeneming van autochtoon arbeidspotentiël lopen er onmiskenbaar vooruit op de ontsluiting van natuurlijke hulpbronnen. Weliswaar komt die aanwas grotendeels voor rekening van de westerse gezondheidszorg, maar eigenlijk moet de gehele westerse maatschappij (men denke o.m. aan de heersende ethische opvattingen waardoor men afwijzend staat t.o.v. infanticide, abortieve praktijken en onderlinge oorlogen) er debet aan worden geacht. Ook de toeneming van beschikbare technische apparatuur houdt er al evenmin gelijke tred met die van beschikbare arbeidskracht. In de daardoor ontstane situatie van een overmatig aanbod van ongeschoolde arbeid is tot op heden weinig of geen verandering gekomen. De geringe mobiliteit van de autochtone arbeid, m.a.w. zijn onvermogen snel op verschuivingen in de vraag te reageren, tenslotte, vormt een belemmering voor diens optimale allocatie. Submarginale toepassingen kunnen daardoor geruime tijd gehandhaafd blijven, hetgeen de gemiddelde arbeidsproductiviteit drukt.

Teneinde het vraagstuk van het relatieve overschot van ongeschoolde arbeid tot oplossing te brengen staan in principe twee wegen open. Beide voeren naar een meer evenwichtige verhouding tussen arbeidsaanbod en beschikbare werkgelegenheid. De eerste is die van een bewust afremmen van de bevolkingsaanwas. Na verloop van tijd geeft dan de toeneming van het autochtone arbeidsaanbod eveneens een vertraging te zien. Ook de ongeschoolde arbeid, die daarvan vooralsnog het leeuwedeel uitmaakt, komt zodoende op de arbeidsmarkt in een minder ongunstige positie te verkeren. De moeilijkheid is echter, dat men met alleen maar ongeschoolde arbeid in technologisch opzicht zo weinig verder komt. De tweede — meer perspectieven biedende — weg is dan ook die van kwaliteitsverbetering van het autochtone arbeidsaanbod. Het gaat daarbij om het bewerkstelligen van de voor de bezetting van het produktieapparaat benodigde differentiatie van vakken en beroepen. Het surplus van ongeschoolde arbeid wordt zodoende verminderd ten gunste van geschoolde en geoefende

arbeid (middenkader!). De allocatiemogelijkheid van de autochtone arbeid in zijn totaliteit verbetert daardoor en zijn marginale produktiviteit neemt potentiëel toe. Of en, zo ja, in hoeverre die potentiële toeneming wordt gerealiseerd, is daarbij vooral afhankelijk van de mate waarin men er in slaagt *a.* de door geografische en institutionele factoren belemmerde arbeidsmobiliteit op te voeren, *b.* concurrerende allochtone arbeid te weren, alsmede *c.* de import van die kapitaalgoederen, welke ten opzichte van het autochtone arbeidsbestand meer als concurrerend dan als complementair dienen te worden aangemerkt, af te remmen.

Om praktische redenen moet het in het door ons bestudeerde gebied vooralsnog onmogelijk worden geacht de bevolkingsaanwas af te stemmen op de economische ontwikkeling (b.v. door maatregelen ter bevordering van emigratie, gezinsplanning of ook maar door de introductie van westerse opvattingen over gezinsstructuur en gewenste gezinsgrootte). Het ligt daarom voor de hand daar, evenals elders in West-Irian doch anders dan b.v. in India of op Taiwan, voorlopig alleen de tweede weg te bewandelen. Overigens lijkt dit, ook vanuit een minder pragmatisch standpunt bekeken, alleszins redelijk. Het opstellen van een enigermate betrouwbare prognose met betrekking tot de economische situatie, zoals die zich er over enige decennia zal hebben ontwikkeld, is op grond van de nu beschikbare gegevens niet mogelijk. Het is daarom op zijn minst voorbarig op dit ogenblik al maatregelen te treffen, die gericht zijn op een doelbewust intomen van de bevolkingsaanwas. We zullen ons dan ook voornamelijk bezig houden met de tweede weg, d.w.z. die van het opvoeren van het kwalitatieve peil van het autochtone arbeidsaanbod. Maar dat neemt niet weg, dat we er bij de bespreking van de rol van de gezondheidszorg niet aan ontkomen ook aan de invloed, die deze door middel van haar demografische gevolgen op de relatieve positie van de faktor arbeid als zodanig heeft uitgeoefend, aandacht te besteden.

Alvorens de bij de beïnvloeding van de menselijke faktor gebruikelijke methodieken in ogenschouw worden genomen, zij gewezen op het fundamentele verschil dat deze faktor onderscheidt van de overige produktiefactoren en dat volgt uit het tweeslachtige karakter dat nu eenmaal aan de menselijke arbeid eigen is. In economisch opzicht verhoudt deze zich complementair tot de factoren kapitaal en grond. In samenhang daarmee ligt de arbeid ten grondslag aan de behoeftevoorziening van de samenleving en is hij middel om eenieder – al dan niet door haar tussenkomst – van een menswaardig voorzieningsniveau verzekerd te doen zijn. Maar behalve dat, maakt de arbeid ook deel uit van het totaal van activiteiten, met behulp waarvan de mens zich zinvol op de buitenwereld tracht te betrekken. Aldus draagt hij, ongeacht het onmiddellijke economische resultaat van het handelen, bij tot de menselijke zelfverwerkelijking. Daarom is de arbeid niet los te denken van de existentie van de individuele mens, die als vertegenwoordiger van zijn soort en als lid van zijn groep in al zijn doen en laten ten dele bewust, ten dele ook onbewust streeft naar verbetering

van zijn 'Umwelt' als levensmilieu voor zichzelf en voor de na hem komende generaties. In die verbetering vindt hij een bevrediging die geen rechtstreeks verband houdt met het economische resultaat van zijn activiteiten en die van andere aard is dan die van zijn primaire behoeften. Op korte termijn doet het er daarbij nauwelijks toe, of die verbetering wel reëel is. Wel is het zaak, dat zij als zodanig wordt ervaren.

Uit het voorgaande volgt, dat de arbeid aan een tweetal eisen dient te beantwoorden. De eerste is die van economische rendabiliteit. De tweede eis is, dat de arbeid harmonisch past in het totale aktiepatroon van de betrokken werkers. In hoeverre economisch rendabele arbeid hieraan kan voldoen, hangt in belangrijke mate af van het karakter van dat vooral ook cultureel bepaalde aktiepatroon, waarop met name de in de betrokken samenleving gangbare opvattingen over wat zinvol, redelijk en betamelijk is, van invloed zijn. Laatstgenoemde eis, waarvan de vervulling op straffe van aliënatie en frustratie van de fundamenteel-menselijke drang tot zelf-expressie geboden is, maakt het noodzakelijk bij de ontwikkeling van de menselijke faktor (zijn konditionering met het oog op inschakeling in de markteconomie) rekening te houden met het totale aktiepatroon van degenen die voor inschakeling in aanmerking komen. Maar wil dit op een zinvolle manier kunnen gebeuren, dan dient men van dat aktiepatroon ook voldoende af te weten. Naast kennis van de sociale structuur is daartoe een zekere mate van vertrouwdheid met de kultuur onmisbaar. Zo is de sociale structuur bepalend voor ieders in de samenleving ingenomen positie, alsmede voor het samenstel van daaruit voortvloeiende rechten en verplichtingen. Van de kultuur is in dit verband vooral het wereldbeeld van belang. Vertrouwdheid daarmee ligt immers mede ten grondslag aan het inzicht in de waarden- en normenstelsels, die het menselijk handelen reguleren. Zo maakt het heel wat uit of men al dan niet algemeen van oordeel is, dat het streven van de mens gericht moet zijn op de handhaving van zijn plaats in de kosmische cyclus.

Gezien het voorgaande en gelet op de aanwezigheid van plaatselijke verschillen in sociale structuur en kultuur – zelfs in een in sociaal en cultureel opzicht toch betrekkelijk homogeen gebied als Mimika en Asmat –, is het duidelijk, dat bij het konditioneren van de zo sterk sociaal en cultureel bepaalde menselijke faktor op lokaal gedifferentieerde wijze tewerk moet worden gegaan. Overigens wordt die behoefte aan differentiatie geleidelijk wel minder naarmate in de loop van het aanpassingsproces de verschillen tussen de autochtone samenlevingen en -groeperingen meer en meer vervlakken. Vooral voor het basisonderwijs, waarvoor die eis praktische problemen oproept, is dit van betekenis.

De aan het slot van het vorige hoofdstuk geschetste beleidsapparatuur zal hierna, voor zover haar werkterrein ligt op het gebied van de konditionering van de menselijke faktor, worden onderzocht op haar doelmatigheid. Achtereenvolgens willen we daartoe het bestuursapparaat, het medische apparaat en het educatieve stelsel in oenschouw nemen. Dat we

ons tot dit drietal onderdelen van de beleidsapparatuur beperken, wil echter niet zeggen, dat ook andere beleidsmedia bij de beïnvloeding van de menselijke faktor in het geheel geen rol zouden spelen. Elke overheids-activiteit, op welk gebied dan ook, heeft immers hetzij direkt, hetzij indirekt konsekwenties op het menselijke vlak.

2. BESTUUR

Gedurende de eerste jaren na de openlegging waren de van bestuurswege op de menselijke faktor uitgeoefende invloeden, zowel van direkte als van indirekte aard. Hierbij moge worden verwezen naar wat in hoofdstuk III, paragraaf 2 m.b.t. een aantal gevolgen van de verwestering werd opgemerkt. Genoemd worden *a.* de gevolgen welke de openlegging door de verbreking van het isolement had op hygiënisch en demografisch gebied; *b.* de gevolgen van de pacificatie op demografisch, antropogenetisch en sociaal-economisch, alsmede die op sociaal-psychologisch gebied; en *c.* de gevolgen welke het afremmen van de trekcycli had voor het bodemgebruik, de voedingstoestand en, bijgevolg, voor de algemene gezondheidstoestand van de bevolking. Voor de menselijke faktor waren zij in zoverre relevant, dat zij in onderlinge samenhang medebepalend waren voor de omvang en – tot op zekere hoogte – voor de kwaliteit van het arbeidspotentiëel dat, mits op adekwate wijze gekonditioneerd, voor inzet in een op de markteconomie gericht produktie-apparaat in aanmerking kwam. Meer en meer verlegde zich het zwaartepunt van de bestuursvoering van de direkte naar de indirekte beïnvloeding. De verhoging van de bereidheid der autochtone bevolking tot het verrichten van arbeid in de sfeer van de markteconomie werd in toenemende mate het doel van bestuurlijke bemoeienissen. Het ging daarbij met name om het opwekken van een op de 'voortuitgang' gerichte geesteshouding (*Van Baal* 1954). Van de economische maatregelen waren daartoe vooral die op het gebied van de agrarische ontwikkeling van belang. In dit verband moet ook aan de bevordering van de voor een regelmatige economische ontwikkeling onontbeerlijke rechtszekerheid een centrale plaats worden toegekend. Aan de rol van het sociaal-psychologische klimaat en, in samenhang daarmee, van de houding van de bevolking ten opzichte van de Overheid hebben we boven (p. 141) al aandacht geschonken.

De instrumenten, waarover het plaatselijke bestuur beschikte, waren, zoals we zagen, het politieapparaat en de inheemse rechtspraak die in Mimika en Asmat werd uitgeoefend door een landschapsrechtbank, voorgezeten door het betreffende districtshoofd, resp. door een Alleensprekend Rechter. Zijn functie van Alleensprekend Rechter c.q. adviseur van de Landschapsrechtbank bracht mee, dat het onderafdelingshoofd voortdurend in nauw contact stond met de bevolking. Van dit tweetal instrumenten kon, binnen het kader van hun specifieke doelstellingen, een bij de

plaatselijke omstandigheden passend gebruik worden gemaakt. Het politie-apparaat werd behalve voor de handhaving van de openbare orde ook voor dienstverlening en voor voorlichtingsdoeleinden ingezet. In feite was het veruit de belangrijkste schakel tussen Bestuur en bevolking. Dit vooral ook omdat de detachementen voor een deel uit plaatselijke autochtonen bestonden. Zo telde het ca. 40 man sterke detachement Agats in de lagere rangen 6 Asmatters; het 45 man sterke detachement Kokonao niet minder dan 30 Mimikanen, wat echter met het oog op de preventieve gezagshandhaving aan de hoge kant moet worden geacht.

Op het vertrouwen van de bevolking in de Overheid en, meer in het algemeen, haar houding t.o.v. de buitenwereld en al hetgeen zij daarmede in verband bracht, bleek de wijze waarop die instrumenten werden gehanteerd een verreichende invloed uit te oefenen. Wat betreft hun impact op het sociaal-psychologische klimaat gaat het bij beleidsinstrumenten nu eenmaal altijd om het feitelijke gebruik. Veel hing af van de persoonlijke instelling van de plaatselijke gezagsdragers en van hun kennis van de sociaal-structurele en kulturele situatie ter plaatse. Ofschoon het bezwaar dat, in dit licht gezien, aan de zeer frekwente overplaatsingen van deze ambtenaren kleefde, tot op zekere hoogte werd ondervangen door de verplichting bij overdracht van het bestuur de opvolger d.m.v. een Memorie van Overgave over de situatie in het betreffende gebied in te lichten, was het daarmede toch geenszins geheel uit de wereld geholpen. Zeker was dit niet het geval, als de betreffende ambtenaar te kort in een gebied werkzaam was geweest om zich met de plaatselijke problematiek vertrouwd te kunnen maken. Het resultaat was dan ook, dat bij de bestuursuitoefening niet altijd voldoende rekening kon worden gehouden met allerlei lokale en regionale verschillen die, vooral tijdens de periode onmiddellijk na de openlegging, tot een gedifferentieerde bestuurlijke aanpak noodzaakten.

Voor het verkrijgen van de nodige lokale kennis waren bestuursambtenaren in belangrijke mate aangewezen op de in hun gebied werkzame corporaties. Begrijpelijkerwijs namen die t.a.v. de autochtone cultuur geen waardevrij standpunt in, zodat de mogelijkheid van interpretatieve vertekening van de van die zijde ingewonnen informatie over plaatselijke gewoonten en gebruiken niet denkbeeldig was. Daarenboven werd het inwinnen van kulturele informatie uit de eerste hand sterk bemoeilijkt door de gebrekkige, door taalverschillen en verschillen in geestelijke achtergrond belemmerde communicatie tussen de autochtone bevolking en de allochtone bestuursambtenaren. Alleen bij uitzondering waren deze in de gelegenheid zich de streektaal, al was het maar passief, eigen te maken. Toetsing van informatie uit de tweede hand aan die uit de eerste was dan ook vrijwel uitgesloten. Een en ander in aanmerking genomen, is het niet verwonderlijk, dat bestuursambtenaren wat hun geïnformeerdheid over lokale aangelegenheden betreft gewoonlijk in een afhankelijkheidspositie verkeerden ten opzichte van de plaatselijke vertegenwoordigers der corporaties. Voor laatstgenoemden was het daarom soms moeilijk weerstand

te bieden aan de verleiding bij het nastreven van de doeleinden der corporaties het bestuursapparaat als werktuig te gebruiken. Of de betrokken functionarissen er desondanks in slaagden botsingen te vermijden, hing geheel af van hun persoonlijke geaardheid en van de mate van begrip, die zij voor elkaars professionele standpunt wisten op te brengen. Maar met een redelijke dosis sportiviteit en verdraagzaamheid bracht men het meestal een heel eind. Het ging er immers vooral om de onderlinge communicatie tussen de instanties niet in gevaar te brengen, aangezien dit de bestuursvoering van zijn feed-back zou beroven en in feite onmogelijk maken.

Snelle opeenvolging van overplaatsingen was onder dergelijke omstandigheden bepaald ongewenst. Niet alleen omdat daardoor van continuïteit in de lokale beleidsvoering nauwelijks sprake kon zijn, maar vooral ook omdat beleidswendingen zich daardoor sneller voltrokken dan sociaal-psychologisch verantwoord was.

3 GEZONDHEIDSZORG

3.1 *Algemeen*

Zowel met betrekking tot de medische situatie van West-Irian in zijn geheel als met betrekking tot die van afzonderlijke gebieden, zagen enkele voortreffelijk gedocumenteerde studies het licht. De medische, de organisatorische, alsmede de medisch-antropologische aspecten van het werk van de Dienst van Gezondheidszorg werden daarin uitgebreid onderzocht.¹ Voor wat betreft het Asmatgebied, geschiedde dit door *Van Amelsvoort*. Onderstaande, op 1962 betrekking hebbende gegevens dienen als indicatie voor de toestand op het gebied van de medische verzorging in Mimika.

Instellingen:

Naast een ressortziekenhuis-annex-polikliniek in Kokonao met een personeelsbezetting van 1 gouvernementsarts, 2 Europese verpleegsters en 9 autochtone verzorgsters en met een opnamecapaciteit van 34, in noodgevallen uit te breiden tot ± 50 , patiënten bevond zich een buitenpolikliniek in:

Akimuga (bezetting 1 gediplomeerde verpleger);

Atuka (bezetting 1 gediplomeerde verpleger);

Poronggo (bezetting 1 gediplomeerde verpleger);

Belekmakama (bezetting 1 dorpsverzorgster van de Afdeling Zorg voor Moeder en Kind).

Belangrijkste volksziekten:

Malaria, tuberculose en worminfestaties.

Tuberculose is in Mimika wijd verbreid en vindt een goede verbreidingskans in de jaarlijks tijdens de regentijd optredende en veelal verwaarloosde longontstekingen.

1. O.m. *Van Amelsvoort* (1964) en *Vogel* (1965).

De meest frekwente worminfestatie is die van de ascaris of spoelworm, alhoewel ook ankylestomiasis vaak voorkomt.

Aktiviteiten van de gezondheidszorg:

Preventief:

- a. Op gezette tijden herhaalde tournee's voor bevolkingsonderzoek;
- b. B.C.G.-vaccinatiecampagnes in het kader van de tuberculosebestrijding;
- c. Prophylactische verstrekking van I.N.H. aan de leerlingen van een aantal dorpscholen;
- d. Prophylactische malariabestrijding op de buitenpoliklinieken te Akimuga en Belokmakama door daraprimverstrekking aan de gehele plaatselijke bevolking.

Curatief:

- a. Poliklinische en ziekenhuisbehandeling van voorkomende ziektegevallen;
- b. Tandheelkundige ingrepen;
- c. Kleine chirurgische ingrepen;
- d. Verloskundige hulp in voorkomende gevallen.

Hierna zullen van de gezondheidszorg in Asmat en Mimika slechts die aspecten worden belicht, welke voor het verloop van de sociaal-economische aanpassing relevant zijn. Vooropgesteld zij, dat het netto-resultaat van het totaal van medische activiteiten nog niet exact kan worden bepaald. De daartoe noodzakelijke afweging van positieve en negatieve effecten veronderstelt immers, dat men over de nodige wegingsfactoren beschikt. Dit nu lijkt vooralsnog zeker niet het geval te zijn. Wat van de vereiste informatie momenteel beschikbaar is, staat nl. in geen enkele verhouding tot de complexiteit van het evaluatievraagstuk. Zo dient b.v. rekening te worden gehouden met de omstandigheid, dat zich in de rangorde der wegingsfactoren met het voortschrijden van het aanpassingsproces nog al eens verschuivingen voordoen. Het onderstaande houdt dan ook geen sociaal-economische evaluatie van medische activiteiten in. We beperken ons ertoe de aandacht te vestigen op de meer algemene beleidsaspecten, die zich als gevolg daarvan in het licht van het aanpassingsproces aftekenen.

Door de verbreking van het isolement van het Mimika- en, enige tientallen jaren later, dat van het Asmatgebied ontstond wegens de overgevoeligheid van de autochtone bevolking voor geïmporteerde infectieziekten, een sterke behoefte aan medische begeleiding van de openleggingsactiviteiten. Maar omdat de bevolking, afgezien van de framboesiegevallen, op het tijdstip van de confrontatie met de buitenwereld een zeer gezonde en vitale indruk maakte en er sedertdien in het autochtone levenspatroon geen veranderingen van betekenis leken te hebben plaatsgehad, deed de bezetting van de daar gevestigde afdelingen van de Dienst van Gezondheidszorg bij oppervlakkige beschouwing nogal zwaar aan. Bij nader inzien echter moet ernstig worden betwijfeld of, met name bij de openlegging van het Mimika-gebied, aanvankelijk wel voldoende met het begeleidingsaspect rekening was gehouden. Eerst in 1955 werd daar een ressortarts geplaatst, terwijl

er tot dan toe vrijwel niet aan preventieve gezondheidszorg werd gedaan en de enige curatieve voorziening bestond uit de door een religieuze verpleegster geleide polikliniek te Kokonao. In het Asmatgebied was de situatie van meet af aan gunstiger. Tussen de feitelijke openlegging van dit gebied in 1954 en de plaatsing van de ressortarts in 1958 lag een tijdsbestek van slechts $3\frac{1}{2}$ jaar, waarin evenwel de bestrijding van de alomverbreide framboesia al ter hand werd genomen.

Dat met name in die beginperiode het zwaartepunt van de medische activiteiten bij de preventieve gezondheidszorg lag, is met het oog op de noodzakelijke medische begeleiding van de openlegging zeker verantwoord. Maar gezien de wenselijkheid van een snelle sociaal-economische aanpassing is een geleidelijke verschuiving van de preventieve naar de curatieve gezondheidszorg geboden. Dit temeer nog, omdat de begeleidende functie aan belang inboet naarmate het contact met de buitenwereld intensiever wordt en zich als gevolg daarvan bij de autochtone bevolking een toenemende immuniteit ontwikkelt tegen infectieziekten, die in de omringende wereld algemeen zijn. We komen hier in de volgende paragrafen op terug.

3.2 *Het demografische aspekt*

Uitgaande van de noodzaak van een effectieve medische begeleiding van het openleggingsproces, dient men bij de bepaling van de opzet en de omvang van het medische ontwikkelingswerk rekening te houden met een tweetal voor de sociaal-economische aanpassing in hoge mate relevante demografische implicaties:

a. de verminderde mortaliteit in de economisch actieve leeftijdsklasse, m.a.w. die dergenen welke tegenover de offers, welke de samenleving zich te hunnen behoeve heeft getroost, reeds bezig zijn min of meer adekwate tegenprestaties te leveren, alsmede in de leeftijdsklasse waarin de samenleving al aanzienlijk heeft geïnvesteerd – in de vorm van voeding en verzorging – maar die hoewel zij nog niet aan het productieproces deelneemt daar toch vrijwel aan toe is;

b. de verminderde mortaliteit in de leeftijdsklasse waarin de samenleving nog nauwelijks heeft geïnvesteerd en waarvan niet kan worden verwacht dat zij binnen afzienbare tijd tegenprestaties zal leveren, alsmede in die leeftijdsklasse waarvan geen netto-bijdrage t.b.v. de samenleving meer is te verwachten; bedoeld worden resp. die van de zeer jonge kinderen en die van de ouden van dagen, waartoe in dit verband ook lichamelijk en geestelijk zwaar gehandicapten kunnen worden gerekend.

Het vaststellen van de grens tussen a (positief) en b (negatief) is in beginsel mogelijk door de kontante waarde van de offers, welke de samenleving zich ten behoeve van de betrokken leden (heeft) getroost, af te wegen tegen de kontante waarde van hun netto-tegenprestaties. Berekening stuit echter op de moeilijkheid, dat vooral het toekomstige verloop van de ar-

heidsproductiviteit in hoge mate onzeker is. Behalve door technologische ontwikkelingen wordt die in een open economie sterk beïnvloed door de marktverhoudingen op de wereldmarkt, die mede door machtsverhoudingen worden gedikt. Ten aanzien van de onder a genoemde implicaties kunnen we stellen, dat zij op het proces van sociaal-economische aanpassing een gunstige invloed hebben; van de onder b genoemde moet het tegendeel worden vastgesteld. Tenminste in zoverre zich daardoor wijzigingen hebben voorgedaan in de leeftijdsopbouw van de bevolking, die de mogelijkheid tot het vormen van een maatschappelijk surplus in nadelige zin hebben beïnvloed. Gezien de demografische ontwikkeling in de grote ontwikkelingsgebieden: Zuidoost-Azië in een vergevorderd stadium, een groot deel van Latijns-Amerika in een gevorderd stadium en Centraal-Afrika in een nog betrekkelijk jong stadium, mag, mede gelet op het over Mimika en Asmat beschikbare cijfermateriaal (zie hoofdstuk 1), niet worden aangenomen dat deze streken (en trouwens ook West-Irian als geheel) t.a.v. de voor de economische ontwikkeling weinig gunstige demografische tendenties een uitzondering vormen. Waar terugschakelen op een aanzienlijk lager niveau van gezondheidszorg op ethische gronden, dan wel om gevoelsmatige redenen uitgesloten wordt geacht, dienen tijdig andere maatregelen te worden getroffen om de dreiging van een mede door de introductie van de westerse gezondheidszorg veroorzaakte excessieve bevolkingstoename af te wenden. Hierbij mag niet uit het oog worden verloren, dat de westerse gezondheidszorg tot ontwikkeling is gekomen in een maatschappij, waarin het nucleaire gezin met zijn praktisch volledige overlapping van sociaal en biologisch ouderschap het enige primaire samenlevingsverband van betekenis was, dit in afwijking van wat de traditionele situatie in laatstgenoemde streken te zien gaf. Daar immers kende men samenlevingen waarin min of meer uitgebreide lokale verwantengroepen de belangrijkste primaire verbanden waren. De verantwoordelijkheid voor de regeling van het kindertal, teneinde dit binnen de grenzen van de economische mogelijkheden te houden, was daarin gespreid en in feite een groepsaangelegenheid. Zolang de sociale structuur in een hecht geïnstitutionaliseerd stelsel van regulatie van hun ledental voorzag, konden de groepen die verantwoordelijkheid ook aan. In geval van twijfel of een kind mocht blijven leven, besliste de groepsoudste. Van belang is in dit verband, dat de groepen in economisch opzicht self-supporting waren en dat zij zich in de veelal letterlijke strijd om schaarse natuurlijke hulpbronnen alleen ten koste van rivaliserende verwantengroepen konden handhaven (*Habakkuk* 1965, pp. 125-127). Daartoe was weerbaarheid vereist, hetgeen de aanwezigheid van een zekere reserve aan mankracht noodzakelijk maakte. Overigens is het niet juist m.b.t. die reserve van braakliggen te spreken. In de eerste plaats zou het inzetten ervan in de productie van materiële goederen bij de gegeven technologische ontwikkeling weinig meer dan sub-marginaal kunnen zijn. Bovendien moet ook de geboden veiligheid als economisch goed worden aangemerkt.

In het licht van het voorgaande is het onderscheid tussen preventieve en curatieve gezondheidszorg zinvol. Benadrukking van de preventieve gezondheidszorg resulteert in een ontwikkelingssituatie immers al spoedig in een verslechtering van de numerieke verhouding tussen het produktieve en het improductieve volksdeel. In veel geringere mate geldt dit bezwaar de curatieve gezondheidszorg. Niet alleen tast deze de bestaande leeftijdsopbouw minder aan, maar ook leidt zij in meerdere mate dan de preventieve tot verlaging van de morbiditeit in de produktieve leeftijdsklassen. Het zwaartepunt mag dan ook niet te veel bij de laatste blijven liggen, zodra de extra-behoefte aan protectie tegen geïmporteerde ziekten eenmaal geweken is. In het algemeen mag worden aangenomen, dat de behoefte aan protectie geringer is naarmate het tijdstip van de openlegging verder in het verleden ligt.

3.3 *Het antropogenetische aspekt*

Op korte en middellange termijn is het vooral via de implicaties op demografisch gebied en, in mindere mate, ook via de hierna te bespreken implicaties op sociaal-psychologisch gebied, dat de gezondheidszorg door haar beïnvloeding van de menselijke faktor ook het sociaal-economische aanpassingsproces heeft beïnvloed. Maar op lange termijn – we denken in dit geval in termen van enige generaties – mogen ook de implicaties op antropogenetisch gebied niet worden veronachtzaamd. Om dit in te zien is het goed een ogenblik stil te staan bij het demografische aspekt van de aanpassing waarvoor de betrokken samenlevingen gesteld zijn. Aanpassing houdt immers de overgang in van een toestand, waarin het demografische evenwicht wordt bereikt door kompensatie van een hoge fertiliteit door een hoge mortaliteit, naar een waarin dit evenwicht weliswaar ook wordt bereikt, maar dan doordat een verlaagde mortaliteit een eveneens verlaagde fertiliteit tegenover zich vindt (*Germani* 1965, p. 95). Nu bieden beide evenwichtstoestanden – dus zowel die aan het begin als die aan het einde van het demografische aanpassingsproces – voldoende mogelijkheden voor een effectieve natuurlijke selektie,² maar dit geldt niet voor de overgangsfase. Van evenwicht is dan geen sprake, aangezien de westerse gezondheidszorg en de verbeterde hygiënische voorzieningen (drinkwaterwinning, afvalverwijdering) de mortaliteit, zoals bekend, reeds aanzienlijk drukken voor er van een daling van de fertiliteit ook maar iets te bespeuren valt. Het gevolg daarvan is een tijdelijke verzwakking van de natuur-

2. Met betrekking tot die eindtoestand mag worden verwezen naar de bevindingen van Crow (1961) en Spuhler (1961), volgens welke de relatieve verschillen in vruchtbaarheid groter zijn naarmate het gemiddeld aantal kinderen per ouderpaar kleiner is, zodat uit dien hoofde ook bij geringe kindersterfte van een voldoende mate van natuurlijke selektie sprake zal kunnen zijn. Zie Th. Dobzhansky, *De biologische en culturele evolutie van de mens* (vert. Utrecht 1965, pp. 236-238).

lijke selectie en wel omdat het negatieve effect, dat de plotselinge daling van de kindersterfte daarop uitoefent, nog niet wordt gekompenseerd door het positieve effect van de daling van het aantal kinderen per ouderpaar. Op den duur komt het wel weer goed. Maar omdat de bevolking juist in een periode verkeert, waarin snelle aanpassing aan de door het contact met de buitenwereld ontstane verandering in levensomstandigheden dringend geboden is, komt de weliswaar voorbijgaande daling van de kans dat de natuurlijke teelkeuze zich doet gelden, bijzonder ongelegen. Anders dan in de oorspronkelijke situatie zijn niet meer die individuen in het voordeel, wier erfelijke konstitutie gunstig is voor een min of meer statische aangepastheid aan de ecologische kondities van het eigen woongebied. Nú zijn dat juist degenen die in het bezit zijn van een genenpatroon dat gunstig is voor een flexibele aanpassing aan de veranderlijke eisen welke de wijziging in levensomstandigheden aan de mens stelt, en die ter plaatse nog in de minderheid zijn.

3.4 *Het sociaal-psychologische aspekt*

Als laatste aspekt van de westerse gezondheidszorg noemen we de invloed die er op sociaal-psychologisch gebied van uitgaat. Het contact dat de bevolking heeft met de plaatselijke afdelingen van de Dienst van Gezondheidszorg (DGZ) is intensiever dan dat met welke andere overheidsinstantie ook. We behoeven slechts te denken aan de framboesia-eradicatiecampagnes en de daaropvolgende controle-tournees, aan de op uitgebreide schaal ter hand genomen akties ter bestrijding van tuberculose en malaria, aan de verhoogde medische aktiviteiten waartoe achtereenvolgens een kinkhoest-, een influenza- en een cholera-epidemie noodzaakten, alsmede aan de uitbreiding die gegeven werd aan het polikliniekwerk door de opening van buitenpoliklinieken. Met name het polikliniekwerk is in dit verband van belang. Spontane bezoeken aan de poliklinieken overtreffen in aantal nl. alle andere kontakten tussen autochtonen en westerlingen, waarbij het initiatief tot interactie niet van de allochtone maar van de autochtone partij uitgaat. Wat dat betreft worden de poliklinieken alleen overtroffen door de Chinese winkels. Maar daar vertonen zich praktisch alleen mannen, terwijl poliklinieken veelvuldig ook door vrouwen met kinderen worden bezocht.

De aard van de aktiviteiten van DGZ en, bovenal, de wijze waarop deze dienst haar taken vervult, zijn in hoge mate bepalend voor het beeld dat zich bij de bevolking vastzet van de westerse wereld. De georganiseerde gezondheidszorg is daar immers een van de meest opvallende exponenten van. Als zodanig oefent zij diepgaande invloed uit op de houding van de bevolking t.o.v. die wereld met haar sociale instituten en haar op een beroepsmatige arbeidsverdeling berustende economie. De eis dat vooral DGZ-funktionarissen bij de uitvoering van hun taak elke schijn van discri-

minatie dienen te vermijden – wat in de praktijk wegens overgevoeligheden op dit punt lang niet altijd gemakkelijk is – behoeft, gezien het karakter van de interactie tussen de arts c.q. het verplegend personeel en de patiënt, niet te worden onderstreept. Hetgeen boven m.b.t. het Bestuur werd opgemerkt, nl. dat de persoonlijke instelling van de betrokken functionarissen veelal van doorslaggevende betekenis is, geldt, mede gelet op de grote breedte van zijn aktieveld, wellicht nog sterker voor de Dienst van Gezondheidszorg.

Als we de activiteiten van de Dienst van Gezondheidszorg in het Mimi-ka- en Asmatgebied in hun geheel overzien, is het duidelijk, dat zij door de verlaging van de mortaliteit en de morbiditeit in de economisch aktieve leeftijdsklasse een positieve invloed hebben gehad op het autochtone arbeidspotentiëel. Daar staat tegenover, dat de relatieve positie die de arbeid als produktiefactor binnen de regionale economie inneemt, gaandeweg dreigt te verslechteren, zodra de door medische activiteiten bevorderde bevolkingstoename eenmaal doorwerkt in het arbeidsaanbod. Daar komt bij, dat onevenredige sterke verlaging van de kindersterfte impliceert, dat het zwaartepunt van de bevolkingspyramide dichter bij haar basis komt te liggen. Naar het zich thans laat aanzien zal dit het proces van economische en, als gevolg daarvan, dat van sociale integratie van het gebied in een ruimer nationaal of mondiaal kader nog geruime tijd vertragen. Eerst zodra de westerse gezondheidszorg, in het bijzonder voor zover zij zich bezig houdt met de uitroeiing van volksziekten, zal hebben opgehouden bij te dragen tot een relatieve toeneming van het aantal economisch inaktieve t.o.v. het aantal economisch aktieve leden van de samenleving, mag worden verwacht dat de numerieke verhouding tussen aktieven en inaktieven zich weer ten goede keert (verg. *Wander* 1965, pp. 13-36). Al met al is het zeer de vraag of het geheel van medische bemoeiingen, gezien de mede daardoor veroorzaakte wijzigingen in de demografische structuur wel optimaal van omvang en samenstelling mag worden geacht. Een planning van de gezondheidszorg waarbij meer dan voorheen rekening wordt gehouden met de realiseerbare ontwikkelingsmogelijkheden op economisch gebied lijkt daarom, nog afgezien van de financiële en personele aspecten verbonden aan de instandhouding van een medisch apparaat van enige omvang, uitermate gewenst.

4 VORMING EN ONDERWIJS

4.1 *Algemeen*

Meer dan het geval was bij de bespreking van de invloed van de gezondheidszorg, waarbij het vooral ging om kwantitatieve aspecten, zullen we ons bij het nagaan van de invloed welke uitging van het stelsel van vorming en onderwijs met kwalitatieve aspecten bezig houden. Voor zover ook

kwantitatieve aspecten ter sprake komen, gebeurt dit voornamelijk om de verkrijging van een indruk van de plaats die het in het geheel van westerse bemoeiingen innam, te vergemakkelijken.

4.2 Lager onderwijs

4.2.1 De onderwijssituatie van Asmat en Mimika in Nieuw-Guinees perspectief

Bij de beschouwing van het lager onderwijs in jonge ontwikkelingsgebieden als Mimika en Asmat dienen we ons te realiseren, dat het onderwijs, hoe eenvoudig dit ook moge zijn, er in het maatschappelijk leven een meer centrale positie inneemt dan in een westerse maatschappij het geval pleegt te zijn. In traditionele samenlevingen die eerst kortgeleden geconfronteerd werden met de buitenwereld, vervult het in sterke mate de functie van intermediair. Waar de school in een westerse maatschappij slechts één – zij het hoogst belangrijk – instituut is van de vele die in onderlinge samenhang de jonge mens voorbereiden op een passende plaats in de samenleving, is in een niet-westerse maatschappij die nog in een jong overgangsstadium verkeert, het belang van de school relatief groter. Complementaire instituten, waarvan een vormende invloed uitgaat, die enigszins met die van de school te vergelijken is (kerk, jeugdvereniging, sport- en ontspanningsverenigingen, jongerensociëteit), zijn er immers niet of hoogstens in embryonale vorm aanwezig. Enerzijds houdt dit verband met de geringe mate van diversiteit van het sociaal-economische leven ter plaatse, anderzijds met het zelfgenoegzame karakter van de besloten familiegroepen, waardoor de sociale horizon van de leden nauw begrensd blijft en aan dergelijke instituten geen behoefte bestaat.

Voor het bestudeerde gebied geldt ten volle hetgeen door de samenstellers van het in 1964 door de Wereldbank aan de Australische regering uitgebrachte rapport over de economische ontwikkeling van de Territory of Papua and New Guinea aangaande de dorpsscholen werd opgemerkt:

... the village school will be for many years to come be far more important than it is in developed countries as a focal point for the efforts and aspiration of the people, rather than being merely an instrument for passing on to the younger generation the traditions of the older (p. 289).

In vergelijking tot het merendeel der gebieden die op een ontwikkelingsniveau staan, dat enigszins met het Nieuw-Guinees vergelijkbaar is, nam West-Irian in het begin van de jaren zestig op onderwijsgebied een goede, zij het ook voor verbetering vatbare, plaats in. In al langer onder bestuurs- en zendingsinvloed verkerende streken als de Schouten-eilanden (Biak), Wandamen en Japen was de situatie in dit opzicht zelfs gunstig te noemen. Onderstaande tabel, die op geheel West-Irian betrekking heeft, geeft een indruk van het ontwikkelingsverloop tot 1961. Sindsdien is het leerlingen-

tal aan de erkende lagere scholen bijna verdrievoudigd, al ging die uitbreiding niet met veel kwalitatieve verbetering gepaard.

Tabel 11. Lager onderwijs aan autochtone kinderen

	1951	1955	1959	1960	1961
dorpsscholen:					
aantal scholen	521	535	602	634	712
aantal leerkrachten	715	777	967	1.058	1.162
aantal leerlingen	24.647	24.334	28.156	30.271	33.374
vervolgsscholen:					
aantal scholen	12	16	21	23	25
aantal leerkrachten	41	68	84	90	102
aantal leerlingen	910	1.987	2.627	2.842	3.263
lagere scholen B:					
aantal scholen	7	12	18	19	21
aantal leerkrachten	30	78	121	135	153
aantal leerlingen	1.052	2.350	4.368	5.033	5.601
ongesubsidiëerde dorpsscholen:					
aantal scholen	± 90	304	261	281	496
aantal leerkrachten	± 90	304	± 265	283	514
aantal leerlingen	± 3.000	9.828	6.823	7.764	18.292

Bron: *Uno-rapporten*

De versnelde toename van het aantal autochtone leerlingen, dat enigerlei vorm van gesubsidiëerd onderwijs genoot, komt tot uiting in het volgende staatje:

in duizendtallen	
1952: 26,4	1957: 29,4
1953: 27,1	1958: 30,6
1954: 26,9	1959: 33,3
1955: 27,2	1960: 36,4
1956: 28,3	1961: 40,6

Op de dorpsscholen bedroeg het aantal leerlingen per leerkracht ca. 30, hetgeen volgens algemeen gangbare maatstaven als redelijk wordt aangemerkt.

Als we de situatie, zoals die per ultimo 1961 op onderwijsgebied in Mimika bestond, vergelijken met die in Asmat, zien we dat in eerstgenoemd gebied de scholendichtheid hoger was; dat vrijwel alle onderwijs er gesubsidiëerd was, dit in tegenstelling tot in Asmat waar de ongesubsidiëerde dorpsscholen (catechistenscholen) nog in de meerderheid verkeerden; alsmede dat het peil van het gesubsidiëerde dorpsonderwijs, als we tenminste de verhouding tussen de aantallen A-, B- en C-scholen³ en het aantal leer-

3. Voor het onderscheid tussen A-, B- en C-scholen moge worden verwezen naar de eerdergenoemde *Uno-rapporten* o.a. dat over 1961, p.132.

lingen per leerkracht, dat er gemiddeld 25 bedroeg, als maatstaf nemen,⁴ er niet onderdeel voor het Nieuw-Guinese gemiddelde. De bevolkingsomvang van Mimika in aanmerking genomen, kan het aantal gesubsidiëerde dorpsscholen, dat er eind 1961 26 bedroeg, waarvan 3 A-scholen, 13 B-scholen en 10 C-scholen met in totaal 47 onderwijskrachten en 1164 leerlingen, alleszins bevredigend worden geacht. Dit temeer omdat zich in Kokonao ook een gemengde vervolgschool met 125 leerlingen en een voorschool bevonden. Aangezien het aantal schoolbezoekende kinderen 14 à 15 % van de gehele autochtone bevolking uitmaakte, was het schoolbezoek in Mimika al praktisch algemeen.

Het onderwijs aan alle genoemde instellingen werd verzorgd door de R.K. Missie die – eveneens te Kokonao – ook een vierjarige ambachtpraktijk-cursus (13 leerlingen) en een driejarige meisjeshuishoudschool (45 leerlingen) onder haar beheer had. Het zendingsonderwijs beperkte zich in Mimika tot het 20 leerlingen tellende schooltje van The Evangelical Alliance Mission (TEAM) in genoemde onderafdelingshoofdplaats. In Mimika was het schoolabsenteïsme dooreengenomen laag. Volgens de schoolbeheerder zou het zelfs vrijwel nergens meer dan 2 % hebben bedragen. Daarbij moet worden aangetekend, dat onder absenteïsme niet afwezigheid wegens ziekte werd begrepen. Bij raadpleging van de presentiecahiers van een 15-tal bezochte scholen stuitte schrijver dezes in één geval op het uitzonderlijk hoge percentage van gemiddeld 40 (Potoway). In alle overige varieerde het tussen 1 en 3. Met behulp van onderstaande tabel kan men zich een beeld vormen van de ontwikkeling van het dorpsonderwijs in Mimika.

Tabel 12. Dorpsscholen in Mimika; 1961/1962

Nederzetting	Schooltype	Aantal onderwijskrachten	Jaar van vestiging
Ipiri	A	4	ca. 1926
Timika	A	3	1929
Kokonao	A	4	1927
Umar	B	1	1930
Poronggo	B	1	1930
Uta	B	1	1930
Mupuruka	B	1	1930
Keakwa	B	4	1929
Atuka	B	3	1927
Kipea/Mapar	B	2	?
Aindua	B	1	1930
Moare/Pigapu	B	1	1930

4. Dat het peil van het onderwijs beter is naarmate de klassen kleiner zijn gaat overigens niet altijd op. Wat op een gegeven ogenblik de optimale klasseomvang is, hangt b.v. mede af van de gemiddelde leeftijd van de leerlingen en de spreiding daarin, alsmede van de bij het onderwijs gevolgde methodiek (zie ook Ph. Foster 1965, p.227, alsmede Lê Thành Khôi 1967, p.242).

Hiripao	B	2	1930
Neigeripi	B	1	1933
Inaoga	B	2	1934
Omaoga/Otakwa	B	2	1934
Potoway	C	1	1930
Amar	C	2	1929
Mioko	C	1	1934
Iwaka/Temare	C	1	1933
Kaogapu	C	1	1930
Tipuka	C	1	1931
Waoneripi	C	2	1933
Belekmakama *	C	2	1961
Putsjnera *	C	1	1961
Momoghomaki (voorheen Buludjalauki)	C	2	1961

* Van recente datum; uitsluitend bezocht door Amungme-kinderen (bergbevolking).
Bron: Memorie van Overgave van de onderafdeling Mimika 1962.

Asmat verkeert, in overeenstemming met het latere tijdstip van openlegging, ook op onderwijsgebied in een jonger stadium. Per ultimo 1960 had de R.K. Missie daar pas 11 gesubsidiëerde dorpsscholen onder haar beheer, t.w. 4 B-scholen en 7 C-scholen. Tegenover het aantal onderwijskrachten van 23 stond een leerlingental van 833. Bij de opening van het schooljaar 1962/1963 was het aantal gesubsidiëerde dorpsscholen meer dan verdubbeld: 23 scholen telden toen 43 onderwijskrachten en 1472 leerlingen (UNTEA 1963). Het aantal leerlingen per leerkracht was dus gedaald van 36 naar 34 maar bleef daarmee nog boven het toen voor West-Irian geldende gemiddelde. Het percentage meisjes, gerekend op het totaal aantal leerlingen dat de dorpsscholen bezocht, was er met 38 % lager dan het voor geheel West-Irian geldende percentage van 44. Het gemiddelde schoolabsenteïsme lag in Asmat om en nabij de 6%. De volgende tabel illustreert de onderwijsontwikkeling in Asmat tot 1960:

Tabel 13. *Dorpsscholen in Asmat; 1960/1961*

Nederzetting	Schooltype	Aantal onderwijskrachten	Jaar van vestiging
Ajam	B	4	1956
Agats	B	3	1957
Jaun/Jufri	B	2	1958
Atsj	B	2	1958
Sjuru	C	2	1957
Amborep	C	2	1957
Jamas	C	2	1957
Ewer	C	2	1958
As/Atat/Nakai	C	2	1958
Komor	C	1	1959
Warse	C	1	1959

Bron: Aanvullende Memorie van Overgave van de onderafdeling Asmat 1960.

Behalve de dorpsscholen onderhield de R.K. Missie in het centrale Asmatgebied in 32 nederzettingen een catechistenschool; ook in die waarin al een gesubsidieerde dorpsschool gevestigd was. Van bovengenoemde Asmatnederzettingen waren alleen Agats en Sjuru niet meer in bezit van een catechistenschool. Van de 50 catechisten, die de R.K. Missie in 1960 in dienst had, waren er drie van Keiese landaard; de overigen waren Mimikanen. In september 1962 werden in het gehele Asmatgebied 45 catechistenscholen door 2011 kinderen bezocht (UNTEA 1963). Geleidelijk werden toen, mede ter vervanging van de Mimikanen, ook Muju-catechisten ingezet.

Ultimo 1960 waren in het ongesubsidieerde meisjesinternaat te Agats 63 meisjes opgenomen, in leeftijd variërend van 7 tot 17 jaar. Aan de ouderen werd o.m. huishoudonderwijs gegeven, terwijl een aantal van hen in opleiding was als verpleeghulp bij de plaatselijke afdeling van DGZ.

Afgaande op kwantitatieve gegevens als scholendichtheid; aantal kinderen dat een of andere vorm van formeel onderwijs genoot; gemiddeld aantal kinderen per onderwijskracht; verhouding tussen de aantallen A-, B- en C-scholen, mogen we over het onderwijs in Mimika zeker niet ontevreden zijn. Hierna zal worden nagegaan in hoeverre het doelmatig mocht worden geacht. Dit vooral ook omdat Mimika wat zijn sociaal-economische aanpassing betreft duidelijk was achtergebleven bij andere gebieden van West-Irian, die ongeveer tegelijkertijd of later waren opengelegd (Waropen $\pm$ 1925, Nimboran 1925, Muju 1933) en waarvan de economische mogelijkheden al even spaarzaam waren. Maar alvorens nader op het probleem van de doelmatigheid in te gaan, moet worden opgemerkt, dat het navolgende voornamelijk gebaseerd is op in Mimika opgedane bevindingen. Het onderwijs in Asmat was immers nog van dermate recente datum, dat het wegens de geringe hoeveelheid beschikbare informatie niet mogelijk was er al een verantwoord beeld van te vormen, laat staan dat we ons aan een evaluatie zouden durven wagen. Overigens zijn we ons ervan bewust, dat het aanleggen van doelmatigheidskriteria met betrekking tot het onderwijs in een jong ontwikkelingsgebied nu eenmaal altijd een hachelijke aangelegenheid is; vooral ook omdat onderwijsresultaten ten dele pas na verloop van geruime tijd – tot enkele generaties toe – waarneembaar worden. Dit laatste wordt nog al eens – ook in onderwijskringen – met name wat het onderwijs aan vrouwen en meisjes aangaat, enigszins onderschat. In dit verband zij herinnerd aan het belangrijke aandeel dat grootmoeders er van oudsher in de opvoeding hebben.

Om het inzicht in het complex van factoren die van invloed zijn op de effectiviteit van het onderwijs, te vergemakkelijken maken we onderscheid tussen 1. factoren die bij het onderwijs zelf zijn gelegen en 2. factoren die met het onderwijs als zodanig niets uitstaande hebben en van algemeen-institutionele en sociaal-psychologische aard zijn (b.v. de positie van de guru in de samenleving). In het onderstaande beperken we ons tot de onder 1 bedoelde factoren. Voor die onder 2 moge worden verwezen naar

hoofdstuk II par. 1.3, pp. 93 e.v., waarin m.n. de rol van de guru bij de confrontatie met het westen al ter sprake kwam en naar par. 3 van hetzelfde hoofdstuk, waarin aandacht werd besteed aan de houding van de bevolking t.o.v. de dorpsscholen en aan de teleurstelling die daarin tot uiting kwam (zie pp. 130).

Zonder op specifiek-vaktechnische aspecten van het onderwijs in te gaan – waarmee we een problematiek zouden aansnijden, waarvan de behandeling ons buiten het bestek van onze studie zou voeren en die trouwens op een vakgebied ligt, dat niet het onze is – willen we in de volgende paragraaf eerst nagaan of en, zo ja, in hoeverre wellicht ook de opzet van het onderwijs in het toenmalige Nederlands-Nieuw-Guinea bepalend was voor zijn effectiviteit. Als bijkomende faktor in dit verband zal vervolgens het door de R.K. Missie in Mimika m.b.t. de dorpsscholen gevoerde bezettingsbeleid in ogenschouw worden genomen.

Omdat volgens de UNO-verslagen bij die opzet was uitgegaan van een aanpassing aan Nieuw-Guinese toestanden, komt het zinnig voor na te gaan, wat die aanpassing in de praktijk voor Mimika inhield. We zien dan, dat het aantal leervakken en de leerstof van het dorpsonderwijs in vergelijking tot die van het lager onderwijs in Europa uiterst beperkt werden gehouden. Al naargelang het B- en C- danwel A-scholen betrof, bedroeg het gehele leerprogramma 3 resp. 4 jaren. Van de andere kant verschilde de wijze van lesgeven weinig of niets van die in het westen in de jaren dertig. De daar sedertdien plaatsgevonden vernieuwingen in didactiek en methodiek waren aan de dorpsscholen in het Nieuw-Guinese binnenland, althans aan die in de ons van nabij bekende zuidelijke onderafdelingen Mappi, Asmat en Mimika, vrijwel voorbijgegaan. Gezien het historische verloop van de benadering van de ontwikkelingsgebieden door het westen, behoeven we ons over het eenzijdig karakter van die aanpassing niet te verbazen. Teminder als we het paternalistische stempel in aanmerking nemen, dat westerse instanties tientallen jaren lang op het onderwijs in niet-westerse gebieden hadden gedrukt. Het was immers te verwachten dat er wel enige tijd zou verlopen, voordat dit instituut ook in zijn onderste geledingen van de laat-koloniale tweeslachtigheid bevrijd zou zijn, die was ontstaan doordat het westen zich aan zichzelf verplicht voelde de westerse beschaving uit te dragen lang voor men er algemeen tot het inzicht was gekomen, dat de bevolking van niet-westerse gebieden recht heeft op onderwijs dat haar in staat stelt zich in de moderne wereld te handhaven. De geschiedenis van het onderwijs in Indonesië vanaf 1900 tot 1940 biedt een boeiend relaas van de maar matig met succes bekroonde pogingen om het van die tweeslachtigheid te ontdoen (*Neyts* 1945, pp. 211 e.v.).

4.2.2 *Enkele sociale aspecten*

Niet uit het oog mag worden verloren, dat formeel onderwijs in een omvang, zoals in het twintigste eeuwse westen gebruikelijk is, zowel wat be-

treft zijn opzet als wat betreft de gevolgdde methoden geheel en al westers van oorsprong is. In het kader van de voortschrijdende beroepsmatige arbeidsverdeling lag het voor de hand voor zover mogelijk specialisten met de opvoeding van het kind te belasten. Wat van die taak voor delegatie in aanmerking kwam, was in de eerste plaats de overdracht van kennis. Maar omdat kennisoverdracht en vorming in wezen één geheel vormen, was het onvermijdelijk, dat bij de taakverdeling tussen gezin en school deze laatste zich ook een deel van de vormingstaak toegewezen zag. Alleen een reeds ver voortgeschreden arbeidsverdeling maakt delegatie op uitgebreide schaal economisch mogelijk. Het is ook als gevolg van de arbeidsverdeling, dat secundaire samenlevingsverbanden een steeds belangrijker rol in de samenleving zijn gaan spelen en dat van de primaire uiteindelijk nog slechts het nucleaire gezin iets te betekenen heeft.⁵ Vooral in zijn westerse vorm van de burgerlijke familie biedt dit laatste het voordeel uitstekend tegemoet te komen aan de behoefte aan geborgenheid van het kind tijdens zijn eerste levensjaren.⁶ Maar het nadeel van die gezinsvorm is, dat het opgroeiende kind veelal te weinig wordt geconfronteerd met de eisen die de samenleving aan de volwassene stelt (Mead 1928, heruitgave 1961). Voor een belangrijk deel ontleent het formele onderwijs zijn bestaansrecht aan de compenserende functie die het in dit verband uitoefent. Daarnaast nopen de toenemende ingewikkeldheid van het maatschappelijk bestel in samenhang met de hoge vlucht van de techniek, alsmede het tot gigantische proporties uitgedijde, op velerlei wijzen vastgelegde informatiebezit van de gemeenschap, ook op het gebied van de kennisoverdracht meer en meer tot specialisatie.

Aangezien de traditionele situatie in het door ons onderzochte gebied, zoals we zagen, aanmerkelijk afwijkt van de hedendaagse westerse, ligt het voor de hand, dat het formele onderwijs er een totaal andere positie inneemt dan in het westen, waar het ontstaan is uit een behoefte, waar het zich als instituut heeft ontwikkeld en waar zijn functionele plaats binnen het maatschappelijke kader gewaarborgd is. In feite vormt formeel onderwijs in Mimika en Asmat een dysfunctioneel element (verg. Foster, Ph. 1965, p. 67) waarvoor in de sociaal-economisch nog weinig gedifferentieerde samenleving geen plaats is en dat daarom steeds dreigt te worden afgestoten. Het moet na zijn introductie dan ook van buitenaf in leven worden gehouden en wel zolang tot het, na zijn dysfunctionele karakter te hebben verloren, uiteindelijk in de zich ontwikkelende samenleving geïntegreerd is. Hoelang dit zal duren, is op voorhand niet nauwkeurig te

5. Het hier gebezigde onderscheid tussen primaire en secundaire samenlevingsverbanden werd ontleend aan H. Nieuwenhuis. *Een noodzakelijke verandering in de taak van de school*, Inaug. rede, Amsterdam 1954. Zie ook Germani 1965, p.93.

6. Het traditionele familieleven in Asmat en Mimika beantwoordt daar met zijn over velen gespreide verantwoordelijkheid voor het kind veel minder aan. Ongewoon groot is er in westerse ogen het aantal personen, dat min of meer ernstige verminkingen heeft overgehouden van brandwonden, opgelopen tijdens de uren dat zij als zuigeling aan de hoede van anderen dan de eigen ouders waren toevertrouwd.

bepalen. Maar het is duidelijk, dat het antwoord op die vraag niet alleen afhankelijk is van de samenlevingsstructuur en de daardoor geboden aanknopingspunten, maar ook van de mogelijkheden daartoe, die in de structuur van het onderwijs zelf gelegen zijn.

Wegens de starre uniformiteit van zijn opzet kon bij de invoering van het dorpsonderwijs niet overal in voldoende mate rekening worden gehouden met de plaatselijk nog sterk uiteenlopende omstandigheden die in laatste instantie bepalen in hoeverre de schoolopleiding tegemoet komt aan de behoefte aan middelen om zich sociaal te onderscheiden. Daardoor, vooral ook gezien de afwezigheid van economische vooruitzichten-op-korte-termijn, is het er niet in geslaagd een bres te slaan in de hecht geïntegreerde traditionele samenlevingsstructuur. Dertig jaren intensief dorpsonderwijs waren niet toereikend om het als instituut een plaats te geven in de autochtone samenleving en door de bevolking als zinvol te doen erkennen. Integendeel, nu deze haar hoop op spoedige deelname aan de westerse welvaart heeft laten varen, ziet zij de school nog slechts als een onvermijdelijk kwaad. Het contact met de buitenwereld, dat de aanwezigheid van een school meebrengt, vindt zij met het daardoor veroorzaakte ongerief te duur betaald. In haar ogen is de school een element dat het groepsleven doelloos verstoort door er de kinderen op ongelegen momenten en onnodig lang aan te onttrekken om hen in een halfbegrepen taal woorden te laten memoriseren (tot voor kort uit schoolboekjes die elders allang waren afgeschreven), cijfers waarvan de zin verborgen bleef te laten reciteren en letters te laten calligraferen zonder uitzicht op een ook praktisch bruikbare schriftelijke taalbeheersing. Anders dan de bevolking van Mimika, leek die van Asmat in 1961 het stadium van teleurstelling over het onderwijs nog niet te hebben bereikt. De opmerkingen waarmee de ouderen daar, naar aanleiding van het gedreun dat tot getuigenis van de activiteiten der guru's uit de schoollokaaltjes opsteeg, blijk gaven van hun waardering voor de school, wezen tenminste op een nog weinig of niet verflauwde hoop.

Met betrekking tot de doelbewuste integratie van westers onderwijs in een niet-westerse samenleving zijn in beginsel twee methoden denkbaar, die met passief respectievelijk actief kunnen worden aangeduid:

1. inhaken op de behoefte aan formeel onderwijs, nadat die eenmaal door een al tamelijk vergevorderd en door andere factoren dan het onderwijs zelf – met name de intrede van de westerse geldeconomie – op gang gebracht proces van sociale en economische aanpassing is geïnduceerd, en wel door het zonder meer, zoals het vanuit het westen werd ingevoerd, aan te bieden in de veronderstelling, dat het te zijner tijd wel zal worden geaccepteerd. De op grond van de Lager Onderwijs en Subsidie Ordonnantie 1955 (L.O.S.O.) gestelde eis, dat de Nieuw-Guinese plattelandsbevolking ten bewijze van haar onderwijswilligheid een bijdrage in de kosten dient te leveren – meestal in de vorm van een schoolgebouwtje – alvorens tot subsidiëring wordt overgegaan, past geheel in deze, van de assimilatie-idee uitgaande gedachtengang.

2. het onderwijs zelf aanpassen – niet aan de traditionele levensomstandigheden maar aan de sociaal-economische omstandigheden, waarin de bevolking, naar mag worden verwacht, zal komen te verkeren als het traditionele subsistentiepatroon eenmaal tot het verleden behoort – zodat het van meet af aan actief kan zijn in het proces van sociale hervorming; de tijd benodigd om als sociaal instituut functioneel te worden wordt zodoende bekort, waardoor het eerder in staat is de vraag naar zijn diensten op te wekken. Aanpassen betekent in dit verband voortdurend bijstellen. Dit, omdat de lokale situatie op sociaal en cultureel gebied geen statisch gegeven is. Daarbij dient er rekening mee te worden gehouden, dat het onderwijs zelf die situatie welke zijn effectiviteit in belangrijke mate medebepaalt, hetzij in gunstige, hetzij in ongunstige zin beïnvloedt.⁷

Met het oog op de effectiviteit van het onderwijs is het bovendien gewenst met behulp van andere activiteiten, waardoor de bevolking zich de werking van het sociaal-economische proces bewust wordt – b.v. gemeenschapsontwikkeling –, het leven van alledag meer rechtstreeks te beïnvloeden. De afstand tussen de traditionele samenleving en het ingevoerde onderwijs wordt zodoende ook van die kant uit verkleind.

In Mimika en Asmat werd overwegend de methode gevolgd, die we met passief hebben aangeduid. Daarbij speelt het onderwijs in het proces van sociale ontwikkeling een secundaire en weinig stimulerende rol. Die methode leent zich daarom beter voor een al min of meer verstedelijkt gebied met een onder invloed van de markteconomie snel evoluerend samenlevingspatroon. Op zichzelf is zij zeker niet verwerpelijk, aangenomen tenminste dat men ruimschoots de tijd heeft en niet op mankracht behoeft te letten. Maar omdat dat noch in Mimika noch in Asmat – zomin als in andere typologisch daarmee te vergelijken ontwikkelingsgebieden – het geval is en de markteconomie er nog nauwelijks is ingeburgerd, lijkt de passieve methode er toch weinig op haar plaats. De doeltreffendheid daarvan hangt immers af van de mate van plaatsgevonden verwestering (*Foster*, Ph. 1965, p. 125). Aanbeveling verdient het daarom het accent te verleggen naar de tweede – de actieve – methode, die dus waarbij men zich op het standpunt plaatst dat onderwijs, dat een taak heeft te vervullen in het sociale en economische vlak, zo spoedig mogelijk een functionele plaats in de samenleving moet hebben ingenomen. Alleen dan kan er een duidelijk stimulerende invloed vanuit gaan.

De gedachte, dat de sociaal-structurele integratie van het onderwijs kan worden bevorderd door het aan te passen aan lokale omstandigheden, is zeker niet nieuw. Voor wat betreft het volksonderwijs in het voormalige Nederlands-Indië dateert zij al uit de jaren rond de eeuwwisseling. De op die gedachte gebaseerde opzet van het volksonderwijs of inlands onderwijs, die in westelijk Nieuw-Guinea t.a.v. het dorpsonderwijs nagenoeg

7. In dit verband moge worden verwezen naar de onderzoeken verricht door het Centrum voor de Studie van het Onderwijs in Veranderende Maatschappijen te Amsterdam.

ongewijzigd gehandhaafd bleef, gaat terug tot omstreeks de jaren dertig (*Te Flierhaar* 1941; *Neys* 1945, pp. 211 e.v.). Maar de moeilijkheid schuilt juist in de inhoud die het begrip aanpassing daar in de loop der jaren had verkregen. In de praktijk hield het minder in een afstemmen op de sociale en kulturele situatie, waarin de bevolking van pas opengelegde gebieden verkeerde, dan een afstemmen op het peil van de beschikbare onderwijskrachten. Omdat over het algemeen werd uitgegaan van de – o.i. valse – veronderstelling, dat in een pas opengelegd gebied het geven van dorpsonderwijs, ongeacht zijn kwaliteit, te allen tijde de voorkeur verdient boven het achterwege laten daarvan, wekt dit geen verbazing. De omstandigheid, dat de corporaties bij hun kersteningsarbeid van het onderwijs een instrumenteel gebruik maakten, is zijn kwaliteit niet ten goede gekomen. In het algemeen waren deze ten aanzien van de dorpscholen meer op kwantiteit dan op kwaliteit bedacht. Met name was dit het geval tijdens de periode van de dubbele zending, toen het er beide rivaliserende partijen om ging in zo kort mogelijke tijd in een zo groot mogelijk aantal nederzettingen een school te openen. Hetzelfde gold trouwens – zij het ook op wat kleinere schaal – in 1962 nog voor het Asmatgebied, m.n. de streek aan de middenloop van de Süretsj, waar de R.K. Missie en TEAM met elkaar wedijverden in de bouw van katechistenscholen.

De omstandigheid, dat het leerprogramma beperkt was tot 3 of 4 jaren – op grond van in Nederlands-Indië opgedane ervaringen toereikend geacht om tot blijvend alfabetisme⁸ te geraken –, is naar alle waarschijnlijkheid niet bevorderlijk geweest voor de integratie van het onderwijs als instituut. Enerzijds was de uiteindelijk in de loop van 6 tot 8 jaren (het aantal jaren dat de kinderen in Mimika, ondanks het drie- c.q. vierjarige leerprogramma, op school doorbrachten) door de leerlingen vergaarde kennis veelal niet toereikend om in een samenleving met een zich ontwikkelende markteconomie van veel nut te kunnen zijn. Anderzijds betekende diezelfde kennis voor de traditionele samenleving loze ballast. Dit nog te meer, omdat zij grotendeels in het verbale vlak bleef steken, wat aan haar gebruiks mogelijkheden afbreuk deed.

Het laat zich aanzien, dat het verbalisme⁹ in Mimika in de hand werd gewerkt door de omstandigheid, dat het onderwijzend personeel voor het overgrote deel uit Keiezen bestond, wie, hun (summiere) westerse opleiding ten spijt, het oude oosterse guru-ideaal nog voor ogen zweefde (verg. *Neys* 1945, p. 228). Dit ideaal van de guru als geestelijke leidsman was nl. in strijd met westerse onderwijsmethoden. Volgens de oosterse opvatting is de verhouding tussen de leerling en zijn leraar of guru een uitgesproken persoonlijke. Zij beoogt eerder het doorgeven van een levensstijl

8. Het hangt er maar vanaf wat men onder alfabetisme verstaat. Het moeizaam spellen van een krantekop is immers heel wat anders dan het schrijven van een eenvoudige brief en het lezen en begrijpen van het antwoord daarop.

9. Taalgebruik waarbij de betekenis van de gebezigde woorden de gebruiker niet helder voor de geest staat.

en een levenshouding dan het bevorderen van een efficiënte, op verstandelijke benadering van de buitenwereld gerichte hantering van begrippen. Anders dan in het westen heeft 'kennis' in zijn oosterse context een uitgesproken normatieve inslag. Het gaat daarbij niet zozeer om het objectief ware als om het moreel juiste. De guru beschouwt het primair als zijn plicht zijn leerlingen een passende houding t.o.v. de zin – de 'diepte' – van kosmos, leven en samenleving bij te brengen; kortom, hun te leren 'hoe het hoort'. Het oosterse systeem van 'be-leren', I. mengadjari, is, anders dan dat van het westerse onderwijs, overwegend gefundeerd op navolging. Gericht als het is op de handhaving van bestaande maatschappelijke verhoudingen, doet het de leerlingen geen middel aan de hand hun sociale positie te verbeteren en is het niet bevorderlijk voor de sociale mobiliteit. Inzicht komt er weinig aan te pas.

Het aloude oosterse guru-ideaal beïnvloedde, naar bij bezoeken aan een aantal dorpscholen bleek, de wijze van lesgeven van met name de oudere Keiese onderwijzers in Mimika in belangrijke mate. In de nederzettingen min of meer aan zichzelf overgelaten, kon het hun niet worden aangerekend dat zij, ouder wordend, op den duur terugvielen op de idealen welke golden in de traditionele oosterse maatschappij waarin zij hun jeugd hadden doorgebracht. Dat het lesgeven aan de Mimikaanse dorpscholen, in weerwil van de au fond westerse opzet van het onderwijs meer op memoriseren dan op begrijpen was afgestemd, ligt gezien de tamelijk gevorderde gemiddelde leeftijd van de guru's enigszins voor de hand. Vooral ook, omdat niet van hen kon worden verwacht, dat zij door een meer op de leerstof afgestemde manier van lesgeven zouden bijdragen tot de ondermijning van hun eigen sociale positie door de jongere generatie.

Ongunstig voor het peil van het dorpsonderwijs was, dat de beste abiturienten van de Opleidingsscholen voor Dorpsonderwijzers (O.D.O.'s) werden uitgeverd voor het volgen van een Kweekschoolopleiding of Normalistencursus. Zij werden daardoor weliswaar tot beter gekwalificeerde leerkrachten gevormd, maar voor het dorpsonderwijs gingen zij verloren. Wegens het verschil in woon- en leefklimaat tussen de stedelijke centra en het platteland konden de dorpscholen bij de bestaande salarisverhoudingen niet concurreren met de in de stedelijke centra gevestigde Lagere Scholen B die immers ook voortdurend met personeelstekorten kampten.

Aangezien de opzet van het dorpsonderwijs in geheel West-Irian gelijk was, verklaart de beperking van het leerprogramma, hoewel die tot op zekere hoogte stellig debet is aan de onvoldoende integratie van het dorpsonderwijs in de Mimikaanse samenleving, niet waarom het proces van sociaal-economische aanpassing er zo al niet geheel is gestagneerd, dan toch onmiskenbaar is achtergebleven bij dat in andere, uit het oogpunt van economische mogelijkheden en het tijdstip van openlegging met Mimika te vergelijken gebieden. De ontstane discrepantie houdt tenminste voor een deel ook verband met het feit, dat de R.K. Missie in Mimika, evenals in het Marind- en het Mappigebied waar een soortgelijke stagnatie viel te

konstateren, aanvankelijk overwegend gebruik heeft gemaakt van Keiese onderwijskrachten. Als additionele faktor heeft dit de integratie van het onderwijs in de samenleving belemmerd. Door de oosters-traditionele wijze van lesgeven – vooral van de nog op Kei geboren onderwijzers – bleef vrijwel alle op school opgedane westerse kennis meer nog dan elders in West-Irian verbaal. Praktisch was zij bijgevolg van geen nut, zo zij bij uitzondering de dag van de schoolinspektie al overleefde.

Wat betreft het Mimikaanse dorpsonderwijs is het daarenboven aanemelijk, dat de overhaaste uitbreiding van het aantal dorpscholen door de corporaties, vooral ten tijde van de dubbele zending, een verlaging van het onderwijspeil ten gevolge heeft gehad. Aangenomen mag worden, dat het op ruime schaal aantrekken van incompetenten leerkrachten (die men na het keren van het tij om sociale redenen niet onmiddellijk kon ontslaan) jarenlang de zo dringend geboden kwaliteitsverbetering heeft tegengehouden. Daar men verder wilde springen dan de financiële polsstok toeliet, moest die uitbreiding wel leiden tot verwatering. Bovendien nam men in zijn haast onvoldoende de tijd zich van de lokale omstandigheden met inbegrip van wat er bij de bevolking leeft aan wesen en toekomstverwachtingen op de hoogte te stellen. Bij de introductie van het onderwijs was het daarom niet mogelijk er daadwerkelijk rekening mee te houden.

Het voorgaande, dat hoofdzakelijk betrekking had op de sociaal-structurele integratie van het onderwijs, willen we nu trachten in enkele punten samen te vatten:

1. Zolang in de bestudeerde gebieden nog een overwegend traditioneel samenlevingspatroon overheerst, leeft bij de bevolking niet de behoefte aan formeel onderwijs naar westerse trant.

2. Het dankt zijn bestaansrecht bijgevolg nog volledig aan een exogene doelstelling, t.w. de door niet-autochtonen beoogde kulturele, sociale en economische inpassing van de autochtone samenleving in een breder nationaal en mondiaal kader.

3. Onder deze omstandigheden wordt onderwijs, dat nalaat zelf tot die inpassing bij te dragen en zo zichzelf ook bij de bevolking waar te maken, door deze als zinloos ervaren zolang althans het proces van sociaal-economische aanpassing nog niet het stadium heeft bereikt, dat het de vraag naar formeel onderwijs opwekt.

4. Wil onderwijs echter een effectieve bijdrage kunnen leveren tot die inpassing, dan moet de bevolking er ook het nut van inzien en dient het als instituut in de samenleving te zijn verankerd; maar dat kan pas het geval zijn zodra het aan een behoefte beantwoordt; het enige middel om dat te bereiken – en zo de vicieuze cirkel te doorbreken – is gelegen in een gedifferentieerde aanpassing aan de lokale situatie op economisch, sociaal en kultureel gebied, zoals die medebepaald wordt door het voortschrijdende aanpassingsproces.

5. In de praktijk van het dorpsonderwijs in Mimika was van een aanpassing van het onderwijs in de vorenbedoelde zin geen sprake.

6. Door de op memoriseren van de leerstof toegespitste wijze van lesgeven door de Keiese guru's, met als gevolg een overwegend verbale kennis van het geleerde, bleef het dorpsonderwijs langer dysfunctioneel dan bij een meer op de aard van de leerstof afgestemde wijze van lesgeven het geval zou zijn geweest.

Wanneer we aan het slot van deze paragraaf de blijkens het laatste over Nederlands-Nieuw-Guinea uitgebrachte *Uno-verslag* (1961, p. 124) door het Gouvernement gehuldigde mening:

In de landelijke gebieden, in het bijzonder in de recent onder bestuur gebrachte streken, blijkt slechts een allereenvoudigst (driejarig) onderwijs te kunnen aanslaan, waarbij in verband met het nog geringe ontwikkelingspeil van de bevolking aan schoolse vakken weinig aandacht kan worden gegeven.

toetsen aan de ervaringen op onderwijsgebied in Mimika, dan blijkt dat daar juist van het 'allereenvoudigste (driejarige)' onderwijs niet mocht worden verwacht, dat het ook maar enige kans maakte sociaal ooit te zullen aanslaan. Hierna willen we nagaan of de kans op cultureel aanslaan wellicht groter was.

4.2.3 *Enkele culturele aspecten*

Wanneer men de mening van *Dottrens* onderschrijft dat 'the starting point of the child's first schoolactivities should be his knowledge of his environment; observation of its natural, human and social phenomena should provide the material for the first things he is taught, co-ordinated in centres of interest' (1962, p.155) en men beziet dan het dorpsonderwijs in Mimika en Asmat dan valt op, dat juist de 'co-ordination in centres of interest' ontbreekt. De bemoedigende uitspraak die op deze regels volgt: 'It is good to find that this is so in curricula in which global methods are employed to help the assimilation and co-ordination of the superficial knowledge acquired from outside', geldt daarvoor dan ook niet.

In de praktijk van het lager onderwijs vindt men het als regel vanzelfsprekend, dat kinderen, die voor het eerst naar school gaan, in het bezit zijn van een zekere hoeveelheid ervaringskennis. Dat die kennis echter is verkregen op een wijze die heeft geleid tot het ingrijpen van associatiepatronen, waardoor de wijze van begrippenassociatie ook voor de toekomst min of meer is geschabloneerd, is iets waar men zich niet of nauwelijks rekenschap van geeft. Het kind heeft m.a.w. een pre-conditionering van zijn intellect ondergaan, die de manier waarop de leerstof zal worden opgenomen sterk beïnvloedt. Daar hangt het vooral vanaf of het er in zal slagen het op school geleerde in zijn denkwereld te incorporeren en tot een geïntegreerd geheel te verwerken.

In het westen levert het gewoonlijk geen moeilijkheden op, dat men zich bij het onderwijs nauwelijks van die pre-conditionering bewust is. Immers leraar en leerling hebben er doorgaans t.a.v. hun culturele achtergrond voldoende gemeen om het aanslaan van het westerse (intellectualistische)

onderwijs, dat in de gezamenlijk door hen gedeelde cultuur zijn voedingsbodem vond, alsmede de integratie van de leerstof met de ervaringen van alledag min of meer te waarborgen. De gevallen echter, waarin die culturele aansluiting ook in een westerse samenleving wordt gemist, wijzen er op, dat het aanslaan van het onderwijs lang niet vanzelfsprekend is; te vaak verhindert de heterogeniteit van de subculturen van onderwijzer en leerling een soepele aansluiting. Illustratief zijn in dit verband de pogingen, die de sociale pedagogie aanwendt om de invloeden te analyseren, die het milieu van het kind op de onderwijsresultaten uitoefent. Maar in grote trekken is het toch zo, dat in een samenleving die in cultureel opzicht betrekkelijk homogeen is, de wijze waarop ervaringen en indrukken gedurende de eerste levensjaren geordend worden vastgelegd in een geleidelijk aan complexiteit winnend kennispatroon, behoorlijk overeenkomt met die waarop de school de leerstof aanbiedt. De verse loot van op school verkregen kennis wordt er als het ware op een verwante onderstam geënt.

Al in de prille jeugd, lang voor een kind naar school gaat, speelt bij de methodisch-ordenende benadering van de omringende werkelijkheid het discursieve denken – dat zich in het taalgebruik manifesteert – een rol. In het westen is het daarbij zo, dat de mens zich reeds als kleuter een zekere routine eigen maakt in het hanteren van allerlei abstracte begrippen die onmisbaar zijn om tijdig tot het analytische inzicht te kunnen geraken, dat nodig is om zich een met het oog op zijn zelfhandhaving bruikbaar beeld van zijn getechnificeerde wereld te vormen.

In het door zijn isolement beschermde geestelijke milieu van Mimika en Asmat kon zich daarentegen een denktraditie ontwikkelen en handhaven, die heel wat minder op analytisch inzicht gericht was. Bij de methodisch-ordenende benadering van de werkelijkheid lag het accent veeleer op de assimilatie van pasklare, met behulp van magisch-mythische categorieën a priori door vorige generaties sluitend gemaakte en als entiteiten overgeleverde complexen van begrippen. Analytisch inzicht, waaraan het steeds weer kunnen stellen van nieuwe vragen en een voortdurende vergroting van het aantal associatiemogelijkheden inherent zijn, heeft trouwens in de autochtone, sinds lang redelijk goed uitgebalanceerde levenssituatie lang niet zoveel zin als in het dynamische westen, dat zijn recente technologische sprongen nog sociaal en cultureel moet verwerken. In de besloten autochtone gemeenschappen brengen de oudere generaties de jongere al vroeg de magisch-mythische categorieën bij, die integratief zijn voor het wereldbeeld dat de achtergrond vormt waartegen het menselijke bestaan als zinvol wordt ervaren. Als kinderen in een dergelijk geestelijk milieu opgroeien, kapselt hun denkwereld, waarvan die magisch-mythische categorieën de hoekstenen vormen, zich al spoedig in. De kansen, dat alsnog associatie van traditionele met westerse denkbeelden plaatsvindt, verminderen daarbij zienderogen. Omdat zij afbreuk doen aan de afgerondheid van het traditionele wereldbeeld, worden de laatste categorisch geweerd uit het hechte complex van associaties, waarmee men van kindsbeen af

vertrouwd is. Verbannen naar de beslotenheid van de school, is hun ver van het leven van alledag, nog slechts een geïsoleerd leven beschoren.

Gelet op het bovenstaande, zal het duidelijk zijn dat het Mimikaanse dorpsonderwijs, daar het zich met zijn verouderde westerse opzet bepaalde tot het opdiene van de voor geheel West-Irian uniform voorgeschreven leerstof op een manier die alleen maar verbale stofbeheersing toestond, weinig bijdroeg tot het overbruggen van de kulturele kloof tussen de autochtone en de westerse wereld. Het stelde zich op het standpunt, dat de geestelijke beïnvloeding van het kind tot het ogenblik, waarop het voor het eerst kennis maakt met de school, te onbelangrijk was om daadwerkelijk met daarbij optredende lokale verschillen rekening te behoeven houden. Nergens bleek b.v. dat men er zich bij het geven van rekenonderricht van bewust was, dat Mimikaanse en Asmatse kinderen op school moeten omschakelen van het eigen tweetallige op het westerse tientallige stelsel. Al ligt voor de hand, dat zij daarom een aanpak behoeven, die m.n. in het begin fundamenteel afwijkt van die van b.v. Muju- of Amungme-kinderen die van huis uit met een nummersysteem vertrouwd zijn, dat de tien ver overschrijdt. Al met al voorzag het onderwijs in de vorm waarin en de wijze waarop het gebracht werd niet in een soepele aansluiting met de gedachtenwereld van het kind. Ook al verliest deze een zekere kneedbaarheid nooit volledig, toch staat zij in de kleuterperiode te zeer aan kulturele beïnvloeding vanuit de huiselijke omgeving bloot om op een leeftijd van vijf, zes jaar nog ongestraft als tabula rasa te kunnen worden beschouwd.

Een moeilijkheid vormde het gebruik van de Bahasa Indonesia als instruktie-medium. Zomin als het eveneens tot de Austronesische of Maleis-Polynesische taalfamilie behorende Keiees, de moedertaal van het merendeel der guru's, vertoont de Bahasa verwantschap met de Asmat- en de Mimikataal. Al evenmin is er sprake van verwantschap met de Indo-Germaanse talen, met behulp waarvan de onderwezen leerstof oorspronkelijk was ontwikkeld (*Drabbe*, Het onderwijs op Nieuw-Guinee). Gezien de wisselwerking tussen taal en denkwijze (*Kwant* 1964, pp. 155 e.v.; *Langer* 1965, pp. 99 e.v.) is het daarom niet verwonderlijk, dat de denkwereld van de leerlingen gespleten was. De wereld van de school stond los van die van het huiselijke milieu. Die scheiding ging zover dat tal van overeenkomstige, wat hun inhoud aangaat zelfs gelijke categorieën, vooral als zij ook maar enigszins gekompliceerd waren, vanwege het verschil in kulturele context niet als overeenkomstig werden onderkend. Volledig van toepassing op de onderwijssituatie in Mimika is de opmerking van *Hans* (1949, p. 42):

Before entering the school the pupils have acquired a proficiency in their mother tongue, have built up a vocabulary covering most of the objects of sense-impressions and their daily activities. At school they have to superimpose on this basis a language of ideas and abstract relations expressed entirely in a foreign medium. Their minds become split into two water-tight compartments- one for

ordinary things and actions expressed in their mother tongue and another for things connected with school subjects and the world of ideas expressed in a foreign language. As a result they are unable to speak of their home affairs in the school language and about learned subjects in their mother tongue.

Niet overbodig is daarom zijn waarschuwing:

Educators who boldly undertake to impose a foreign language as a medium of instruction run the risk of losing the fruits of all their efforts by producing a generation with a superficial knowledge inconncted with its surroundings and previous experiences.

waaraan hij terecht toevoegt:

The danger is especially great when the mother tongue and the school language belong to different linguistic groups (1949, p. 62).

Daar komt bij, dat de meeste met het dorpsonderwijs belaste guru's de Bahasa Indonesia zelf onvoldoende beheersten om in staat te zijn tot het genuanceerde taalgebruik dat voor de uitleg van (westerse) abstracte begrippen onmisbaar was. Bovendien was hun eigen kennis van het westerse begrippenapparaat grotendeels in het verbale vlak blijven hangen. Zo zij al in staat waren die begrippen buiten het verband van het leerboek te gebruiken, lukte hun dit doorgaans alleen dankzij zelfbedachte betekenissen, die echter nogal eens van de algemeen gangbare afweken. Niet alleen was dit het geval met samengestelde begrippen als 'democratie', 'zedelijkheid', 'ontwikkeling' en 'voortuitgang', maar ook met eenvoudige als 'goed', 'mooi', 'werk' en 'ijver'. In feite deed het zich voor bij alle begrippen, waarvan de betekenis een normatieve inslag verraadt en die daarom alleen vanuit een context kunnen worden verstaan. Geen wonder is het daarom, dat zij de westerse leerstof niet in begrijpelijke vorm konden aanbieden en dat hun leerlingen bijgevolg ook in het boeiendste proza niet meer dan een opeenstapeling van frasen zagen.

Een en ander in aanmerking genomen, is er reden te over om voor wat betreft de eerste schooljaren de keuze van de Bahasa Indonesia als instructiemedium weinig gelukkig te achten. De intellectuele gespletenheid van de leerlingen werd er immers door in de hand gewerkt, terwijl zij de kans op kortsluiting bij de overdracht van westerse begrippen vergrootte.

Men kan zich nu afvragen of er wel een andere keuze mogelijk geweest was. Die vraag kan zonder meer bevestigend worden beantwoord. Er valt geen zinnig motief te bedenken, waarom het onvolprezen linguïstische werk van pater Drabbe behalve voor de uitbreiding van het missie-areaal en ten behoeve van het godsdienstonderricht niet systematisch voor het dorpsonderwijs zou kunnen worden aangewend. Voor huiselijk gebruik immers hadden heel wat guru's en njora's zich reeds een behoorlijke spreekvaardigheid in de lokale taal eigen gemaakt, al waren er maar weinigen bereid die kennis ook in de klas buiten de godsdienstoefeningen en de ordehand-

having te gebruiken. Dialektverschillen waren daarenboven niet van dien aard, dat zij een onoverkomelijke hindernis zouden vormen.

4.2.4 *Samenvatting*

De Mimikaanse onderwijssituatie in haar geheel overziende – in het midden wordt gelaten in hoeverre de situatie in Asmat of in andere delen van West-Irian daarmee vergelijkbaar mag worden geacht – hebben we bemerkt, dat het dorpsonderwijs noch in sociaal noch in cultureel opzicht voldoende lokaal geïntegreerd was om een effectieve rol in het aanpassingsproces te kunnen spelen. Het laat zich aanzien, dat dit in belangrijke mate zowel te wijten was aan de opzet van dit onderwijs als aan de personeelsbezetting en het gebruik van de Bahasa Indonesia als instructie-medium. De redenen daarvoor kunnen als volgt worden samengevat:

Wat betreft zijn opzet:

- a. de in drie c.q. vier jaren onderwijs geboden leerstof was in de gegeven omstandigheden te elementair om van praktisch nut te kunnen zijn;
- b. het bood te weinig mogelijkheden voor een soepele aanpassing aan de per nederzetting soms sterk uiteenlopende lokale omstandigheden.

Wat betreft de personeelsbezetting:

het peil van de bezetting was dooreengenomen laag, wat zich m.n. in de wijze van lesgeven wreekte; vaak, vooral ook omdat op ruime schaal – in het begin vrijwel uitsluitend – Keiese leerkrachten waren ingezet, was het lesgeven overmatig op memoriseren gericht, wat verbalisme in de hand werkte.

Wat betreft het Indonesisch als instructie-medium:

de taalfamilie, waartoe het Indonesisch behoort, is een andere dan die van de moedertaal der leerlingen of die van de westerse talen, waarin het bij het onderwijs gebruikte begrippenapparaat is ontwikkeld, hetgeen al evenzeer tot verbalisme heeft geleid.

4.2.5 *Regionaal onderwijsbeleid; mogelijkheden en beperkingen*

Wat kan nu worden gedaan om de effectiviteit van het onderwijs op te voeren? Vooropgesteld zij, dat een totale opheffing van de genoemde gebreken op korte termijn in elk geval niet mogelijk is. Behalve met de chronische schaarste aan mensen en middelen, dient immers rekening te worden gehouden met institutionele factoren die een efficiënt onderwijsbeleid bemoeilijken. Men denke aan de historische bindingen van het onderwijs met de corporaties die in het verleden op onderwijsgebied baanbrekend werk hebben verzet, maar, door moeilijkheden van financiële en personele aard in hun vernieuwingspogingen gehinderd, vaak niet meer met de tijdsomstandigheden meekunnen. Die faktor doet vooral opgeld in situaties waarin een versnelde sociaal-economische aanpassing aan de buitenwereld noodzakelijk is.

Wat het in Mimika waargenomen verbalisme betreft, moeten we ons realiseren, dat dit verschijnsel niet specifiek is voor de onderwijssituatie in

dat gebied, ook al heeft het daar ongewoon ernstige vormen aangenomen. Het feit alleen al dat een cultuur optreedt als referentiekader van een andere, brengt het min of meer klakkeloos overnemen van allerlei symbolen met zich mee, waarvan de betekenisinhouden niet, of althans niet onmiddellijk, voor de dragers van de overnemende cultuur duidelijk zijn. Op zichzelf schuilt daar niets verontrustends in. Het gaat dan ook niet zozeer om het verschijnsel als zodanig als om de mate, waarin het zich in een bepaalde situatie – i.c. die van Mimika – voordoet. Dit laatste vanwege zijn vertragende invloed op het aanpassingsproces.

De maatregelen, gericht op verhoging van de effectiviteit van het onderwijs, zijn vanuit beleids oogpunt te onderscheiden in:

- a. maatregelen die om organisatorische redenen en ter vermindering van een chaos op onderwijsgebied slechts op nationaal of supra-regionaal niveau kunnen worden getroffen;
- b. maatregelen die bij voorkeur op regionaal niveau dienen te worden getroffen.

Tot a behoren m.n. die maatregelen, welke de algemene opzet van het onderwijs betreffen. In het bijzonder rekenen we daartoe het geheel van maatregelen, dat in de loop van 1961 genomen werd ter uitvoering van het tegen eind 1960 opgestelde onderwijsplan. Dit voorzag voor geheel het toenmalige Nederlands-Nieuw-Guinea in zevenjarig lager onderwijs, voor de landelijke streken in twee fasen: vier jaar elementair lager onderwijs voor alle leerlingen, waarna de meer begaafden met drie jaar aansluitend onderwijs het zevenjarige lager onderwijs zouden voltooien, terwijl de overigen meer praktisch gericht eindonderwijs zouden ontvangen (*Unorapport* 1961, p. 124; *Lagerberg* 1962, p. 179).

Terecht wijzen de opstellers van het eerder aangehaalde rapport van de Wereldbank over de Territory of Papua and New Guinea erop dat leerlingen die hun opleiding niet vervolgen 'must not be regarded or be given cause to regard themselves as failures, . . . it should be a normal thing for them to attend primary school as a preparation for village life'. Ook voor West-Irian geldt: 'However, if this outlook is to become accepted and the boys and the girls who are not selected for secondary schools or vocational training – and their parents – are not to feel disillusioned or dissatisfied, it appears that a new orientation needs to be given to the primary curriculum, since those who pursue the present one show little desire to remain in the villages'. Volledig onderschrijven we de mening van de opstellers, dat, om dit te bereiken, 'the grounding (the primary school curriculum gives in literacy and the other knowledge and skills required for entry to secondary school training) must be so related to village life that its value in enriching this may be obvious to both pupils and parents' (1964, p. 293).

Rechtstreeks op de opvoering van de effectiviteit van het lager onderwijs gerichte maatregelen – zoals de genoemde wijziging van zijn opzet – hebben alleen zin, als zij geïntegreerd zijn in het totale onderwijsbeleid met als een der belangrijkste doelstellingen de afstemming van het aantal abiturienten van verschillende schooltypen op de allengs toenemende behoefte

van de samenleving aan werkers met uiteenlopende opleidingen. Een te ruim aanbod van mensen die zijn opgeleid voor een leidinggevende en/of administratieve functie, maar voor wie in de economisch nog weinig gedifferentieerde samenleving onvoldoende gelegenheid bestaat hun verworven bekwaamheden rendabel te maken, is al even verwerpelijk als een te krap aanbod. Het eerste moet vanuit het sociaal-economische gezichtspunt van de faktorallocatie zonder meer als verspilling worden beschouwd. Bovendien geeft het aanleiding tot politieke instabiliteit. Vooral zal dit het geval zijn, als relatief grote aantallen gegadigden met een door scholing sterk verhoogde aspiratie-niveau geen emplooi kunnen vinden in de beroepen, waarvoor zij zijn opgeleid, zodat velen van hen zich op de politiek werpen. Alleen daarin is het hun immers mogelijk om, ongeacht het – veelal negatieve – marginale sociale nut van hun activiteiten en ten koste van een rechtvaardige inkomensverdeling, een inkomen te verwerven dat enigszins aan hun verwachtingen tegemoet komt.¹⁰ Het tweede remt de economische ontwikkeling omdat het zich wreekt in een tekort – ook een te geringe arbeidsreserve moet als zodanig worden aangemerkt – aan (midden)kader. Voor de bezetting van sleutelposities in de moderniserende economie moet dan een beroep worden gedaan op – dure – ex-patriates. Dit brengt ons op het onderwerp van het vak- en beroepsonderwijs, waarop hierna nog zal worden teruggekomen.

Een afstemming van het aanbod van op de vraag naar gekwalificeerde arbeid is bij de gegeven bevolkingsdichtheid in West-Irian op regionaal niveau niet mogelijk. Met name geldt dit voor het landelijke gebied, waartoe Mimika en Asmat behoren en dat wat zijn economische ontwikkeling betreft nog in de kinderschoenen staat. Pogingen daartoe zouden slechts afbreuk doen aan het tempo van de sociaal-economische integratie van de afzonderlijke gebieden tot een groter geheel. In het bijzonder zou de totstandkoming van een effectieve regionale arbeidsverdeling worden vertraagd.

Maatregelen als bedoeld onder b zijn met name die, welke zich minder met de algemene opzet van het onderwijs als zodanig, dan met zijn invoering ter plaatse bezig houden. Ten aanzien van het regionale onderwijsbeleid dringt zich een drietal vragen op t.w.

1. Wanneer is bepaald gebied of een bepaalde nederzetting rijp voor formeel onderwijs?
2. Hoe dient het te worden ingevoerd en wat zijn de belangrijkste punten waarop daarbij moet worden gelet?
3. Aan welke eisen dient het in te voeren onderwijs te voldoen?

10. 'Discrepancie tussen schoolse kennis en een daaraan niet evenredig economisch peil leidt enkel tot ontevredenheid. Deze ervaring werd ook meermalen in Indonesië opgedaan. Daar beschikte men over bekwame onderwijsdeskundigen en knappe guru's, doch in de regel ontbrak de socioloog die de onderwijsvoorziening op de reële structuur van de samenleving wist af te stemmen. Door dit manco zijn vaak belangrijke fouten gemaakt in sommige streken.' P. Koeze, *Nota over 'Fundamental Education' op Nieuw-Guinea*, 1949.

ad 1. Ten aanzien van het tijdstip van invoering geldt, dat formeel onderwijs eerst dan op zijn plaats is, wanneer er voldoende economische perspectieven bestaan om de maatschappelijke hervorming te kunnen verantwoorden, die noodzakelijk is om het als sociaal instituut zijn plaats in de samenleving te doen innemen. We mogen immers niet vergeten, dat onderwijs bij degenen die eraan deelnemen verwachtingen opwekt van betere toekomstkansen. Het is daarom een eis, dat op de duur aan die verwachtingen tenminste in zoverre wordt voldaan, dat er voldoende mogelijkheden bestaan om het op school geleerde zinvol in praktijk te brengen.

ad 2. De ervaringen met het dorpsonderwijs in Mimika leren, dat het geen aanbeveling verdient in een samenleving als de Mimikaanse, waarvan de sociale structuur nog veel vragen onbeantwoord laat en waarvan de geestelijke cultuur grotendeels nog een gesloten boek is, meteen met onderwijs naar westers voorbeeld te beginnen. De doeltreffendheid van de opening van katechistenschooltjes als voorbereidende stap wagen we in dit verband te betwijfelen. Voor het godsdienstonderricht geldt immers hetzelfde als voor andere vormen van westers onderwijs, nl. dat de mogelijkheden tot zijn sociaal-structurele en kulturele integratie aanvankelijk zeer gering zijn. Vooral wanneer we zien dat de bevolking bijzonder geestdriftig is voor een haar van huisuit vreemd instituut als het westerse onderwijs, is het zaak dat we ons, ter vermindering van eventuele teleurstelling, terdege afvragen wat wel de beweegredenen van dat enthousiasme mogen zijn. Juist het nalaten hiervan heeft in Mimika geleid tot toenemende aversie tegen de dorpschool. Daar komt nog bij, dat haar rol van statussymbool in de prestigestrijd tussen de verschillende lokale groepen, anders dan in Asmat, inmiddels was uitgespeeld. Zij wordt er nog slechts beschouwd als middel om het ondanks alles toch wel op prijs gestelde contact met de buitenwereld te handhaven – een nederzetting met een guru heeft nu eenmaal een zekere aantrekkingskracht voor Chinese handelaren en opkopers van bevolkingsprodukten – of eenvoudig om moeilijkheden met het Bestuur uit de weg te gaan.

Zoals we zagen, waren in de bestudeerde gebieden de verwachtingen ten aanzien van het onderwijs met hun nog sterke magisch-mythische ondertoon hoog gespannen. Om de kans op teleurstelling en aversie zoveel mogelijk te verkleinen dient de aanbidding van westers onderwijs mede daarom van meet af aan ingecorporeerd te zijn in een op sociale en economische inpassing in een supra-regionaal kader gerichte politiek. Alleen dan kan worden bereikt, dat zij plaats maken voor meer gematigde, op economisch-rationele overwegingen gefundeerde verwachtingen. Complementaire overheidsactiviteiten in dit verband zijn:

a. het scheppen – ook ter plaatse – van werkgelegenheid voor de gebruikmaking waarvan kennis van 'the three R's' onmisbaar is en die zodoende het directe economische nut van het onderwijs demonstreert;

b. adult education en/of gemeenschapsontwikkeling, die weliswaar een

aanzienlijk breder terrein bestrijkt, maar in West-Irian, behalve als algemene beleidsconceptie, wegens de zware personeelslasten en de absolute schaarste aan geschikte krachten slechts op bescheiden schaal is te realiseren; beide hebben met elkaar gemeen, dat zij bij oordeelkundig gebruik de aanzet vormen voor een de gehele samenleving doordringend bewustwordingsproces, waardoor deze elk alternatief van de traditionele situatie niet meer bij voorbaat verwerpt. Het spreekt vanzelf, dat adult education dan wel meer moet omvatten dan een analfabetencursus – waarbij de nazorg in de vorm van lektuurvoorziening gewoonlijk ontbreekt – en wat obligate lessen in environmental sanitation. Hoe men dergelijke, de bewustwording van de bevolking prikkelende activiteiten overigens noemt, is van minder belang. Het allesoverheersende praktische probleem daarentegen is hoe personeel aan te trekken, dat zó vrij is van ethnocentrisme, dat het, zonder zich blind te staren op de vertrouwde westerse oplossingen, niettemin vanuit de eigen cultuur kan bijdragen tot de oplossing van de lokale problematiek.

ad 3. Als we er vanuit gaan, dat formeel onderwijs als instituut geaccepteerd moet zijn, wil het in het proces van sociale en economische herstructurering van de samenleving een daadwerkelijke rol kunnen vervullen, is het duidelijk dat het als een van origine vreemde, i.c. westerse, instelling bij zijn invoering voldoende moment mede moet brengen. Is dit nl. niet het geval, dan induceert het door zijn vreemdheid al spoedig zoveel weerstanden, dat zijn integratie in de besloten autochtone zelfvoorzieningsgemeenschappen belangrijk wordt vertraagd. Het bezit van voldoende moment houdt in, dat het aan een tweetal eisen voldoet:

a. t.a.v. het peil: de geboden scholing moet van een behoorlijke omvang en samenstelling zijn, m.n. toegespitst op de praktische toepassing; alleen dan kan worden verwacht dat de bevolking met behulp daarvan haar oriëntatie in haar sedert de openlegging grondig veranderde wereld kan hervinden, zodat zij er, mede dankzij het onderwijs, in slaagt haar zelfhandhaving veilig te stellen;

b. t.a.v. de snelheid van invoering: het onderwijs moet voldoende flexibel zijn om in het beginstadium, wanneer de lokale verschillen in cultuur en maatschappelijke structuur het grootst zijn, onmiddellijk te kunnen aanhaken bij behoeften die, hoewel bewust, toch te nieuw zijn dan dat er reeds door de traditionele instituten in zou kunnen worden voorzien.

Met betrekking tot de eerstgenoemde eis kan worden opgemerkt, dat onderwijs dat voor de praktijk van het leven van alledag weinig bruikbaar te bieden heeft, door de bevolking al spoedig als zinloos wordt ervaren. Als we dan ook konstateren, dat de autochtone belangstelling gaandeweg vermindert, is het zaak ons af te vragen of de bevolking wel vrede heeft met het bestaande onderwijspeil. Overigens gaat het bij de opvoering van dat peil niet alleen om uitbreiding van de leerstof, maar al evenzeer om de bestrijding van het verbalisme (zie boven). Als dit wordt nagelaten, zouden

de leerlingen met al hun op de schoolbanken opgedane kennis spoedig in een positie komen te verkeren, welke te vergelijken is met die van een ambachtsman die in het bezit is van een prachtige kollektie gereedschappen, maar de sleutel mist van de kist waarin alles is opgeborgen.

Bezien we nu het onderwijs in Mimika in het licht van het voorgaande, dan blijkt aan de eerste eis nauwelijks, aan de tweede niet te zijn voldaan. Verhoging van het peil, maar vooral ook verbetering van de aansluiting bij de eigen kultuur waren er daarom geboden. Wat betreft het eerste, mocht worden verwacht, dat de uitvoering van het eerdergenoemde onderwijsplan ook de onderwijssituatie in Mimika op den duur gunstig zou beïnvloeden. Daarmede zou immers worden bereikt, dat het dorpsonderwijs in vergelijking tot voorheen meer te bieden heeft, b.v. een taalbeheersing die de leerlingen in beginsel in staat stelt tot het onderhouden van een briefwisseling. In hoeverre zij daar in de praktijk hun voordeel mede zullen doen, blijft echter de vraag, aangezien dit mede van de mate van verbalisme afhangt. Gelijkijdig met de uitbreiding van de leerstof dient men zich dan ook met de beteugeling van dat verbalisme bezig te houden. Dit vereist bezinning op de onderwijsmethoden in het bijzonder op de wijze van lesgeven. Het veilig stellen van de aansluiting van de leerstof bij de ervaringskennis, die de leerlingen al in hun eigen omgeving hebben opgedaan, is immers noodzakelijk om vervreemding van het eigen milieu te voorkomen.

De manier waarop een onderwijzer lesgeeft is in hoge mate een uiting van diens totale persoonlijkheid, zoals die mede door zijn vakopleiding gevormd is. Bestrijding van verbalisme dient daarom te beginnen met een verbeterde selektie van het onderwijspersoneel en een vakopleiding, die rekening houdt met de door het aanpassingsproces aan het onderwijs gestelde eisen. Van stringente voorschriften aangaande de wijze van lesgeven is in dit verband niet veel te verwachten. In de eerste plaats is de controle op hun naleving in een gebied als Mimika onbegonnen werk. In de tweede plaats zouden zij al spoedig tot frustratie van het verantwoordelijkheidsgevoel van de betrokken leerkrachten leiden en hen van hun taak vervreemden. Mede daardoor zou – indirekt weliswaar – aan de toch al matige roep, die het dorpsonderwijs bij ODO- of Kweekschoolabituriënten geniet, afbreuk worden gedaan.

Bij een opleiding als boven bedoeld, dient, meer nog dan bij een onderwijzersopleiding in een westers land, aandacht te worden besteed aan vakken als sociale pedagogie en maatschappijleer. Met het oog op het als regel landelijke milieu van tewerkstelling zou het ook goed zijn als in het lesprogramma een eenvoudige inleiding in de ecologie zou worden opgenomen. Het gaat er om bij de toekomstige onderwijzers begrip te kweken voor de sociale en economische problemen waarmee zij in aanraking komen. In zoverre hun geschiktheid voor dorpsonderwijzer afhangt van het bezit van eigenschappen als verdraagzaamheid en improvisatietalent, wordt men geacht op de aanwezigheid daarvan al bij de selektie van de kandidaten te hebben gelet.

Als middel om de nadelen van het dorpsonderwijs-oude-stijl, t.w. zijn geringe doeltreffendheid, te verminderen hebben de – driejarige – vervolgscholen nuttige diensten bewezen. Zij beschikten over beter gekwalificeerde leerkrachten (in Mimika was de meerderheid van Europese landaard), zodat mocht worden verwacht, dat de wijze van lesgeven er, beter dan bij het dorpsonderwijs het geval was, op de aard van de leerstof was afgestemd. Toch heeft het instituut van het vervolgonderwijs nooit meer dan een noodoplossing kunnen bieden. Aan dit instituut zijn nl. twee nadelen verbonden, die het voor streken als Mimika minder geschikt maken:

1. De leerlingen hadden, alvorens tot de vervolgschool te worden toegelaten, op een leeftijd waarop hun ontvankelijkheid nog zeer hoog was, al drie klassen van een dorpschool doorlopen, waarin zij voornamelijk op op memoriseren waren getraind en zelfstandig redeneren nauwelijks aan bod kwam. Daar kwam bij, dat het advies van de dorpsonderwijzers bij de toelating tot de vervolgschool zwaar woog. Gezien hun opvattingen over het onderwijs en de geschiktheid daarvoor, moet dit twijfelachtig worden geacht. Met name aan de geheugenfunctie werd overdreven veel belang gehecht.

2. Het merendeel der leerlingen was intern, bovendien min of meer dwangmatig onttrokken aan hun huiselijke omgeving. Ofschoon op korte termijn aan de plaatsing op internaten voordelen verbonden zijn, b.v. dat van een meer regelmatig schoolbezoek – zoals we zagen vormde dit in Mimika geen probleem –, hebben op lange termijn de nadelen toch de overhand. Niet alleen werkte het onttrekken uit de vertrouwde omgeving het ontstaan van verbalisme in de hand, maar ook bracht de opname in de internaten met hun puriteinse kostschoolseer de evenwichtige emotionele ontwikkeling van het kind in gevaar. De opname in internaten heeft de intellektualistische vervreemding van de eigen omgeving en van het eigen kulturele erfgoed bevorderd en de abiturienten van de vervolgscholen, op enkele gunstige uitzonderingen na, buiten de autochtone gemeenschap geplaatst.

Te weinig werd ermede rekening gehouden dat 'Any educational system or curriculum which cuts the child off from the sources of his experience and emotions stands self-condemned, for human beings cannot develop normally except through intellectual and emotional contacts with their fellows within the various communities to which they naturally belong or to which they are linked by necessity or affinity' (*Dottrens* 1962, p. 155).

De in de nederzettingen algemeen waargenomen afkeer van het internaatssysteem, die o.m. tot uiting kwam in de ongeïnteresseerdheid van de bevolking als het er om ging leerlingen voor de vervolgschool te selecteren, was dan ook bepaald niet zonder grond. Dit neemt uiteraard niet weg, dat ook de nog beperkte economische horizon daaraan tot op zekere hoogte debet zou kunnen zijn.

Al met al menen we aan een ander instituut, t.w. dat van de eveneens

driejarige centrale dorpsscholen zonder internaat (*Uno-rapport* 1961, p. 133), voor het lager vervolgonderwijs de voorkeur te moeten geven boven dat van de vervolgscholen. Van het instituut van de centrale dorpsscholen, dat op het tijdstip van de overdracht van het Bestuur over West-Irian aan UNTEA in 1962 nog in een pril stadium van ontwikkeling verkeerde, zijn voor het Minika- en Asmatgebied bijkomende voordelen te verwachten:

a. Invoering van centrale dorpsscholen leidt tot vermindering van de in dit gebied nog overheersende sociale beslotenheid van de afzonderlijke lokale groepen, die er onder meer toe heeft geleid dat huwelijken over en weer sedert de pacificatie tot de uitzonderingen behoren en die bovendien de ontwikkeling van een regionaal en nationaal besef belemmert. Te verwachten is, dat de belangstelling voor de centrale dorpsscholen snel zal toenemen zodra de bevolking er eenmaal van overtuigd is, dat aan dat schooltype in veel mindere mate dan aan de vervolgscholen het bezwaar van vervreemding kleeft. Vooral zal dit het geval zijn als er voor de abiturienten een goede kans is, dat zij hun kennis nuttig in praktijk kunnen brengen. Om de kinderen naar de centrale dorpsscholen te zenden zal dan meer en meer een beroep worden gedaan op verwanten, woonachtig in de nederzettingen, waarin die scholen gevestigd zijn. Daardoor wordt het ook voor kinderen uit afgelegen nederzettingen, voor wie het dagelijkse heen en weer trekken naar de dichtstbijzijnde centrale dorpsschool te bezwaarlijk is, mogelijk volledig lager onderwijs te volgen. Gezamenlijk schoolbezoek van kinderen van verschillende lokale groepen bevordert het ontstaan van grotere samenlevingsverbanden van secundaire aard. Deze maken de voorheen door de oorlogen uitgeoefende compenserende en sanerende functies geheel of gedeeltelijk overbodig. Daar komt bij, dat zij in strijd zijn met groepsisolacionisme-oude-stijl dat de aanpassing op economisch gebied in de weg stond. We kunnen slechts hopen, dat groepsisolacionisme-nieuwe-stijl – niet dat van familiegroepen maar dat van groepen op levensbeschouwelijke grondslag – hetwelk onder het Nederlandse bewind op West-Irian hier en daar al even de kop opstak, niet als rem op de sociale ontwikkeling in de plaats treedt. Een voorbeeld daarvan bieden de Moslingemeenschappen in overwegend christelijke gebieden.

b. Invoering van centrale dorpsscholen maakt een algehele sanering van het dorpsonderwijs psychologisch haalbaar. Een dergelijke, o.i. noodzakelijke, sanering houdt het samenvoegen in van een aantal wegens hun inferioriteit ondoelmatige (eenmans)scholen van het bestaande type tot grotere dorpsscholen, zoveel mogelijk in die nederzettingen waarin ook de centrale dorpsscholen worden gevestigd. Hierdoor bereikt men: 1. dat de versnippering van krachten over een groot aantal elk voor zich ondoelmatige eenheden wordt tegengegaan; 2. een efficiënter schoolbeheer door vergemakkelijking van de controle; 3. meer gelegenheid tot het coachen van aankomende onderwijzers; 4. verkleining van de kans dat onderwijzers persoonlijk, voor de sociaal-economische ontwikkeling schadelijke hobbies

uitleven en 5. vergroting van de mogelijkheid ter bestrijding van het verbalisme audio-visuele hulpmiddelen te gebruiken.

Het centrale Asmatgebied met zijn naar verhouding omvangrijke bevolkingsconcentraties en zijn net van goed bevaarbare waterwegen (zie hfdst. I par. 2 en 3), dat het gebruik van snelle motorboten bij wijze van varende schoolbussen mogelijk maakt, leent zich beter voor de vestiging van centrale dorpsscholen (CDS'en) dan het gebied van de Casuarinenkust en het Mimikagebied. Gunstige vestigingsplaatsen zijn de Asmatnederzettingen: Saowa/Erma, Agats, Ajam, Atsj en, in een later stadium, wellicht ook Omandesep. Vanuit dat vijftal nederzettingen kan een gebied worden bestreken, dat ongeveer 22.500 inwoners telt, waaronder rond 4.800 kinderen in de leeftijd van 6 tot 14 jaar. In het gebied van de Casuarinenkust en in Mimika zouden met het oog op de moeilijke verbindingen 4 resp. 4 à 5 CDS'en nodig zijn voor een gebied met ongeveer 9.000 resp. 9.300 inwoners, waarvan er tenminste 1.900 resp. 2.000 tot de genoemde leeftijdsgroep behoren. Als mogelijke vestigingsplaatsen aan de Casuarinenkust kunnen worden genoemd Basim, Simsagar, Samun en Tareo. In Mimika komen als vestigingsplaatsen in aanmerking: Poronggo, Kokonao, Atuka, Hiripao en eventueel ook Waoneripi of Neigeripi.

Indien door het in verhouding tot het leerlingenaanbod grote aantal benodigde CDS'en in Mimika en aan de Casuarinenkust de kosten per leerling en/of de schaarste aan gekwalificeerde leerkrachten prohibitief mochten blijken voor een algehele omschakeling op het CDS-systeem, zou een tussenweg bewandeld kunnen worden. Zo zou men één of meerdere CDS'en (tijdelijk) kunnen combineren met een klein internaat. In dat geval zou met minder scholen kunnen worden volstaan. Maar ter beperking van het vervreemdingsgevaar dient het aantal interne leerlingen toch zo gering mogelijk te blijven. Vooral in de beginperiode, als het leerlingenaanbod nog op gang moet komen, lijkt de mengvorm de meest aangewezen. Dit nog te meer, omdat wat de kwaliteit van het onderwijs betreft in geen geval concessies mogen worden gedaan. Het uiteindelijke succes van de CDS'en hangt daar immers grotendeels van af.

4.3 Vak- en beroepsonderwijs

Hoewel noch in Mimika, noch in Asmat – afgezien van de in 1961 door 13 leerlingen gevolgde ambachtspraktijkcursus te Kokonao – instellingen voor vak- en beroepsonderwijs aanwezig zijn, dienen we er toch wel een enkel woord aan te wijden. In tweeërlei opzicht is het voor de situatie in de door ons bestudeerde streek van belang:

1. Het is ten dele debet aan het compromis-karakter dat aan het lager onderwijs en met name het dorpsonderwijs eigen is: enerzijds moet dit een goede voorbereiding geven om later met succes vakonderwijs te kunnen volgen; anderzijds mag dit niet leiden tot een overmaat aan parate kennis

waarvoor de samenleving vooralsnog geen emplooi biedt. In dit verband moge het eerder aangehaalde citaat uit het rapport van de Wereldbank over de Territory of Papua and New Guinea in herinnering worden geroepen (p. 206). Ook de sociale en economische bezwaren, die kleven aan een overmaat van administratief geschoolden (zie p. 207), mogen niet uit het oog worden verloren.

2. Het opent perspectieven voor een intensivering van het contact met de buitenwereld, waarvan de bevolking allerlei – voornamelijk materiële – voordelen verwacht.

Bij het vak- en beroepsonderwijs viel de nadruk tamelijk eenzijdig op de beheersing van technieken. Toch is het voor autochtone werkers, afkomstig uit een traditioneel milieu, heel wat gemakkelijker zich een aantal technische handgrepen (in de meest ruime zin van het woord) eigen te maken, dan een juist inzicht te verkrijgen in een concrete arbeidssituatie die steeds weer noodzaakt tot kiezen uit een reeks van alternatieve handelingen en beschikbare technische mogelijkheden. Technische training dient dan ook, meer dan in het westen, vergezeld te gaan van een algemene vorming, die de werkers in staat stelt de eigen arbeidssituatie sociaal en economisch te overzien. Eerst dan kan van hen een keuze worden verwacht, die zowel in economisch als in sociaal opzicht verantwoord is. De kans wordt erdoor verkleind, dat de arbeid tot een zinloze routine vervalt, daardoor emotioneel onbevredigend wordt en op den duur – wegens onjuist reageren op situatieveranderingen - in zijn economische rendabiliteit wordt aangetast. Juist door hun gebrekkig inzicht in de arbeidssituatie weten autochtone werkers de westerse technieken, waarmee zij o.m. door middel van het vak- en beroepsonderwijs vertrouwd zijn geworden en die voor hen de toegangssleutel vormen tot de moderne technische beschaving, zelden of nooit doelmatig te gebruiken bij hun pogingen tot beïnvloeding van hun omgeving.

5 GEMEENSCHAPSONTWIKKELING

5.1 *De situatie ter plaatse*

We gaan ervan uit, dat de autochtone samenleving voor haar instandhouding op menswaardig niveau snel in een ruimer (nationaal, supra-regionaal) verband moet worden opgenomen. Zulks kan alleen worden bereikt d.m.v. economische en sociale aanpassing aan de buitenwereld en we vragen ons af in hoeverre daarbij ook aan gemeenschapsontwikkeling (community development) een rol kan worden toebedeeld. In het laatstuitgebrachte UNO-rapport over Nederlands-Nieuw-Guinea (1961, p. 122) wordt Community Development (CD) omschreven als

een benaderingswijze bij het ontwikkelingsbeleid, waarbij getracht wordt niet al-

leen het individu, doch een hele gemeenschap door zelfwerkzaamheid tot betere levensomstandigheden te brengen. Maatregelen op sociaal en economisch gebied worden hierbij in gecoördineerd verband toegepast met opvoeding in ruime zin.

Het rapport vermeldt verder, dat er geen afzonderlijke organisatie voor CD bestaat en dat CD als het ware is ingebouwd in het bestaande overheidsapparaat.

In het toenmalige Nederlands-Nieuw-Guinea was er dus sprake van een vorm van gemeenschapsontwikkeling, waarbij het bestaande overheidsapparaat zoveel mogelijk intact wordt gelaten en die als adaptief bekend staat. Dit lag ook wel voor de hand. De situatie was er overzichtelijk, het werk als geheel bezat er nog een hanteerbare omvang, het overheidsapparaat functioneerde er adekwaat en in het algemeen bestond er een bevredigende coördinatie tussen de betrokken diensten (*Bertholet* 1963, p. 11). Op regionaal niveau beruiste de algemene coördinatie van de verschillende activiteiten op het gebied van gemeenschapsontwikkeling bij het Bestuur, i.e. de resident en het onderafdelingshoofd. De onderafdelingen Mimika en Asmat vormden wat dat betreft geen uitzondering.

De algemene conceptie van het in het begin van de jaren zestig gevoerde bestuursbeleid berust in belangrijke mate op dezelfde denkbeelden, die ook aan de gangbare opvattingen over gemeenschapsontwikkeling ten grondslag liggen. Het is daarom niet verwonderlijk, dat bij de behandeling daarvan in par. 2 van dit hoofdstuk reeds aspecten naar voren kwamen, die dit beleid deelt met wat men onder gemeenschapsontwikkeling pleegt te verstaan. Zo bespraken we al:

1. de coördinatie van de werkzaamheden der overheidsdiensten die zich elk op hun eigen terrein met ontwikkelingswerk bezighouden met de door de corporaties uitgeoefende activiteiten en met de op aanpassing gerichte eigen inspanningen van de bevolking;

2. de verbetering van het sociaal-psychologische klimaat mede door het herstel van het vertrouwen in de Overheid en het development minded maken van de bevolking;

3. het bevorderen van een algemeen bewustwordingsproces bij de bevolking als *conditio sine qua non* a. voor het wekken van begrip voor de door de openlegging ontstane verandering in levensomstandigheden en van de daardoor opgeroepen problematiek en b. voor het onderkennen van de ontoereikendheid van de traditionele, in de autochtone instituten verankerde middelen om de – nieuwe – problemen tot oplossing te brengen;

4. de sociale zowel als de kulturele integratie van het onderwijs, waardoor dit aan effectiviteit wint en, meer in het bijzonder, ook zijn betekenis voor het aanpassingsproces toeneemt.

Aan het activeren van de zelfwerkzaamheid van de bevolking – beter gezegd het richten van haar creativiteit en expansiedrang op de beoogde aanpassing – anders dan door maatregelen in het kader van de vier genoemde punten dient nog een enkel woord te worden gewijd.

Voor een doelmatig richten van creatieve en expansieve neigingen op versnelde aanpassing is nodig, dat de instanties die zich dit tot taak hebben gesteld, een juiste voorstelling hebben van hetgeen aanpassing uiteindelijk inhoudt. De vraag kan worden opgeworpen, in hoeverre dit inderdaad het geval was. Wat betreft de als noodzakelijk onderkende herstructurering van de autochtone samenleving, is het niet gewaagd te veronderstellen, dat de betrokken instanties bij de voorstelling die zij zich daarvan maakten, uitgingen van een maatschappijbouw waarvan het beeld hun vertrouwd voorkwam. In West-Irian was dit destijds een westerse, en wel de Nederlandse, vooral ook omdat de leidinggevende funktionarissen toen nog overwegend uit Nederland afkomstig waren. De meesten van hen waren er niet op getraind in sociaal-strukturele alternatieven te denken, zodat hun als regel maar één maatschappijbeeld min of meer helder voor ogen stond. Hun visie op de toekomst refereert dan ook begrijpelijkerwijs in hoge mate aan de hedendaagse westerse aktualiteit.

Het is duidelijk, dat zich in de door ons bestudeerde autochtone samenlevingen struktuurwijzigingen aan het voltrekken zijn, waardoor de overeenkomst met westerse samenlevingen toeneemt. Zo gaat zich een groter deel van het sociale leven afspelen in secundaire samenlevingsverbanden. Maar dat betekent niet, dat zij uiteindelijk volledig zal verwestersen, althans niet in de gebruikelijke zin van het woord. In de eerste plaats is de struktuur van de westerse samenlevingen zelf weinig homogeen, zodat eigenlijk niet van 'de' westerse maatschappij kan worden gesproken. Voorts is ook die struktuur bij voortduring onderhevig aan demografische en technologische veranderingen en, niet te vergeten, aan kulturele beïnvloeding van buitenaf als gevolg van het kontakt met niet-westerse volkeren.

In de tweede plaats kent ook de westerse samenleving tal van instituten, die, door onvoldoende aanpassing min of meer a-funkioneel of reeds dysfunktioneel geworden, tot verdwijnen zijn gedoemd, maar nochtans, omdat zij nu eenmaal een zeker – zij het ook afnemend – moment bezitten, voortgaan de maatschappijstruktuur mede te bepalen. Volledige overname van een midden-twintigste-eeuwse westerse maatschappijstruktuur door de autochtone samenleving zou daarom inhouden, dat deze zich ook de ballast van verouderde c.q. onaangepaste instituten op de hals haalt. Dat kan er alleen maar toe leiden dat haar aanpassing wordt vertraagd: behalve van de oorspronkelijke last van haar eigen, uit de tijd zijnde instituten zou zij zich dan bovendien nog moeten zien te bevrijden van een soortgelijke last van vreemde origine.

In de derde plaats wijken de economische omstandigheden, waaronder de autochtone samenleving haar aanpassing moet trachten te bewerkstelligen, hemelsbreed af van die waaronder de economische reeds ver ontwikkelde westerse samenlevingen destijds de basis voor hun huidige welvaart hebben gelegd. Daardoor is het voor ex-patriates van westerse origine – met name voor degenen die daar niet uit hoofde van opleiding en/of spe-

ciale belangstelling op bedacht zijn - moeilijk zich te verplaatsen in de specifieke problematiek van het betreffende ontwikkelingsgebied. Dat beschikt nu eenmaal niet over een omvangrijke, uit het verleden daterende en nog steeds groeiende kapitaalgoederenvoorraad, een reeds in een ver verleden tot traditie geworden beroepsmatige arbeidsverdeling en een volledig geïnstitutionaliseerd onderwijs, dat, alle onvolkomenheden en verouderingen ten spijt, reeds generaties lang op die arbeidsverdeling is afgestemd. Men constateert het gemis wel, maar beseft niet de draagwijdte daarvan op sociaal en economisch gebied.

De drie genoemde punten maken het meer dan aannemelijk, dat westerse, reeds geïnstitutionaliseerde oplossingen voor de problemen waarvoor het westen staat dan wel tot voor enkele decennia stond, zich niet zonder meer lenen voor de problemen, waarvoor samenlevingen als die van het door ons bestudeerde gebied na de openlegging zijn komen te staan en waarmee zij in de loop van het aanpassingsproces alsnog zullen worden geconfronteerd. Pogingen om de westerse maatschappijstructuur bij een in overgang verkerende, niet-westerse samenleving integraal ingang te doen vinden zijn dan ook bij voorbaat tot mislukking gedoemd.

Op grond van het voorgaande valt het te verwachten, dat niet de huidige westerse maatschappijstructuur het uiteindelijke resultaat van het proces van maatschappelijke herstructurering zal zijn. Ook is het weinig zinvol te veronderstellen, dat de vernieuwde en nieuw ontwikkelde instituten ergens het midden zullen houden tussen die van de traditionele autochtone en die van de tegenwoordige westerse samenleving(en) met hun grote discrepanties tussen de sociale en de technologische ontwikkeling. Van de andere kant is het zeker niet gemakkelijk, zo niet onmogelijk, met een redelijke mate van betrouwbaarheid te voorspellen hoe die samenlevingen er na hun aanpassing aan de buitenwereld dan wel uit zullen zien.

In het algemeen hadden de door het Gouvernement en de R.K. Missie in Mimika en Asmat tewerkgestelde Europeanen bij hun sociale hervormingspogingen nauwelijks oog voor de historische en ecologische bepaaldheid van de samenleving, waaruit zijzelf afkomstig waren. Omdat zij de specifieke aspecten van haar problemen niet voldoende onderkenden, ontging hun de betrekkelijkheid van de situationeel gebonden oplossingen, welke de in die samenleving bestaande instituten bieden. Onwillekeurig prezen zij daardoor, alle inmiddels geëvolueerde richtlijnen van hogerhand en hun eigen goede bedoelingen ten spijt, toch westerse oplossingen als de enig juiste aan. Te veel leek het er op, dat zij als vanzelfsprekend beschouwden dat

modernization and the adoption of western technology and forms of economic activity require the simultaneous transformation of a society to exhibit western social structure and even to assume most of the social values of the West (Hoselitz 1960, p. 56).

Dit, gevoegd bij het vanwege hun voor autochtone begrippen ongehoorde

materiële welstand aanklevende superioriteitsodium en de reminiscenties die zij opriepen aan de koloniale machtshebbers van weleer met hun straf-sankties, maakte hen voor hun taak van 'community development workers' minder geschikt. Het door hen ter hand genomen maatschappelijke ontwikkelingswerk ondervond daarvan de nadelen.

In de eerste plaats werd vruchtbare communicatie tussen de westerse functionarissen en de plaatselijke bevolking bemoeilijkt door wat we het verschijnsel van de pseudo-gesprekken zouden willen noemen. Wat in het kader van de gemeenschapsontwikkeling doorging voor 'gesprekken' tussen de vertegenwoordigers van de autochtone groepen en de betrokken functionarissen, had meestal maar weinig gemeen met het mondelinge uitwisselen van gedachten dat een gesprek per definitie is. Menige met voorlichtingswerk belaste ambtenaar nam tijdens tournees niet de tijd om te luisteren naar argumenten die aan een onderhoud een andere wending zouden kunnen geven als met het door hem beoogde instructieve karakter overeenkwam. Vooroordelen beletten nogal eens dat men zich openstelde voor de mening van autochtone gesprekspartners. Tegenspel was dan al bij voorbaat uitgesloten. Hoewel aan de gespreksvorm de hand werd gehouden, bracht geen enkel onderhoud het dan in wezen verder dan een monoloog. De door de spreker niet helemaal au serieux genomen autochtone partners hadden het toehoren, op gezette tijden weliswaar afgewisseld met obligate betuigingen van instemming. Laatstgenoemden legden zich daar met een verstandig opportunisme bij neer en wel door het spel mee te spelen en de schijn op te houden. Een en ander in de trant van: 'U bent het er toch zeker allemaal wel mee eens?' 'Natuurlijk, mijnheer, hoe zouden we iets beters kunnen bedenken'. Dit gaf het voordeel, dat zo bij de westerse partner de illusie werd gewekt, dat men het volmaakt met zijn plannen eens was, hoe weinig realistisch men die ook mocht vinden. Hun eigen mening, waar hooguit pro forma om werd gevraagd, deed er immers toch niet toe. En wat had het dan voor zin de westerling die het kennelijk goed bedoelde, voor het hoofd te stoten? In het gunstigste geval zou een dergelijke onbeleefdheid alleen maar tot de verlenging van een vervelende monoloog leiden; in het ongunstigste liep men, door aldus de schijn van onvoldoende coöperatieve gezindheid op zich te laden, ook nog de in uitzicht gestelde materiële steun (in de vorm van plantmateriaal, tuinbouwgereedschappen, dakzink, cement etc., zaken die het meespelen van het spel best waard waren) mis. Het geschetste euvel viel in Asmat o.m. waar te nemen bij de van bestuurszijde ondernomen voorlichting m.b.t. de klapperaanplant. In Mimika deed het zich met name voor bij de aanleg van het modeldorp te Kokonao en de vaststelling van de bijbehorende werkschema's. In feite manifesteerde het zich op elk gebied waarop doeltreffende voorlichting en volledige medewerking van alle betrokkenen onmisbaar waren voor het welslagen van een gemeenschappelijke activiteit.

Het ontbreken van een werkelijke communicatie tussen de met het ontwikkelingswerk belaste functionarissen en de lokale bevolking verhinderde

de juiste vaststelling van een prioriteitschema voor de behoeften ter bepaling van de in het kader van de gemeenschapsontwikkeling te ondernemen akties. Het had nl. tot gevolg:

- a. dat bij de bevolking reeds langer levende behoeften – '(originally) felt needs' - niet of nauwelijks 'naar voren kwamen;
- b. dat reëel bestaande, maar nog niet ervaren behoeften vaak verborgen bleven, n.l. voor zover noch de bevolking, noch de betrokken functionarissen zich van hun bestaan bewust waren, hoewel een open gesprek dergelijke behoeften al spoedig zou hebben kunnen onthullen en zo in '(newly) felt needs' transformeren;
- c. dat de 'ascertained needs' voor een belangrijk deel bestonden uit behoeften, die de autochtone gemeenschap ten onrechte - uitsluitend vanuit de westerse achtergrond van die funktionarissen - werden toegeschreven; behoeften dus die niet reëel zijn maar wel als zodanig worden gesuggereerd.

Gelet op het voorgaande, lijkt ons het gebruikelijke onderscheid tussen 'felt needs' en 'ascertained needs' voor de praktijk van het ontwikkelingswerk in Mimika en Asmat weinig zinvol te zijn. Integendeel, het geeft aanleiding tot misverstanden tussen de autochtone bevolking en de betrokken funktionarissen en werkt bij laatstgenoemden een scheve voorstelling van de lokale situatie in de hand. Meer zinvol komt daarentegen het onderscheid voor tussen reëel aanwezige behoeften – bewuste zowel als onbewuste – en op grond van hun veronderstelde aanwezigheid gesuggereerde behoeften, alsmede dat tussen behoeften van de gemeenschap als zodanig en behoeften van haar leden als individu. Anders dan de eerste, laten deze onderscheidingen een meer objektieve benadering van de plaatselijke problematiek toe.

Een ander nadeel, dat in laatste instantie eveneens op de eenzijdige gerichtheid van de communicatie valt terug te voeren, is dat van informatieverlies. Het blijkt b.v. dat oudere autochtonen die aan hun kennis op het gebied van de voedselvoorziening en van de farmaceutische waarde van inheemse kruiden en andere natuurprodukten ten dele hun gezag ontleenden, weinig geneigd zijn die kennis (die overigens met kundigheden van magische en rituele aard verweven is) aan anderen over te dragen. Sinds hun weinig bemoedigende ervaring, dat hun daarop gebaseerde raadgevingen niet alleen door betweterige Europeanen, maar ook door de jongere generatie die de school heeft bezocht, in de wind worden geslagen, geven zij, liever dan de kans te lopen zich belachelijk te maken, er de voorkeur aan hun kennis voor zich te houden. Kortom, doordat de ouderen weigeren hun traditionele rol van gemeenschapsgeheugen nog langer te vervullen, stokt de mondelinge overlevering van know how en gaat deze op de duur voor het nageslacht verloren (verg. *Kouwenhoven* 1958, p. 64).

5.2 Dorpsraden

De opvatting, dat men bij het streven naar versnelde ontwikkeling van een traditionele gemeenschap haar leden actief behoort in te schakelen wanneer prijs wordt gesteld op blijvende resultaten, is niet van de laatste jaren. Zij ligt niet alleen ten grondslag aan wat onder gemeenschapsontwikkeling wordt verstaan, maar vormt ook de achtergrond van het instituut van de dorpsraden, dat als concept reeds van oudere datum is. In Mimika hield men zich van bestuurszijde vanaf 1952 met dorpsraden bezig. Toch is men er het experimentele stadium nimmer te boven gekomen, hoewel Mimika, mede dankzij het toenmalige onderafdelingshoofd *ctr.* Lagerberg, de eerste onderafdeling was, waar dorpsraden werden geïnstalleerd. Hun geschiedenis was niettemin een leerzame.

In de dorpsraden hadden zitting: *a.* het dorpshoofd als voorzitter, *b.* diens plaatsvervangers en helpers, *c.* de *taparú*-oudsten en *d.* het schoolhoofd als raadgever. Bij de instelling van de raden ging men er van uit, dat aldus aansluiting werd verkregen bij de traditionele structuur waaraan, zoals in hoofdstuk I reeds werd opgemerkt, eenhoofdig gezag vreemd was. In de raden dacht men een middel te hebben gevonden om, in afwijking van de traditie, bij de beraadslagingen over dorpsaangelegenheden ook jongeren te betrekken. Deze zouden zich daardoor in meerdere mate voor de gang van zaken in de nederzetting verantwoordelijk voelen. Gehoopt werd, dat de raden de taak van de dorpshoofden op den duur zouden overnemen. Ondanks de gezonde gedachtengang, waarop het instituut van de dorpsraden steunde, hebben deze toch nimmer aan de verwachtingen beantwoord. Enkele oorzaken kunnen daarvoor worden aangewezen.

Als eerste noemen we het bestuurlijke klimaat. De instelling van de raden anticepeerde nog op de daartoe onmisbare verandering in de taakopvatting van de met het bestuur belaste distriktshoofden en andere ambtenaren. In het begin van de jaren vijftig had de bestuursvoering in het Nieuw-Guinese binnenland nauwelijks een voet buiten de koloniale tredmolen gezet. Men zag toen in de autochtone bevolking vrijwel uitsluitend een passief voorwerp van bestuursuitoefening. Het doorsijpelen van meer eigentijdse ideeën met betrekking tot het overheidsbeleid naar de lagere bestuurlijke niveaus, m.n. die van het distriktsbestuur, was nog maar pas begonnen. Het geheel op Europese leest geschoeide bestuursapparaat met zijn frekwente overplaatsingen belette in het bijzonder de lagere, merendeels nog uit de koloniale periode stammende 'inheemse' (lees: Molukse) bestuursambtenaren de perfektionistische regelingen van bestuurszijde, waarmee zij vertrouwd waren, te laten wijken voor op het eerste gezicht minder doelmatige regelingen. Ook al hadden die het voordeel van de bevolking zelf afkomstig te zijn. Dit is wel verklaarbaar. De op een goede staat van dienst bedachte ambtenaren konden zich de weelde van het experiment niet veroorloven. Hun ambtelijke carrière dwong hen, als het er op aan kwam, de voorkeur te geven aan snelle, éclatante schijnsuccessen bo-

ven duurzame, reële successen. Niet alleen zijn die als regel weinig spectaculair, maar omdat zij nu eenmaal een veel langere rijpingstijd nodig plegen te hebben, is de kans groot dat zij op het krediet van een opvolger komen. Daardoor, en door het ontbreken van deugdelijke evaluatiemaatstaven, heerste in het lagere bestuurskorps niet zelden een *après-nous-le-déluge*-stemming. Voor de jonge dorpsraden, die hun vorm en werkwijze nog moesten trachten te ontdekken, was dit niet bevorderlijk. De beproefde methode van het 'vlot even regelen' – vaak om papieren successen achteraf inhoud te kunnen geven – was in hoge mate debet aan de in bestuurskringen alom gewraakte tunggu perintah-(ikut perintah-, turut perintah-)mentaliteit van de bevolking (verg. o.m. *Pouwer* 1955. *Schoorl* 1957, alsmede een reeks van bestuursverslagen, betrekking hebbend op geheel het toenmalige Nederlands-Nieuw-Guinea).

Een tweede, al even belangrijke oorzaak waarom de dorpsraden in Mimika er niet in zijn geslaagd van de grond te komen, is gelegen in hun samenstelling. De dorpschoude, die de raden ambtshalve voorzaten, waren op voordracht van de distriktshoude door het onderafdelingshoude aangesteld. Evenals dit ook elders op Nieuw-Guinea – Westelijk zowel als Oostelijk – wel het geval was geweest, vielen die door het Bestuur aangestelde dorpschoude – enkele gunstige uitzonderingen daargelaten (Ipiri, Keakwa, Timika en Potoway) – op door een volslagen gemis aan oorspronkelijk gezag. In de eerste plaats werd bij hun aanstelling vrijwel nimmer het bezit van leidinggevende capaciteiten als eis gesteld, doch veeleer een zekere inschikkelijkheid, alsmede kennis van het Indonesisch. In de tweede plaats hielden de eigenlijke leiders zich tijdens bezoeken van tournerende ambtenaren zoveel mogelijk op de achtergrond. Mocht de gemeenschap al eens de neiging koesteren invloedrijke figuren naar voren te schuiven (wat onwaarschijnlijk moet worden geacht, omdat zij er geen belang bij had hen ook nog officiële sankties te laten geven) dan nog had zij weinig kans. Dat waren immers juist degenen die zich dankzij hun gevestigde invloed met succes konden verweren tegen pogingen hun de rol van officiële zondenbok op te dringen. Als regel bezaten de door de bevolking als kandidaten voor het hoofdschap naar voren geschoven figuren niet meer persoonlijkheid dan nodig was om met succes als stootkussen tussen Bestuur en dorpsgemeenschap te kunnen dienen. Deze hield het dorpschoude dan ook voldoende de hand boven het hoofd om het risico van zijn afzetting te vermijden. Daardoor zou zij immers andermaal voor de moeilijkheid worden geplaatst een representatieve, maar tamelijk invloedloze groepsgenoot te vinden, die bereid was regelmatig in de nederzetting aanwezig te zijn wanneer blijken van misnoegen van tournerende bestuursambtenaren en missionarissen in ontvangst moesten worden genomen (*Worsley* 1957, p. 41).

Waren de Mimikaanse dorpschoude wegens hun geringe prestige al niet de meest geschikte figuren om het voorzitterschap van de dorpsraden uit te oefenen, het raadmanschap van de dorpsonderwijzers moest ronduit

bedenklijk worden genoemd. Door het aanvaarden van het raadman-
schap namen deze impliciet de taak op zich de dorpsgemeenschap te
coachen. In hun kwaliteit van raadsman stonden zij tot de gemeenschap
in een verhouding, ongeveer als die van een full time community develop-
ment worker, een verhouding die echter niet met hun officiële onderwij-
zersstatus verenigbaar was. Volledig van toepassing op de Mimikaanse
situatie is het navolgende citaat van *Batten*:

... , they (= the people) tend to see them (= government-officers) in the same
light as they see themselves - with power to order, direct, and even to punish.
The same is true of the teachers, even village teachers, whenever they act as local
representatives of outside authority - in this case the authority that controls the
school - rather than as members of the village community.

The community development worker needs an attitude of quite a different
kind. He has to establish friendly personal relations with people; to get alongside
them, as it were, so that he can find out *with them* what their difficulties are
and to interest them in finding ways to overcome them. To do this he must be
patient and unassuming, adept at getting people to think for themselves, and
slow to put forward ideas of his own. He must be able to sit through discussions
without dominating them, helping to reconcile differences and always emphasiz-
ing the common interest (1959, p. 18).

Voor elke dorpsonderwijzer, Mimikaans of Keiees, moet het combineren
van zijn functie van onderwijzer met die van raadsman van de dorpsraad
wegens de onvermijdelijke rolconflicten die dit met zich meebrengt, on-
gewenst worden geacht. Wat betreft de onderwijzers van Mimikaanse ori-
gine, komt daar nog bij, dat de meesten te jong waren om in de gemeen-
schap, waarin zoals we zagen vanouds ouderen de toon aangaven, een
gezaghebbende stem te kunnen laten horen over andere zaken dan de
school. Daarenboven bleven zij, behalve als zij toevallig in de nederzetting
van hun eigen verwanten waren geplaatst, evenals hun Keiese collega's,
voor de dorpsgemeenschap vreemden. Vooral laatstgenoemden droegen
als regel alleen kennis van dorpsaangelegenheden, in zoverre die kerk en
school aangingen. Voor het overige waren zij van de reële en vermeende
behoefte van de gemeenschap in hoge mate onkundig, hetgeen gezien hun
houding t.o.v. de bevolking niet zo verwonderlijk is (zie boven pp. 95).
Diskussiëren met autochtonen was voor hen eenvoudig ondenkbaar: men
diskussiëert nu eenmaal niet in ernst met personen van wie men geen ver-
standig woord terug verwacht. In het gunstigste geval deelt men zijn beve-
len op een vriendelijke manier uit. Van alle onderwijzers die we spraken
over de activiteiten van de dorpsraad in hun standplaats gaf de meerder-
heid onomwonden te verstaan het absurd te vinden het recht van de autoch-
tonen op eigen traditionele waarden te moeten erkennen. In het algemeen
misten zij een der eigenschappen die onontbeerlijk zijn om met succes
te kunnen werken in het kader van de gemeenschapontwikkeling nl.
'cultural understanding, acknowledgement of the right of rural people to
have their own traditions and values' (*Bertholet* 1963, p. 15). Het voor-

gaande in aanmerking genomen, wekt het geen verwondering dat de dorpsraden niet als zodanig functioneerden. Na korte tijd dienden zij alleen nog als spreekbuis van Bestuur en Missie. Als zij al bijeen kwamen, was het uitsluitend na oproep door de dorpsonderwijzer voor de voorlezing van ambtelijke missives, die als regel opdrachten van het betrokken distrikts-hoofd inhielden, ofwel voor het doorgeven van bestellingen, afkomstig van de Missie. De onderwijzer deelde dan eigenhandig het werk in, waarbij hij zo min mogelijk aan het toeval of – wat voor hem op hetzelfde neerkwam – aan het initiatief van de autochtone raadsleden overliet. Samenvattend menen we te mogen vaststellen, dat het Mimikaanse dorpsradenexperiment niet geslaagd is en dat dit minder aan de onderliggende principes dan aan het bestuurlijke klimaat en – vooral – aan de samenstelling van de raden moet worden geweten.

5.3 *De Mimika-Adviesraad*

Op 6 juni 1952 werd in Mimika een regionale adviesraad geïnstalleerd, waarin vertegenwoordigers van de Dienst van Binnenlandse Zaken (binnenlands bestuur, politie, bevolkingszaken), van de Dienst van Culturele Zaken (onderwijs), alsmede van de R.K. Missie zitting hadden. Onder meer stelde de raad voor de bevolking een aktiviteitenschema op, waarin werken en feesten elkaar afwisselden en dat het samenlopen van opdrachten van verschillende instanties beoogde te voorkomen. Het inzicht, dat de hoogste wijsheid m.b.t. het ontwikkelingswerk niet gelegen is in het van hogerhand tot in finesses indelen van het leven van alledag, had in de Mimika-Adviesraad nog geen baan gebroken. De raad die overigens niets gemeen had met de streekraden elders in West-Irian, die van veel latere datum waren, verwaterde kort na zijn oprichting.

5.4 *Van traditionele naar nieuwe vormen van samenwerking*

In het algemeen houdt maatschappelijke herstructurering van fragmentarische samenlevingen als die van Asmat en Mimika in, dat de voorheen besloten lokale gemeenschappen meer en meer opgaan in grotere territoriale verbanden. Die gemeenschappen waarbinnen het leven van de enkeling zich in zijn totaliteit placht af te spelen, boeten dan als levenskader meer en meer aan betekenis in. Secundaire samenlevingsverbanden die de primaire doorkruisen nemen die functie in toenemende mate over.

Op beperkte schaal was, zoals we zagen (pp. 38 e.v.), doorbreking van de grenzen der familiegroepen ook aan de traditionele structuur niet geheel vreemd. Zij was echter ondergeschikt aan de handhaving-tot-alle-prijs van de familiegroepen. Men herinnere zich in dit verband de bondgenootschappen die ter gelegenheid van

oorlogen tussen onderling soms weinig verwante groepen werden gesloten. Het verschijnsel deed zich daarbij voor, dat die bondgenootschappen door uitwisseling van vrouwen en kinderen verwantschappelijk werden bezegeld dan wel dat daartoe d.m.v. rituelen als het Asmatse adoptieritueel bij uitstek: *tsjeser jiwi* (zie p. 45) een quasi-familieband in het leven werd geroepen. In het algemeen werden relaties met personen, die niet tot de eigen groep behoorden, verwantschappelijk geïnterpreteerd. Men bleef zodoende uitdrukkelijk binnen de primaire sfeer.

Op economisch gebied heeft dat opgaan in grotere verbanden, m.n. waar het gepaard gaat met of mede veroorzaakt wordt door de intrede van (westers) geld en goederen, tot gevolg dat de traditionele stelsels van onderling en wederkerig hulpbetoon (met name die in het kader van de verwantschappelijke dichotomie) in sociaal-economisch opzicht niet meer voldoende. Voor de verkrijging van geldinkomen, benodigd voor de aanschaf van de zo begeerde importartikelen, zijn die immers van weinig of geen nut. Langzamerhand ontstaat er dan behoefte aan vormen van samenwerking, die wat dat betreft meer mogelijkheden bieden. Een eerste eis is daarom, dat zij op de markteconomie zijn afgestemd. Hun betekenis in sociaal-structureel opzicht blijft echter beperkt, zolang de bestaande stelsels van onderling en wederkerig hulpbetoon hun sociaal-integratieve taak voor het overige nog naar behoren vervullen.

Mede aangespoord door de resultaten, behaald in tropisch Afrika waar de Overheid zich al vanaf 1920 met coöperaties als middel tot bevordering van de welvaart der plattelandsbevolking heeft bezig gehouden (*Huizinga* 1959, pp. 215-232), heeft het Gouvernement van het voormalige Nederlands-Nieuw-Guinea in een aantal landelijke streken de oprichting van – als regel gemengde – coöperaties geëntameerd. Gezamenlijk en voor gemeenschappelijke rekening produceren zou de autochtone bevolking in staat moeten stellen tot een efficiënter gebruik van de haar ter beschikking staande produktiemiddelen. Haar concurrentiepositie op de afzetmarkt zou zodoende worden versterkt met als gevolg een verhoging van het geldinkomen. Uitschakeling van door derden uitgeoefende kleinhandel zou haar in de gelegenheid stellen dit zo voordelig mogelijk te besteden. In een aantal gevallen was de oprichting een uitgesproken succes. Zo konden de hout-hakkerscoöperatie van Roembati in de onderafdeling Fak-Fak, alsmede de coöperatie van copaltappers van Makororo in de onderafdeling Teminaboean als bloeiend worden aangemerkt (*Van Dooren* 1959, pp. 241-259).

Bij de gemeenschapsontwikkeling kunnen coöperaties een katalysatorfunctie vervullen en wel door lokale initiatieven te bundelen en op een niet te ver verwijderd, konkreet doel te richten. Indien de omstandigheden daartoe gunstig zijn, is het mogelijk, dat een coöperatie haar werkterrein geleidelijk uitbreidt en, zoals in Rumbati, tot een multipurpose instelling van formaat uitgroeit. Maar het gevaar is niet denkbeeldig dat men, afgaande op dergelijke voorbeelden, die katalysatorfunctie enigszins overschat en vergeet, dat de uitoefening daarvan afhankelijk is van een reeks van voorwaarden waaraan in West-Irian pas op enkele plaatsen wordt voldaan. Veelal verwacht men meer van de sociaal-integratieve invloed van

coöperaties dan overeenkomt met het karakter van die instellingen, die als van opzet eenzijdig-zakelijke belangengemeenschappen aan de traditionele maatschappijstructuur vreemd zijn. Al te vaak wordt bij de opzet uit het oog verloren, dat het belang van de coöperatie haar leden doorgaans te weinig aanspreekt om zich daarvoor bij afwezigheid van interne of externe sancties blijvend offers te getroosten. Nu hebben externe sancties in de vorm van dwang van buitenaf wegens de weerstanden die zij oproepen weinig zin, terwijl interne sancties het bestaan van een op behartiging van het coöperatiebelang gerichte sociale controle veronderstellen. Maar daarvan kan eerst sprake zijn zodra dat belang een evident gemeenschapsbelang is geworden, zodat zijn behartiging als een sociale plicht wordt ervaren. In het algemeen kan men stellen, dat, naarmate dit laatste minder het geval is, de institutionalisering van de coöperatie meer tijd vergt en deze minder kans van slagen heeft.

Een levenskrachtige coöperatie kan als regel alleen tot ontwikkeling komen als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

1. er moet reeds een enigszins ontwikkelde markteconomie bestaan;
2. de traditionele stelsels van onderling en wederkerig hulpbetoon dienen mede als gevolg daarvan m.b.t. hun welvaartsbevorderende taak in gebreke te zijn geraakt;
3. de samenleving mag niet te sterk gefragmenteerd zijn;
4. de voordelen van de coöperatie moeten de bevolking duidelijk voor ogen staan, b.v. door de aanwezigheid ter plaatse van welvarende, allochtone handelaren die als referentiekader fungeren;
5. er moeten voldoende gekwalificeerde autochtone krachten beschikbaar zijn om de continuïteit van de leiding der coöperatie veilig te stellen;
6. er moet effectieve controle op de leiding mogelijk zijn, daar anders de persoonlijke belangen van de leiders al spoedig meer dreigen te worden behartigd dan die van de coöperatie als zodanig, die daardoor tot een pseudo-coöperatie vervalt die alleen nog maar dient ter verrijking van enkelingen.

Aangezien Asmat en Mimika aan geen der genoemde voorwaarden beantwoordden, heeft men er van overheidswege met het entameren van coöperaties nog weinig haast gemaakt. Een in Oost-Mimika door derden ondernomen poging een coöperatie op te richten bleek niet tot duurzame resultaten te hebben geleid.

SLOTBESCHOUWING

In het voorgaande hebben we allereerst getracht tot een voor beleidsdoel-einden bruikbare analyse te komen van de complexe problematiek die het gevolg was van de overgang van de oorspronkelijke situatie waarin de autochtone samenlevingen van Mimika en Asmat verkeerden, naar de situatie die was ontstaan door de verbreking van hun isolement. Een ver-

gelijking van beide gebieden in sociaal en cultureel opzicht bleek daarbij nuttige diensten te hebben bewezen. Nadat uit een antropografische vergelijking van hun sociale structuur en hun cultuur-in-engere-zin aanwijzingen waren bekomen, dat de oorspronkelijke Asmat- en Mimikasamenleving noch in structureel, noch in cultureel opzicht diepgaand van elkaar verschilden, kwam het verantwoord voor met gebruikmaking van de gegevens waarover werd beschikt, een rekonstruktie-in-grondtrekken te beproeven van de situatie zoals die vóór de confrontatie met de buitenwereld in het gehele bestudeerde gebied heeft bestaan. De basis voor een beschrijving van het overgangsproces was hiernede gelegd.

Voortgaande analyse, verricht o.m. aan de hand van een vergelijkend historisch overzicht van de openlegging der betreffende gebieden, leerde dat op het beleidsvlak de problematiek grotendeels viel terug te voeren op het feit van de openlegging en, meer speciaal, op de wijze waarop die openlegging destijds heeft plaatsgevonden. Opgemerkt worde in dit verband, dat de Overheid t.a.v. de openlegging als zodanig niet over een alternatief beschikte. Zij, d.w.z. het Gouvernement van Nederlandsch-Indië en vervolgens dat van Nederlands-Nieuw-Guinea, was door omstandigheden die zij niet in de hand had - de activiteiten van paradijsvogel- en krokodillenjagers, alsmede het werk van Missie en Zending - in feite gedwongen de Mimika- en Asmatstreek onder bestuur te brengen op een tijdstip, dat het haar nog ontbrak aan de voor het voeren van een effectief aanpassingsbeleid noodzakelijke kennis en mankracht. Bovendien ontbraken de voor een integrale aanpak benodigde financiële middelen. Het aanvankelijke Overheidsoptreden ging er onmiskenbaar mank aan eenzijdigheid. Zowel in Mimika als in Asmat hield men zich lange tijd uitsluitend met de pacificatie bezig. Eerst jaren na de openlegging - in Mimika zelfs meerdere decennia later - werd deze gevolgd door activiteiten op het terrein van de gezondheidszorg. Specifiek op de economische ontwikkeling gerichte maatregelen zijn in Asmat geheel uitgebleven, terwijl de economische ontwikkeling van Mimika pas in 1958 ter hand werd genomen. Die eenzijdigheid had de uitschakeling ten gevolge van de oorspronkelijke regelketen die bij het gegeven lage peil van technologische ontwikkeling handhaving van het demografische evenwicht bewerkstelligde en waaraan het te danken was, dat het dreigende gevaar van genetische verarming van de in hoge mate geïsoleerde bevolking niet manifest werd. Met name in Mimika werd het gemis aan komplementaire maatregelen, die ofwel een gesloten regelketen overbodig zouden maken - men denke in dit verband o.m. aan maatregelen gericht op economische ontwikkeling en opheffing van het groepsisolationisme, alsmede op vergrote interterritoriale mobiliteit van de bevolking - ofwel tot zijn vervanging door een aan de veranderde omstandigheden aangepaste regelketen zouden kunnen leiden, te duidelijker voelbaar naarmate het tijdstip van de openlegging verder in het verleden lag.

De van buitenaf door westerse instanties, t.w. het Bestuur als het be-

langrijkste plaatselijke orgaan van het Gouvernement, alsmede Missie en Zending, ondernomen re-integratiepogingen getuigden in het algemeen van een weinig eigentijdse instelling van de betrokken funktionarissen. Dit verklaart ten dele waarom deze – veelal onbewust – hebben getracht westerse instituten en westerse sociale waarden ingang te doen vinden zonder zich af te vragen of en in hoeverre de autochtone samenleving daar ook mede gebaat was. Op grond van onze bevindingen menen we te mogen stellen, dat het matige resultaat van de totdusverre in Mimika ondernomen re-integratiepogingen aan een samenstel van factoren is te wijten, waarvan we als belangrijkste noemen:

1. het gebrekkige inzicht in de sociaal-ecologische betrekkingen die de maatschappelijke structuur van de onderzochte samenlevingen in belangrijke mate medebepalen;

2. de omstandigheid dat de betrokken westerse instanties over lokale omstandigheden doorgaans te vaag geïnformeerd waren om een beleid te kunnen voeren, dat in voldoende mate lokaal gedifferentieerd was om aansluiting te kunnen vinden bij plaatselijke behoeften;

3. een zekere blindheid voor het feit dat de autochtone bewoners van het gebied er met hun archaische, door onderlinge strijd gekenmerkte samenlevingsstructuur toch maar in zijn geslaagd zich door de eeuwen heen in hun milieu te handhaven op een niveau dat, strikt genomen, alleen in technisch opzicht aanmerkelijk lager was dan in het westen en dat zonder roofofbouw van betekenis te plegen;

4. de miskennis van het feit dat westerse sociale waarden niet absoluut zijn en dat westerse sociale instituten niet voor alle tijden en voor alle plaatsen de enig juiste behoeven te zijn;

5. de onvoldoende inschakeling van de autochtone bevolking bij het zoeken naar een oplossing voor de problemen, waarmee zij in de laatste decennia werd geconfronteerd;

6. het inzetten van naar verhouding te veel allochtoon personeel, dat om zijn sociale en kulturele achtergrond minder geschikt moet worden geacht (lagere bestuursambtenaren en dorpsonderwijzers van Ambonese resp. Keiese origine);

7. de met name in de beginperiode nog overgrote onbekendheid met het wereldbeeld en de denktradities van de autochtone bevolking, waardoor haar reacties op het nieuwe waarmee zij geconfronteerd werd, de voor het aanpassingsbeleid verantwoordelijke funktionarissen in hoge mate onbegrijpelijk voorkwamen, hetgeen een doelmatige aanpak, m.n. op het gebied van het onderwijs en de gemeenschapsontwikkeling, verhinderde.

Van die factoren kunnen er hooguit enkele, t.w. de 3e, de 4e en de 5e, in laatste instantie tot een zeker ethnocentrisme of een paternalistisch-distanciërende instelling van de verantwoordelijke funktionarissen worden herleid. Dit lijkt ons, wanneer we het lijstje in zijn geheel bezien, echter stellig niet voldoende om de achterstand van Mimika op ontwikkelingsgebied kategorisch aan westers ethnocentrisme en paternalisme te wijten.

Bovendien zou het een generalisatie inhouden, welke aan een niet te onderschatten aantal plichtsgetrouwe en vooral ook wijze werkers uit vroeger dagen, wie het lot van de bevolking waaronder zij werkzaam waren meer dan gewoon ter harte ging, beslist onrecht zou aandoen.

Aan alle mensenwerk kleven fouten en onvolkomenheden. Op deze regel maken noch het ontwikkelingswerk, zoals dat tot in het begin van de jaren zestig in Mimika en Asmat werd uitgevoerd, noch deze bladzijden een uitzondering. Zo we bij het ontwikkelingswerk al zekere minder gelukkige grepen meenden te moeten onderkennen, dient toch altijd te worden bedacht, dat het achteraf konstateren daarvan wel uiterst gemakkelijk is in vergelijking met de taak waarvoor de werker in het veld – die immers zelden in de gelegenheid is zich met het oog op zijn beslissingen goed en tijdig te oriënteren – zich geplaatst ziet. Met deze studie werd getracht een bijdrage te leveren tot de verbetering van het inzicht in de complexe problematiek waarmee men in de praktijk van het ontwikkelingswerk te maken heeft. Misschien zal zij van enig nut kunnen zijn voor soortgelijke situaties als die in Mimika of Asmat, waarbij groepen van mensen die over minder technologische verworvenheden beschikken dan de westerse mens van vandaag, door de technische beschaving onder de voet dreigen te worden gelopen. Opdat men door eigen fouten wijzer geworden, door moge gaan in een onafatend streven naar een voor allen bewoonbare wereld.

LIJST VAN MIMIKAANSE EN ASMATSE TERMEN*

<i>aj jew mbi</i>	A	feest ter gelegenheid van het betrekken van een nieuw mannenhuis
<i>aj tiw</i>	A	jongelingen
<i>aj tiw mbakajim</i>	A	baring; ook ter aanduiding van de rituele baring als blijk van adoptie
<i>akam</i>	A	palmsoort met eetbare vruchten: <i>Nipa fruticans</i>
<i>akapà</i>	M	scherts
<i>akwere Kamorota</i>	M	Kamoro-taal
<i>aman tsjes</i>	A	boog met pijlen
<i>ambos</i>	A	sago: <i>Metroxylon</i>
<i>amokojai-ipuku</i>	M	kultuurheros
<i>amoko we</i>	M	kultuurheroën; mensen van de mythische voortijd
<i>amotà</i>	M	sago, sagopalm, zie ambos A
<i>an</i>	A	(I) schaal, vervaardigd van sagobladschede; (II) vissoort: <i>Lates calcarifer</i> (kakap)
<i>apoo</i>	M	houtsoort: <i>Bruguiera</i>
<i>ar</i>	A	zaagvis en/of zaagdrager
<i>aràtsjar ipitsj</i>	A	groepsoudste, mvd. aràtsjar ow
<i>araw</i>	A	medicijn
<i>aséstsjowotsj</i>	A	bijvrouw
<i>Āsmat atakam</i>	A	Asmat-taal; vroeger alleen gebruikt in de zin van: 'over deze nederzetting gesproken,' . . .
<i>até</i>	M	mannenhuis
<i>at jan ow</i>	A	moralisten, enkelvoud at jan ipitsj
<i>awer</i>	A	schaamschort, oorspronkelijk alleen door gehuwde vrouwen gedragen
<i>awòr</i>	A	vissoort: <i>Plotus</i> (Ikan sembilan)
<i>áwro</i>	M	vissoort, zie awor A
<i>djení</i>	A	houtsoort: <i>Heritiera Dryand</i> (ambau)
<i>dji</i>	A	houtsoort: <i>Calophyllum</i>
<i>djine</i>	A	houtsoort: <i>Terminalia catappa</i>

* Mimikaanse termen zijn aangegeven met M, Asmatse met A. Een S geeft aan dat het betreffende woord uit de Sempan-taal afkomstig is. De spelling van de klanken sluit zoveel mogelijk aan bij die van het Nederlands. De u staat echter voor de Nederlandse oe-klank, de ü voor de Nederlandse u-klank. Mb, m en b zijn wat hun uitspraak betreft vrijwel identiek: ze stellen de labiale m voor. Omdat het labiale karakter aan het begin van een woord het meest tot uiting komt, werd bij woorden die met die consonant aanvangen, aan de spelling mb gewoonlijk de voorkeur gegeven. Hetzelfde geldt voor nd, n en d, die staan geschreven voor de dentale n-klank. Verdubbeling van een letterteken dat een vocaal aanduidt, wijst op verlenging van de betreffende klank, b.v. mbaare (= hand).

<i>djurak</i>	A	houtsoort: Palaquium spec.
<i>dramane</i>	M	houtsoort, zie <i>djurak</i> A
<i>em</i>	A	(I) zandloper trom, (II) houtsoort gebruikt voor het vervaardigen van zandloper trommen: Camptosperma spec.
<i>emakame</i>	M	lett. trom-huis; bepaald feest
<i>embaktsjem</i>	A	initiatie- en wedergeboortefeest
<i>em mbakurum</i>	A	tromgeroffel ter begeleiding van gezang
<i>enem</i>	A	vis in het algemeen
<i>enem mber</i>	A	op visvangst gaan
<i>épere</i>	M	uiterlijkheden, bijkomstigheden
<i>esakap</i>	A	vriend met wie men op gezette tijden van huwelijkspartner wisselt; zie <i>papisj</i>
<i>éuamoko</i>	M	vissoort: Lutjanus (kakap merah)
<i>etsjo pok</i>	A	voorwerp dat herinnert aan de plicht doden te wreken
<i>far</i>	A	vishaag
<i>faripis</i>	A	leden van de <i>jew</i> , niet behorend tot de <i>tsjewi</i> of kerngroep, maar tot de <i>tsjowore</i>
<i>faté</i>	S	koeskoes
<i>fatsj</i>	A	zie <i>fate</i> S
<i>fatsj pitsjin ep</i>	A	koeskoezehuid (met staart), gebruikt als hoofdtooi (<i>ep</i> = staart)
<i>fátsjowotsj</i>	A	eerste vrouw, hoofdvrouw
<i>fisjer</i>	A	houtsoort: Canarium
<i>fo</i>	A	houtsoort: Myristica
<i>ipu ndatà</i>	M	echte, authentieke geest
<i>iuki</i>	M	houtsoort: Pometia pinnata
<i>íware</i>	M	vissoort, zie <i>an</i> A
<i>iwe</i>	M	houtsoort: Hibiscus tiliaceus (<i>waru</i>)
<i>jahé</i>	S	mannenhuis
<i>jatiri</i>	M	houtsoort: Inocarpus fagiferus
<i>jembes pokmbwi</i>	A	schildenfeest
<i>jeseni</i>	A	houtsoort, zie <i>játiri</i> M
<i>jew</i>	A	mannenhuis
<i>jewew somot</i>	A	vreemde, m.a.w. vijandelijke nederzetting
<i>jew juas</i>	A	lett. mannenhuisnaam, ter aanduiding van een lokale groep
<i>ji</i>	A	een der beide kosmische beginselen, vitale energie, mannelijk, geassocieerd, ook wel geïdentificeerd met sperma
<i>ji mbwi</i>	A	palmietfeest
<i>ji ow</i>	A	vooroudergeesten die als dragers van levenskracht worden beschouwd
<i>jipae, jipaj</i>	A	verzoeningsfeest (<i>pae</i> of <i>paj</i> = verzoening)
<i>jispaar atakam</i>	A	(verspreiden van) geruchten
<i>jiwi mbakajim</i>	A	baring (<i>jiwi</i> = kind)

<i>jokmen</i>	A	magisch bezeten, driest
<i>jo mbopon</i>	A	paradijsvogelbalg, gebruikt als hoofdtooi
<i>jomo</i>	A	houtsoort: <i>Xylocarpus granatum</i>
<i>jowse</i>	A	vuurplaats
<i>juas</i>	A	naam
<i>jurasinum</i>	A	houtsoort: <i>Cinnamomum</i>
<i>juwur sis</i>	A	hondetanden
<i>kajeri</i>	M	houtsoort: <i>Xylocarpus moluccensis</i>
<i>kakaru</i>	M	feest in het algemeen
<i>kakawer</i>	M	voorouderschim
<i>kame</i>	M	huis
<i>kame kakaruta</i>	M	feesthuis
<i>kamutiri</i>	M	houtsoort, zie djine
<i>kaniit</i>	A	garnalensoort
<i>kaoka</i>	M	vrouw
<i>kaoka kamania</i>	M	maitresse
<i>kaoka naware</i>	M	lett. vrouw-betalen; plicht tot bijdrage in het levensonderhoud van en hulpbetoom aan ego's schoonfamilie
<i>kaokaoka</i>	M	oervrouwen
<i>kapiri</i>	M	palmssoort: <i>pandanus</i> waarvan de bladeren worden gebruikt voor het naaien van matten en capes
<i>kapiri kame</i>	M	bivak (lett. mattenhuis)
<i>kapitā</i>	M	een van de beide kosmische beginselen, vitale energie, mannelijk, geassocieerd, ook wel geïdentificeerd met sperma (= kapi)
<i>kapitā wé</i>	M	vooroudergeesten die als dragers van levenskracht worden beschouwd
<i>kaputi ipikare</i>	M	heks, reïncarnatie van kapitā-wé
<i>karapao</i>	M	initiatie- en oorsprongsfeest
<i>karowan</i>	A	dolk vervaardigd van krokodillekaak
<i>karuu eme kaoka</i>	M	oervrouwen (karuu = oosten)
<i>kaware</i>	M	eig. ku kaware = prauwenfeest
<i>kawènak</i>	A	de oorspronkelijke, echte mens (Mbismam- en Simai-dialekt)
<i>keenakāp</i>	A	idem (Kaimo-dialekt)
<i>keendok</i>	A	idem (Sirao-dialekt)
<i>kemako</i>	M	buidelrat
<i>ko</i>	M	sagoboktorlarven
<i>kojate</i>	M	hamerhaai
<i>komakam</i>	A	houtsoort: <i>Palaquium spec.</i>
<i>kopere</i>	M	palmssoort, zie akam A
<i>ku</i>	M	(rivier) prauw
<i>kus fé</i>	A	lett. koppentros: bijeen gebonden schedels van gesnelden
<i>kwétare</i>	M	pijlstaartrog
<i>mamena</i>	M	doghaai
<i>marakomā</i>	M	verhouding met amant c.q. maitresse

<i>mbaare ipu</i>	M	lett. hand-geest: geest met menselijke trekken
<i>mbao-ooko</i>	M	rechts, gezegd van een geregeld huwelijk, d.i. een perácko-huwelijk, waarbij de partners kaoka wére amoka-imíiti
<i>mbápare</i>	M	kern, wezen
<i>mbápare katiatá</i>	M	kern van de zaak, wezen der dingen
<i>mbaw ipu</i>	M	lett. been-geest: geest met menselijke trekken
<i>mbes</i>	A	soort haai, zie kojate M
<i>(mb)etsj</i>	A	huilen, op een zwaarmoedige toon zingen
<i>mbi</i>	M	een der beide kosmische beginselen, actief, vormgevend, vrouwelijk, geassocieerd met al wat wit is idem
<i>mbi</i>	A	idem
<i>mbii taparetá</i>	M	lett. territoirgeest; wel gebruikt i.pl.v. tapare amako
<i>mbii upao mburu</i>	M	'echte' geest (lett. geest-hoofd-kort)
<i>mbiüwe</i>	M	geesten van de mbi-kategorie
<i>mbirimu kame</i>	M	lett. neus-huis: neusdoorboringsfeest, een initiatie-ritueel
<i>mbis</i>	A	geestenpaal
<i>mbis mbi</i>	A	feest van de geestenpalen
<i>mbítoro</i>	M	geestenpaal
<i>mbiw</i>	A	geesten van de mbi-kategorie, samentrekking van mbi en ow
<i>mboane</i>	M	stenen strijdknoks
<i>mbogowak</i>	A	schijngevecht tussen mannen en vrouwen als groep
<i>mbokare</i>	M	krijgstocht, plundertocht
<i>mbopan</i>	A	stam, b.v. van een boom
<i>mboromo</i>	A	houtsoort: Anisoptera
<i>mbumân (famndami)</i>	A	(uitvoeren van) schijngevecht te water als vredes-ritueel
<i>menamó</i>	M	houtsoort, zie dji A
<i>monakó</i>	M	casuaris
<i>namer ow</i>	A	zieners, heksen
<i>ndam ji</i>	A	lichaamsziel, lichaamskracht
<i>ndambir pokmbwi</i>	A	dodenfeest
<i>ndamu</i>	A	lichaamsziel, ook wel juus genoemd, zie ndam ji
<i>ndanambàk</i>	A	dolk vervaardigd van mensenbot
<i>ndao</i>	A	mensenvlees
<i>ndao ji</i>	A	snelfeest
<i>ndao mber</i>	A	op sneltocht gaan
<i>ndat-jünitsj</i>	A	masker gebruikt bij het jipaifeest
<i>ndewen (atakam)</i>	A	rituele opsomming van snelsuccessen
<i>ndi</i>	A	rituele dans door vrouwen uitgevoerd
<i>ndütsjür ow</i>	A	oudere mensen met ervaring
<i>o</i>	A	varken
<i>okore</i>	A	schaakhuwelijk, 'diefstal'
<i>omot</i>	A	vissoort, zie étamoko M
<i>on</i>	A	doghaai
<i>ondew, ondow</i>	A	atap: dakbedekking, vervaardigd van palmbleden

<i>one</i>	M	lawangolie
<i>oo</i>	M	zie o A
<i>oo kame</i>	M	lett. varkenshuis; varkensfeest
<i>ooto</i>	M	medicijn
<i>ooto ipikare</i>	M	medicijnman
<i>o pi mber</i>	A	op jacht gaan
<i>oré</i>	M	atap; dakbedekking, vervaardigd van palmbleden
<i>oré kame</i>	M	semi-permanent huis
<i>oser</i>	A	houtsoort, zie fo A
<i>os mbopan ndat</i>	A	boomgeest
<i>oté mburu</i>	M	knuppel (mburu = kort)
<i>otsjan</i>	A	werpspeer
<i>ow</i>	A	mensen (mvd.)
<i>owé</i>	S	mensen (mvd.)
<i>owèn</i>	A	duel tussen groepen; in algemene zin ook wel gebruikt voor gevecht, veldslag
<i>pae</i>	A	houtsoort, zie apoo M
<i>pae, pai, paj</i>	A	verzoening, vrede, ook in de betekenis van verzoeningsritueel
<i>pajti</i>	M	beschaamd (gemaakt), beledigd
<i>pákare</i>	M	links, gezegd van vlucht- en schaakhuwelijk
<i>papisj</i>	A	onderlinge ruil van huwelijkspartner
<i>pas</i>	A	houtsoort: Intsia
<i>peráeko</i>	M	degenen die behoren tot de moedersgroep van ego (lett. vagina-mensen)
<i>pére kaoka</i>	M	maitresse
<i>persé tsjenwis</i>	A	door verwanten geregeld huwelijk
<i>pi</i>	M	casuaris
<i>pi</i>	A	idem
<i>pírkawor</i>	A	tritonschelp
<i>pirow</i>	A	buideirat
<i>písuwe</i>	A	dolk vervaardigd van casuarisbot
<i>piw</i>	A	werpspeer
<i>pok</i>	A	goederen, voedsel in het algemeen
<i>pok mber</i>	A	verzamelen van voedsel
<i>pokmbi, pokmbwi</i>	A	feest in het algemeen
<i>pokmbi tsjem</i>	A	feesthuis
<i>potà</i>	M	houtsoort, zie pas A
<i>safan</i>	A	bovenwereld
<i>saw mbi</i>	A	het mbi van hen die niet op natuurlijke wijze hun dood gevonden hebben (saw = spijt, verdriet, jammer)
<i>so</i>	A	gezing
<i>so etsj ow</i>	A	zangers
<i>sok mbot</i>	A	vogelveren, gebruikt als hoofdtooi (sok = vogel in het algemeen)
<i>somot</i>	A	nederzetting; ook gebruikt ter aanduiding van de bewoners

<i>soso</i>	A	houtsoort, zie em A
<i>tako</i>	M	kalong of vliegende hond
<i>tápare</i>	M	groepsterritoir
<i>tápare amako</i>	M	(mythische) grondvoogd
<i>taparú</i>	M	eig. tapare u = territoirnaam, ter aanduiding van een lokale groep
<i>tapin</i>	A	(I) genaaide matten; (II) palmsoort, zie kapiri M
<i>tar</i>	A	zie: tako M
<i>tarika</i>	M	houtsoort, zie jurásinum M, massooi
<i>tawake</i>	M	soort haai, zie ar A
<i>tawri</i>	M	schorten van gestript sagoblad
<i>tawri kame</i>	M	lett. tawri-huis; initiatieritueel waarbij de initiandi tawri dragen
<i>too ipu</i>	M	lett. arm-geest; geest met menselijke trekken
<i>tow</i>	A	(I) sagoboktorlarve; (II) als mbispalen uitgevoerde voorouderbeelden behorend tot het interieur van het mannenhuis
<i>tsjamak</i>	A	achtererf, strook grond achter een rij huizen
<i>tsjapinmbi</i>	A	groepsterritoir
<i>tsjapinmbi ar amat</i>		
<i>ipitsj (tsjowotsj)</i>	A	(mythische) grondvoogd(es)
<i>tsjem</i>	A	huis
<i>tsjem jok ow</i>	A	lett. huis-overdag-mensen: degenen die in de nederzetting achterblijven wanneer anderen sago kloppen, vissen enz.
<i>tsjem san</i>	A	terrein waarop huizen staan
<i>tsjem wasan</i>	A	achtererf, zie tsjamak
<i>tsjenwis</i>	A	degenen die behoren tot de moedersgroep van ego (lett. vagina-mensen)
<i>tsjen pok</i>	A	bruidsprijs (lett. vagina-goederen)
<i>tsjes</i>	A	(I) fel, moedig, gezegd van een krijger; (II) pijn
<i>tsjeser jtwi</i>	A	wedergebooteritueel als blijk van adoptie
<i>tsjewi</i>	A	stam, kern, ook gebruikt in de zin van jew tsjewi (= kerngroep)
<i>tsji</i>	A	(I) prauw, (II) houtsoort gebruikt voor het hakken van prauwen, Camptosperma spec.
<i>tsjow mbokot</i>	A	sagokomplex, sago-'tuin'
<i>tsjowore</i>	A	jewhelft die de tegenhanger van de tsjewi vormt
<i>tsjowotsj</i>	A	vrouw
<i>tuu</i>	M	casuaris
<i>umu</i>	M	houtsoort, zie jomo A
<i>upao eke</i>	M	rituele opsomming van krijgstriomfen (upao = hoofd); zie ook ndewen A
<i>uramon</i>	A	zielenprauw
<i>usir</i>	A	vissoort, zie kwétare M
<i>isü-tsjem</i>	A	bivak (lett. overnachtingshuis)
<i>wajir, wur</i>	A	centrale vuurplaats in het mannenhuis

<i>waké</i>	M	(I) koeskoes, (II) palmwijn
<i>was</i>	A	ook wel mbaso, bak bestaande uit vier losse houten cilindrs
<i>was pokmbi</i>	A	ook wel mbaso genoemd, feest dat uitdrukking geeft aan de wederkerigheid tussen tsjewi en tsjowore en waarvan de was of mbaso het middelpunt vormt
<i>wasé</i>	A	gebrande oker
<i>waiani kakuru</i>	M	dodenfeest
<i>wé</i>	M	mensen (mvd.)
<i>wéajku</i>	M	krijgers (lett. jonge mannen)
<i>wénatà</i>	M	de ware mens
<i>wiiko</i>	M	gevecht, ook in de betekenis van veldslag
<i>wiri épere</i>	M	haartoppen
<i>worowòs</i>	A	vluchthuwelijk
<i>wuu</i>	A	mangroveboom: <i>Rhizophora apiculata</i> en - <i>mucronata</i>
<i>wuu</i>	M	oervaraan

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Amelvoort, V. F. P. M. van** *Culture, Stone Age and Modern Medicine*, Assen 1964
Health education aspects of a Nigerian malaria project: say it through their own people, in: *International Journal of Health Education*, Vol. XI/1968, No. 2
- Asch, S. E.** *Social Psychology*, Englewood Cliffs 1952
- Baal, J. van** *Godsdienst en samenleving in Nederlandsch-Zuid-Nieuw-Guinea*, Amsterdam 1934
Volksoopvoeding en onderwijs in Nieuw-Guinea, nota 1950
Bevolkingspolitiek, nota Hollandia, mei 1954
Dema; description and analysis of Marind-anim culture (South New Guinea), 's-Gravenhage 1966
Mensen in verandering, Amsterdam 1967
- Bakker, J. C. M.** *De strategie van het economische ontwikkelingsbeleid in het voormalige Nederlands-Nieuw-Guinea*, diss. Utrecht 1965
- Batten, T. R.** *School and Community in the Tropics*, Londen 1959
- Bertholet, C. J. L.** *Community Development in het landelijke milieu*, in: *Problemen van landen in versnelde ontwikkeling*, UCISS, Nijmegen 1963
Het ontwikkelingsprobleem in sociaal perspectief, Rotterdam 1967
- Beattie, J.** *Other Cultures*, Londen 1965
- Blanco, C.** *The Determinants of Regional Factor Mobility*, diss. Rotterdam 1962
- Boelaars, J.** *Papoea's aan de Mappi*, Utrecht 1957
- Brookfield, H. C., en Paula Brown** *Struggle for Land*, Melbourne 1963
- Bruton, H. J.** *Principles of Development Economics*, Englewood Cliffs 1965
- Brujinis, N. W.** *Ethnologische Economie*, diss. Utrecht 1933
- Bijlmer, H. J. Th.** *Naar de achterhoek der aarde*, Amsterdam 1938
- Cannegieter, C. A.** *De economische toekomstmogelijkheden van Nederlands-Nieuw-Guinea*, Leiden 1959
- Carr-Saunders, A. M.** *The Population Problem; A Study in Human Evolution*, Oxford 1922
- Colijn, A. H.** *Naar de eeuwige sneeuw van tropisch Nederland*, Amsterdam 1937

- Correa, H. *The Economics of Human Resources*, diss. Rotterdam 1962
- Curle, A. *Educational Strategy for Developing Societies*, Londen 1963
- Dienst van Culturele Zaken van het Gouvernement van Nederlands-Nieuw-Guinea *Onderwijsplanning voor Nederlands-Nieuw-Guinea, Hollandia* 1960
- Dobzhansky, Th. *Mankind Evolving*, New Haven 1962, Ned. vert.: *De biologische en culturele evolutie van de mens*, Aula 217, Utrecht/Antwerpen 1965
- Dooren, P. J. van *The role of co-operatives in community development*, in: *Nieuw-Guinea Studiën*, Jrg. 3, 1959, pp. 241-259.
- Doorn, J. A. A. van, en Lammers, C. J. *Moderne Sociologie*, Aula 29, Utrecht/Antwerpen 1962
- Dottrens, R. *The primary school curriculum*, Unesco, Parijs 1962
- Doucy, A., en Feldheim, P. *Travailleurs Indigènes et Productivité du Travail au Congo Belge*, Brussel 1958
- Drabbe, P. *Het onderwijs op Nieuw-Guinee*, nota ± 1936
- Spraakkunst van de Kamoro-taal*, 's-Gravenhage 1953
- Drie Asmat-dialecten*, 's-Gravenhage 1963
- Duncan, Otis Dudley *Human Ecology and Populations Studies*, in: *The Study of Population*, onder redactie van Ph. M. Hauser en O. D. Duncan, Chicago 1959
- Eisenstadt, S. W. *Essays on Comparative Institutions*, New York 1965
- Erasmus, Ch. J. *Man takes Control; Cultural Development and American Aid*, Minneapolis 1961
- Firth, R. *Human Types*, Londen 1956
- Firth, R., en Yamey B. S. (red.) *Capital, Saving and Credit in Peasant Societies*, Londen 1964
- Flierhaar, H. te *De aanpassing van het Inlandsch onderwijs op Bali aan de eigen sfeer*, art. in: *Koloniale Studiën*, no. 2, 1941
- Foster, George M. *Traditional Cultures and the Impact of Technological Change*, New York 1962
- Foster, Philip *Education and Social Change in Ghana*, Chicago 1965
- Gajdusek, D. C. *Factors Governing the Genetics of Primitive Human Populations*, in: *Cold Spring Harbor Symposia on Quantitative Biology*, Vol. XXIX, 1964, pp.121-135.
- Galenson, W., en Pyatt G. *The Quality of Labour and Economic Development in certain Countries*, ILO Geneve 1964
- Gerbrands, A. A. *De taal der dingen*, inaug. rede Leiden. Den Haag 1966
- Wow-ipits*, 's-Gravenhage 1967
- (red.) *The Asmat of New Guinea; The Journal of Michael Clark Rockefeller*, New York 1967

- Germani, G. *Política y Sociedad en una Epoca de Transición de la sociedad tradicional a la sociedad de masas*, Buenos Aires 1965
- Godart, A. L. *Social and Cultural Aspects of Integrated Rural Development in some West African Countries*, in: *International Labour Review*, Vol. 94, no. 3, 1966
- Goodenough, W. H. *Co-operation in Change*, New York 1963
- Grant, B. *Indonesia*. Ned. vert. Hilversum/Antwerpen 1965
- Habakkuk, H. J. *Historical Experience of Economic Development*, in: *Problems in Economic Development*, onder redactie van E. A. G. Robinson, Londen 1965
- Hance, W. A. *African Economic Development*, Londen 1958
- Hanrath, J. J. *De plaats van de economische geografie in het concrete economische onderzoek en enkele harer methodische hulpmiddelen*, inaug. rede Makassar 1948
- Hans, N. *Comparative Education, a Study of Educational Factors and Traditions*, Londen 1949
- Harbison, F., en Myers, Ch. A. *Education, Manpower and Economic Growth*, New York 1964
- Held, G. J. *Ontwikkeling der autochtone bevolking van Nieuw-Guinea*, nota z.j.
- Homans, G. C. *The Human Group*, New York 1961. Ned. vert.: *Individu en Gemeenschap*, Aula 278, Utrecht/Antwerpen 1966
- Hoselitz, B. F. *Sociological Aspects of Economic Growth*, Glencoe (Ill.) 1960
- Huizenga, L. H. *Enkele aspecten van het landbouw-coöperatiewezen in Tropisch Afrika*, in: *Nieuw-Guinea Studiën*, Jrg. 3, 1959, pp.215-232
- Hyrenius, H. *New Techniques of studying demographic-economic-social relations*, Göteborg 1965
- International African Institute *Social Implications of Industrialization and Urbanization in Africa South of the Sahara*, Unesco, Parijs 1956
- International Bank for Reconstruction and Development *The Economic Development of the Territory of Papua and New Guinea*, Washington 1964
- International Labour Office *The Role of Co-operatives in the Economic and Social Development of Developing Countries*, Genève 1965
- Ishwaran, K. *Tradition and Economy in Village India*, Londen 1966
- Janssen, L. H. *Vicieuze cirkels en planning in Afrika*, inaug. rede Tilburg 1962
- Keesing, F. M. *Cultural Anthropology*, New York 1958. Ned. vert.: *Culturele Antropologie*, Aula 234, Utrecht/Antwerpen 1965

- Kimura, Motoo   Recent Advances in the theory of population genetics, in: *Proceedings of the World Population Conference 1965*, United Nations, New York 1967
- Köbben, A. J. F.   *Van primitieven tot medeburgers*, Assen 1964
Structuralism versus comparative functionalism; some comments, in: *Bijdragen TLVK* 122, 1966, pp.145-150
- Koeze, P.   *Nota over 'Fundamental Education' op Nieuw-Guinea*, Amsterdam 1949
- Kouwenhoven, W. J. H.   *Nimboran, a study of social change and socio-economic development in a New-Guinea society*, diss. Leiden 1958
- Kuenstler, P.   *Individuals, Groups, and Communities*, in: *World, Nations, and Groups in Development*, 's-Gravenhage 1963
- Kwant, R. C.   *Fenomenologie van de taal*, Aula 131, Utrecht/Antwerpen 1964
- Lagerberg, C. S. I. J.   *Memorie van Overgave Onderafdeling Mimika*, 1954 (ongepubl. rapport)
Jaren van Reconstructie 1949-1961, diss. Utrecht 1962
- Langer, S.   *Philosophy in a New Key*, Cambridge (Mass.) 1960. Ned. vert.: *Filosofische vernieuwing*, Aula 194, Utrecht/Antwerpen 1965
- Lapré, M.   *Memorie van Overgave Onderafdeling Asmat*, 1959 (ongepubl. rapport)
- Lê Thành Khôi   *L'industrie de l'enseignement*, Parijs 1967
- Leeden, A. C. van der   *Social Structure in New Guinea*, in: *Bijdragen TLVK*, 116, 1960, pp.119-150
- Leefers, C. L.   *Asmatbosopname 1956/1957* (ongepubl. rapport)
- Lévi-Strauss, Cl.   *Les structures élémentaires de la parenté*, Parijs 1949
Anthropologie structurale, Parijs 1958
Tristes Tropiques. Ned. vert.: *Het trieste der tropen*, Aula 107, Utrecht/Antwerpen 1962
La pensée sauvage, Parijs 1962
Les Discontinuités Culturelles et le Développement Economique et Social, in: *Social Sciences Information*, Vol. II, 2, 1963
- Lienhardt, G.   *Social Anthropology*, Londen 1964
- Mahalanobis, P. C.   *The Social Transformation for National Development*, in: *Sankhya*, Series B, Vol. 25 parts 1 & 2, 1963
- Mampioer, A.   *Memorie van Overgave van het District Oost-Mimika*, Kokonao 1961 (ongepubl. rapport)
- Massal, E., en Barrau, J.   *Food Plants of the South Sea Islands*, South Pacific Commission, Noumea 1956
- Mather, K.   *Medicine and Natural Selection in Man*, in: *Biological Aspects of Social Problems*, Edinburgh/Londen 1956
- Maturbongs, V. P. C.   *Memorie van Overgave Casuarinenkust*, 1959 (ongepubl. rapport)
- Mauss, M.   *Essai sur le don*, Parijs 1952

- Mead, M. *Coming of Age in Samoa*, New York 1928, Ned. vert.: *De groei naar volwassenheid*, Aula 209, Utrecht/Antwerpen 1965
Sex and Temperament in three Primitive Societies, Ned. vert.: *Seksualiteit en temperament*, Aula 86, Utrecht/Antwerpen 1962
Growing Up in New Guinea, New York 1935, Ned. vert.: *Natuurvolk en westerse beschaving*, Aula 171, Utrecht/Antwerpen 1964
- Meillassoux, Cl. *Anthropologie Economique des Gouro de Côte d'Ivoire*, Parijs 1964
- Merrill, E. D. *De plantengroei van de Maleise Archipel*, Ned. bewerking door J. Th. Koster van: *Plant Life in the Pacific*, Leiden 1949
- Mitchel, J. Clyde *Labour and Population Movements in Central Africa*, in: *Formulation and Economic Appraisal of Development Projects*, onder redactie van Barbour en Prothero, Londen 1961
- Mohr, R. *Die Mission im sozialen und kulturellen Wandel Schwarzafrikas*, in: *Afrika im Wandel seiner Gesellschaftsformen*, onder redactie van W. Fröhlich, Leiden 1964
- Montalenti, G. *Infectious Diseases as Selective Agents*, in: *Biological Aspects of Social Problems*, Edinburgh/Londen 1965
- Muhsam, H. V. *Critique of two theories on the population factor in economic growth of developing countries*, in: *World Views of Population Problems*, onder redactie van Egon Szabady, Boedapest 1968
- Mukherjee, P. K. *Economic Surveys in Under-developed Countries*, Londen 1959
- Nadel, S. F. *Social Control and Self Regulation*, in: *Social Forces*, Vol. 31, no. 3, 1953
The Theory of Social Structure, Londen 1957
- Nederlands Gesprek Centrum *Ontwikkelingsgebieden*, Kampen/Utrecht/Antwerpen/Den Haag 1962
- Neys, K. *Westerse acculturisatie en Oosters Volksonderwijs*, diss. Utrecht 1945
- Northrop, F. S. C. *Philosophical Anthropology and Practical Politics*, New York 1960
- Nutini, H. G. *Some Considerations on the Nature of Social Structure and Model Building: A Critique of Claude Lévi-Strauss and Edmund Leach*, in: *The American Anthropologist*, Vol. 67, 1965, pp.707-731
On the Concepts of Epistemological Order and Coordinative Definitions, in: *Bijdragen TLVK*, 124, 1968, pp.1-21
- Oomen, H. A. P. C. *Voeding en milieu van het Papoeakind*, 's-Gravenhage 1963

- Paliama, M. *Memorie van Overgave Onderafdeling Mimika*, 1954 (ongepubl. rapport)
- Piatier, A. *Équilibre entre Développement Économique et Développement Social*, Parijs 1962
- Ponsioen, J. A. Education as a method for development, in: *Social Welfare Policy II*, 's-Gravenhage 1963
- Pouwer, J. *Geschiedbeschuwing der bewoners der Kamoravlake*, nota Hollandia z.j. (ongepubl.)
Rapport gronden-, vis-, verzamel- en jachtrechten in de onderafdeling Mimika, Hollandia 1953 (ongepubl.)
Enkele aspecten van de Mimika-cultuur, diss. Leiden, 's-Gravenhage 1955
Overzicht grondrechten in de Mimika, 1956 (ongepubl.)
 Het vraagstuk van de Kain Timur in het Mejbratgebied (Ajamaroemeren), in: *Nieuw-Guinea Studiën*, jrg. 1, 1957, pp.295-319
 Radcliffe-Brown's ideas on joking relationships, tested by data from Mimika, in: *Nieuw-Guinea Studiën*, jrg. 2, 1958, pp.11-28.
 Loosely structured societies in Netherlands New Guinea, in: *Bijdragen TLVK*, 116, 1960, pp.109-119
Het individu in samenleving en cultuur, inaug. rede Amsterdam 1962
 The structural and functional approach in cultural anthropology; theoretical reflections with reference to research in western New Guinea, in: *Bijdragen TLVK*, 122, 1966, pp.129-144
- Raad voor Volksoepvoeding *Verlag van de eerste zitting*, 15-28 mei 1951, Hollandia 1951
- Radcliffe-Brown, A. A. *Structure and Function in Primitive Society*, Londen 1952
- Renselaar, H. C. van *Kunst van Asmat*, Amsterdam z.j.
- Rombouts Camps Le Cocq d'Armandville s.j.; eerste missionaris van Nieuw-Guinea, art. in *Missienieuws*, jrg. 69, no. 6, 1961
- Rostow, W. W. (red.) *The Economics of Take-off into Sustained Growth*, m.n. de bijdragen van Rostow, Kuznets en de Bulhoes, Londen 1963
- Salisbury, R. F. *From Stone to Steel*, Londen/New York 1962
- Sapir, E. Language, art. in: *Encyclopedia of Social Sciences*, New York 1937
- Schoorl, J. W. *Kultuur en kultuurveranderingen in het Moejoe-gebied*, 's-Gravenhage 1957
Niet-westerse sociologie, inaug. rede Amsterdam 1962
- Schoot, H. A. van der *Aanvullende Memorie van Overgave Onderafdeling Asmat*, 1960 (ongepubl. rapport)

- Memorie van Overgave van de Onderafdeling Mimika, 1962 (ongepubl. rapport)
- Serpenti, L. M. *Cultivators in the Swamps*, Assen 1965
- Shapiro, H. L. (red.) *Man, Culture and Society*, New York 1960. Ned. vert.: *Culturele Antropologie*, Aula 191, Utrecht/Antwerpen 1965
- Sierksma, F. *Een nieuwe hemel, een nieuwe aarde; messianistische en eschatologische bewegingen en voorstellingen bij primitieve volken*, 's-Gravenhage 1961
- Simmons, R. T.,
Gajdusek, D. C. en
Nicholson, M. K. *Blood Group Genetic Variations in Inhabitants of West New Guinea, with a Map of the Villages and Linguistic Groups of South West New Guinea*, in: *American Journal of Physical Anthropology*, Vol. 27, 1967, pp.277-302
- Singer, H. W. *Development Projects as Part of National Development Programmes*, in: *Formulation and Economic Appraisal of Development Projects*, onder redactie van Barbour en Prothero, Londen 1961
- Smelser, N. J. *The sociology of economic life*, Englewood Cliffs 1963
- Sowada, A. *New Guinea Letter*, Report from the Crosier Missions Nr. 16, 1964, pp.26 e.v.
- Stalpers, J. A. *Zelfbehoud, aanpassing en cultuur*, Arnhem/Zeist 1964
- Stichting Demografisch
Onderzoek Westelijk
Nieuw-Guinea *Resultaten van het Demografisch Onderzoek*, delen I t/m VI, door K. Groenewegen en D. J. van der Kaa, 's-Gravenhage 1964/1967
- Suggs, R. C. *The Island Civilizations of Polynesia*, New York 1960
- Thoday, J. M. *Genetism and Environmentalism*, in: *Biological Aspects of Social Problems*, Edinburgh/Londen 1965
- Thooft, J. *Memorie van Overgave van de Onderafdeling Asmat*, 1957 (ongepubl. rapport)
- Thurnwald, R. *Economics in Primitive Communities*, Londen 1965 (herdruk; eerste druk 1932)
- Tinbergen, J. *Shaping the World Economy*, New York 1962. Ned. vert.: *Naar een nieuwe wereldeconomie*, Rotterdam 1967
- Central Planning*, Londen 1964
- Unesco *Economic and social aspects of educational planning*, Parijs 1964
- United Nations Bureau of
Social Affairs *Social Progress through Community Development*, New York 1955
- UNO *Rapporten inzake Nederlands-Nieuw-Guinea*, uitgebracht ingevolge artikel 73 E van het Handvest
- UNTEA (United Nations
Temporary Executive
Authority) *Education in Irian Barat, Projection 1963/1964*, opgesteld door Robert Davee, 1963
- Vogel, L. C. *Het beleid van de Dienst van Gezondheidszorg in West-Nieuw-Guinea 1950-1962*, diss. Utrecht 1965

- Voorhoeve, C. L. *The Flamingo-bay dialect of the Asmat Language*, 's-Gravenhage 1965
- Vries, E. de *Man in Rapid Social Change*, Londen 1961
- Wander, H. *Die Beziehungen zwischen Bevölkerungs- und Wirtschaftsentwicklung, dargestellt am Beispiel Indonesiens*, Tübingen 1965
- Wisseman Jr., C. L.,
Gajdusek, D. C.,
Schofield, F. D., en
Rosenzweig, E. C.
Worsley, P. *Arthropod-Borne Virus Infections of Aborigines Indigenous to Australasia*, in: *Papua and New Guinea Medical Journal*, Vol. 7, no. 1, 1964
- Wynne-Edwards, V. C. *The Trumpet shall Sound: A study of cargo cults in Melanesia*, Londen 1957
- Animal Dispersion in relation to Social Behaviour*, Edinburgh/Londen 1962
- Zegwaard, G. A. Bevolkingsgegevens van de Asmatters, nota ddo. 14/12/1953, opgenomen in: *Adatrechtbundels XLV Nieuw-Guinea*, 's-Gravenhage 1955
- Head hunting practices of the Asmat of Netherlands New Guinea*, in: *The American Anthropologist*, Vol. 61, 1959, pp. 1020-1041
- Zegwaard, G. A. en
Boelaars, J. *De sociale structuur van de Asmatstam, Hollandia 1954*, opgenomen in: *Adatrechtbundels XLV Nieuw-Guinea*, 's-Gravenhage 1955
- Zelinsky, W. *A prologue to population geography*, Englewood Cliffs 1966
- Zwollo, M. *Rapport Sago-onderzoek in de onderafdeling Inanwatan, Sorong 1950* (ongepubl. rapport)
- Zijderveld, A. C. *Institutionalisering*, Hilversum/Antwerpen 1966

SUMMARY

A central government responsible for areas in an early stage of accelerated social and economic development faces a set of problems that differs in many respects, especially in its composition, from the ones met by governments elsewhere. The differences are due to technological and organizational lags, to the acceleration of development as such, and, particularly, to the fact that discrepancies in the speed of sectoral social, psychological, political, demographic and economic processes result in a slowing down of the overall development process. Development processes enacted in socially and economically retarded parts of the world have many features in common. Situation bound, they are, nevertheless, also specific for the ecologically and historically determined local conditions. Their specific aspects are expressed by the interaction between demographic, economic, social and cultural factors, resulting in an intricate pattern of inter-relation.

For policy purposes it would be useful to fit the entire pattern into a quantified model. However, a difficulty which appears to be impossible to overcome is that much more information is needed for such an approach than is generally found to be available in new development areas. Much relevant data is hard to quantify, especially data concerning social, socio-psychological and socio-cultural processes. As an integrated approach is, as yet, beyond the limits set by the availability of data, restriction is imperative. The present study, therefore, confines itself to an exploration of the possibilities of determining — by analysing a specific development situation — the relations between the abovementioned factors which would be relevant for a policy aimed at the social and economic integration of such an area into a broader national or world framework. The approach is based on findings derived from a range of disciplines: demography, economics, sociology, social psychology, ecology, biology and cultural anthropology. The development situation in focus is the one that existed in the western part of the coastal plain in southwest New Guinea during the late fifties and the early sixties. The area, situated in West Irian, is inhabited by a Papuan population of some 40,000 belonging to two linguistic groups: the Mimikans in the western part of the area, and the Asmat east of them. Mimikans and Asmat are not only related linguistically but also as regards all the main themes of their culture and their social structure.

In Chapter One the situation prior to the opening-up of the area is

sketched in outline. The chapter opens with a brief survey of the ecological framework resulting from geomorphological conditions and climate on the one hand and the level of available technology on the other. Transport possibilities linked with the dislocation of natural resources such as sago groves and fishing-grounds were decisive factors in the dispersion of the population. A comparison of the size of settlement populations indicates that ecological conditions together with the social requirements of group life led to the development of an optimum size for settlements. An unstable strategic equilibrium existed between local groups, occasionally disrupted by sudden flares of warfare. The whole system perfectly served the avoidance of lasting spatial disequilibria. Warfare had a far-reaching influence on social and economic life. First, it affected the location and the size of settlements, since group life can only flourish in an atmosphere of comparative safety in which children can be brought up. Second, it affected the division of labour between sexes and between age groups. Third, it affected family structure and the marital system. Fourth, by the strategic pacts and treaties connected with it, it determined inter-group communication to a great extent. Fifth, it was indispensable under the given conditions and in view of the prevalent marriage regulations in order to maintain the genetic quality of the population as a whole on a level to safeguard survival. Sixth, it contributed to the maintenance of demographic equilibrium.

Mimikans and Asmat had developed a semi-nomadic way of life in view of the ecological conditions. The decisive factor was the scarcity of protein food. Regular shifting of settlements within the group areas, however, made it possible to maintain a well-balanced diet. In general, solutions of ecological problems were firmly institutionalized. Social institutions were multi-functional as links in several feed-back systems, e.g. the one preventing the population density from outrunning the long-term capacity of natural resources at the given level of technology, or the one effectuating an optimum dispersion of the population.

The social systems of Mimikans and Asmat were very much alike. Local communities consisted of a small number of groups with territorially determined membership, whilst the social position of the members — the majority being close relatives — was interpreted in terms of kinship. This practice enabled marriages to be arranged between group members in such a way that the risk of losing favourable genetic information was minimized.

The marriage system was marked by rules of bride exchange the enforcing of which resulted in a genealogical dichotomy of exogamous sub-groups. The exchange of sex-partners between married people was institutionalized in Asmat society. In the author's opinion the institution functioned mainly as a safety-valve for intragroup tensions of a socio-psychological nature that tend to arise easily in small, closely-knit communities. Whether partner exchange, mythically and magically rationalized as it was, also had a biologically relevant impact remains to be proved.

A marked feature of group life was the high rate of social integration. This made it impossible to separate single (e.g. economic) roles from the role sets they were originally embedded in without entirely disrupting traditional social life. Consequently, social control was strong. The society was basically a-cephalic. Leadership was highly informal, group elders owing their authority to their wisdom, experience, and special skills, most of them closely connected with warfare. In general it was to a great extent situationally bound. Mimikans and Asmat have developed systems of norms and values adding considerably to the momentum of their social order. The similarities between their myths and rituals are paramount. With the exception of rituals connected with head-hunting, counterparts of Asmat rituals were found all over Mimika, though the way of composing them into celebrations differed. In Mimika, where head-hunting does not seem to have occurred for at least the last fifty years, the author struck upon a ceremony similar if not identical with the ceremonial bragging of head-hunting successes by Asmat elders. This might be understood to be an indication of the former existence of the practice of head-hunting in that area. However, since other evidence is lacking, it would be rather rash to conclude that there actually was head-hunting in Mimika in the past.

As cultural expressions, myths, rituals and art proved to be of heuristic value for an investigation of philosophies and views of life. Although differences occur superficially, not only particularly between Asmat and Mimikans, but also between local groups and, as regards details, even between members of the same local group, there are marked fundamental similarities. Basic are (a) the belief that the entire cosmos originates from the joining of the two antagonistic principles keeping each other in balance; (b) the belief that all tangible matter can be traced to specific „secrets” of a non-temporal character; (c) the belief that man must constantly strive to maintain his key-position in the circular flow of the cosmos; (d) the conviction that by magic action (for the greater part already incorporated in secular activities) man is able — and socially obliged — to direct the orientation of one of the two principles, whilst as regards the other he is supposed to be at the mercy of his ancestors; in a sense these are considered as „real” spirits and associated with the formative principle personified by a specific culture hero closely associated with the sun; (e) the expectation that eventually the ancestors will return from beyond and resume their earthly life amongst their descendants. This expectation strongly influenced the people’s attitude when they first met humans from outside their area.

Chapter Two gives an analysis of the transition process. A survey of the history of contacts showed that for the Mimikans the period of intensive and permanent contact with the outside world started in 1926/27. For the Asmat the corresponding years were 1953/54. There was, then, a 27

year gap between the opening-up dates. During that period contact changed the Mimikan situation considerably. However, two other points have to be kept in mind besides the time-lag. First, the fact that, unlike the Asmat area, Mimika had known a series of incidental contacts with the Moluccas. Covering a period of several centuries, the contacts preceded the opening-up proper of the area. Second, the rather one-sided stress on pacification and, especially in Mimika, the lengthy omission of compensating measures of any kind.

Several implications on the original situation are discussed: demographic, anthropogenetic, social and economic. Opening-up led to a range of diseases being imported into the area. The recessive influence on population numbers is particularly notable in Mimika, where medical supervision had a slow start (table 4). Later on, as western medicine succeeded in eliminating yaws and became effective in attacking malaria and tuberculosis the demographic trend moved upward. Combined with pacification and the gradual penetration of western norms upsetting local methods of family planning, it led to an alteration of the shape of the population pyramid. The proportion of people belonging to the economically productive age-groups dwindled. In general, the feed-back systems controlling population dispersion and relative density were thrown out of action, either partially or entirely.

The paralyzation of the selective check on population numbers as exercised by inter-group warfare and of the continuous exchange of genetical information between local groups had long-term anthropogenetical consequences. Equally important in this respect was the casting out of polygynous marriage, which lowered the mean age of first marriage for males and, consequently, the effectiveness of selection.

Social and economic implications are classified in two categories. First, side effects of non-economic measures and developments; second, implications resulting from measures aimed at integration into the world economy. Implications of the first category were those originated by (a) pacification, (b) the reduction of spatial mobility of local groups by discouraging frequent removal of settlements, and (c) familiarization of the population with the use of money. Under the second category fell the supply of employment outside the traditional subsistence economy and the importation of western merchandise. Pacification not only resulted in changes in the division of labour, but also had the effect of leading to the social degradation of the men. In particular the prospective young warriors, who had lost all significance as such, became socially displaced. Loss of orientation lay at the bottom of the rather one-sided identification with the glorified past. The sex-bound disorientation lag between men and women explains why the value system of the female part of the population was still suitable as a yardstick for social conduct in its traditional context when the seriously blurred value system of the males, who were more directly exposed to the changes, had already lost its suitability.

The reduction of spatial mobility is partly due to measures aimed at resettlement, partly induced by the mere presence and the local activity of missions, civil administration, and, particularly in Asmat, of western-type business. In general, it resulted in an unbalanced use of natural resources, a deterioration of the soil in the immediate vicinity of the settlements, and a decline of nutritional conditions. The inexpert cutting down of trees in order to lay out gardens at the instigation of village teachers (a practice praised by school authorities for its supposed educational value) gave rise to an increase in mortality and morbidity resulting from malaria.

The introduction of money affected social life in that it obscured the existing intra-group systems of mutual social obligations that, for the greater part, used to be status bound. Social control weakened as the system as a whole lost its comprehensiveness for those involved. Group elders faced a gradual shrinking of the field in which their influence was effective. With the separation of economic roles, role segregation started and subsequently social integration decreased. With respect to human labour, the supply of employment outside the traditional economy gave rise to competition between the subsistence economy and the market economy. Not accustomed to the sole application of economic profitability as a yardstick for human activities, people were at a loss in evaluating paid labour. This again reinforced the abovementioned effect of the introduction of money, i.e. role segregation lowering the rate of social integration. However, as even full-time workers in western-type business were still largely dependent on their kinsfolk for their livelihood, the process of role segregation could not rise above a rather low level.

Most of the consumption needs of the population brought in by contact with the outside world had to remain unsatisfied. The sharply rising aspiration level brought on social discontent as the availability of purchasing power lagged far behind. Under the influence of the mythical interpretation of the origin of western goods, and the — mythically rationalized — expectation to share ultimately the basic „secrets“ of western wealth, local discontent led to the beginning of cargo-cults. Thanks to an early understanding of the situation, cargo-cults did not survive their initial stages in the Asmat area. In Mimika evidence was found that, as a result of the gradual re-shaping of philosophies through contact, mythical support was rather weak so that cults could not gather enough momentum to become manifest.

The attitude of the population towards the West and its representatives in their various aspects is complex. The impression made by western wealth dwarfed its other determinants. After a slight hesitation, representatives of the West — in the broad sense of from the outside world — were enthusiastically welcomed everywhere in the area. The newcomers were looked upon if not as the long expected ancestors themselves, then as their heralds. The fact that they represented various agencies and that their division of labour consequently followed occupational lines was fully

overlooked. The population had only eyes for the role they were supposed to have in common with each other i.e. the one of announcer and intermediary of the coming wealth. Initially people exhausted themselves in meeting even their most extreme and ridiculous seeming demands. Representatives of missions, administration and public health services were met with the same eagerness as were hunters of birds of paradise or crocodiles. Needless to say that this atmosphere of co-operativeness, based as it was on mere mythical expectations, could not last. Disillusionment and disappointment led to the predominance of negative attitudes towards everything associated with the West. Village schools in particular which had received high esteem consideration in their quality of transmitting agent „par excellence” of the secret of western wealth immediately after the opening-up, lost the initial goodwill shown them. Where confidence in western agencies did not disappear entirely, attitudes towards them at best became ambivalent.

The chapter ends with a review of the role played by the central government during the contact period. The shift in policy on approach to the population which became manifest after the Second World War is particularly noteworthy. What is of interest for the present study is the considerable widening of the government's field of action. Formerly population policy was marked by a certain avoidance of socio-economic measures having much more than trivial impact. The evolving, however, of new policy conceptions at the top of the administrative hierarchy and their practical application in the field are two different things. Especially so in West Irian, where even the lower posts in the administrative apparatus had, until the late fifties, to be occupied largely by non-local officials with a record of long-standing pre-War service. Therefore, the modernized policy conceptions at the top did not filter through to the bottom easily. On the contrary, it took a long time before the administrative approach in the interior was sufficiently freed from its colonial stigma. Moreover, the realization of new conceptions was severely hampered by the fact that, owing to frequent transfers, the majority of the local administrators only had a meagre knowledge of the main problems in their area.

Chapter Three examines development as an objective of the central government. Measures aimed at the socio-economic development of sub-marginal areas like those in question are only prompted by non-utilitarian motives. For reasons of social justice, action should be taken to avoid the autochthonous society having to pay the full price for its adaptation to the changes forced upon it from outside. This is reinforced by the doubt whether the people concerned, if left to themselves, would be able to bridge the ever widening technological gap and at the same time re-shape their social organization. The problems met by the central government — the only authority being in a position to tackle the problem of integrated development with some chance of success — fall into two categories:

1. those predominantly general in character and similar if not identical with problems met in other areas in an early stage of development;
2. those predominantly specific to the local situation.

The first consists of problems mainly of a socio-psychological nature. As a whole they are inter-connected to a great extent. Special attention is paid to the ambivalent attitude induced by the alien quality of the outside world in view of its superiority in technological and economic respects, and of the fact that the mental and emotional appropriation of the artefacts of an alien culture takes more time than their introduction proper. Allochthonous development agencies, by introducing their own civilization or part of it, therefore, invariably clash with autochthonous efforts to create a world that mirrors man's inner aspect and makes him feel at home. It is imperative not to close one's eyes to the urge for self-projection and self-realization which, in a fast changing world, permanently forces man to seek new devices to maintain the close relation between himself and his environment. By failing to do so he would suffer alienation and loss of orientation. This explains that western articles in Mimika and Asmat have a function somewhat differing from their social meaning as status objects, especially as in close communities conspicuous consumption appears to be less effective as a means to distinguish oneself socially than in open communities.

The following set of problems is more specific to the local situation:

- 2.1 the transport problem; the area is at a disadvantage both as regards the overall accessibility of its coast-line and ease of passage through its interior;
- 2.2 the limited exploitability of the soils;
- 2.3 the scarcity of other natural resources exploitable on a commercial basis; though lumber is available in great variety including marketable species of wood (particularly *Intsia*), forest exploitation which would not only cover money costs but also make up for the disamenities to the local population proved impossible as yet. Infrastructural improvements, however, may lower freight charges and create a sound basis for exploitation. Recent technological developments will enable the exploitation of the mineral wealth in the mountain area up river to be taken up in the not too remote future.

Closely linked with these problems are:

- the growing tension between employment demand and supply;
- following on this, the increasing discrepancy between the level of needs induced by contact, and the purchasing-power in the hands of the population;
- the regressive effects on the human factor of the worsening of the nutritional situation, insufficient compensation for the disturbance of traditional systems affecting heredity, and the exodus of the most daring, adventurous members of the population;

- the ambivalent attitudes towards the central government and its local representatives;
- the problems caused by the unbalanced desintegration of the traditional structure of society.

From a practical point of view, problems can be categorized as

- a. problems whose solution depends directly and to a large extent on the availability of financial means, e.g. those concerning the economic infrastructure;
- b. problems that can only be solved on the local level by a socio-psychologically adequate approach to the population, avoiding ethnocentrism and paternalism by allochtones on the spot, as these attitudes are easily induced by a lack of cultural understanding. The solution of these problems largely depends on the supply of proper personnel.

Given the actual conditions, the central government has no alternative but active engagement in the transition process. Active engagement, however, does not exclude temporizing of development measures, which might be desirable in view of the scarcity of means. Temporizing is considered to be ethically acceptable if it is only moderately detrimental to the interests of the local population in view of other group interests.

Government tasks have been classified as primary and secondary. The former category contains those considered to be inherent to the position of the central government as such; the latter consists of tasks having a more incidental nature and which are enforced on the government by the local situation, though, according to the prevalent ideology, they do not lie within the government's field of activity. It is these that impose heavily on the administrative apparatus. Primary tasks of the government in its role of development authority are (1) planning, (2) conditioning, (3) stimulating, and (4) conducting. Their logical arrangement does not correspond with the order in which they are in fact carried out. In practice they are intertwined and their performance is highly simultaneous.

It would not be advisable to enter into too great detail as regards planning, as much more information is required than can be obtained under the given circumstances to render a reasonable actuality content of elaborately detailed programs. A set of relatively simple alternatives based on a limited number of realistic assumptions is, therefore, far preferable to an elaborate one with a doubtful actuality content. Regional plans should be flexible and leave a rather broad margin for improvisations in order for them to be able to be adapted to differing local conditions. A third recommendation concerns the drawing-up of plans. For a region in an early stage of development like West Irian, the most appropriate way is to gear provisional local plans to each other in order to draw up the overall master plan from which the definite local plans are to be derived.

Conditioning by the central government occurs in both the material and the immaterial field. The establishment of the necessary infrastructure is predominantly material, whereas those measures centring on human

factor development have a more immaterial character. The purpose of human factor development is twofold: (1) to ensure the availability of qualified manpower as needed for development — a push — and (2) to promote the diversification of consumption needs — a pull. By reducing the import needs of allochthonous labour it contributes to the gradual closing of the gap between consumptive aspirations and purchasing-power, to the improvement of the social climate, and, consequently, to the improvement of the investment climate.

The main objectives of manpower development proper are:

- the safeguarding or improvement of the physical and mental health of the population;
- the adjusting of the labour supply to socio-economic development in general.

The latter implies that schooling and vocational education should neither run far ahead of the opening-up of employment opportunities, nor lag behind it. Running ahead involves the risk of creating social unrest, thus spoiling the development climate, whilst lagging behind hampers economic development more directly as a result of the lack of qualified labour. Both are indications that factor allocation needs improvement.

Stimulating is performed by means of various devices, of which the specific and general measures taken in order to create and induce employment opportunities are mentioned first. A specific factor was the development of the agricultural sector in Mimika. The achievements of the agricultural extension work undertaken there until the end of 1961 are described. In western Mimika, perspectives for copra as a cash-crop proved to be hopeful. The planting of coconut trees was well under way in that part of the area (table 9). In eastern Mimika and in the Asmat area the results of the experimental planting of rubber was encouraging. It is, however, uncertain whether rubber as a cash-crop will continue to be able to compete with its synthetic substitutes long enough to contribute substantially to development. It is rather hazardous, therefore, to base the area's exchange economy solely on the growing of rubber.

A serious handicap to economic development is that both general and specific measures are far less effective in young development areas than in more advanced ones. The cause of this is to be found in the low multiplier values due to the low rate of economic differentiation resulting in comparatively big import leaks and a great deal of hoarding. The latter may, as in the Mejbrat area in the north-western part of West-Irian (Vogelkop) eventually lead to the institutionalizing of autochthonous credit practices whose economic implications are trivial in comparison with their constitutive effect on social communication, especially that between local groups.

The effectiveness of measures to induce people to participate in the market economy is influenced by social structure as a main determinant of labour mobility and, in particular, of the readiness to undergo schooling and training. Not surprisingly, therefore, social development is regarded

as an objective of government policy. This does not alter the fact that there are also non-economic reasons that justify attempts to that end. It is argued that measures taken to attain social development should not consist in the mere introduction of allochthonous institutions or the remodelling of traditional ones to suit allochthonous value systems. The indirect method of making people conscious of the functioning of their traditional social system and of the institutions constituting it is far more rewarding, especially since only this will enable them to realize why the old solutions, embodied as they are in their traditional institutions, fail to be effective under the present conditions. The effectiveness of the procedure outlined above — marked by the emphasis on the appeal to common sense — depends on the way the information needed for that purpose is transmitted. Both social acceptability and cultural comprehensibility are crucial factors here.

Conducting covers regulating and co-ordinating. As a regulator the central government — and regional and local government too — has to guard against disproportionalities between part-processes that may hamper integrated adaptation. As a co-ordinator it will bring its own stimulating activities into line with private action, in particular with efforts to adjust made by the population involved. For the sake of efficiency it is advisable, wherever possible, to substitute direct regulating by regulating by means of inserting feed-back systems. The chapter closes with an inventory of the government's local tool-kit: (1) administration (with an emphasis on regulating and co-ordinating); (2) public health care (human factor conditioning); (3) formal education and agricultural extension (mainly human factor conditioning); (4) public building and works (infrastructure); and (5) transport and energy (stimulating and infrastructure).

Chapter Four discusses, with special reference to Mimika and Asmat, the impact and efficiency of the instruments directly used in human factor development. As pointed out, the crucial point for the administration was how to regain or maintain goodwill. Given its vulnerability, it goes without saying that the administration cannot afford to make mistakes that might spoil it, particularly mistakes due to a lack of knowledge of local circumstances in the ecological and social field.

As regards health care, it is argued that whether preventive or curative medicine should be emphasized, depends on the demographic situation of the moment, on demographic trends, and on the economic perspectives.

According to quantitative data (table 11) the educational situation in Mimika was found comparatively favourable. The school system, however, suffered from a lack of integration both socially and culturally. Firstly, the village schools did not cope with parental demands concerning the kind of schooling given. It became increasingly clear that the schooling was neither appropriate to traditional life, nor to a satisfactory participation in the market economy. This prevented the schools from gathering

sufficient institutional momentum to become functional in the development process. Secondly, village teachers had adopted a technique of instruction that was neither in accordance with the — basically western — subject-matter and curriculum, nor corresponded methodologically with the way in which children digest childhood experiences in building up a workable knowledge of their environment. The high rate of empty verbalism resulting from this was detrimental to the ultimate usefulness of the schooling. A certain concentration of one-teacher schools is deemed desirable to improve the quality of primary education, as this allows more efficient control by school authorities and makes the use of audio-visual devices more easily possible. Furthermore, the boarding-schools in Agats and Kokonao might be replaced by a few central village schools for the higher classes, as these schools suffer far less from the disadvantage of cutting the children off from their sources of childhood experiences, which cutting off not only promotes verbalism but also threatens their balanced emotional development. Geographical conditions — particularly in Asmat — very much favour such a replacement.

Finally, the question of the lack of success so far of the Mimikan village councils is looked into. It is argued that the composition of the councils, with the advisory participation of the village teachers, was a prohibitive factor for the development of the institution. Not surprisingly so, since the functions of teacher and advisor should, because of role incompatibility, not be fulfilled by one person.

The foregoing offers ample evidence that, particularly in Mimika, the process of socio-economic adaptation was marked by a slow start. The causes of this have been discussed. Fortunately, however, there are several reasons for the future situation in Mimika and Asmat not having to remain as dreary as the recent Mimikan past. The present study reveals that a number of handicaps can be removed within a reasonably short time and at comparatively low cost, and that the problem of the socio-economic development of the area is by no means a purely financial one. A thorough revision of local primary education, especially with respect to the composition of the teaching staff, and measures to ensure more active participation by the local population in administration must go hand in hand with infrastructural provisions. The analysis, in as far as it deals with problems not directly linked to specific local conditions, may be of help in tackling similar problems occurring in comparable situations elsewhere.

ZAKENREGISTER

- aanpassing aan milieu, 36
aanpassingsproces, bespoediging van, 139
abortus provocatus, 20, 104, 106, 177
adoptie 38, 39, 47
adoptieritueel, 45
adult education, 159
afscheiding, voorbeelden van, 48
afwatering, mogelijkheden tot, 8, 10
Agathis, 11
Agats, vestiging bestuurspost, 90
agnatische verwantengroep, 35, 57, 113
alfabetisme, 198
allocatie van arbeidstijd, 39
allocatieverbetering, middelen tot, 168
akapà, 61
Akimuga-project, 164
ambachtspraktijkcursus, 213
Amungme, 6, 13, 19
anciënniteit, 37
antropogenetische implicaties, 106
Aowejao, 71, 74
arbeid, aanbod van, 156, 177
    allocatiemogelijkheid van autochtone, 178
    concurrentie om, 120
    geschiktheid voor beroepsmatige, 157, 159, 177
    en kapitaal, 179
    karakter van, 179
    positie als produktiefactor van de, 177, 188
arbeidskracht, re-allocatie van, 135
arbeidspotentieel, autochtoon, 188
arbeidsproductiviteit, 177, 178, 184
arbeidsverdeling, beroepsmatige, 129, 172, 187, 195, 217
    regionale, 207
    in de traditionele samenleving, 82
aspiratieniveaus, stijging van, 157, 207

Bahasa Indonesia als instruktie-medium, 203-205
bandjirs, gevaar van, 22, 85
basisnederzettingen, 26, 27, 96
Batiasomoi, 15
beeldende kunst, 67
behoeften, primaire, 178
    reële en vermeende, 222
    toegeschreven en veronderstelde, 95, 218, 219
behoeftenbevrediging, niveau van, 156
beleidsapparatuur, lokale, 174
beleidslijnen, realisatie van nieuwe, 136, 137
beleidsproblemen, onderscheid in, 146
beroepsrollen, differentiatie in, 129
beschavingsscholen, 91
bestaansoptimum, 169
bestuurskontakten, 83, 87, 89
bestuursvestigingen, 83, 87
bestuursvoering, 180-182
bevaarbaarheid, 10, 18
bevolking, 18
    benadering van, 135
    loop van, 103, 104
bevolkingsdichtheid, 8, 22, 207
bevolkingsdichtheidscoëfficiënt, 27, 81
bevolkingsdruk, 39, 91, 100, 173
bevolkingsomvang, aanpassing van, 104
bevolkingsopbouw, 18, 20, 188
bevolkingspolitiek, 136, 137
bevolkingstoename, (-aanwas), 19, 21, 22, 104, 172
    remmen op, beheersing van, 132, 173, 177, 178
bevolkingsvoorlichting, 175
bevoogding, 105
bewustwordingsproces, entameren van, 171, 209, 215
Binnenlands Bestuur, 174, 180
bloedverwanten, 40
bodem, beïnvloeding van, 115
    benutting van, 23, 81, 104, 152, 180
    mogelijkheid tot exploitatie van, 144
    productiviteit van, 27
bodemvruchtbaarheid, 22
bondgenootschappen, 39, 45, 117
bosprodukten, 29
bovenwereld, 110
bruidsprijs, 53
buitenwereld, aanpassing aan, 217
    confrontatie met, 83, 92, 93, 104, 126, 138, 170
    kontakt met, 77, 93, 138

- buku djiwa (doopboeken), 16
 bijlen, invoer van ijzeren, 39
 bijvrouw, 55
- calorieën, 26
 calorieënbehoefte, 26
 calorische waarde van sago, 24
 cargo cults, 125-127
 cargo-mythe, 126
 cash crops, zie handelsgewassen
 casuarinen, 11
 charisma, betekenis voor leiderschap van, 62
 centrale dorpscholen, 212
 centrifugale krachten, 100, 104
 centripetale krachten, 100, 104, 105
 ceremoniële gebeurtenissen, 49
 ceremoniën, 37, 68
 Chinese handelaren, 12
 communicatie, tussen de bevolking en allochtone functionarissen, 181, 218
 community development, zie gemeenschapsonwikkeling
 concentratie van de bevolking, 18
 concentratiegraad, 16
 conditionering, 153, 160
 connubium, 33, 52
 conspicuous consumption, 122
 conspicuous giving, 118, 167
 coöperaties, 224, 225
   en sociale controle, 224
   leiding van, 225
   werkkerrein van, 225
 copra-export, 162, 163
 corporaties, 94, 181
   aktiviteiten van, 94
   beleid van, 137
   kontakten met, 83, 87
 cousins, parallel en cross, 36
 cultusobjecten, 67
- dans, rituele, 37
 darminfekties, 104
 deelprocessen, afremmen van, 173
 deelprocessen, synchronisatie van, 140
 degeneratie, 107
 delfstoffen, 145
 demografisch optimum, 170
 demonstratieëffekt, gebruik van, 172
 denktradities, analytisch inzicht en traditionele, 202
 desintegratie van traditionele samenlevingsstructuren, 112
 desintegratie, sociale, 50
 dialecten, 13
- distrikthoofden, 63, 98, 221
 dood, opvattingen over de, 71
 doopboeken, 16
 dorpsaangelegenheden, beraadslagingen over, 220
   kennis van, 222
 dorpsabsenteïsme, 105
 dorpschouwen, 63, 221
 dorpsonderwijs, opzet van, 196, 203
 dorpsonderwijzers, 12, 98
   en westerse onderwijsmethoden, 198, 200, 210
   als raadsman van de dorpsraad, 221
   selectie van, 210
 abstrakte begrippen en taalbeheersing van, 204
 vakopleiding van, 210
 dorpsraden, 220-223
   samenstelling van, 221
   bijeenkomsten van, 223
 dorpscholen, 130
   houding der bevolking t.o.v., 194, 208
   leerprogramma van, 194, 198, 205
   personeelsbeleid m.b.t., 194, 205
- echtverbintenissen, duur van, 56
 ecologisch kader, kondities gesteld door, 99, 100, 107, 114, 120, 172
 economische prikkels, reactie op, 172
 eengezinswoningen, 97
 eenzijdigheid, bij huwelijk, 55
 eiwitdeficiëntie, 114
 eiwitschaarste, 26
 endogamie, 49
 energie, vitale, 46, 59
épere, 65
 erfelijke informatie, uitwisseling van, 106
 erfelijke mutaties, 36
 erfelijke samenstelling, 35
 ervaring, betekenis voor leiderschap van, 62
 ervaringskennis, overlevering van, 219
 eschatologische opvattingen en verwachtingen, 128, 130, 142, 146
 etnische groepering, 15
 etnische samenstelling, 13
eisjo pok, 46
 evenwicht, demografisch, 186
 evenwicht, herstel van magisch, 70
 evenwicht, strategisch, 39, 42
   verstoring van, 39
 expansiemogelijkheden, verlies van, 132
 expedities, 83, 87
- familiebanden, 32

- feestencycli, 75
- feesthuizen, 37
- fertiliteit, 186
- formules, magische, 80
- framboesia, 103, 133
  - eradicatiecampagnes, 187
- frekwentie-interpretatie, 36

- garantieprijs, 168
- gastrecht, 33, 44, 48
- geboorte- en sterftecijfers, 19
- geboorte-overschot, 19, 21, 38, 47
- geborgenheid, behoefte aan - van het jonge kind, 195
- gedrag, consistentie van, 50
  - patronen van, 113
- geesten, soorten van, 73
  - boom-, dier- en aardgeesten, 74
- geestenpalen, 67, 75, 78
- geheimen, als zijnsprincipes, 125
- geheimen, rituele, 40
- geld, gebruik van, 109, 117, 118, 120
  - invoering van, 116, 118, 121
  - als vergelijkingsmaatstaf, 118, 120
- geldinkomen, afhankelijkheid van, 114, 121
- gemeenschapsgeheugen, functie van anderen als, 219
- gemeenschapsonwikkeling, 197, 208, 214, 219, 222
- genenverdeling, 36
- genetisch evenwicht, 108
- genetisch peil, handhaving van, 106
- geslachtsverkeer, magische betekenis van, 70
- gesnelden, 69
- getij, 9, 10
- getijstanden, 10, 29
- getijstromen, 26
- getijwerking, 10, 25
- gezinsgrootte, opvattingen over, 178
- gezinsplanning, 178
- gezinswoningen, 30, 37
- Gezondheidszorg, Dienst van, 182, 183
- Gezondheidszorg, westerse, 104, 182-189
  - curatief en preventief, 184, 186
  - demografisch aspekt van, 184
  - niveau van, 185
- giften, uitwisseling van, 38, 111, 117, 118, 120
- godsdienstonderricht, 208
- goudexploratie, 89
- grammatika, 65
- grasmoerassen, 9
- groepen, concentratie van, 26
  - territoriaal aspekt van, 36
- groeperingen, onderscheiden naar mate van onderlinge verwantschap, 14
- groepsareaal, 28
- groepsduel, 40
- groepsintegriteit, 110
- groepsleven, 39, 49
  - verstoring van, 196
- groepslidmaatschap, 33
- groepsoudsten, 28, 35, 63, 119
- grondbehoefte, 23
- grondvoogden, mythische, 72, 73
- grondwaterstand, 25
- gross birth rate, 20

- haaienvangst, 29
- handelsgewassen, 144, 164
- handelsreizen, 44
- handelskontakten, 83, 87, 92, 93
- havenfaciliteiten, 154
- heimwee, van overledenen, 68, 72
- hergroepering, proces van, 46
  - voorbeelden van, 48
- herstrukturering, sociale, 101, 169-172, 216, 217
- herstrukturering, motieven tot sociale, 169
- heterosis, 36
- hoofdschap, 63
- houding, ambivalentie in, 71
- houtbestand, exploitatie van, 144
- houthandel, 88
- houtsculptuur, 11, 67
- houtsoorten, 11
- houtwinning, 168
- hulpbetoon, stelsels van onderling, 224-225
- hulpbetoon, wederzijds, 121
- hulpbronnen, natuurlijke, 100
- hulpkrachten, inschakeling van, 94
- huwelijk, 13, 52-58, 167
  - "links", 36
  - localiteit van, 56
  - "rechts", 35
  - van weduwen, 55
- huwelijksbeleving, opvattingen over, 61
- huwelijkskeuze, 108
- huwelijkskringen, 36, 52, 107, 108
- huwelijksmarkt, evenwicht op de, 57
- huwelijksregeling, 33-37, 51, 53, 54, 58, 81, 108, 119, 146
- huwelijksschema, inpasbaarheid in, 55
  - verstoring van, 54
- huwelijksvrouw, opvattingen over, 61
- huwelijksvoltrekking, 54

- importgoederen, beschikking over, 127, 129
- importlek, 166
- improvisatie, marge voor, 152
- infanticide, 20, 104, 106, 177
- infektieziekten, 103
- influenza-epidemie, 22
- infra-structuur, 144, 145, 154, 176
- initiatieritueel, 37, 80
- Inkomstenbelasting Kleine Aanslag (IBKA), 160
- instabiliteit, politieke, 207
- instituten, functionele betekenis van, 101
- integratie, sociale, 49-51
 sociaal-economische, 207
- integratieoptimum, sociaal, 50
- integriteit, politieke, 61
- intergroepsverhoudingen, evenwicht in, 61
- internaten, voor- en nadelen van, 211
- intimidatie, van rivalen, 45, 46
- Intsia, 11
- inwonertal per nederzetting, 15, 105
- inwijdingsperiode, 80
- isolement, van lokale groepen, 51, 52
 van missionarissen en zendelingen, 139
 van woongebied, 7
 verbreking van, 100, 103
- jacht, 29, 31
- jachtterreinen, 25
- Japane bezetting, 85
- Japero, vestiging bestuurspost, 93
- Jaqai, 47, 91, 113
- ji, 46, 69, 75, 80
- ji-potentieel, 46, 59, 69
- Kaimo-groepering, 14
- kain-timur praktijk, 166
- Kajaghar, 15
- kapita, 68
- kapitaalgoederenvoorraad, 217
- katechisten, 12, 129
 scholen, 198, 208
- kennisoverdracht, delegatie van, 195
- kenteringperiodes, 10
- kerstening, 86, 106
- kindersterfte, 40, 104, 187
- kindertal, regeling van, 185
- klapper, uitbreiding van areaal, 163
- klappercultuur, 161
- klimaat, sociaal-psychologisch, 142-144, 157, 174, 175, 181, 215
 bestuurlijk, 220
- komposities, artistieke, 67
- kontaktpersonen, voor de communicatie met de geestenwereld, 81
 voor intergroepcommunicatie, 42
- kontraktarbeiders, 70, 87
- kontrole, sociale, 49, 51, 111, 225
- koopkracht, beschikbaarheid van, 123
- koopkracht, wegglekken van, 166
- kosmisch evenwicht, herstel van, 60
- kosmos, kringloop van de, 75, 80
- kredietstelsels, autochtone, 166
- kringloopgedachte, 125
- krokodillehuiden, opkoop en export van, 88, 120, 123-124, 162
- krokodillenjacht, 120, 123
- krokodillenjagers, 12
- krijgers, 37, 108, 110
- krijgstochten, 38, 44, 82, 110, 112
- krijgstriomfen, rituele opsomming van, 42, 79
- kultuur, geestelijke, 64-80
- kultuur, toeëigening van vreemde, 142
- kultuurgrond, 22
- kultuurtuin, 161
- kunst, beeldende, 67
- kunstuitingen, 67
- kustlijn, 9
- ladangkultuur, 23, 115
- landbouwvoorlichting, 175
- Landbouwvoorlichtingsdienst (LVD), 161
- larventeelt, 25
- leefbaarheid, van de groepssamenleving, 50
 van nederzettingen, 47, 97, 105
- leeftijdskategorieën, 18
- leeftijdsofbouw, 185, 186
- leerlingen, aantal per leerkracht, 190, 192, 193
- leerlingenaanbod, 213
- leiderschap, 61, 62, 64
 voorwaarden voor, 62
- leven, kringloop van, 68
- levensbeschouwing, 64
- levensgebieden, overlapping van, 119
- levenskracht, 46
- levensomstandigheden, verbetering van, 122, 179
 wijziging in, 170
- levensonderhoud, 32, 42, 104, 121
- levensspeel, van dorpsonderwijzers, 97
- levenssferen, scheiding tussen, 133
- levensstandaard, verschil in, 123
- levenswijze, traditionele, 31, 114
- localiteit, van het huwelijk, 56
- lokale problemen, 144-147
- loop van de bevolking, 19

- machtsevenwicht, 61
 machtsvertoon, 46
 magie, 80, 82, 143
 magische middelen, 62, 80
 malaria, 116, 182, 183, 187
 mangroven, 26
 mankracht, 39, 42, 156
   op peil houden en versterken van, 41
 mannenhuizen, 30, 32, 36, 37
marakomâ-relaties, 60
 Marind-anim, 134
 markteconomie, 157, 224, 225
   participatie in, 171
 maskers, 75
 matrilocaleiteit, 57
mbâpare, 65
 Mbetsjmbup-groepering, 14
mbi, 69, 75, 80
 Mbiiminarejao, 71, 72, 74
mbis-feest, 78
 Mbisman, 14
 Mbiwiripitsj, 72
 medezeggenschap, in dorpsaangele-
   heden, 98
 medicijnen, 80
 medicijnmannen, 63, 80
 medische activiteiten, 183
 menselijke faktor (human factor), 177,
   179, 180
 mensenvlees, buitmaken van, 40
   verdeling en consumptie van, 40
 Militaire Exploratie, 84, 88, 91, 94
 Mimika-Adviesraad, 223
 mobilisatie van arbeidskracht, 51
 mobiliteit, van de arbeid als produktie-
   faktor, 177
   sociale, 199
   territoriale, 27, 81, 104, 109, 113
 moerasbos, 10
 moerasbosvegetatie, 26
 Moluks Protestantse Kerk, 87
 monogamie, 172
 moralisten, 62
 morbiditeit, 103, 116, 175, 186, 188
 mortaliteit, 103, 116, 175, 186
   differentiële, 184, 188
 motieven in de houtskulptuur, 67
 multipliereffekt, 160
 mutaties, erfelijke, 36
 mythen, 74, 82, 93
   overlevering van, 63

 Nafarepi, 14
 namen, uitwisseling van, 32
 Naowa, 44

 nati, 44
 Nederlandsche Nieuw Guinee Petroleum
   Maatschappij, 88, 110
 nederzettingen, 30, 32, 145, 174
 nibungpalm, 11
 niet-inmengingsverdragen, 41, 45
 normenstelsels, 102, 179
 nutriënten, 26

 oerkrokodil, 75
 oervaraan, 75, 79
 omvang, van lokale groepen, 34
   van nederzettingen, 16, 81
 onderwijs, basis, 179
   lager, 189, 190
   aanpassing van, 197, 200, 205
   effektiviteit van, 193, 205, 206, 211
   invoering van, 207, 209
   kwaliteit van, peil van, 198, 200, 209,
   210
   kulturele integratie van, 200, 215
   sociaal-structurele integratie van, 196,
   200, 215
   opzet van, 194, 205-207
   positie van, 190, 195, 209
   vernieuwingen van, 194
   en associatiepatronen, 201, 203
   en dubbele zending, 198
   vorming en, 175
 onderwijsbeleid, regionaal, 205
 onderwijsmethoden, westerse, 198
 onsterfelijkheid, verlies van, 71
 ontwikkelingsactiviteiten, coördinatie
   van, 215
   delegatie van, 140
 ontwikkelingsbeleid, aspecten van, 140-
   173
 ontwikkelingsprogramma, aktualiteits-
   waarde van, 152
   flexibiliteit van, 152
   opstelling van, 152
 ontwikkelingsverloop, disproportionali-
   teiten in, 173
 oorlogen, onderscheid in, 40
   sterfte door, 42
 oorlogsgeruchten, verspreiding van, 45
 oorlogsleiders, 63
 oorlogsmedicijnen, 80
 oorlogsprauwen, aanmaak van, 46
 oorlogstechniek en -taktiek, 39
 oorlogswapens, vervaardiging van, 39
 oorlogvoering, 38, 42, 44, 46, 93, 104,
   106, 107, 110, 112, 113
   intensiteit van, 42
   manuren beschikbaar voor, 39

- oostmoesson, 10
 openlegging, 71, 83, 92, 103, 181, 184
 orde, kosmische, 58, 60
 ordening, verwantschappelijke, 51
 ordening, politieke, 61, 63
 oriëntatie, sociale, 50
 oriëntatie, verlies van, 112, 132
 Overheid, goodwill van, 159
   houding tegenover, 146, 158, 181
   rol van, 134
   afbakening werkterrein van, 150
 overheidsbeleid, achtergronden van, 139, 176
 overheidsmaatregelen, sociale en sociaal-economische, 135
   temporisering van, 149
   wekken van begrip voor, 158
 overheidstaken, onderscheid in, 149
   traditionele, 134, 139
 overnachtingshuizen, 31
 overstromingen, 22
 overvallen, 30, 46, 85, 89, 104
- paalwoningen, 30
 paalwormen, rituele nuttiging van, 79
 pacificatie, 52, 85, 94, 104, 106, 107, 110-113, 115, 134, 139, 174, 180
 pantomimes, 75
papisj, 58-60
   als communicatief medium, 58
   als magisch medium, 59
*papisj*relatie, 58
 participatie, met het westen, 143, 155
 partnerkeuze, beperkte vrijheid van, 58
 partnerruil, zie *papisj*
 paternalisme, en filialisme, 99
 patrilocaliteit, 57
 pax neerlandica, 41, 110
peráeko-groepen, 38
peráeko-huwelijk, 55
 pleegkinderen, 96
 ploegenindeling, 28
 ploegverband, 30
 politieapparaat, 180
 polygynie, 56, 108
 prauwen, 11, 31, 67, 75
 premaritale verhoudingen, 52
 prauwen- en maskerfeest, 79
 prestaties, substitutie van, 118
 prestige, groepsleven en, 40, 62, 110
 prioriteit, bij verdeling van beschikbare middelen, 154
 procreatie, bijdrage tot, 107, 108
 productiefactoren, allocatie van, 165, 167, 169, 207
- mobiliteit van, 169, 177
 produktiviteit, van de bodem, 27
- reboissatie, eis tot, 168
 rechtspraak, inheemse, 134, 174, 180
 referentiekader, ontwikkelingsinstaties als, 142
   kulturen als, 205
 regelketen, 99, 101, 172
   bijstellen van, 173
 registratie, 18
 rekenonderricht, 203
 religie, 130
 ritme, verschillen in spreek-, 67
 rituelen, kerkelijke, 130
   traditionele, 37, 74, 80, 82, 93, 111, 119
 rituele scherts, 61
 riviermondingen, 9
 R.K. Missie, aanvang kerstening door, 86, 91
 roldifferentiatie, 35
 rolkonflikten, 50
 rollen, sociale, 49, 119
 roofofbouw, 132
 rubberproefaanplant, 164
 rubber/wegenplan, 154, 155, 164
 ruil, van huwelijkspartner, 58
 ruilhuwelijk, 35, 57, 82
 ruilverkeer, 117, 118
 rijst, 70
- sago, 11, 23, 47, 68, 70, 90, 156
   diefstallen van wild en, 38, 48, 115
   opbrengst per stam, 24
   winningsrendement van, 25
 sago-aanplant, 24
 sagobehoeftes, 25
 sagobestanden, 23, 25, 115
 sagoboktor, 24, 117
 sagogrond, 24
 sagokloppen, 28
 sagokomplexen, 25, 26, 100
 sago-opstand, 25
 sagemenu, 29
 sagowinning, 28, 31
 samenlevingsverbanden, doorkruisen van, 223
 sankties, sociaal-economische, 51, 111, 119
 Sapansomot, 15
 Sawuj, 15
 schaakhuwelijken, 52, 55
 schaal- en schelpdieren, 26, 29
 Scheepvaart, Dienst van Verkeer en

- Energie afdeling, 176
 scheiding, van sexen, 52
 scherts, rituele, 60
 schimmen, kenmerken van, 71
 scholen, zie dorpsscholen
 scholendichtheid, 190, 193
 schoolabsenteïsme, 191, 192
 schoolbeheer, 212
 schoolbezoek, 190
 schooltuinen, 96, 115
 schoonzoon, plichten van, 52
 schijngevechten, 75
 selectie, natuurlijke, 187
 Sempanowé, 14, 129
 sex ratio, 36, 37, 39, 100, 132, 148
 seksuele relaties, buitenechtelijke, 60
 Simai, 14
 Sirao, 14
 smeedkunst, 93
 snelsuccessen, rituele opsomming van, 42, 79
 sneltochten, 41, 49, 110, 113, 134
 sociaal-ecologisch systeem, 172
 sociale spanning, 47
 sociale structuur, lokale verschillen in, 179
     veranderingen in, 172, 175
somot, lidmaatschap van, 58
 soort, sociale structuur en handhaving van de, 169
 sperma, identificatie van levenskracht met, 60
 springvloeden, 22
 stabiliteit, van de groep, 49
 stagnatie, van ontwikkeling, 96
 stamvader, 32
 stapelplaatsen, 168
 status, verlies van, verlaging van, 110, 112, 132
     vervaging van, 50
 status quo, t.a.v. intergroepverhoudingen, 148
 stimuleren, taak van de Overheid tot, 160-172
 stimuleringsmaatregelen, effectiviteit van, 165
 strafexpedities, 89, 94
 strandwallen, 8, 10
 streekraden, 223
 strijdnetsen, 46
 subsidies als middel tot allocatieverbetering, 168
 subsistentie-activiteiten, 39
 subsistentie-economie, 120, 121, 132, 133, 145, 157
 taalgebruik, en discursief denken, 202
 talen als onderwijsmedium, 67
tapari-oudsten, 63
 tatoeage, 80
 teeltkeuze, 187
 tegenkoppeling, (terug-), 50, 101, 173
 terroir, 38
     rechten op, 40
     schending van, 38
 terroirnaam, 32
 terroiruitbreiding, 38
 The Evangelical Alliance Mission (TEAM), 87, 191
 traditionele oplossingen, institutionalisering van, 171
 transport, 10, 144
 trekcycli, 114
 trekfrequentie, 32
 trekritme, 27
 trommen, 11
tsjenwishuwelijk, 54
 tunggu perintah-instelling, 158, 221
 tweedeling, verwantschappelijke, 33, 37, 82
 tijverschil, 9
 uitdagingen, 40, 46
 uitloging, 22
 uitwisseling van namen, 32
 Uta, vestiging bestuurspost, 85
 vaardiepte, 10
 vaccinatiecampagnes, 183
 vak- en beroepsonderwijs, 159, 176, 213
 vegetatie, 10, 144
 veiligheid, 105
 verbalisme, 198, 205
 verbroederingsrituelen, 45
 verbruiksgoederen, import van, 166
 Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), 83
 verhuiscyclus, 26
 verhuispatroon, 27
 verhuizingen, 26
 verloving, 52, 53
 veroudering, demografische, 106
 verpleeghulp, opleiding tot, 175
 versterking, magische, 46
 vervolgscholen, 191, 211
 vervreemding, 142
 verwantengroepen, 37
 verwantschapsstructuur, 33, 51, 113
 verwantschapssysteem, als middel tot sociale classificatie, 50, 51
 verwantschapsterminologie, 51

- verzamelnederzettingen, 96, 105
- verzinnebeelding, 68
- verzoening, met voorouders, 79
- vestigingsplaatsen, 30
- veten, 48, 105
- visgronden, 25, 100
- vishagen, 29
- visharpoenen, 41
- visrechten, 38
- visvangst, 26, 27, 29, 31
- viswaters, zie visgronden
- vliegvelden, en landingsstroken, 154
- vloedbos, 10
- vluichthuwelijken, 52, 55, 56
- voedingspatroon, 28
- voedingstoestand, 132, 180
- voedsel, behoefte aan, 104
  - verduurzamen van, 31
- voedselarealen, afstand tot, 47, 105, 114
  - beschikingsmacht over, 169
- voedselcyclus, 69
- voedselgebied, 18
- voedselgiften, uitwisseling van, 54, 77
- voedselschaarste, 100, 114
- voedselvoorziening, 27, 39, 47, 110, 121, 219
- volksgezondheid, 20, 156, 175
- volksverhuizing, 91, 94
- volksziekten, 182, 188
- voorouders, 40, 46, 70, 73, 126
  - relikwieën van, 80
- vooroudergeesten, 70, 79
- voorouderschimmen, 71
- vrachtkosten, 145
- vrede, 39
  - sluiting van, 45, 106
- vredeceremoniën, 45
- vrouwenhuizen, 38
- vrouwenoverschot, 19
- vrouwenroof, 18, 40, 52, 57, 106
- vrouwenschaarste, 40
- vruchtbaarheid, 68
- vrijgezellenhuis, 36
- vuurplaatsen, 31, 36

- waardenstelsel, 95, 113, 120, 179
- waardeoordelen, convergentie van, 102, 103
  - diversiteit van, 102, 103
- Wáituku, 14
- wapens, gebruik van, 47
- waringinboom, 67
- Warowé, 14
- waterspiegel, 10
- waterstanden, 30

- wedergeboorte, 72
- wederkerigheid, 28, 38, 58, 82, 118, 119
- wederkerigheidsplichten, 40
- weduwen, huwelijk van, 55
- weerbaarheid, 39, 110, 185
- weerstandsvermogen, peiling van militair, 45
- wegen, aanleg van, 154, 155
- welstandssymbolen, omzetting in, 166
- welvaart, verwachtingen m.b.t. de westerse, 129, 130, 131
- welvaartsprincipes, verwachte overdracht van, 131, 133
- wereld, ruimtelijke conceptie van de, 71
- wereldbeeld(en), 64, 68, 82, 122, 125, 179, 202
  - overeenstemming tussen, 65
  - veranderingen in, 93
- werkgelegenheid, in de westerse sfeer, 109, 110, 120, 145, 160, 165, 177, 208
- werkploegen, 28
- werk- en taakverdeling (zie ook arbeidsverdeling), 27, 110, 112
- werving, van kontraktarbeiders, 88, 110
- westen, zie buitenwereld
- westen, houding t.o.v. het, 127, 128, 132, 174
- westerlingen, opvattingen over, 129
- westerse denkbeelden, infiltratie van, 95
- westerse goederen, 109, 121, 122, 128
  - aanbod van, 122
  - opvattingen over, 122
- westmoesson, 10
- woningen, 30, 31
- woongebied, 8, 16
- woordenschat, overeenkomst in, 66

- ijzerhout, 11

- zandbanken, 8
- zandstranden, 8
- zelfexpressie, 179
- zelfrealisatie (ook: -verwerkelijking), streven naar, 142, 156, 179
- zending, dubbele, 87, 198
- zetmeelgehalte, van sagomerg, 28
- zetmeelopbrengst, van sagopalmen, 25
- zielenprauw, 67
- Zuid Nieuw-Guinea Expeditie, 88
- Zuidwest Nieuw-Guinea Expeditie, 84
- zuigelingensterfte, 20, 103

STELLINGEN

I

Ook op micro-niveau geldt, dat ontwikkelingssamenwerking alleen dan vrucht kan afwerpen, als zij is gegrondvest op de vertrouwensbasis die gevormd wordt door de onverholen erkenning van het belang, dat alle deelnemende partijen bij het welslagen ervan hebben.

II

Voor gebieden als Mimika en Asmat in West-Irian stuit de vervaardiging van meubels voor exportdoeleinden vooralsnog af op het feit dat deze in hoge mate *market oriented* is.

III

In zoverre een ontwikkelingsland bij het aantrekken van industrie de keuze heeft tussen importvervangende en exportbevorderende takken van bedrijvigheid, dient er rekening mede te worden gehouden, dat de daarbij als richtsnoer te bezigen marginale netto-waardetoevoeging per werkracht medebepaald wordt door het al dan niet aanwezig zijn van *external economies*, alsmede *economies of scale* op het punt van organisatie en management.

Hal S. Lary, *Imports of Manufactures from Less Developed Countries*,
New York en Londen 1968.

IV

Bij afwezigheid van een thuismarkt voor industriële eindprodukten is het voor een land uiterst moeilijk een concurrentiepositie op te bouwen, die het toegang tot de betreffende wereldmarkt verschaft. De keuze tussen importvervangende en exportbevordering zal daarom nooit een absolute kunnen zijn.

V

Met betrekking tot het economische ontwikkelingsbeleid dient te worden bedacht, dat een sterk benadrukken van de materiële behoeftenbevrediging - met name voor zover de vraag naar duurzame verbruiksgoederen er door wordt geëntameerd - op den duur kan leiden tot voortschrijdende

depersonalisatie van het sociale verkeer, waardoor de maatschappij gaat laboreren aan verschraling van de intermenselijke betrekkingen en bijgevolg aan leefbaarheid inboet.

VI

Het feit dat ex-patriate deskundigen die ieder voor zich met de oplossing van een deelprobleem van het ontwikkelingsvraagstuk belast zijn, doorgaans weinig begrip vermogen op te brengen voor elkaars wetenschappelijke achtergrond, leidt niet zelden tot communicatiestoornissen en verabsolutering van deeltaken, zulks ten detrimente van de bevolking waaronder zij werkzaam zijn. Dat werkers in het bezit van een β -vorming, degenen die in het bezit zijn van een α -vorming, veelal gebrek aan praktische zin verwijten, moet in dit verband symptomatisch worden geacht.

VII

Zo het al juist is, dat bij het contact tussen westerlingen en niet-westerlingen paternalisme en filialisme, zoals Van Baal zegt, elkaar uitlokken en bevestigen, moet toch altijd worden bedacht dat de aanzet van dit cumulatieve proces is gelegen in het feit dat de niet-westerling, al dan niet terecht, voordeel ziet in het beantwoorden aan de rolverwachtingen die hij op grond van zijn eigen gedragsnormen en de initiële houding van de westerling bij laatstgenoemde aanwezig acht.

J. van Baal, *Mensen in verandering*, Amsterdam 1967, p. 72.

VIII

Bij een door hem als wederrechtelijk ervaren overschrijding van de grens van een gebied waarop reeds territoriale rechten gevestigd zijn, ondervindt de overschrijder een daling van zijn moreel, die niet onmiddellijk verband houdt met de weerbaarheid van de oorspronkelijke occupant en die een sterke behoefte aan rechtvaardiging oproept.

R. Ardrey, *The Territorial Imperative*, New York 1966.

IX

De mythische rationalisering waaraan sociale gebruiken onderhevig zijn, geeft uitdrukking aan de wisselwerking tussen de samenlevingsstructuur als resultaat van institutionalisering enerzijds en het vigerende wereldbeeld anderzijds.

X

Om aan de tragische, met elk besef van sociale rechtvaardigheid spottende gang van zaken met betrekking tot de nog op traditionele wijze levende Indiaanse groeperingen in het Braziliaanse binnenland een eind te kunnen maken, zijn een goede salariëring en een moderne uitrusting van het ambtenarenkorps dat met de verbetering van hun situatie belast is, alsmede een ingrijpende herziening van het geldende grondenrecht eerste vereisten.

XI

Op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking dreigt zelfs voor de meest geëngageerde werkers het gevaar door belangengroepen te worden ingekapseld.

MIMIKA

West New Guinea

Scale 1:1000 000

LEGEND

- Settlement
- ✦ Air strip
- Boundary of Mimika area

The scale factor of this map at 2°45'S is 1:1000 000

NEW GUINEA, MIMIKA

Geographic names of the Netherlands, 1971. © 1981

